

ספר

לבוש יוסף

על המועדים

חלק א

מאת
יוסף ישר

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

ירושלים
תשס"ג

זוֹדֵשׁ אֱלֹהִים

הכנה לקראת יום הדין

ידוע הוא כי כאשר רוצה אדם לזכות למעלה רוחנית, עליו לעשות הכנה מיוחדת, ובחודש זה חדש הרחמים והסליחות ישנה סיעתא דשמיא מיוחדת להתקרב לבורא עולם.

והוא כמשל קרני השמש אשר זורחות כבר מהלילה בחצות, ולמרות שאור השמש נראה רק למחרת - קרני השמש נראות כבר מהלילה הקודם, ולכן חולים מתרפאים כבר מחצות הלילה, כיון שבבריאה כבר נמצאים קרני השמש שהיא צדקה ומרפא. (דרכי מוסר ע"מ

שי"ז)

ועל כן כבר מראש חודש אלול רמזו חז"ל באמרם "אני לדודי ודודי לי", ר"ת אלול, היות וקרני הכפרה והסליחה כבר נמצאים בבריאה, אך ברור שיתכן ויעברו ימים גדולים וקדושים אלה והאדם לא ירגיש כלל את האור הגדול שמבצבץ ועולה, ולא ינצלם כראוי ואז גם יפסיד את האור והעונג הרוחני שמונח בימים המסוגלים לסיעתא דשמיא.

אלול הוא מלשון חפוש. את זאת למדנו מדברי התרגום אונקלוס על הפסוק (במדבר י"ג, א') "שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען" ויתורו - וַיֵּאֱלָלוּן, מעתה מבואר שעלינו לחפש בחודש זה אחר מעשינו הרעים וליישר את מידותינו.

והטעם שהוקבעו ימים אלו לתשובה, לפי שאותם ארבעים יום אחרונים שעלה משה למרום להביא לוחות שניות היו ימי רצון, ונמצאו מסתיימים ביום הכיפורים, ובו ביום נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה ואמר למשה "סלחתי כדברך", ולכן הוקבע אותו היום למחילה ולסליחה, על כן כל איש הירא צריך לשוב

מעבירות בידו בחודש אלול. וכתב רבינו יונה בשערי תשובה (תחילת שער א') שלא ימצא איחור בתשובה רק בעמי הארץ, משום שהם לא מתעוררים מתרדמתם להציל את נפשם.

שלמה המלך אומר בשיר השירים "אני ישנה ולבי ער, קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעייתי יונתי תמתי... פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה, רחצתי את רגלי איככה אטנפם, דודי שלח ידו מן החור... קמתי אני לפתוח לדודי, ודודי חמק עבר".

ישנם תקופות שונות לאדם בימי חייו המכונות בלשון המפרשים "ימי האהבה וימי השנאה" כלומר זמנים של התעלות או של ירידה רח"ל. הימים הללו ימי חודש אלול הם ימי אהבה, אבינו מלכנו פונה אלינו בזמן שלבנו ער, ודופק על לבנו ומבקש פתח את הדלת - פתח לבך! ואז אתן לך חיי נצח.

ויש ממש להתפעל באיזה לשון מדבר הקדוש ברוך הוא אל האדם, בלשונות של אהבה וחיבה "אחותי רעייתי יונתי תמתי", ולא רק שפונה אליו אלא גם אינו מרפה ממנו, כפי שכתוב "דודי שלח ידו מן החור" - ומבקש שיפתח לבו, והנה כאשר "קמתי אני לפתוח לדודי, ודודי חמק עבר", וזאת מפני ש"ידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר" כי בתחילה עסק האדם להתקשט ולסדר יפה את גופו, ורק אחרי כן ניגש לפתוח, הרי שאין לך עצלות ובזיון גדול מכך, (דרכי מוסר עמ' שי"ז).

על כל יהודי באשר הוא יהודי בראש ובראשונה להתעורר ולהזדעזע בפרט בחודש אלול מתרדמתו בעבודת ה'. ולכך תיקנו חז"ל לתקוע בשופר, כמסר לכל עם ישראל עורו ישנים משנתכם ונרדמים **הקיצו מתרדמתכם** (רמב"ם הלכות תשובה פ"ג הל' ד').

והשאלה החוזרת ונשאלת היא, כיצד נכנסים לעבודת חודש אלול? ואיך הדרך להגיע לתשובה אמיתית?

מרן הגאון רבי ישראל מסלנט מחולל תנועת המוסר, לפני כמאה וחמישים שנה התאונן על כך באגרתו הידועה (אור ישראל, י"ד) ותלה את ירידת הפחד בשני דברים: א. ברפיון לימוד המוסר, כי על ידי לימוד המוסר יוכל האדם לדעת את מצבו האישי שבו הוא עומד וגם אז נוכח הוא לדעת כמה פחותים הם העניינים הגשמיים. ב. עתה חסרה אצל כולנו אורית הפחד שהיתה אצל גדולי עולם שפחדו ורעדו ואשר אותה אורית השפיעה על כולם.

הא למה אנו דומים? לילד שהוצרך לעבור ניתוח (רח"ל) ורואה שהוריו והסובבים אותו בוכים ומודאגים, הוא אינו מבין ממה הם מפחדים ומדוע הם בוכים. אבל הוא כן מבין שאם הם בוכים ישנה בעיה כלשהי. זהו גם כן מצבינו, יתכן שגם אם עדיין לא הגענו למדרגתם וליראתם של גדולי וצדיקי הדורות, אך כשנתבונן ונראה שארזי הלבנון חלו ורעדו מאימת הדין, נבין גם אנו לפחות במה מדובר ונעורר עצמנו לשוב בתשובה.

על כן ראיתי לנכון לפני שאכתוב בס"ד על חדש אלול ומהותו, להקדים כמה עובדות והנהגות כיצד היתה אורית חדש אלול, אימת הדין, וחרדת המשפט במחיצתם של גדולי ומאורי הדורות ובעלי המוסר זצ"ל, כדי שיוסיף חכם וילמד לקח כל אחד לפי מצבו הרוחני.

ואכן הערה חשובה אמר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (רבה של רמת אלחנן בבני ברק) שיש להקדים שמחה אמיתית של מצוה לפני החרדה והפחד, כי לפי האמת האדם צריך להיכנס לימי אלול בשמחה שאין לה קץ, וכפי שהמשגיח הגאון הצדיק רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל כתב לבחור בסוף בין הזמנים של אב ש"הנה הימים המאושרים ממשמשים ובאים", כן, אלו ימים מאושרים, מאושרים על שזכינו שתינתן לנו האפשרות לרחוץ את עצמנו מזוהמת העוונות והחטאים המקיפה אותנו מכל עבר, על שזכינו להתקרב בימים אלו לבורא עולם, מה שאין באפשרותנו לעשות במשך השנה, כי עתה

אפשר להתקרב אל מלך מלכי המלכים בקלות רבה יותר כי הוא מצוי בתוכנו.

ורק לאחר שהגענו לדרגה מסוימת בשמחה זו, אז אפשר לחשוב גם על הצד השני של החרדה מאימת הדין, מבלי שמחשבות אלו יפגעו אפילו כמלוא נימה באושר הפנימי והשמחה הגדולה של ימי אלול.

כמו כן חשוב לדעת כי אימה ופחד שאנו מדברים עליהן הן לא מושג של לחץ, שהרי אדם לחוץ אינו מסוגל לכלום והוא אינו בן אדם, ולפני שעושים תשובה צריכים להיות בן אדם, ומשום כך גם לדאבוננו אותם שנכנסים ללחץ בחודש אלול, האלול שלהם נראה לפעמים יותר גרוע מימי החולין של כל ימות השנה, אולם כאשר ישנה הקדמה של שמחה על עצם העובדה שאנו מסוגלים להתקרב לבורא עולם על ידי למוד התורה ומעשים טובים, הרי שאפשר לחשוב גם על הצד השני של החרדה מאימת הדין והכל כדי שנזכה במשפט ונזכה להיות עבדי ה' אמיתיים כי זה כל תכלית האדם (טובך יביעו ח"ב עמ' שצ"ז).

זאת ועוד, אין מטרת עובדות הללו להתפס לחיקויים ומקור להנהגות, אלא להכניס אותנו לאוירה שבה חיו בדורות שעברו ולהתחזק בעבודת ה', ובפרט בחודש הרחמים והסליחות, כל אחד לפי דרגתו שבה הוא נמצא.

עובדות והנהגות של גדולי עולם

ספרו תלמידי הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל שפעם לפני תפילת מוסף בשבת מברכין כשהכריזו על חודש אלול, מיד אחרי אמירת "בסימן טוב יהא לנו ראש חודש אלול" נודעזע כולו, והיתה כבר התפילה הזו ממש כשל אלול, וכולם הרגישו את ההבדל בין

תפילת המוסף לבין תפילת השחרית שקדמה לה (הגהה בספר המכתבים עמ' פ"ט).

מנהגו של הגאון ר' יצחק בלאזר זצ"ל היה לצאת מביתו בערב ראש חודש אלול ולא היה חוזר עד לאחר מוצאי יום הכיפורים. קודם נשואיו שאל את הרבנית אם תסכים לתנאי זה, והסכימה למנהג הזה. וכן היה רגיל בערב ראש חודש אלול לבקש מחילה והתפייסות מאת הרבנית, ופעם שכח, ושלח לה את התנצלותו בכתב בערב ראש השנה, ובאותו מכתב ביקש מחילה מהמשרתת ששרתה בביתו אולי הקפיד או הרעים במשך השנה (חיי המוסר חוברת י').

ועוד מסופר עליו שפעם עמד בראש חודש אלול בבית הכנסת ודרש בפני הקהל ופתח את ארון הקודש ואמר בפני ספרי התורה לעיני כל הקהל מתוך בכיה של שמחה: מודה אני לפניך ה' אלוקי, השבח והודיה לך שנתת לנו את חודש האלול הזה. רבנו של עולם אנו מקבלים את האלול באהבה ובשמחה, וגעו כל העם בבכיה (אור יחזקאל רצ"ז, ותשובת הימים כ"ה).

ועל הגאון רי"ד רוטמן זצ"ל (חמיו של הגר"א לאפיאן זצ"ל) מסופר שתקופת התבודדות קבועה היתה לו בחודש אלול.

פעם כאשר פנה להתבודדותו, הנה הגיע מכתב לביתו שעליו להתייצב מיד בתחנת המשטרה, הוגשה כנגדו תביעה על מסחר בלתי חוקי ביין. באותם זמנים מכירת משקאות חריפים היתה תחת פיקוח ממשלתי והוטל עליהם מס כבד, ויין הצימוקים שלו הוגדר אף הוא כמשקה חריף, ועליו לבוא מיד למטה המשטרה, ואם לא - ייעצר! כמובן שבני הבית נבהלו מאוד ומיהרו למקום התבודדותו, לבקש ממנו שיגש לתחנת המשטרה ויסדיר את הענין.

ענה הגרי"ד: אני טרוד כעת בהכנות למשפט חמור יותר, וכפי פסק הדין במשפט חמור זה - כך תוכרע גם התוצאה של המשפט הפעוט הזה - ולא עזב את בית התבודדותו! (בית אבא עמ' תקי"ח).

ועל הגאון הנודע ביהודה זצ"ל מסופר, שכידוע שאלות מרובות היו זורמות לפניו במשך השנה, אמנם בחודש אלול מרוב אימת הדין כך כתב "וַיַּעַן בִּימֵי הָאֲדִירִים הַנּוֹרָאִים עוֹל הַצִּיבוֹר עָלַי בְּיוֹתֵר וְגַם שְׁעָרֵי דַמְעָה אֵינָם נִנְעָלִים וְרֹאשִׁי כְּבֹד עָלַי, לֹא עֵינִתִּי בַשָּׁאֲלוֹת הַבָּאִים, כִּי אִם בַּדְּבָרִים הַנְּחוּצִים בְּיוֹתֵר" (נודע ביהודה מתוך תשובה חשן משפט כ"ה).

וכיוצא בזה כותב האבני מלואים בתשובה (סוף ח"א) ומציין שהוא כותב את התשובה הזו בי"ד תשרי (ערב סוכות) וז"ל "אמנם בהגיעי לידי ימי רצון ותחנונים, ואין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה, לא יכולתי לעיין בהם והנה נתתי לבי לעיין בדברי קדשו, ואם גם לעת כזאת אין הפנאי מסכים כי ימי מצווה ועשייה המה, אולם להיות הלכה למעשה הוא הוכרחתי ליקח זמן" וכו' עכ"ל. נמצאנו למדים מדבריו שאף על פי שזה היה הלכה למעשה (היתר עגונה!) מכל מקום בעשרת ימי תשובה לא היה ביכולתו לעיין בהם, וזה כותב אבי תורת העיון רבי אריה לייב הכהן זצ"ל.

ואכן סיפר הגרא"מ שך זצ"ל ששמע מאחד מזקני הדור הקודם שלמד בישיבת וואלוז'ין, שהיה ידוע שבאלול אי אפשר היה לדבר עם הרב "בית הלוי" מחמת עוצם אימת הדין הגדולה שהיתה עליו.

והמגיד הירושלמי הגאון ר' שלום שבדרון זצ"ל סיפר כי בהיותו ילד כשירד לשחק עם הילדים שבגילו ברחבה שליד הבאר בחודש אלול, קראתו אמו: שלומקע! בימים אלה אפילו הדגים שבים רועדים, ואתה משתובב?!

ומי ששמע את זעקת הארי של ר' שלום שבדרון: "א-ל-ו-ל", יכול היה להבחין כי ר' שלום זכר את קריאת האלול של אימו, וכשעמד מול קהל המונים הוא סיפר את סיפורה של האמא בימי אלול ודמעתה - וגם הוא בכה, דמעות בדמעות נפגשו (קול חוצב עמ' 11).

רגיל היה רבינו (הגר"י בוקסבוים) לספר, כי מרן החתם סופר זצ"ל היו פניו מוריקות מפחד ואימת הימים הנוראים מתחילת חודש אלול עד אחרי הימים הקדושים (אור פני יהושע).

אמר הסבא מקלם זצ"ל: מי שלא ראה את הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל בימי חודש אלול לא ראה אימת הדין אמיתית מימיו.

"אשרי מי שזכה לראות בעיניו לכל הפחות, את אימת הדין, כפי שזכינו אנו לראות את רבותינו ז"ל אבל עתה בעוונותינו הרבים, כמעט וחלפו מקרבנו התעוררות ורגש אמיתיים כאלה" (מכתב מאלוהו ח"ב 59).

מרן הגרא"מ שך זצ"ל סיפר על אורית האלול: אין לי את הכוחות לעורר את העם בבכיה, במידה אשר שמעתי וראיתי בצעירותי כאשר היו נאספים להתעוררות בקיבוץ תלמידים של ר' איצלה פטרבורגר או אצל ר' איסר זלמן והיו צועקים יחדיו בתפילה "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם" והיו הדברים נאמרים בבכיות נוראות מתוך רגשי צער אשר מלאו את הנפש (מתוך הספר מעשי רב עמ' ע"ז).

סיפר יהודי שפעם נכנס אל הגאון אב"ד בריסק זצ"ל בחודש אלול וסיפר לו הרב ז"ל שבשנות המלחמה היו סוחרים שהיו מבריחים סחורה מעבר לגבול. מצד אחד היו מרויחים הון רב מסחורה זו, אך מאידך הסיכון בזה היה גדול, כי מי שנתפס היה דינו מוות.

היה יהודי שרצה להבריח דרך הגבול ושכר בעל עגלה שיכוא באמצע הלילה למלאות את העגלה בסחורה ולהבריח מדרך הגבול. מיד כשהתחילו בנסיעה החל לבו של הסוחר לפעום בחזקה

וככל שהתקרבו יותר לגבול הלך והתגבר הפחד. כשהגיעו ממש קרוב החל גם בעל העגלה לפחד, סוף סוף אם יתפס, גם הוא יקנס. אך כמובן אין להשוות את פחדו לפחד הסוחר, שכל חייו נתונים בסכנה. מי שלא הרגיש פחד כלל היו הסוסים שבשבילם אין שום הבדל באיזה מקום נמצאים.

כן הדבר בפחד האלול מי שידע שכל חייו נתונים בסכנה, מיד בתחילת האלול מרגיש חרדה ופחד וככל שהימים מתקרבים לראש השנה פחדו גובר, אך מי שלא בדרגה הזו נשאר רגוע, אולם בהתקרב ראש השנה גם הוא מתחיל לפחד, אך מי שהוא רחמנא ליצלן במצב בהמה, הוא לא מרגיש כלום גם כשמגיע ראש השנה, והימים הנוראים כולם עוברים אצלו בלא פחד (מהגאון ר' משה אהרן שטרן זצ"ל).

סיפר הגר"ש וולבה שליט"א שפעם בימי אלול עבר ברחוב העיר במיר וראה שני נערים גלויי ראש רבים ומכים אחד את השני, לפתע עברה במקום אשה מבוגרת וצעקה אליהם: אלול! ואז שניהם נסו על נפשם כאילו שצעקו להם שמשטרה מגיעה. כך היתה פעם האוירה של אלול מושרשת קודם יום הדין (מתוך שיחה בישיבת לייקווד, ירושלים).

התאכסנתי פעם אצל יהודי אחד בארצות הברית והנה בבוקר כשאני מתעורר אני שומע את בעל הבית בחדר השני פוסע הלוך ושוב, ומשנן לעצמו: אם יאמרו כך, אומר כך, ואם יאמרו כך, אומר כך, וכך מסדר לעצמו מה יהיה אם יאמרו, מה לומר ומה לא לומר, ושינן לעצמו שעה ארוכה. כשחזרנו מהתפילה שאלתי אותו מה היתה כוונתו, ואמר בעוד שבוע יש לו משפט ותוצאותיו יכולים להפסיד לו הרבה כסף ולכן הוא מסדר לעצמו את הטענות לדעת בדיוק מה לומר כי כל טעות בטענה היא הפסד ממון.

ואמרתי לעצמי אם בטענת ממון רואים אנו עד כמה אנשים מסדרים טענותיהם, אם כן פשיטא אנו שעומדים לפני המשפט,

והנפקא מינה היא חיים ומוות, עולם הבא, או חס ושלום ההיפך, אם כן כמה אנו צריכים להכין את עצמינו (הגרמ"א שטרן זצ"ל משגיח רוחני דיישיבת קמניץ).

שמעתי מרבתי כי בחודש אלול היה אצל הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל ותלמידיו חידוש העולם ממש, וכך היה להם סדר לימוד התורה של שמונה עשרה שעות מעת לעת, אשר לא יעלה אף על דעתנו כהיום, וזה למעלה מהשגתנו, ואני עוד ראיתי שהיו לומדים מוסר שתיים שלש שעות במעת לעת, אבל כעת מי ראה או שמע כן? (הגרי"ל חסמן בכנס אגודת המוסר תרצ"ג).

וידוע שהסבא מקלם ז"ל היה לומד בימי אלול שבע שעות בהתמדה רצופה ללא הפסק (אור יחזקאל שכ"ז).

על הגאון ר' יעקב עדס זצ"ל מסופר, שבאמירת הסליחות, כל מי ששמעו, היה לבו נשבר בקרבו מעוצם תחינתו ודמעותיו, וכבר בקטע הפותח במילים "בן אדם מה לך נרדם" היה פורץ בבכי (וקראת לשבת עונג עמ' 20).

כתב מר"ן החיד"א זצ"ל (מורה באצבע א' ר') ישתדל בפרט בחודש אלול להעביר על מדותיו כי זה כל האדם, ישיב אל לבו כי הרבה לחטוא, וכמה אלפי פעמים עשה נגד רצונו יתברך והכל עליו לתקן ומידו יבוקש, ומה יספיק לעשות סיגופים ומה כוחו לקבל יסורין, וזאת העצה מאת רבינו משה קורדוברו זצ"ל, להעביר על מדותיו (ובעיקר צריך להזהר ממדת הכעס) ובזה מתכפרים פשעיו וטוב לו יותר מן הסיגופים ותעניות וזו היא מרגלית שאין להעריך היא סם של הכל וראויה (מהספרים קדוש אלול, וקול דודי דופק, ועוד).

לסיום הענין נזכיר נקודה חשובה שנחוצה מאוד בפרט בחודש אלול - זהירות בין אדם לחבירו, כפי שמסופר שבבית התלמוד בקלם קבעו החלטה לקבל כל אדם בסבר פנים יפות, ובמיוחד בימים

אלו של ימים נוראים שמשום חרדת יום הדין האנשים רציניים זועפים ומתוחים, בכל זאת יש להתייחס בחיבה אהבה וכבוד לכל אדם ולהראות להם פנים שוחקות ומאירות.

סח ר"מ רוזנשטיין מנהל ישיבת לומזה על ביקורו הראשון בימי בחרותו בישיבת קלם: כשנכנסתי למסדרון הבית יצא לקראתי צעיר אחד, הושיט לי יד בהארת פנים ובבת צחוק, ושאל מתי הגעת ל כאן ואם יש לי מקום ללינה ולאכילה, ומתוך ידידות כאילו הוא ידיד ותיק. לאחר רגע שוב בא צעיר נוסף ושוב חיך לקראתי כאילו הוא חברי מנוער, והתעניין בי. הצטערתי כי חשבתי שזכרוני וטביעות עיני לקו עד שאינני מכיר את ידידי מלפני שנים, אולם כשתופעה זו חזרה על עצמה פעמים רבות וכמעט כל תלמידי הישיבה קדמו פני באותה צורה מאירת פנים, רק אז הבנתי שכך מנהג המקום (חוט המשולש חלק ב', ט"ז).

"אני לדודי ודודי לי"

אנו נמצאים בפתחו של חודש אלול, חודש הרחמים והסליחות. רמזים רבים נכתבו בספרים הקדושים על החודש הקדוש הזה, אחד מהם הוא, אני לדודי ודודי לי (שיר השירים ו') ראשי תיבות אלול, שבחדש זה כנסת ישראל מתחזקת בתשובה ומתקרבת לדודה שהוא הקדוש ברוך הוא, ואף הקדוש ברוך הוא פושט ידו אליה ומתקרב אליה, ולכן נוהגים בני עדות המזרח להשכים לאמירת "סליחות" מראש חודש אלול ואילך, ואחינו האשכנזים תוקעים בשופר בחודש זה בכל יום לאחר תפילת שחרית, ותכלית הכל כדי לעורר את הלבבות מן הקיפאון והאדישות של כל ימות השנה ולזעזע את העם לקראת "הימים הנוראים" הקרבים ובאים.

ועל כפל הלשון "אני לדודי ודודי לי" העיר רבינו נחמן מברסלב זצ"ל כי יש בזה מסר חשוב לעם ישראל, והוא שגם כאשר יהודי

נמצא בשפל המדרגה עליו לדעת שהוא תמיד קשור למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וזהו שאמרו "אני לדודי" דהיינו במקרה הרגיל כשאדם מתעורר ושב אל ה' אז תשובתו מתקבלת, ולא זו בלבד אלא גם כאשר כל יהודי נמצא בשפל המדרגה ולא שב בתשובה, הקדוש ברוך הוא מעורר אותו שישוב בתשובה בחודש זה, וזהו שכתוב "ודודי לי".

אולם חשוב לדעת שככל שאדם יכין ויעורר את עצמו לשוב בתשובה יזכה יותר ויותר לחיים חדשים, וכפי שהתפלל דוד המלך לפני הקדוש ברוך הוא באמרו "לב טהור כָּרָא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי" (תהלים נ"א). ושאלו המפרשים מה פשר בקשת דוד המלך, וכי הקדוש ברוך הוא בורא לב באדם, והרי לכאורה היה צריך דוד המלך לבקש מהקב"ה החזירני בתשובה וכיוצא בזה?

אומנם כדי להבין את בקשת דוד המלך מהקדוש ברוך הוא שיברא לו לב חדש יש להקדים משל, למה הדבר דומה? לאב שראה את מעיל בנו קרוע, תפר לו את הבגד ולאחר זמן שוב קרע הבן את מעילו, ושוב תפרו האב, אך מכיון שדבר זה נשנה וראה אביו שהמעיל קרוע וטלאיו רבים החליט לקנות לו מעיל חדש. כראות הבן את המעיל החדש שמח שמחה עצומה כי אינו דומה מעיל קרוע למעיל חדש.

והנמשל הוא שכך אמר דוד המלך: רבונו של עולם תן לי לב חדש, ורוח נכון ומכוון לעבודתך, כי מי שחוטא למרות ששב בתשובה אינו כמי שלא חטא כלל. כך צריך כל אדם לצפות ולבקש מהקב"ה כי מעתה רוצה הוא להתחיל חיים חדשים כאדם שלא חטא כלל (מו"ר הג"ר משה צדקה שליט"א).

ההשכמה לסליחות

המגיד מדובנא זצ"ל נשא משלו על ההשכמה לסליחות: משל ליהודי בודד שהתגורר בכפר בין הגויים, והיו הגויים שונאים אותו כשנאת עשו ליעקב. בכל פעם שביקר המושל בכפר, והיהודי ביקש לקדם את פניו ולבקש ממנו הנחה במיסים והקלה בגזירות, היה מוצא שם את הגויים דורשי רעתו שהקדימוהו והסיתו את המושל כנגדו. מובן שלא היה לו עוד פתחון פה, ועול המיסים היה מכביד בכפליים.

לא ידע היהודי עצות בנפשו. אמרה לו רעייתו, בפעם הבאה, כאשר יבוא המושל אל הכפר, תשכים מבעוד לילה ותתיצב ליד מעונו לפני שיאיר היום, כך שתבוא לפניו ראשון ותטה את לבו אליך בטרם יבואו שונאיך להסיתו כנגדך.

והנמשל על הפסוק "ויהי היום ויבואו המלאכים להתיצב לפני ה'", ויבוא גם השטן בתוכם" (איוב א', ו') אמרו חז"ל "ויהי היום" - זה ראש השנה (וזהר ח"ב לב:) ואז בא גם השטן לקטרג עלינו ולמנוע את תפלותינו מלעלות למרום ולהתקבל לרצון. מהי העצה היעוצה? "קומי רוני בלילה לראש אשמורות", להשכים קום לסליחות בערב ראש השנה, "שפכי כמים לבך נכח פני ה'" (איכה ב', י"ט) ואז נפיק רצון מה', ונכתב ונחתם לשנה טובה (קול בוכים ע"ח:).

ההנהגה בחודש אלול

כתב רבינו חיים הכהן זצ"ל תלמיד מהרח"ו זיע"א (בספר טור ברקת) יותר טוב בימים האלו להרבות בסליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד, וכן כתב רבינו החיד"א זלה"ה (בספרו ברכי יוסף סי' תקפ"א אות ו') ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים, ובחודש אלול מניחים מסְדָּרָם ללמוד גירסא ותחנונים ע"כ.

והטעם שבחודש אלול יש להרבות בגירסא ובתחנונים, הוא על פי מה שכתב רבינו האר"י זיע"א (בשער הכוונות דרוש ר"ה) כי חודש אלול הוא בחינת פֶּה ולכן צריך להרבות בגירסא ובתחנונים שהם בפה.

גם נוהגים ללמוד בחודש אלול ספר תקוני הזוהר כי הוא מרמז אל התיקון, והוא על ידי גירסא בפה שהוא בחינת חודש אלול, ומה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט ואינם יודעים מה יהיה משפטם, וראוי לכל ירא שמים למעט בעסקיו, ובמחשבות בענינים הגשמיים, ולקבוע ביום ובלילה עתים להתבודד בחדריו ולחפש דרכיו ולחקור ולקדם אשמורות להתעסק בדרכי התשובה וכשרון מעשה ולשפוך שיח ולשאת תפילה ורינה ולהפיל תחינה, והעת רצון והתפלה נשמעת בו (ספר ימי הרחמים).

וכבר כתב המשגיח הצדיק הג"ר יחזקאל לוינשטיין זצ"ל שחשבון הנפש יש לו חשיבות מיוחדת וחיונית לכל איש מישראל והוא כחלק בתורה שכל אחד חייב לקיימו (קובץ שיחות עמוד 6), ואם על שאר ימות השנה אמרו שיש חשיבות מיוחדת לחשבון הנפש, על אחת כמה וכמה שבחודש אלול לפני יום הדין צריך האדם לערוך חשבון הנפש לראות היכן הוא עומד ומה מצבו האישי בענייני עבודת ה' יתברך. זאת ועוד כתוב בספרים הקדושים, שבחודש אלול יש נוהגים לתקוע בשופר, והיא תזכורת גדולה בעבורינו, תקיעות הללו הם כבעת מלחמה שתוקעים בשופרות, כשם שבשעת המלחמה ישנים פחות וממעטים במשא ומתן, כך צריך האדם בימים הללו למעט משנתו כדי להרבות בתורה ולעשות חשבון נפש על מעשיו הרעים ולשוב אל ה' יתברך.

לצאת אל המלך

כתב האדמו"ר בעל ה"צמח צדק" זצ"ל, בחודש אלול הקדוש ברוך הוא בבחינת מלך היוצא אל השדה, כשם שמלך כשהוא נמצא

בהיכל מלכותו אין המוני העם יכולים להיכנס אליו, אבל כשהוא יוצא מעיר הבירה אל השדה, אל העם, יכול ורשאי כל אדם לגשת אליו ולשוחח עמו, והמלך מצידו מקבל את כל הבאים בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם.

כך הוא כלפינו, במשך כל השנה כולה אין זה פשוט כל כך להגיע אל הקדוש ברוך הוא, אדם הרוצה לעלות בהר ה' נדרש לזכך את עצמו, לקדש את גופו ונפשו ולעסוק הרבה בתורה ובתפילה. ורק אם הוא מגיע למדרגה גבוהה, הוא זוכה להתקרב מעט אל הקדוש ברוך הוא, כי הקדוש ברוך הוא דומה אז למלך הנמצא בארמונו אשר לא כל אדם יכול להגיע אליו.

אבל בחודש אלול הקדוש ברוך הוא יוצא אל השדה, הוא יוצא אל העם, הוא מסיר את כל המחיצות וההגבלות ומאפשר לכל מי שרק רוצה בכך לגשת אליו, להתקרב אליו לדבוק בו, והוא מקבל את כל הבאים בסבר פנים יפות ובפנים שוחקות.

ומסופר על הגאון החסיד רבי יוסף (דודו של ה"צמח צדק") שפעם ישב בהתועדות חסידית בתחילת חודש אלול, אמר אחד המסובים, מתחילים ימים עצובים, נענה רבי יוסף ואמר אדרבה מתחילים ימים שמחים, הלוא באלול מתחילות להאיר י"ג מידות הרחמים, והמלך יוצא לשדה - קירוב המאור אל הניצוץ.

מעתה כמה עלינו לנצל ימים הללו לצאת משיגרת החיים ולערוך חשבון הנפש במה מְעַלְנו, ומה עלינו לתקן, כי מלכו של עולם יוצא לקראתנו בחודש זה.

וכך פירש הבעל שם טוב את הפסוק "כי לולא התמהמהנו, כי עתה שבנו זה פעמיים". (בראשית מ"ג, י') לולא אותיות אלול, כאשר באלול "התמהמהנו" - כשאדם מתמהמה ומאריך בחשבון הנפש בחודש אלול, "שבנו" - לפי אופן זה תהיה התשובה שלנו "זה

פעמיים" - התשובה הכללית של ראש השנה, והתשובה הפרטית של יום הכיפורים (הוספות לכתר שם טוב סימן י"ג).

ההזדמנות לתשובה

השגחה פרטית היא שפרשת "כי תצא" נופלת קריאתה בתורה בחדש אלול, שהרי בה כתוב "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים" (דברים כ"א, י) ואמרו על כך בזוהר הקדוש שכל אחד ואחד מעם ישראל צריך לבכות ולהתחנן לפני הקדוש ברוך הוא ירח ימים, זהו חודש אלול, כי בימים הללו הקדוש ברוך הוא קרוב אלינו יותר משאר ימות השנה (זוהר חדש דף מ"ו ע"ד).

ועל הפסוק "והאלקים אינה לידו ושמתי לך מקום" כתב האר"י הקדוש זצ"ל שהם ראשי תיבות אלול. כשם שלרוצח מצא הקדוש ברוך הוא בית מנוח לכף רגלו את עיר המקלט כך מצא הקדוש ברוך הוא מנוח לכל בעל תשובה בחודש אלול הרחמים והסליחות (פע"ח דף קכ"ח ע"ג).

והשאלה היא האם אדם מנצל את ההזדמנות הזו ומתקן את מדותיו המגונות או לא. ישנו משל נפלא של הרב ישועה ורחמים זצ"ל (הובא בספר יוסף דעת לראש השנה). מעשה באדם שנולד עוור רחמנא ליצלן והרופאים ערכו לו בדיקות וצילומים ועסקו בתרופות ובניתוחים, אך ללא הועיל. נגש האב לבנו ואמר לו, בני יקירי נגזרה עליך גזירה ואין תרופה למכתך.

לימים נכנס הילד לחנות גישש בידו וזיהה את המוצרים, עד שהניח ידו על חפץ עגול שאל "מה הוא חפץ זה?" ענה המוכר "זו מנורה חשמלית" מנורה, תמה הילד, מה עניינה? ! ענה לו, כשחשוך לוחצים על הכפתור ונדלק האור ואז אפשר לראות. התפלא הילד, שב לביתו ופנה אל אביו בטענה מדוע אמרת לי שאין תרופה למכתי?

הייתי היום בחנות ומצאתי בה מנורה, לוחצים על הכפתור - ורואים, בבקשה ממך אבא, קנה לי את מנורת הפלאים ותאיר את עולמי.

התרגש האב ואמר "אל נא בני, אל תחיה באשליות. מנורת החשמל מיועדת למי שראייתו תקינה ורק החושך מעכב אותו מלראות, אזי תגרש המנורה את החושך, אבל מי שמאור עיניו כבה לא תעזרהו המנורה כל עיקר.

והנמשל הוא כי מראשית החודש אנו משכימים לסליחות וגדול כוחם וכח י"ג מידות של רחמים שאינם חוזרים ריקם וכח הוידוי, שכל מי שחוטא ואומר **חטאתי** אין רשות למלאך המות לגעת בו (במדבר רבה כ', ט"ו) הכל נכון, אך יש לדעת שאמירת הסליחות אינה פועלת מאליה אלא רק למי שלבו ער ורגשותיו פועלים אלא ששיגרת החיים גברה עליו והאפילה על רגשותיו, אז הסליחות יהיו עבורו כקרני אורה לפתוח את לבו האטום כדי להתבונן על מצבו הירוד בעבודת ה' יתברך.

פתיחת שערי שמים

כולנו יודעים את חשיבות השעה הקצרה שבסוף יום כיפור "שעת הנעילה" שבה ננעלים שערי שמים, אמנם עלינו לזכור שכתוב בספרים הקדושים ש **פתיחת אותם** שערים הם מראש חודש אלול שמאז נפתחים שערי שמים לקבל את כל פושעי ישראל בתשובה.

על כן בפרט מראש חודש זה עלינו לנצל את ההזדמנות הגדולה הזו לשוב אל ה' ולהיות רצויים לפניו, ולזאת דרושה זריזות ועירנות רבה ומי שעצל כל ההפסד שלו הוא.

משל לאיכר שראה את בנו מתרשל בעבודת האדמה. אמר לו, חרוש בני ועבוד את האדמה, שאם לא נעבד האדמה בפרט בחודש זה עלולים להפסיד הכל.

כך גם אמר הקדוש ברוך הוא לבניו חיזרו בתשובה בחודש זה ואל תאחרו את המועד כי אני קרוב אליכם, וזה הזמן לפשפש במעשיכם, וכל הסגולות תמצאו בחודש זה, וזהו מה שאמר שלמה המלך "קול דודי דופק" (שיר השירים ה') אלו ימי הרחמים והסליחות, ומי שלא מתעורר במועד זה, עליו נאמר "דודי חמק עבר" הקדוש ברוך הוא לא קרוב אליו כבראשונה.

"עורו ישנים משנתכם"

מראש חודש אלול כבר נהגו בתפוצות עם ישראל לתקוע בשופר וכפי שכתב הרמב"ם (פ"ג הל' ד' מהלכות תשובה) שתקיעת השופר באה לעורר לבבות עם ישראל "עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם". אמר על כך הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל כי ישנו הבדל מהותי בין "הישנים" לבין "הנרדמים". "ישנים" זהו אותם שלכתחילה וברצון ישנים, לא כן "הנרדמים" הם אותם שהשינה חוטפת אותם בלי ששימו לב.

בחודש אלול הקדוש ברוך הוא פונה לכל הסוגים שבעם ישראל לחזור בתשובה בין אותם שהיצר הרע הפיל אותם לתוך תרדמה מלשוב אל ה', ובין אותם שהם לכתחילה נרדמים ואדישים גם בחודש הזה ולא מפחדים מאימת יום הדין, כנגדם קורא להם הקדוש ברוך הוא ואומר להם "עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם" (דרש משה ראש השנה).

וכך אמר החפץ חיים, יותר ממה שאשה שבעלה עזבה ומחכה לשובו, ויותר ממה שאמא מחכה לבנה שעזבה שיחזור, והן מתחננות - רחמנות! תשלחו אלי את בעלי, תשלחו אלי את בני, עוד יותר מזה הקדוש ברוך הוא מחכה על כל אחד ואחד שיחזור אליו וישוב בתשובה (מאיר עיני ישראל ח"א עמ' 145).

בחודש אלול כולם משליכים אחרי גיוסם את כל עסקיהם

אשרי אלו שזכו להיות במחיצתו של רבי שמחה זיסל זצ"ל הסבא מקלם, משנכנס אלול עברו לעולם אחר. כולם היו עורכים חשבון נפש ובדיקה יסודית הן במעשים הרעים הן במעשים הטובים. מוכרחים לשכוח מכל אותם צרכים גשמיים ולהתמסר אך ורק ל"דודי", לערוך היטב את המאזן השנתי של המעשים אל מול החובות, ואם הסיכום אינו מניח את הדעת הרי מוכרחים לתקן.

בבית המדרש שם נראים הסנוניות הראשונות המבשרות על בוא אלול, אלו הבעלי בתים הקבועים, המשליכים אחרי גיוסם את כל "עסקיהם" ובאים לשיבת קלם - לבלות את חודש אלול בחופשה רוחנית, הבראה לנפש.

ראשון מגיע ר' סנדר ליפקין זצ"ל משוואל, בעל דעת ומחשבה, קטן קומה, רחב גרם, הבעה רצינית, ומבט חריף וקול צרוד-חלול (אחיין של רבי ישראל סלנטר), בעירו הוא מנהל בית מסחר לעורות, בבית המסחר מונח תמיד ה"שולחן ערוך" על הדלפק וכל המסחר מתנהל על פי השולחן ערוך.

כאשר הגיע אלול נשאר הכל מאחור, הוא זונח את העסק ובא לקלם, הוא נכנס בצעדים מדודים, מתיישב במקומו קונה לו חבר ונעשה כתלמיד מן המניין בבית המדרש, כך גם הוא, בנענועים אטיים, כשידיו משולבות על לוח לבו שופך הוא את לבו בבכי חרישי.

בעל בית אחר, אף הוא סוחר גדול, היה ר' משה ברוידא, תלמיד חכם מובהק ובעל מוסר, כשהגיע אלול כמעט ולא היה אפשר להכירו, בכל ימות השנה היה שופע חיים. בפרט בשמחת תורה, היה מנהגו לתת את כל הכיבוד בבית המדרש.

באלול ישב רכון על ספר מוסר של גדול המוסר רבינו משה חיים לוצאטו (הרמח"ל) בספרו מסילת ישרים וניגן בדביקות "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו - האדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו", כך הוא למד ברציפות.

וככל שלימוד המוסר מתמשך זמן רב יותר גוברת והולכת דביקותו, הוא מלווה בקול בעל טון מעומק הלב של בעל מוסר נוסף.

רבי יצחק שפירא המצעק בקול מתוך ספר המוסר "שערי תשובה" לרבינו יונה: "מן הטובות שהטיב הקדוש ברוך הוא עם בריותיו שהכין להם דרך התשובה" וכך בשינון של עשרות פעמים עד שמגיעים להתפעלות עצומה שהיא הנקודה החשובה ביותר בלימוד המוסר, אם האדם אינו נחרד מכך, סימן שהמוסר לא השפיע עליו.

גם העדין ורך הלב ר' דניאל, חתנו של ר' נחום זאב, בנו של הסבא מקלם, במראהו החיוור ועיניו שופעות הטוב, באלול התחלף, מראהו החוויר יותר, הוא סבור כי הוא עצמו עדיין לא נוהג כשורה - צריך קודם כל לתבוע מעצמו.

כמוהו גם ר' גרשון (חתנו השני של ר' נחום זאב) כולו מלא דאגה מפני יום הדין - אימרה היתה מהלכת עמו: אם מעלים על הדעת שאלול זה דוב או אריה, טעות בידיהם, אלול עוד יותר מפחיד מאריה ודוב, והא ראייה, מדוד המלך עליו השלום שאמר "גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך" ואילו כשהגיע יום הדין אמר "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי". על האריה ועל הדוב התגבר ללא פחד ומורא, אבל ממשפט ה' הוא פחד, הא למדת שאלול יותר מפחיד מדוב או אריה.

מגיע הנה גם ר' אהרן באקשט, הרב בשאוול, תלמיד מובהק של הסבא מקלם, במיוחד כדי לומר דברי התעוררות. מעוטף בטליתו על ראשו הוא פותח בדבריו, המעוררים לבכי ולתשובה, היה

מתאר את יום הדין בכל מוראו, כיצד יכול בשר ודם לעבור את יום הדין החמור, בלא מעט דמעות, כי רק דמעות פותחות לפני האדם את שערי הרחמים.

הוא נושא משלו ואומר: בחזית המלחמה מקובל, שכאשר חייל נופל, מסמנים עליו סימן, שני מיני סימנים יש: שחור - סימן של מוות, ואדום - סימן של חיים. נתאר לעצמינו שאירע מקרה וסימנו סימן שחור על חייל פצוע, באו הסניטרים והשליכוהו בין כל הגויות. החייל הפצוע רוצה להסיר מעליו את הסימן השחור אבל הצבע אינו נמחה, החליט על כן לשטוף את הסימן השחור בדמעות שיזלגו מעיניו.

"מורי ורבותי!" - פותח הוא בקול מלא התעוררות "הבה ונוריד דמעות עד שנשטוף ונרחץ מעל עצמינו את הסימן השחור, סימן המות רחמנא ליצלן!"

כך חלף חודש אלול בקלם, באוירה של התבוננות ופיקוח על האדם עצמו ועל מעשיו, בחשבון נפש נוקב ואמיתי שהביא לתשובה ומעשים טובים (קדוש אלול).

"בשנותו את טעמו לפני אבימלך"

כתב האר"י הקדוש זצ"ל כי אחד מעיקרי התשובה הוא, שכשמבקש בעל תשובה לשוב אל ה' יתברך ראשית הוא שיעזוב את דרכו הרעה וכל המידות המגונות ואזי יוכל לשוב אל ה'. ורמז לזאת מפסוק **"בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך"** כלומר כשיהודי מחליט לחזור בתשובה לפני אבימלך, מלכו של עולם, ראשית עליו לשנות את טעמו, מטעם החטא לטעמה של תורה, ובכך ידע כי הוא מגרש את הסטרא אחרא, - היצר הרע, וילך (יוסף תהילות ל"ד למר"ן החיד"א זצ"ל).

ועל כך המשיל המגיד מדובנא משל לאיש עני לבוש טלאים וקרעים ביום חורף, קור עז שרר ברחובות, והנה ראהו איש עשיר והתמלא רחמים עליו, ניגש אל העני ואמר לו גש לחנות זו, מדוד לך חליפה חמה, ואני אשלם לבעל החנות את דמי החליפה, וכן היה. נכנס, שלח בעל החנות את העני לחדר ההלבשה לדעת אם מידה של חליפה זו מתאימה לו, המוכר ממתין לעני זמן רב שיצא מחדר ההלבשה ולא יוצא, אמר לעצמו חייב אני לדעת מה קורה עם האיש הזה.

נכנס לחדר וראה מחזה תמוה, העני מנסה למדוד את החליפה החדשה המצוחצחת על כל בגדיו הבלויים ומנסה להכניס בכוח את השרוול ולא נכנס, אמר לו המוכר, בצורה שכזו לעולם לא תצליח, עליך להפשיט את בגדיך המטולאים ואז תוכל ללבוש את החליפה הזו.

והנמשל הוא שכשאדם מבקש לשוב בתשובה אל ה', ראשית עליו לפשוט את מידותיו המגונות והעבירות כי אחרת לא יוכל לקבל עליו עול מלכות שמים, וכשם שלא מתאים לכנוס דבש לתוך כלי מטונף כך גם לא מתאים לכנוס לתוך נשמה מלוכלכת מצוות ותורה שהם מתוקים מדבש ונופת צופים. וכעין זה אמרו על הפסוק (תהילים ל"ד) "סור מרע ועשה טוב" ראשית צריך לסור מרע ואחר כך לעשות הטוב.

תשובה מהלב

ידוע שעונשי הקדוש ברוך הוא אינם לנקמה אלא לתיקון החטא, כפי שכתוב "כי לא אחפוץ במות המת" ולפעמים תיקון החטא הוא על ידי עונש מיתה חלילה. מעתה יש לתמוה אם החטא כה חמור, כיצד זה שאפשר לתקנו בתשובה ברגע קט, במחשבה אחת?

המגיד מדובנא זצ"ל ענה על כך, בהמחישו את משלם של חז"ל על הפסוק "התנערי מעפר קומי" (ישעיה נ"ב, ב') כאותה תרנגולת המתנערת מן העפר. תרנגולת זו רובצת כל היום בחול, ואלפי גרגירים זעירים חודרים לנוצותיה. אם ירצה מישהו לנקותה, עליו לקחתה ולנער נוצה אחר נוצה בתהליך איטי ומכאיב, ממושך וממורט, וגם לאחריו - לא תהיה נקיה, אבל כאשר התרנגולת עצמה קמה מן העפר, ומתנערת בפעם אחת, הרי כל החול איננו, כי על ידי שהיא מתנערת משליכה היא בזה כל החול שעליה.

גם תהליך התשובה כאשר הוא נובע מלבו של האדם עצמו, אז הוא מנקה את האדם כהרף עין. ועל כך אמרו (ברכות ז.) "טובה מרדות אחת בלבו של אדם, יותר ממאה מלקויות" (כוכב מיעקב הפטרת שופטים).

חום ואהבה

אלול הוא הזדמנות הנפלאה לחזור בתשובה ולזכות את אחינו בית ישראל שגם הם יזכו לחזור בתשובה בדרכי נועם ולתת להם הרבה חום ואהבה כי הם פועלים הרבה, לדוגמא נספר עובדה מה שיש בכוחם של חום ואהבה להשפיע על הזולת.

היה מקובל בישיבת ראדין שבחור שבא להתקבל לישיבתו של החפץ חיים נהג הרב זצ"ל לבדוק את מזודתו של הבחור, באם לא נמצא באמתחתו עיתונים שיש בהם השכלה וכפירה רחמנא ליצלן, שאז אין מקומו של בחור זה בישיבה, שלא יקלקל חס ושלום בחורים אחרים (כבר מאז העיתונות היתה משפיעה מאוד על הציבור). פעם מצא החפץ חיים עיתונים הנזכרים לעיל באמתחתו של בחור, ומיד הודיעו שהוא לא מתקבל בישיבה ויחזור מיד לביתו. הבחור הלך לרכבת, אבל כבר איחר את המועד והיה צריך להמתין עד למחרת בבוקר, לרכבת הבאה. הבחור חזר לביתו של החפץ חיים, וביקש ממנו רשות להישאר לפחות ללון בישיבה למשך לילה אחד. החפץ חיים ענה לו שמי שלא מתאים

לישיבה אסור שימצא אפילו לילה אחד בישיבה, כי עלול הוא בלילה אחד להרוס בחורים בדעות פסולות, רחמנא ליצלן.

אולם מצא החפץ חיים פתרון שאותו בחור יישן בביתו שלו עד אור הבוקר. הבחור נשאר לישון אצל החפץ חיים, ומרוב התרגשות לא יכול היה להרדם. והנה כעבור שעה נכנס החפץ חיים לחדר ובודק את משכבו של הבחור (בחשבו שהוא ישן) ואמר לעצמו, כנראה קר לו לבחור. ומיד פשט החפץ חיים את מעילו וכיסה את הבחור.

עברו הרבה שנים מאותו מעשה, הבחור הנ"ל שהיו מצויים באמתחתו ספרי השכלה, לא שמר אמונים לתורה ולמצוות, אבל בהיותו עשיר גדול, היה תומך גדול של מוסדות תורה וחסד. פעם אחת שאל אותו הגאון אליהו לופיאן זצ"ל (שהיה איש אמת ולא היה נושא פנים) איך זה מתאים לבן אדם כמוהו שרחוק מתורה ומצוות, מהיכן לקח מידה זו לעזור להרבה ישיבות ביד רחבה.

ענה לו אותו עשיר לרבי אליהו, בילדותי נקלעתי פעם לישון אצל החפץ חיים. באמצע הלילה פשט החפץ חיים את מעילו לכסות ולחמם את גופי, תאמינו לי, עד היום אני מרגיש את החום של החפץ חיים וזה נותן בי את הרצון לתמוך ולעזור לישיבות.

וסיים רבי אליהו זצ"ל: למדנו מכאן כמה גדולה ההשפעה של מעשה טוב בודד, שבזכות אותה הכנסת אורחים שכזו, של החפץ חיים, זכה אותו תלמיד למצוה גדולה זו של החזקת התורה (ומי יודע אם לא נעשה לבסוף לבעל תשובה, בזכות החזקת התורה שלו).

זהירות מהחיים השגורתיים

עומדים אנו בסיומה של השנה, וכאשר נתבונן במצבנו האישי נשאל את עצמנו האם נצלנו את השנה לתורה ולמצוות ומעשים טובים? האם כשהתעוררנו בבוקר, חשבנו שצריך לנצל את היום

הארוך שלפנינו לחיי העולם הבא? ! והתשובה היא שבודאי לא נצלנו את הימים כראוי, והסיבה היא שכשאנו יוצאים לרחובות של עיר אנו מתערכים בשגרת חיי היום יום.

והאמת היא שאנו אשמים בכל זאת, כי אילו כשהיינו יוצאים מחוץ כותלי בית המדרש יחד עם ההתלהבות של שיעור המוסר או כל דבר תורה היינו מביטים על ענייני הרחוב כדבר זול, הרי שבודאי לא היינו נסחפים אחר היצר הרע שמשוטט ברחובות, וממילא החיים לא היו מבוזבזים להבל וריק. היינו מנצלים כל יום וכל רגע ללימוד התורה.

ישנו משל שכתב אותו סופר רוסי. אותו סופר חי בארמון בתקופת הצאר הרוסי, והנה באחד מן הימים נמאס לו מכל ההוללות שהיתה שם, החליט לעזוב את הארמון ולקחת תרמיל, ובלבוש פשוט ביותר ללכת לאיזה כפר, לעזוב את כל היופי וההדר, כי הוא הרגיש שהכל לא שווה כלום. והנה הוא מגיע לכפר נידח שאף אחד לא הכיר את מעלתו ושם ביקש לחיות חיים פשוטים כפי שלבושו העיד עליו. וכשהוא התחיל לטעום טעם של חיים לעומת חייו הקודמים, אז ישב וכתב משל על חיי האדם.

וכך פתח: משל לאדם שהלך בדרך ארוכה הנה הגיע לילה חושך אפילה, ותוך כדי כשהוא צועד בדרך פתאום נפל לבור עמוק, ובעודו באויר הבור נתפס באיזה שיח שיכול היה להאחז בו לבל יפול לתהום. והנה כשהאיר היום והשמש זורחת הוא רואה צרה לצרתו, שני עכברים אחד לבן והשני שחור מתחילים לכרסם את אותו השיח שבו היה אחוז, זה הולך וזה בא. מיד נתפקח אותו איש ואמר אם אני אמתין עוד מעט זמן, אפול לתוך הבור, עלי להציל את נפשי מהמצב החמור שבו אני נמצא. תוך כדי הרהור הוא רואה שעל אותו שיח יש פרחי דבש, שכח ממצבו ותפס ביד אחת את השיח וביד השני קטף

מפרחי הדבש והתענג על מתיקותם. בנתיים שני העכברים השחור והלבן כרסמו את אותו השיח והוא נפל לבור.

והנמשל מובן מאיליו: השיח, הוא שיח החיים. יש אדם שיש לו שיח דק ויש שיש לו יותר עבה. העכבר השחור והלבן הם היום והלילה הבאים ומכרסמים את שיח החיים, וכמו שכותב רבינו יונה זצ"ל שהאדם נוסע לבית עולמו ואין מעצור בחיי האדם זו המציאות, החיים ניתנו לנו בעולם הזה הם כדי להתגדל כל אחד לפי מצבו, אם מדובר בבן תורה שְׁעָמַל כל היום בתורה יש ביכלתו לצמוח עם ידיעות עצומות בתורה, ואם מדובר ביהודי שלא זכה כל היום לעסוק בתורה, הרי אם יתמיד ללמוד כל יום אפילו מעט תורה בסופו של דבר קובץ על יד ירבה, בהלכה במוסר ובמדות טובות.

אך הבעיה שאנו מסיחים את דעתנו ושולחים את ידינו לפרחי דבש, נמשכים להנאות עולם הזה החולף לכל מיני דברים שנראים לנו ערבים, עוזבים את חיי הנצח ועוסקים בחיי שעה, ובעצם בזה אנו שוכחים למה נשלחנו לעולם הזה, ולכן אשריו ואשרי חלקו של היהודי שיודע את הערך הגדול של הזמן ומנצלו לתורה ומצוות ומעשים טובים. (הג"ר שמואל בצלאל שליט"א מראשי ישיבת פורת יוסף העתיקה).

חודש התשובה והתיקון

הנה בדורות עברו היה חודש אלול "חודש החרדה מאימת הדין", "חודש התשובה והתיקון". ובעלי העסק והמסחר היו ממעטים מעסקיהם ומתפנים קצת לעצמם, - מרבים לעסוק בתורה ובמצוות ולשפר את מעשיהם, ואף גדולי התורה והיראה אחזתם פחד וחלחלה בחודש זה.

כפי שסיפרו על הגאון החסיד רבי ישראל מסלנט זצ"ל, שהיה בחודש זה אפוף פחד וחלחלה ופניו חיוורות כסיד, וכששאלוהו

תלמידיו: רבינו! מה לך כי תפחד, וכי חודש אלול הוא אריה או דב?
ענה להם: אף דוד המלך שהיה גבור חיל כפי שנאמר (שמואל א' י"ז, ל"ו)
"גם את הארי גם הדוב הכה עבדך" ובכל זאת כך אמר (תהלים קי"ט)
"סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי"

וכדי להמחיש מהי אימת הדין יש להקדים מעשה שהיה בעת
מלחמת עולם הראשונה בבחור ישיבה שנתפס על ידי
השוטרים, וגזרו עליו עונש מוות רחמנא ליצלן. השוטרים כוונו את
מכונת הירייה, ובעוד שהם מנסים להפעיל את המכונה אירעה תקלה
במכונה. במשך רבע שעה ניסו לכוון כנגדו ולא הצליחו. בינתיים
הצליח הבחור להתחמק מהם ולהציל את נפשו, ומרוב האימה והפחד
שאפפוהו באותה שעה, הלבינו כל שערותיו.

אמר החפץ חיים, סיפור זה הוא משל נפלא עד כמה צריך האדם
לפחד מיום הדין, ולהמחיש לעצמו בחוש כיצד יהיה ירא וחרד
ביום בו יפקדו לפניו את כל מעשיו ומחשבותיו לפרטיהם (לשכנו תדרשו
ח"ב עמ' פ"ח).

הלוקח מהנסיונות שעמד בהם רבי יוסף סלוצקר

כולנו יודעים שהרבה עיכובים נעשים לאדם כאשר מחליט לעזוב את
הדרך הרעה שהיה אוהז בה, ומעתה מקבל עליו לחיות חיים
עם תוכן של יהדות, ואף אם מבקש הוא להתחזק אפילו במצוה אחת
יש לו הרבה עיכובים. כל זאת בהשגחת השם יתברך לנסותו, האם הוא
חוזר בתשובה בכל לבו, שהרי כתב הרמב"ם שתשובה אמיתית היא
עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם (עיין רמב"ם
הלכות תשובה פרק ב' הלכה ב'), אבל אם הוא חוזר על מעשיו המקולקלים זה
מראה שתשובתו לא היתה בלב שלם. זאת ועוד, מאחר והיצר הרע
יודע את העסק הגדול שעומד היהודי לעשות בחייו, שכל מצוה היא

עסק גדול שעומד לנצח נצחים בחיי עולם הבא, משום כך השטן מעכב ביד האדם בכל ענייני הרוחניות.

אמנם העיקר צריך לדעת שכל מי שיזכה לעמוד בנסיונות העומדים בחיי היום יום, ובפרט אם החליט האדם לשנות את החיים שלו מחיי הטעות אל החיים שיש בהם תוכן של תורה ומצוות ומעשים טובים בהחלטה גמורה ושלימה, יֵדַע כי לאחר הנסיונות יראה את האור והברכה.

סיפר הרב הצדיק המגיד הירושלמי רבי שלום שבדרון זצ"ל מעשה שהיה, בעיר סלוצק היה ילד "יוסל'ה השובב" הוא היה ילד עילוי מבורך בכשרונות אבל הבעיה שהוא היה שובב עד מאוד, לא היה מסוגל להתרכז, כמעט לא היה יושב על ספסל הלימודים שבתלמוד תורה, כל היום היה מתעסק עם היונים שעל גגות הבתים ועם הכלבים ברחובות, הולך לשחות בנהר עם נערי הגויים חבריו, ועוד ועוד.

והנה יום אחד, בהיותו בין שתיים עשרה הוא עבר בשוכבות האופינית לו ליד אחד הבתים בעיר והנה הוא שומע משם קול גערה. טפס מיד יוסל'ה על חלון הבית, הציץ לתוך הבית וראה איך שאב מכה את בנו ואומר לו: מה אתה חושב? שאני אתן לך שתגדל פרא אדם כמו "יוסל'ה השובב"? אהרוג אותך ולא אתן! ... בשום אופן לא אתן לך לגדול כך!

נדהם יוסל'ה ממה ששמעו אזניו באותו הרגע, וחשב לעצמו: מה? עד כדי כך הגעתי שכבר נעשיתי שם דבר לגנאי בכל העיר סלוצק, עד שאם ילד חוטא מטיחים בו: "תגדל כיוסל'ה"? אם כך מוכרחים לשנות את כל הכיוון! היה לא תהיה יותר כך!

היו לו ליוסל'ה כמה פרוטות בכיסו, הלך וקנה בהן כמה עוגות, המשיך בדרכו ואסף את כל הכלבים, חילק לכל אחד מהם עוגה ואמר להם: בזה נגמרה החברות שלנו, ולא יותר...

משם הלך יוסל'ה לאביו ואמר לו: אבא החלטתי שאני נוסע ללמוד בישיבה...

תדהמה נפלה על אביו כששמע זאת, הוא הלוא הכיר את יוסל'ה שלו על בוריו, ומיד חשב לעצמו, מי יודע איזה מעשה קונדס נרקם במוחו, מי יודע מה הוא מתכנן לעצמו עוד לעשות? ולכן דחה אותו בתוקף: אל תבלבל לי במוח, לך לך ליונים ולכלבים שלך והנח לי!... אבל יוסל'ה עומד על שלו ואינו מתיאש: אבא! אני אומר לך בכל הרצינות, אני רוצה ללכת לישיבה, ואם לא תתן לי, אסע לבד.

אביו הבין מיד, כי אם הוא אומר שילך לבד, חזקה עליו שילך. נעצר באותו רגע, חשב וחשב, הביט היטב לתוך עיני הילד, ואמר לעצמו: נדמה לי שהפעם אלה באמת דיבורים רציניים. לאחר כמה רגעים של שקט שאל אותו: ולא יזוז ישיבה אתה רוצה לנסוע? השיב יוסל'ה לישיבת ואלוז'ין. לא יכל אביו להתאפק ופרץ בצחוק רם, לואלוז'ין?! הן לא למדת כלום, ובשביל להתקבל בואלוז'ין צריכים לדעת שני סדרים גמרא (נשים נזיקין) על בוריים, ואתה, הלוא אפילו דף אחד של גמרא אינך יודע. אף על פי כן אמר יוסל'ה: לא אכפת לי שום דבר, אני רוצה להיכנס לואלוז'ין ולהתחיל ללמוד, ואם לא תתן לי אסע לבד. ראה האב שלא יוכל כבר להשפיע עליו לשנות את החלטתו, נתן לו מעט כסף, ארז לו חבילה מחפציו והוא יצא לדרך.

יוסל'ה עזב את הבית ויצא לדרכו, חלק מן הדרך הוא עשה בעגלה שנסעה לאותו כיוון, חלק עשה ברגל, אבל כעבור שלושה ימים הוא הגיע לואלוז'ין. בהגיעו לשם, הלך מיד אל הישיבה, נכנס לחצר גדולה, ושאל בחורים איפה חדרו של ראש הישיבה? כולם הסתכלו עליו בתמיהה: מה לנער הזה ולראש הישיבה? אבל הם הראו

לו. יוסל'ה ניגש לדלת ונקש עליה, וכאשר השיבו לו "הכנס" נכנס ואמר: "שלום עליכם", ורבי חיים עונה לו ב"עליכם שלום". מה רצונך נערי, שאל ראש הישיבה? ויוסל'ה ענה, אני רוצה להיכנס לישיבה. שאלו הרב: ומה אתה יודע נערי? ענה יוסל'ה אני לא יודע שום דבר, אבל אני רוצה ללמוד.

התבונן רבי חיים פְּעִינִיִּים הנוצצות והתוססות של הנער, והלוא גם רוח הקודש לא נפקדה מרבי חיים, והבין שטמון בנער עתיד טוב, צבט לו על לחיו ואמר לו, אם תרצה ללמוד תוכל, קום והכנס לישיבה...

יוסל'ה לא התעכב כלל, אלא מיד נכנס והתיישב ללמוד, רבי חיים העמיד לו מלמדים לכל דבר: לחומש, למשניות ולגמרא, ויוסל'ה עצמו התחיל להתעניין ולבדוק, לחפש ולחטט, והוא שקע בלימוד בצמאון עז שלא נמצא כדוגמתו, עד שבסוף שלושה חודשים הוא כבר התייצב על רגליו והתחיל ללמוד בצורה מסודרת ובהתמדה גדולה.

עברו שנתיים, את הבר מצוה שלו חגג בישיבה, וכשנעשה בן ארבע עשרה, כבר היה בחור למדן לכל דבר, הוא המשיך ללמוד בהתמדה ובשקידה, כבר למד היטב גמרא, רש"י ותוספות, ואף הצטרף אל החוג המיוחס של ה"שמונה עשרה", וזה היה מושג ידוע בואלוז'ין, כלומר המדובר היה בבחורים שלומדים ח"י שעות ביממה. בהיכל ישיבת ואלוז'ין היו עמודים מרובעים, ואותם בחורים המתמידים ביותר קבעו להם את מקומם ליד עמודים אלה, כדי שלא יופרעו מחמת המסתובבים, הם למדו שמונה עשרה שעות ביממה, רק שש שעות הותירו לעצמם לכל הדברים האחרים, וזה כלל גם תפילה, אכילה ושינה וכל השאר, בין אלה קנה לו יוסל'ה את השם, רבי יוסל'ה דער אכצענער". (כלומר "בעל השמונה עשרה" ע"ש שלמד ח"י שעות ביממה).

כעבור כמה שנים, כשיוסל'ה כבר התפרסם ללמדן גדול, ויהי היום והוא מקבל מכתב מאמו, בשורה לא טובה: אביו היה חייט ועסק במלאכתו באחת מן חנויות החייטים בעיר סלוצק, והנה כותבת לו אמו במכתבה, כי פרצה שריפה בעיר שכילתה את כל חנויות החייטים, ובתוכן גם חנותו של אביו שאף היא היתה למאכולת אש... פנתה האם לבנה וביקשה אותו: אתה כבר בחור מבוגר, כבר למדת הרבה, חזור נא הביתה ועזור לאביך לשקם מחדש את פרנסתו...

גדול היה צערו של יוסל'ה לאחר שקרא את המכתב, פניית אמו הנרגשת נגעה ללבו, אבל מצד שני הוא כבר קנה לעצמו מעמד נכבד בלימוד התורה, וכיצד זה ילך ויסגור עכשיו את הגמרא ויסע הביתה? בצר לו נכנס אל ראש הישיבה, הראה לו את המכתב של אמו ושאל מה יעשה במצב שנוצר?

רבי חיים קרא את המכתב בעיון, אנחה כבדה יצאה מתוך לבו, וכעבור מספר רגעים אמר לו: שמע בקולי, חזור ללימודך... יוסל'ה לא היסס, שמע לקול רבו וחזר ללימודו, ומה שנוגע לאמו - עשו כל מה שיכלו לעשות כדי לשפר קצת את מצב הפרנסה שם, ומן הסתם גם המציא לו רבי חיים מעט כסף שישלח להם.

עבר עוד איזה זמן, והוא שוב מקבל מכתב מאמו: עכשיו המצב יותר גרוע משהיה, האבא חלה מרוב עגמת נפש! בוא הביתה! עתה התגבר צערו של יוסל'ה עוד יותר והוא כמובן נכנס לרבי חיים, שוב הראה לו את המכתב והפעם נאנח ראש הישיבה אנחה עוד יותר עמוקה, באומרו לו: אינני יכול לומר לך שום דבר, אבל שמע בקולי, לא תתחרט, חזור ללימודך... אם ראש הישיבה אומר אין שום היסוס אצל יוסל'ה, והוא שוב חזר ללימודיו, אלא שכעבור זמן לא רב, הוא מקבל מכתב שלישי מאמו: אבא נפטר! מיהר שוב ונכנס לרבי חיים בבכי מר, ולאחר שסיפר לו מה שקרה בכה רבי חיים עמו ביחד, וכעבור מספר רגעים שוב אמר לו רבי חיים: לא אוכל לומר לך דבר,

אבל לך ושב "שבעה" (בבבין הישיבה) ואחרי כן תחזור ללימודיך, וגם הפעם הוא שמע בקולו, הלך וישב "שבעה", ואכן אחרי שבעת ימי האבלות שב כרגיל ללימודיו בישיבה...

עברו עוד כמה שנים ונפטר רבה של סלוצק. בתום ימי האבל באו חמשה מחברי קהילת סלוצק לוואלוז'ין, נכנסו לרבי חיים ובקשו ממנו שיבחר להם רב שישב במקומו של הרב שנפטר, והבטיחו שידאגו לכל צרכיו, הם יחתנו אותו, יבנו לו בית נכון לפי כבודו ויתנו כל הצריך, והוא יוכל לשבת על כסא ממלכתו כראוי וכהוגן.

ענה להם רבי חיים, המתינו רגע, יש לי רב בשבילכם, ומיד שלח וקרא לר' יוסל'ה, וכאשר נכנס לחדר, קם רבי חיים לפניו מלוא קומתו. אנשי הקהילה התפעלו מאוד מהכבוד שרבי חיים גדול הדור, ראש ישיבת וואלוז'ין חולק כבוד גדול כל כך לאחד מתלמידיו הצעירים, ובאותו רגע אמר רבי חיים לר' יוסל'ה: גש לידי, וכשניגש הושיבו על ידו ופנה בחיוך לחברי קהילת סלוצק: האם זוכרים אתם שהיה אצלכם ילד מאוד שובב שקראו לו יוסל'ה? מה היה ומה קרה אתו? חייכו ואמרו אנו נזכרים שהיה ילד כזה שובב ופרחח, שעשה כל מעשי קונדס שבעולם, אבל מזה כבר כמה וכמה שנים שהוא נעלם ואיננו, ואין אנו יודעים להיכן נעלם.

אם כן, אמר רבי חיים, זהו יוסל'ה והוא הרב שלכם, המשיך הרב לשבח אותו בכל השבחים, ושאל אותם: האם אתם מסכימים לקבלו בתור רב הקהילה? השיבו כולם, אם הרב אומר בודאי ששמחים אנו בכך, הלכו והביאו יין שתו "לחיים" ואיחלו "מזל טוב", וכטוב לבם ביין השמיע רבי חיים כמה מילים:

"ר' יוסל'ה, אתה זוכר כאשר באת וסיפרת לי שנשרפה החנות של אביך בתוך כל החנויות, ולא ידעת מה לעשות בדבר, הבנתי שזהו בגדר של "ויבוא השטן בתוכם" כנאמר אצל איוב, והשטן אמר שצריכים לנסות את יוסל'ה: קם נער צעיר ועוזב את כל מעשי

השובבות שלו, מתיישב ללמוד בהתמדה גדולה ועצומה והוא נעשה אדם גדול, צריכים להביאו לידי נסיון לראות הֵיעמוד בהחלטתו ובקבלתו? בשמים נתנו רשות לשטן לשרוף את כל חנויות החייטים, כאשר כל הכוונה היא לחנות של אביך, ואני, ממשיך רבי חיים, הבנתי מה קורה. הבנתי שאתה צריך לעמוד בנסיון, משום כך אמרתי לך שמע בקולי חזור ללימודך, בכל הפעמים שבא השטן אמרתי לך אותם המילים, גם בנסיון הקשה שלקחו את אביך מהעולם.

ורבי חיים מואלוז'ין סיים ואמר: מאושר הוא עתה אביך בגן עדן, הוא שמח בתורה שאתה לומד, וממה שמעכשיו בעזרת השם תהיה מורה צדק ואב בית הדין בקהילה הגדולה של סלוצק.

הרב מבריסק סיפר, כי רבי חיים מואלוז'ין עוד הוסיף אז לומר, דעו לכם חברי קהילת סלוצק ורבי יוסל'ה, יתכן ואפשרי הדבר, שיתנו רשות לשטן לשרוף עיר שלימה כדי ליטול בחור אחד מן הישיבה (שאל אביך ויגדך ח"א עמ' קפ"ז).

לקח נוסף למדנו מרבי יוסל'ה שכאשר מבקש אדם ללכת בדרך התורה ולהדבק בהשם יתברך, עליו להשליך את כל תענוגי עולם הזה, ואף אם צריך הוא להתנתק מחבריו הטובים ביותר בגלל שהם מקולקלים, יעשה זאת ואל יחוש לשום דבר, שהרי יוסל'ה בהיותו בגיל שנים עשרה, ילד רך בשנים, כאשר החליט לשנות כיוון בחייו, עזב את ידידיו, ואין ספק שקושי רב היה לו ליוסל'ה לעזוב את הבעלי חיים שהתחבר אליהם ואת כל תענוגי עולם הזה, ובזכות זה זכה למה שזכה, הרי שבדאי גם כל איש מישראל כל אחד לפי סוגי הנסיונות שעומדים בפניו אם ישליך אחרי גֵיוֹ את כל ענייני עולם הזה ויתקשר בה' יתברך אין ספק שאותו אדם יהיה השמח בחלקו, אשריו ואשרי חלקו בעולם הזה ובעולם הבא.

התבוננות לקראת יום הדין

נמצאים אנו כמה ימים לפני היום הגדול, ראש השנה, שבו עוברים כל העולם אחד אחד כבני מרון, לפרוס לפניו יתברך את חשבוננו של כל השנה, אמנם האדם לא זוכר מה שעשה במשך כל השנה, כמה לשון הרע וכמה דברים בטלים דיבר, רבות פעמים הסתכל בדברים אסורים, כעס לאין סוף, כמה מחשבות זרות וכו'. אבל לפני הקדוש ברוך הוא לא נעלם שום דבר, כפי שאנו אומרים בתפילה "כי אין שכחה לפני כסא כבודך", ואפלו המחשבות עולות לחשבון כפי שאף זו נאמרת בתפילה "מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש",

מי יוכל לומר שהוא נקי מחטאים הללו? הדברים נוראים ואנו לוקחים זאת באדישות, קמים לסליחות, עושים התרת נדרים וכו', ושום דבר לא נשתנה אצלנו. באיזה פנים אנו יכולים לעמוד לפני אבינו מלכנו ביום קדוש זה, מלאים עוונות גדולים וקטנים?! אבל לכל הפחות נבוא בטהרה ובהרהורי תשובה ונדע היכן אנו נמצאים לפני היום הנורא, צריך האדם לדעת שמבקשים ממנו שיהא מושלם, ויש בידו להיות מושלם.

לפעמים אדם למען בריאותו נוסע עד אמריקה בכדי להתרפאות, והכל בכדי להיות בריא, ואפילו אם יהיה בריא לזמן קצר. בכל זאת עושה מאמצים, כי הוא רוצה להיות בריא.

באותה מידה צריך האדם לעשות למען בריאות נשמתו, ולכן בודאי בזה שאנו באים ואומרים סליחות ולא בודקים את עצמנו אם חל בנו שינוי, זה לא מספיק, כי הלוא אדם שהולך לרופא ונותן לו תרופה, אחרי שבוע בודק אם חל שינוי במצבו, ואם לא חל שינוי, מבקש מהרופא תרופה אחרת. כך גם אם יאמר אדם "אמרתי סליחות שבוע שלם ואני לא מרגיש שום שינוי, נשארתי עם מעשי הרעים" הרי

שבדאי לא אמר את הסליחות בכוונת הלב לשוב אל ה', כי כאשר
אומרים סליחות בלב נשבר בהכרח שהטבעים של האדם ישתנו לטובה
(קול יהודה).

ראש השנה

להתכונן מבעוד מועד

ברור הוא שאם אדם הוזמן לדין לפני שופט בשר ודם הרי הוא מתכונן לפני המשפט בכל מיני אופנים, ואם כן קל וחומר שצריך הכנה מתאימה לפני הימים הנוראים שמלך במשפט יעמיד ארץ.

וכאותו משל נאה שהובא בשם ה"דברי חיים" מצאנו זצ"ל: היו שתי משרתות חרוצות אלא שהאחת היתה פקחית והשניה טפשה. מה ההבדל ביניהם? הראשונה היתה עמלה כל היום כולו, כדרך המשרתות. בערב בהיותה מותשת ועייפה לא הלכה לנוח לפני שתכין את כל הנחוץ לה ליום המחרת. היא הכינה עצים להסקה והניחה אותם ליד התנור לייבוש, נפתה את הקמח, והכינה את כל צרכי המזון, רק לאחר מכן הלכה לישון. בקומה בבוקר, הציתה אש בעצים היבשים והסיקה את התנור, לשה את הקמח והניחה לו לתפוח, בינתיים ערכה את השלחן, שבה לאפות את הלחם, וכששב בעל הבית מן התפילה כבר היתה מוכנה לפניו הפת החמה האפויה בריח ניחוח, שלחן ערוך ומאכלים ערבים.

לעומת זו המשרתת השניה שלא היתה פיקחית סיימה את עבודת יומה ופנתה לישון לאחר היום המתיש. בבוקר כאשר הלך בעל הבית לתפילה יצאה אל מחסן העצים והביאה גזרי עצים להסקה, העצים היו לחים ורטובים, והאש לא אחזה בהם, זמן רב התייגעה ועמלה כדי להציתם, ולבסוף - כאשר ניצתו, התמלא הבית בעשן סמיך ומחניק כי העצים היו רטובים. כששב בעל הבית מן התפילה, היה הבית מלא עשן והמשרתת לשה במהירות את הבצק. לאחר שניפתה את הקמח, ישב בעל הבית בראש השלחן שלא היה ערוך, השתעל מחמת העשן, והמתין ללחם שיאפה, לעיסה לא היה זמן לתפוח,

והתנור לא היה עדיין חם מספיק, גם העצים הרטובים לא בערו כראוי ולכן הלחם יצא קשה וחסר טעם.

בעל הבית קצף ורגז על חוסר האחריות של אותה משרתת, והמשרתת התלוננה: על מה ולמה כל הכעס הזה?! הרי היא עובדת קשה יותר מהמשרתת הראשונה, שהרי טרחה הרבה כדי להצית את האש, אולם למעשה אם משרתת זו היתה חכמה היתה מבינה את גודל האשמה הגדולה שיש עליה.

והנמשל, לא יתכן שיתחיל האדם להתכונן לראש השנה ביום ראש השנה עצמו, כי אז הוא ידמה למשרתת השניה. כל אחד מאתנו צריך להתחכם בעוד מועד לפני יום הדין הנורא ולהכין תשתית טובה ליום הדין לשפר את מעשיו ולהרבות בלימוד התורה, והתפילה תהיה יותר בכוונה, ובכך הסכויים גדולים יותר שיצא זכאי בדין לחיים טובים ולשלום.

עצה טובה

נזכיר כמה עצות חשובות ובדוקות לקראת ראש השנה הבא עלינו לטובה.

ראשית, בהיות ואמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה טז:) "כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה" כלומר כשאדם מרגיש וחש עצמו בראש השנה כאדם רש וכי הוא בכוחותיו לא יכול לפעול כלום ללא עזרת הבורא יתברך אז תהיה לו הרבה סייעתא דשמיא בהמשך השנה, וברכת ה' תהיה מצויה אצלו, וכמו שכתב ה"חפץ חיים" (משנה ברורה תקפ"א סע"ק ו') שבכל הקרבנות שבפרשת פנחס כתוב "**והקרבנות עולה**" ובראש השנה כתוב "**ועשיתם עולה**" ללמד שבראש השנה יעשה אדם עצמו כאילו מקריב עצמו, ועל כן יבדוק אדם את מומי עצמו לפני כן.

שנית, יש להזכיר כי אמרו רבותינו ז"ל (שבת קי"ט:) כל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כוחו, כלומר בכל כוונתו (רש"י שם) קורעין לו גזר דינו (של שבעים שנה, מדרש רבה) וכתב מרן הבית יוסף זצ"ל (או"ח סימן נ"ו) בשם הזוהר הקדוש שאמירת הקדיש היא למעלה מכל הקדושות, ומבקיע את כל המחיצות שנוצרו על ידי העוונות - והבורא יתברך מתמלא רחמים ומוסיף חיים ארוכים לעונים "אמן" בכל כוחם וכוונתם.

והטעם לזה כי עיקר כוונתנו באמירת הקדיש בבקשת הגאולה היא, לקידוש שם שמים בעולם ומסיחים אנו את דעתנו מכל עניני הטובות הגשמיות ומבקשים את גילוי מלכותו יתברך ומעוררים אנו אהבתנו ועל כן גם הוא מבטל מעלינו כל גזירות קשות.

ואם כבר אנו עוסקים במעלת עניית אמן יהא שמיה רבה, כדאי להתבונן במה שכתוב במדרש "אלה אזכרה" (בענין מעשה עשרת הרוגי מלכות) אמר רבי ישמעאל, אמר לי שר הפנים: ידידי, שב בחיקי ואגיד לך מה יהא על עם ישראל עם קדוש. ישבתי בחיקו והיה מסתכל ובוכה, ודמעותיו נוטפות מעיניו ויורדות ונופלות עלי. אמרתי לו, מפני מה אתה בוכה? אמר לי, ידידי בוא ואכניסך בחדרי חדרים ולגנזי גנזין, ונטל את הפנקסין ופתח והראני אגרות כתובות בהן צרות משונות זו מזו. אמרתי לו, הללו למי? אמר לי, לישראל. אמרתי לו יכולין ישראל לעמוד באלה? אמר לי, למחר בא ואראך צרות משונות מאלה, למחר הכניסני בחדרי חדרים והראני צרות קשות מהראשונות, אשר לחרב לחרב, ואשר לרעב לרעב, אשר לשבי לשבי, ואשר לביזה לביזה. אמרתי לו, וכי ישראל לבד חטאו? אמר לי, בכל יום ויום מתחדשות עליהם גזירות קשות ורעות, וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין "אמן יהא שמיה רבה מברך" אין מניחין את הגזירות הקשות הללו לצאת מחדרי חדרים, (ולעומת זה מסופר שם על השכר

הרב הצפון לצדיקים עיי"ש באורך) מכאן למדנו את מעלת עניית אמן יהא שמיה רבה.

ואם במשך כל השנה כה גדולה ענית אמן יהא שמיה רבה להבקיע מחיצות שנוצרו על ידי העוונות, הרי שודאי יש בכוחה להשפיע על האדם גמר חתימה טובה.

וכבר התלונן הסבא מנובהרדוק זצ"ל מדוע בשעת צרה רגיל אדם לחפש סגולות שונות וכל מיני השתדלויות, ולא מתחזקים באמירת "אמן יהא שמיה רבה" בכל כוחם וכוונתם, אשר גילו לנו חז"ל שעל ידי זה קורעין רוע גזר הדין, והרי כל אות ואות מדברי חז"ל הוא אמת לאמיתה (ספר מאורות הגדולים), ובספר החרדים (דף נ"ה) כתב בשם זוה"ק שכאשר יאמר אדם "אמן יהא שמיה רבה" בזיעזוע כל אבריו הרי הוא מבושר שימחלו לו עוונותיו (עיי' באורך בספר דיני הקדיש ומעלתו להגר"א שהרבני שליט"א).

ישנה עוד עצה המפורסמת לזכות ליום הדין שכתב רבינו הרש"ש זצ"ל (בהקדמה לספר נהר שלום) שמי שיקבל עליו ביום הדין אפילו קבלה אחת, הוא ערב שהקבלה הזאת תהיה לו למליץ יושר, לדוגמא ישנה עצה פשוטה וחשובה מאד, לכוון בברכות, והיא על ידי שישמיע לאזניו את הברכות שהוא מברך. ואמר על כך מרן ראש ישיבת פורת יוסף הרב יהודא צדקה זצ"ל שמי שיחלק את ברכתו לשלושה חלקים כגון: ברוך אתה ה' - אלקינו מלך העולם - שהכל נהיה בדברו, וכן על זה הדרך בשאר הברכות, אז בודאי שברכותיו תהיינה בכונה, ומי שעושה זאת מלבד שהוא זוכה לברך ברכות בשלמותן ובורא מלאכים טובים בשלמותן, ירוויח גם שבני ביתו ילמדו לברך בכונה.

כמו כן יש שמקבלים על עצמם לברך ברכת המזון מתוך הסידור, הרי זו קבלה מעולה לזכות ליום הדין כי בדוק ומנוסה שברכת המזון מתוך הסידור היא יותר בכונה. וסגולה היא לבטל גזירות קשות ורעות (הגרא"מ שך זצ"ל בשיחה לאברכים).

וכדי להתחזק בענין ברכות הנהנין יש להתבונן במה שכתוב בשער רוח הקודש (דף ט: הובא בכף החיים אור"ח ס"י קנ"ח ע"ו) **שעיקר השגת האדם להגיע לידי רוח הקודש תלויה בכוונת האדם וזהירותו בכל ברכות הנהנין, כי על ידי כך מזכך הוא את החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, ועל כן צריך האדם ליתן דעתו לדברים הללו בכל עת שמברך כדי לברך בכוונה גדולה ומלה במלה בשמחה רבה, עד כאן.**

ובכלל עלינו לדעת כי ישנה חשיבות מיוחדת לתפילה הנאמרת מילה במילה מבלי לבלוע מלים ואותיות, וכאותו משל נאה על אדם שפנה אל הרופא בגלל שלא יכל לדבר. צרוד לחלוטין וגרונו צלוק. הרופא לא התרגש מאחר ויש בידו תרופת פלאים, רשם מרשם כדורים לדלקת בגרון, "הם גם טעימים" אמר. מחר תרגיש הקלה. מחרתיים שיפור. בעוד שלושה ימים תבא אלי לבדיקה. ביום השלישי הלה הופיע וניענע בשפתיו כאדם מעורר רחמים, בא לבקש עוד כדורים, חידוש מרשם. התפלא הרופא: - מקרה כזה עוד לא היה, ושאלו: האם לא היה שום שיפור, שום הטבה? ! אם כן לא יכול להיות שלקחת את הכדורים, נענה האיש הצרוד בקול סדוק, כל כך היה לי קשה לבלוע את הכדורים! לבלוע?! מזועזע הרופא, מה פתאום לבלוע?! כדורים לגרון יש למצוץ, ולא לבלוע...

מהמשל הזה אנו למדים מדוע התפילות אינן מתקבלות, כי אנו בולעים את התפילה, לכן היא לא פועלת את פעולתה, אומרים אנו בחצי פה בחטף במלמול אדיש, מי ש"בולע" מלים איך יוכל להיות מושפע על ידם, על אחת כמה וכמה מי שממלמל אותם בלא מחשבה, הרי שמפסיד הוא את ההזדמנות של התפילה במו ידיו...

זהירות מכל כעס וקפידא

כתב הגאון הצדיק ה"חפץ חיים" זצ"ל שכשם שמהדרין לאכול סימנים טובים בראש השנה כך יש להמנע מכל כעס והקפדה, והארת פנים וחיוך הם הסימן הטוב ביותר לשנה של הארת פנים ממרום (משנה ברורה תקפ"ג).

ומעשה במקובל האלקי ר' יהודה פתיה זצ"ל שפעם בליל ראש השנה אחד, כאשר החל לקדש על היין בשמחה ובטוב לבב הניף את ידו באומרו "וביום שמחתכם ובמועדכם ותקעתם בחצוצרות" וגו' והנה ידו פגעה במנורת השמן שבתקרה ונשפך כל השמן לרצפה וכבה הנר. נענה הרב ואמר, לא נורא, ושמחת כל בני ביתו היתה על פניהם.

לאחר מכן כאשר בקשה אשתו להגיש מיני מאכל על השולחן החליקה מהרצפה המשומנת ונפלה, וכל האוכל נשפך. כשראה הרב מה שנעשה רץ כדי לעזור לה לקום, והנה גם הוא החליק וכל גלימתו הלבנה נתלכלכה מהמרק והשמן. הנה מלבד שנפסד להם האוכל של החג גם נפלו ונחבלו. למרות כל זאת היו שמחים כאילו לא ארע שום דבר רע.

אמר הרב זצ"ל ששנה כזו של הצלחה ומאור פנים לא היתה לו בחיים, וכל זה בזכות ההתגברות על מידת הכעס בראש השנה.

ראש השנה לפני כיפור

הגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל שאל מדוע ראש השנה נקבע לפני יום הכיפורים, והרי מן הראוי היה שקודם יהיה יום הכיפורים שהוא יום סליחה וכפרה ואחר כך יום הדין, שהרי הקדוש ברוך הוא רוצה לזכות את בריותיו?

ונראה לומר, על פי מה שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ראשון אות י"א) כי מי שמבקש לשוב בתשובה, ראשית עליו לקבל על עצמו שלא יוסיף לחטוא, ואחר כך יתחרט ויתודה. שאם לא כן, הרי הוא כטובל ושרץ בידו, כי החרטה והיודוי הם טהרת החטא.

ולפי זה יש לומר שלכן הוקבע ראש השנה לפני יום הכיפורים, משום שהרי עיקר ענינו של ראש השנה הוא "מלכויות", ומלכויות הם הקבלה הגדולה ביותר שלא לחטוא עוד, כי מקבל עליו עול מלכות שמים לעשות רק רצון המלך, וזוהי תחילת התשובה לאדם שחוטא, ורק לאחר מכן שייך יום הכיפורים שהוא חרטה וטהרה מהחטא, וכמו שכתוב: "לפני ה' תטהרו". ואמרו גם במשנה (יומא פה:): "אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים" וגו', ולכן גם נקבע יום הדין בראש השנה, משום שאז על ידי הכתרת השם יתברך למלך הרי זה נחשב קבלה שלא לחטוא עוד (משאת משה, הו"ד בחכמת המצפון).

"כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון"

אמרו רבותינו ז"ל במשנה (ראש השנה א', ב') שביום ראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון, ובתלמוד (ראש השנה י"ח.) נחלקו מהו כבני מרון, רבני בבל תרגמו שהכוונה היא "כבני אמרנא", כלומר, כל עם ישראל עוברים לפני השם יתברך ביום ראש השנה להיות נידונים על מעשיהם כדרך הכבשים שסופרים אותם כדי לעשרן ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן שלא יוכלו לצאת שנים בבת אחת. ריש לקיש אמר "כמעלות בית חורון", כלומר, כשם שאותו מקום הוא צר ומשני צידיו תהום עמוקה ואין שניים יכולים לילך זה בצד זה אלא רק אחד אחרי השני, כך אנו עוברים אחד אחרי השני ביום הדין הנורא. רב יהודה בשמו של שמואל אמר "כחילותיו של בית דוד" החיילים של דוד היו עוברים לפניו אחד אחד כבני מרון, והוא מלשון

מרות ואדנות, כשם שכאשר היו יוצאים למלחמה היו מונים אותם ויוצאים זה אחר זה בצאתם למלחמה, כך כל באי עולם עוברין לפני הקדוש ברוך הוא ביום הדין (רש"י).

והנה צריך להבין לשם מה היו צריכים חז"ל לתת שלושה משלים להבין מהו כבני מרון, מה זה משנה לנו אם כל העולם עוברים ביום הדין לדון לפני השם יתברך כמו הכבשים או כמו החיילים? מדוע לא הסבירו בדרך פשוטה שהכוונה היא שכולם עוברים בדין לפני השם יתברך זה אחר זה?

התשובה לכך, אמר הרה"צ רבי יצחק בלזר זצ"ל מפטרבורג, שרבותינו בקשו ללמדנו מסר נפלא בנוגע ליום הדין והנורא; רבני בבל שדימו את סדר ההעברה לפני השם יתברך ביום ראש השנה כמו אותו עדר כבשים שפותחים להם פתח צר כדי לעשרן, הרי יש ללמוד שכשם שהכבשים דוחפים אחד את השני לצאת דרך הפתח, ומי שהוא יותר חזק הוא יוצא הראשון, כך גם מי שמתחזק ומזדרז לשוב אל ה' בכל כחו כבר בתחילת חודש אלול חודש הרחמים והסליחות, כאשר שומע קול השופר בתחילת החודש, כך הוא יזכה לצאת הראשון זכאי בדין, כמו כן מי שבעשרת ימי תשובה שבהם אנו נמצאים ינצל זמנו לתורה ולתפלה ולתיקון המדות ויפשפש במעשיו, הרי שבודאי יצא זכאי בדין.

וריש לקיש שדימה את סדר ההעברה למעלות בית חורון, ביקש ללמדנו שכשם שהעמק הוא עמוק משני צידי הדרך ובעל כורחם הם מוכרחים לילך זה אחר זה ומי שהקדים את חבירו הוא הקודם לצאת מאותו מקום צר, כך גם מי שמזדרז בעבודת השם ולא נשאר שאנן הרי שיצא זכאי בדין.

ומדברי רב יהודה בשמו של שמואל שדימה את יום הדין לחיילותיו של בית דוד, למדנו שכשם שחיילותיו של בית דוד היו יוצאים למלחמה על פי ההוראות של בית דוד ללא שום טעם - מדוע

זה קודם לזה למלחמה, כך אנו איננו יודעים מה חשבוננו של הקדוש ברוך הוא, הדבר הזה עלינו הוא כחוק, על כן צריכים אנו להתאמץ בעבודת ה' יתברך בכל מה שאפשר כדי שנצא זכאים במשפט (כוכבי אור).

"כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון"

אמרו רבותינו ז"ל במשנה (ראש השנה א', ב') שביום ראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון. ולפי אחד הפירושים בגמ' (מבואר לעיל) שמעבירים אותם דרך פתח צר זה אחר זה לעשרין ואין שנים יכולים לצאת כאחד, כך כל באי עולם נמנים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם", היוצר הוא הקדוש ברוך הוא, שאף על פי שרואה את ליבם של כל עם ישראל בסקירה אחת, בכל זאת אין זה ממעיט מכחו להבין את כל מעשה ומעשה שלהן (ר"ע מברטנורה, תפארת ישראל).

הנה מדברי חז"ל שאמרו כי ביום ראש השנה בני אדם משולים לאותם הכבשים שמעבירים אותם לעשרם יש ללמוד לקח גדול, שהרי כשעוברים תשע בהמות דרך פתח צר כדי לספורם והעשירי הוא קדש, צובעים אותו בצבע אדום לדעת שהוא המעשר, ואכן אותה הבהמה שמיועדת לשחיטה הרי היא רצה ומשתוללת ככל שאר הבהמות, ולא עולה בדעתה לרגע כי נגזר עליה להשחט בעוד זמן קצר.

כן גם אנו ביום ראש השנה; בורא עולם גוזר ביום זה מי לחיים מי למיתה ובאיזה סוג של מיתה, כמו כן ביום זה נקבע כמה עגמת נפש תהיה לכל יהודי ויהודי, ואנו שואלים את עצמנו האם חשבנו על הפרט הזה, האם דאגנו מה נגזר עלינו ביום ראש השנה, או שאנו מתנהגים כמו אותה הבהמה שעומדת להשחט, שהחיים ממשיכים

להתנהל באדישות וממשיכים ונסחפים אחר זרם הרחוב, ואם אכן כך הוא אין זה סימן טוב (ספרים).

והגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל היה ממשיל על כך משל, מעשה בכבשים שנכנסו לדיר להתעשר, תשעה יצאו ונכתבו לחיים, העשירי נצבע בסיקרא, צבע אדום, לאות שהוא המעותד לקרבן. יצאו עשרת הכבשים אל המרעה לאכול, וירדו אל הנהר לשתות. והנה כשהביטו כל הכבשים אל הכבש הצבוע וראוהו שקט ושלו, אמרו לו מה לך להיות שליו כל כך? הרי המים לפניך! הכנס בהם וטבול, ואז המים ימחו את צבע הסיקרא ותחיה כשאר חבריך.

כך בדיוק צריכים אנו לומר לעצמנו: מה לנו להיות אדישים כל כך? אולי סימנו אותנו, אולי החתימו אותנו חס ושלום בתו של דם? הרי המים לפנינו! הבה נזיל דמעות, ונמחה את האות שעלינו, שבידינו הדבר כמו שנאמר "מקוה ישראל ה'" - ואין לנו אלא להכנס אל המים ולהנצל (כוכבי אור).

ובדרך אחרת פירש הרב יעקב ניימן זצ"ל שכאשר אמרו רבותינו ז"ל שביום ראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, הכוונה היא שכשאדם עומד לפני הקדוש ברוך הוא, צריך לזכור שהוא עובר לפניו יחידי ואין לו עזר מאף אדם שהרי כאשר אדם שקוע בהבלי העולם הזה נדמה לו שיש לו "עוזרים": המשפחה עוזרת לו, הידידים החברים והמכרים כולם עוזרים לו, אבל כשהוא נקלע לאיזו צרה ומצוקה, הוא מכיר אז שאין מי שיעזור לו.

וזהו מה שחז"ל רוצים לומר לנו שכל אחד עומד יחידי לפני מלך מלכי המלכים, כי כשדנים את האדם אין לו מי שיציל אותו, על כן ביום הדין יפנה האדם מחשבתו מכל אח ורע, ויכניע את עצמו לקבל עול מלכותו, כי אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים. ולכן לפחות ביום הדין יבין שהוא גר בעולם הזה. וכמו שכתב רבינו בעל חובת הלבבות בשער חשבון הנפש. (דרכי מוסר לראש השנה מלכות שמים ב').

יש לדקדק בבחירת שליח צבור הגון

הרב "אורי וישעיי" זצ"ל פתח במשל: מלך אחד בקש לערוך סדר בעניני המסחר שבארצו שיהיה הכל בסדר ובמשטר, ויניב רווחים לרווחת תושבי הממלכה. מה עשה? התקין יריד מרכזי פעמיים בשנה ופרסם בעיר את יום המסחר ואכן ביום המיועד נהרו ליריד סוחרים ואף המלך כיבד את המעמד בנוכחותו.

נקלע לשם אדם זר ראה את האנשים היושבים ביציעים ואת האיש העומד על הדוכן ומכריז בקול על הסחורה ועל שוויה. וחשב שיש לפניו תיאטרון והצגת זמר, אמר בביטול: וכי זה נקרא זמר?! פינה לעצמו דרך עלה על הדוכן חטף את הכרוז והחל מסלסל בקול... **כמובן** שהטיפש הזה קילקל את המטרה שביקש המלך לבצע, משום שלאותו יריד נדרש איש שיכריז על מכירה פומבית ואין המקום ההוא לשירה וזמרה.

והנמשל מובן: מלך מלכי המלכים קבע שבני ישראל יתכנסו בבתי כנסיות פעמיים בשנה בראש השנה וביום כיפור, יתפללו לפניו, יעתיירו ויתחננו בקולם בכונת הלב ובדמעת העין, כששליח צבור משמש כשליחם, ואז והקדוש ברוך הוא ישמע לתפלתם וישפיע להם טובה וברכה אורה ושמחה.

ולפעמים בא חזן ריק ובור וחושב שהחזן עניינו זמרה וסלסול בקולו הערב, ובזה הוא חושב שיהיה שליח ציבור המרוצה למקום, אך עלול הוא לעורר הקפדה ורוגז עליו ועל שולחיו חלילה וחס.

וכתב הרב הנ"ל ז"ל ששליח ציבור הסבור שסלסול הקול וערכות הנעימה הם העיקר, דומה הוא למשל הנודע לאדם שהלך בדרך וראה בצידו משוכת קוצים ברקנים ודרדרים. והנה הבחין בפרי עסיסי

וטעים שמעבר הסבך, תאווה לעינים ונחמד להשכיל. חשב כיצד יוכל להגיע אל אותו הפרי, והנה עלה בידו רעיון. נטל מקל ארוך ותקע בו מסמר, הושיט את המקל מעבר לסבך ונעץ את המסמר בפרי. כך קטף את הפרי וניצל מן הקוצים, אכל ושבע ונהנה מאד.

ראהו עובר אורח ולמד לעשות כמעשהו נטל מקל ארוך עוד יותר. תקע בו מסמר גדול יותר, הניף את המקל ותקע את המסמר בפרי הדרדר המר והחמוץ.

כך שליח הצבור ההגון משתמש בקולו כדי לעורר את הכוונה ולרגש את הלבבות אשריו ואשרי קהלו, אבל אותו שאינו הגון, ומשתמש בקולו להתגאות ולהקל ראש, בזה הוא מוליך את התפלה לחיצונים, (ה' יצילנו) אוי לו, ואוי לשולחיו. (אורי וישעי, יוסף דעת).

אימת הדין במחיצת רבותינו

בכל פעם כשנכנס שמשו של הסבא מקלם להודיעו שהנה הגיע זמן תפילת ערבית של ראש השנה תקפה את הסבא חרדה גדולה מאד, וברוב רטט ופחד מלמל: הנה כבר באה ההזמנה מבית המשפט להתייצב לדין (המאורות הגדולים עמ' ע"ה).

סיפר תלמידו של מרן החזון איש זצ"ל: - כאשר הלכתי להתפלל תפילת ערבית בליל ב' של ראש השנה בכולל חזו"א (זה היה ראש השנה האחרון לחיי קדשו של מרן) עמדתי מאחורי מרן בתפילה. כל התפילה - בברכות וקריאת שמע ושמונה עשרה, והתפלל בהתרגשות גדולה בדביקות עצומה ובבכי גדול, וכל איבריו היו נוקשות אחת בשניה. עד היום עומד לנגד עיני הוד מראה דמות קדושת רבינו שעומד בתפילתו בליל ראש השנה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ובאזני עדיין מהדהדות קולות התפילה המשתפכים המתחננים ומרוגשים של רבינו שפתחו לי לב מבקש ומתחנן (אורחות רבינו ח"ב עמ' ק"פ).

וכך כותב רבינו אליהו לופיאן זצ"ל: - בימי קדם בימים הנוראים היה קול בכיות וצעקות המתפללים בבית המדרש נורא ואיום, ומה זאת שבדורנו התפללות נאמרות בהשקט וביטחה כרגיל?

ויש לומר משל בזה לכבשה שתפסה הזאב, הנה אם תופס ומושך אותה ברגליה הרי היא צווחת ומתאנחת בקול גדול, אבל אם אנו רואים שתפסה הזאב והיא שותקת, סימן מובהק הוא שתפסה בצווארה - מקום שהנשמה תלויה בו - וגרונה ניחר...

וכן הדבר בענין שלפנינו, בימי קדם שהאמונה היתה חזקה וכו', אפילו אם נכשלו ונתפסו ביד יצר הרע היה זה רק בידים או ברגלים... זעקו שמים ורעשו הסיפים של בית המדרש בתפלה ובתחנונים, מה שאין כן עתה... ה' ירחם עלינו ועל כל ישראל במהרה בימינו (לב אליהו).

קבלת עול מלכות שמים בשמחה

בראש השנה היה אומר הגאון בעל "צמח צדק" שיש לקבל עול מלכות שמים בשמחה, כלומר שהעול לא יהיה על האדם למשא, וכשם שבעת קריעת ים סוף קיבלו בני ישראל על עצמם עול מלכות שמים, באומרם "ה' ימלוך לעולם ועד" מתוך שירה ושמחה, כך בכל ראש השנה יש לקבל עול מלכות שמים מחדש בשמחה גדולה יותר וברצון נעלה יותר.

כתב רבינו יוסף חיים מבבל וזה לשונו: מנהג טוב לאכול בשר שמן ומיני מתיקה לסימנא טבא, אך לא ירבה בהם למלאות כריסו אלא טועמיה חיים זכו (והסיבה לכך כפי שכתב מר"ן בשו"ע או"ח סי' תקצ"ז, א: למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם) וישתה שתיות ערבות על פי הכתוב (נחמיה ח', י') "אכלו משמנים ושתו ממתקים" (כלומר משקים מתוקים, מצודת דוד שם) "ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי

חדות ה' היא מעוזכם" ופסוק זה נאמר על יום ראש השנה כידוע (בן איש חי נצבים סעי' ה').

"חדות ה' היא מעוזכם"

איתא במדרש (הובא בטור אור"ח סימן תקפ"א) מידת בשר ודם, הנידון לפני הדין הרי הוא לובש שחורים ומתעטף שחורים, לא כן מידת הקדוש ברוך הוא, שכשהוא דן את ישראל, הרי הם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים.

כיצד זה באמת? - שאל המגיד מדובנא זצ"ל, כיצד לובשים בגדי חג, ואוכלים סעודת חג, כאשר החיים תלויים מנגד, כאשר המשפט הגדול עומד להפתח, והכל עומד להקבע בו, החיים והבריאות, הנחת והפרנסה, האושר והשלום, הכל - ואנו אין בנו מעשים טובים, ומלאי עוונות, איך יערב לנו לאכול ולשתות, כיצד נוכל לעלוז ולשמוח?

והשיב הרב ז"ל במשל לשני שרים נכבדים, שזכו לכבוד הגדול והנעלה ביותר, המלך הפקיד בידם את חותם הממלכה, חותם גדול עשוי זהב טהור שבו היו חותמים על כל פקודות הממלכה וציווי המלך.

השרים זכו לכבוד ויקר, התגוררו עם בני משפחותיהם בארמון המלך, מפתו אכלו ומיינו שתו, חייט המלך תפר את בגדיהם וסנדלרו הכין את מנעליהם, מה שהיה עליהם לעשות, לשמור את החותם ולחתום בו על החוקים והציוויים.

פעם ישבו השניים, והסבו למשתה היין, התבשמו והשתכרו מיינו של המלך, אכלו מפירותיו וביקשו לפצח אגוזים, האגוזים היו קשים והמפצח לא נמצא, מה עשו? נטלו את חותם המלך היקר, ופצחו בו

את האגוזים, החותם נפגם והאגוזים פוצחו, ולפתע הופיע המלך בטרקלין...

עברו כמה שעות והשניים התפכחו מיינם. וגם המלך ראה את הקנקנים הריקים, את האגוזים השבורים ואת החותם השבור, ואמר, בעוד ארבע שעות, יתקיים משפטכם באולם המשפט, אתם תואשמו במעילה בתפקיד, בביזוי חותם המלך ובהשחתת רכוש. כל אחת מהאשמות אלו דינה מוות, אנשי המשמר יביאו אתכם במועד המשפט. בברכיים כושלות קמו השניים והלכו לבתייהם.

האחד מהם פנה אל ביתו, וסיפר לאשתו ולילדיו את אשר אירע, אין לשער ואין לתאר את הבכי והיללות, הוא הקדיש את השעות המועטות להכין צוואה ולהחתימה כדין, נפרד מרעייתו ומבניו בבכיות נוראות, ומסר את עצמו ביד החיילים שבאו להוליכו אל המשפט.

בדרכו, ראה את חברו מובל אף הוא בידי פלוגת חיילים, אך ראה זה פלא, עיני חברו לא היו אדומות מבכי, וקומתו לא היתה שחוזה, הוא לא שרץ את רגליו כנידון למות, להיפך, הלך בקומה זקופה, וניתן היה לראות חיוך בשפתיו, מסכן, חשב האיש, ודאי נתבלעה עליו דעתו. הוא קרב אליו ושאל, האם הכנת צוואה לביתך? "לא", ענהו. "דומני שאינך מבין את חומרת מצבינו" אמר לו, "הלוא תבין אנו עומדים להיות מואשמים באשמות שדינן מות, והמלך עצמו הוא הדיין והוא העד.

השיב הלה, בדיוק זו נקודת האור במצבנו, דוקא בגלל שהמלך עצמו הוא הדיין והוא העד, יש סיכויים גדולים שהוא יסלח לנו, עד שאתה בכית והתייפחת, שיגרתי את המשנה למלך שיתצב בפניו וישאל על אודותינו, הוא המליץ טוב בעדנו, ואמר שהיין סיחרר את ראשנו, שעשינו את מעשנו מתוך קלות דעת וראש, לאחר שהיין עירפל את חושינו, והמלך ברוב חסדו נענה ואמר, שאם אמנם נביע חרטה אמיתית, אם אמנם נבטיח בכל לבנו שלא נשגה עוד ביין ולא

נולזל עוד בפקדון שהופקד בידינו, כי אז יסלח וימחל, לפיכך, איני הולך קדורנית. לפיכך, איני הולך ובוכה כנידון למוות, כי אמנם האשמה - אשמת מות היא, אבל אני הוא הדיין! בי הכל תלוי! אם חרטתי תהיה כנה, ותשובתי אמיתית, הן אצא זכאי בדיני. כיון ששמע זאת חבריו האיר חיוך את פניו, וגם קומתו הזדקפה.

כן אנו, עומדים לפני המשפט הגדול והנורא. כמה מעלנו בתפקידנו, כמה וכמה עבירות עשינו במשך השנה, ועתה מואשמים אנו על הרבה עבירות, ויום הדין קרב ובא. נחמה גדולה עומדת מול עינינו, שהקדוש ברוך הוא מלך רחום וחנון שהוא הוא דן אותנו. חלילה ליפול ברוחנו ולתת ליצר הרע (הוא מלאך המות) לייאש אותנו. בדיוק להיפך, עלינו לנצל את ההזדמנות הנפלאה כאשר מלך מלכי המלכים הקב"ה דן אותנו כי עתה יש סכויים גדולים שימחל לנו, וכל זאת כתנאי שנביע חרטה אמיתית, ונבטיח בכל לבנו שלא נחזור לסורנו הרע.

מעתה אין פלא מדוע אנו לובשים בגדים לבנים, בגדי חג, ואוכלים סעודת חג ביום הדין הנורא, כי לאחר שמקוים אנו שעשינו את מה שמוטל עלינו לשוב בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא בלב שלם, בוטחים אנו בו יתברך שיגזור עלינו שנה טובה ומתוקה, וחיים של תורה, ולהתברך בכל מילי דמיטב (אהל יעקב, פרשת אמור).

שיר נאה ומשובח

כתב בספר קיצור של"ה בשם רבי יהודה חסיד, רב האי גאון ורב שרירא גאון שכל מי שמכוון בעת תחילת התפילה באדון עולם אשר מלך וגו' שהוא שיר נאה ומשובח, ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפלתו ואין שטן ופגע רע בראש השנה ויום כיפור בתפלתו, ואויבים נופלים תחתיו ויש אומרים אף היצר הרע משלים אתו.

וכל זאת משום שאדון עולם וכו' הוא הקדמה לשם אדנות על שם שהוא אדונו של עולם, והמילים בלי ראשית וכו' ולו העוז והמשרה הוא הקדמה לשם אלקים שהוא תקיף ובעל היכולת, והוא היה וכו' זהו הקדמה לשם הוי"ה ברוך הוא (טעמי המנהגים ענייני ברכות אות כ"ט עמ' כ').

יום סגולי

חז"ל קבעו את יום ראש השנה לתפלות משום שכל יחיד ויחיד נידון בו כפי שאמרו במשנה (ראש השנה א, ג') בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, כלומר נימנין כדרך הבהמות שמעבירים אותם דרך פתח צר כדי לסופרם.

מלבד זו כמה מאורעות נעשו ביום ראש השנה א. בו היתה השלמת הבריאה (היום השישי) וה' מלך על כל העולם. ב. בו ביום הקדוש ברוך הוא שמע לתפילתן של אמותינו העקרות שרה, רחל, וגם חנה. ג. יוסף יצא מבית הסוהר (ראש השנה י:).

נמצא שיש מעלה מיוחדת ביום ראש השנה וסגולה לקיבול תפילות ולסייעתא דשמיא מיוחדת.

"ג' ספרים נפתחים"

אמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (ראש השנה טז:): ג' ספרים נפתחים ביום ראש השנה, אחד של רשעים גמורים, אחד של צדיקים גמורים, ואחד של בנוניים, צדיקים גמורים נחתמים לאלתר לחיים. רשעים גמורים לאלתר למיתה. בנוניים תלויים ועומדים מראש השנה ועד יום הכיפורים, זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למיתה.

ישנה תמיהה עצומה כיצד נאמר בתלמוד שהצדיקים נחתמים לאלתר לחיים ואילו הרשעים גמורים לאלתר למיתה, והלא בעינינו אנו

רואים מידי שנה בשנה שהרבה צדיקים נפטרים מן העולם ולא גומרים את שנתם, ולעומת זה רשעים גמורים גומרים את שנתם ואף ישנם שמאריכים ימים? (עיין ברמב"ן שער הגמול).

ותירצו התוס' (שם ד"ה ונחתמין) שכשדברו חז"ל על חיים לא דברו על חיים מדומים על חיי עולם הזה, אלא על חיים אמתיים חיי עולם הבא שהם חיי הנצח, ונראה שהכוונה היא שהאדם לפי דרגתו בעולם הזה הוא מקבל חלק ונחלה בעולם הבא, וממילא הצדיקים גמורים שנחתמים לחיי עולם הבא היא דרגה בעולם הנצחי, לא כן הרשעים. כעת אנו יכולים לתאר לעצמנו באיזה חיים מדובר, לא על חיינו שעליהם נאמר "ימיו כצל עובר" אלא על חיים נצחיים.

ומה טיבם של החיים בעולם הבא? את זאת המחיש ה"חפץ חיים" באזני בן ישיבה שבא לשהות במחיצתו ימים אחדים: מה הפירוש "וחיי עולם נטע בתוכנו" שהינך אומר מידי יום בברכת התורה? - שאל את בן שיחו, ובתוך כך השיב לו בעצמו: היכן נהיה כולנו בעוד מאה שנה, יודע אתה? במחיצת הרבוננו של עולם, והיכן בעוד אלף שנים? שוב במחיצתו של הקדוש ברוך הוא, ובעוד חמש מליון שנים, גם כן עם הרבוננו של עולם! אלו הם חיי עולם.

יש עוד ביאור נפלא, והוא, כי למרות שצריך לבקש מאד על חיי הגוף כי כשאדם חי בעולם הזה יכול לתקן הרבה כפי שאמרו חכמים יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, על כל פנים עיקר החיים שדברו בתלמוד הכוונה היא לסוג חיים של התעלות ברוחניות, כלומר הצדיקים זוכים שבמשך כל השנה תהיה להם התעוררות לחזור בתשובה ולתקן את מעשיהם ולעומת זה הרשעים נחתמים לאלתר למיתה, היינו שכל השנה הם כמתים, ואין להם שום התעוררות לחזור בתשובה, הרי שאין לך מיתה גדולה מזו. (עיין פלא יועץ ערך ראש השנה).

ועוד נראה לענ"ד לפרש בס"ד שמה שאמרו בתלמוד שהצדיקים נחתמים לאלתר לחיים הכוונה היא לתוכן חיים אמתיים, כלומר שיהיה להם סיפוק מהחיים, לא כן הרשעים נחתמים לאלתר למיתה, ואפילו אם ייראה בעיניך שיש להם כל טוב שבעולם, האמת היא שאין להם כלום משום שתמיד מרגישים שחסר להם, ומכיון שהם חיים לא לפי חוקי התורה הרי שהקדושה והברכה האמיתיות בורחות מביתם.

ובמה שאמרה הגמרא שהבינונים תלויים ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים, זכו נחתמים לחיים לא זכו נחתמים למיתה,

נראה לפרש על פי מה שפירש המהר"ל (איש ואשה זכו שכינה שרוייה ביניהם) זכו - פירושו אם זככו את עצמם במידות ישרות, כך גם לגבי בנויים אם זכו כלומר זככו את עצמם על ידי תשובה ומעשים טובים אז נכתבים לחיים. וכעין זה פירש רבינו חננאל וזה לשונו "זכו ועשו תשובה נכתבים לחיים לא זכו לעשות תשובה נחתמים למיתה".

לפי האמור מבואר שאף שאין לנו להחזיק עצמנו כרשעים, מכל מקום אנו כבנונים (כמבואר בגמרא) ולכן אנו מאותם שתלויים ועומדים, ואם כן צריך לדעת שהתיקון אינו קשה, בסך הכל נדרש מעמנו לקבל עלינו תשובה אמיתית כאמור לעיל ובכך נחתם לחיים טובים ולשלום.

משל למה הדבר דומה? לנער שהפנה עורף לאביו. אומרים לו: שוב לאביך, והוא עונה: האב רחוק, הלא אם אלך שבועות וחודשים לא אפגוש אותו. אמרו לו: אינך צריך ללכת ואפילו פסיעה אחת - הסתובב לאחור ותהיה ממש מולו ואתו, כך גם אבינו מלכנו הוא עומד מאחרינו, סמוך אלינו, מצפה לשובנו, מחכה שנסתובב אליו ונקבל ממנו שפע טובה וברכה ממאור פניו.

"אין עוד מלבדו"

הנה כולנו משתדלים להתכונן ליום הדין הגדול והנורא ובתוך הרהור ליבנו אנו שואלים את עצמנו איזו תחושה צריכה להיות לנו בעת התפילה ובמה צריכים לכוון במיוחד?

ישנו מכתב עתיק שנמצא בכתבי הסבא מקלם (נכתב בשפת האידיש ותרגמוהו ללשון הקודש) כיצד נהגו בישיבת קלם, שממנו נוכל לדעת מה עלינו לעשות. ביום ראש השנה היתה הנהגה מיוחדת עם הזולת, זהירות בדיבור וזהירות בכלל וכו', והכל למטרה אחת - **מלכות**. כמו כן לכוון הרבה בענין המלכויות ב"ותמלוך אתה הוא ה' אלקינו" בתחושה ש **"אין עוד מלבדו"**, על האדם להתנתק מכל מיני הבלי עולם הזה ולהתבונן בחיי היום יום כמה שהם מוטעים ומעורפלים, ולהתחיל להבין שכל הבריאה כולה חיה תחת מלכות אחת של בורא עולם, הנהגה שמובילה אל התכלית והרצון של אותו מלך, ועל כל צעד וצעד של מאן דהוא בעולם שולט ומוביל רק רצון הבורא יתברך, מההר הגדול ביותר ועד העשב הקטן. הכל חי וקיים לפי רצון אחד ותכלית ומטרה אחת כי אין עוד מלבדו. ("כתבי הסבא ותלמידיו מקלם" ח"ב עמ' תשנ"ט).

ואכן אף כי בשאר ימות השנה אנו ממליכים את הקדוש ברוך הוא באומרנו "ה' מלך ה' מלך ה' מלך ה' ימלך לעולם ועד", האמת היא שבדרך כלל בשאר ימות השנה אדם לא רגיל להתבונן בהמלכת ה' יתברך, לא כן ביום ראש השנה יום מיוחד הוא להמלכת מלכו של עולם, אם כן מי שלא יתבונן ביום זה בהמלכת הבורא אז אימתי?!

ומעתה ברור הוא שמי שיחדיר לעצמו ביום הקדוש הזה הרגשה שכזו שהקדוש ברוך הוא שולט על כל העולם וכל מה שנעשה במשך כל השנה כבר נגזר בראש השנה על האדם, הרי שחייו יהיו הרבה יותר רגועים כי כל מה שנעשה הוא בהשגחה פרטית.

יש מנהיג לעולם

הרעיון הנזכר לעיל מזכיר לנו את סיפורו של המגיד הירושלמי הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל על מר געש. מר געש, היתה לו מסירות מופלאה בעבודתו. בבקר מוקדם הן בקיץ הן בחורף, בסופה ובשרב היה נושא עמו כסא מתקפל ומטריה, שבקיץ הפכה לשמשיה. היה מניח את כסאו ליד הרמזור ומפקח על התנועה שתזרום כסידרה, כשהאור ירוק, היה מסמן במטרייתו לנהגים לנסוע להתקדם לא לעכב את השיירה, כשהתחלף לצהוב נושא היה את המטריה מעלה, לאות אזהרה, וכשנדלק אור האדום פשט ידו ועצר את התנועה, והנהגים היו מושמעים ונשמעו להוראותיו בלי ערעור.

במשך כל היום דאג מר געש שהתנועה תזרום כסידרה ולא הרשה לעצמו מנוחה. לא ידע רגע מנוחה, כי הרי משימה גדולה מוטלת על כתפיו לדאוג שהתנועה תזרום כסידרה אל הבירה, רק באישון לילה כשהתגבר עליו הרעב והחולשה, מקפל היה את הכסא ושב לביתו, ומדווח לרעייתו שהיום עבר בשלום, ומרת געש המתפעלת הגישה לו את ארוחתו בעינים מעריצות.

חלף עבר זמן והשנים עשו את שלהן, המתח והאחריות הכבדה השפיעו על מר געש, ולכן הוא לקה בלבו וקיבל שבץ לב. רעיתו הזעיקה את הרופא ואכן קבע הרופא נחרצות כי יש להזעיק אמבולנס ולהביאו לבית החולים בדחיפות. כשמוע מר געש כל זאת אמר "לא, איני יכול" התנועה בכביש מה תהא עליה? ! תפסו את מר געש והעלוהו לאמבולנס אל בית החולים, העלוהו למיטה וחברוהו למוניטור, ומר געש המשיך להתמרמר בזעקה "אבוי! ! הכביש יפקק, התנועה תושבת, העיר תחסם ! לא הבינו הרופאים את דבריו של מר געש, פנתה אשתו אל הרופאים ואמרה "בעלי מנווט את התנועה לירושלים".

הבל הבלים, אמרו הנוכחים שם, בעלך הוא התמהוני שיושב ליד הרמזור? האם באמת הוא סבור שהתנועה מנווטת על ידו?! והרי הרמזור הוא שמכוין את התנועה גם בלעדיו, כששמע זאת מר געש הכביד חוליו כי לא האמין לדברים, מאחר ושנים על גבי שנים טרח ויגע והאמין שהוא המכוון את התנועה, אולם המציאות היא שהוא חי באשליות.

כאשר הגה"צ ר' שלום שבדרון זצ"ל היה מספר את הסיפור הזה, היה פונה אל הציבור ומתנגן בקולו ואומר: אתם צוחקים?! אבל מר געש זה הוא אנחנו... גועשים ומתגעשים כל היום כל החיים, על מה ולמה? להביא פרנסה, להרוויח עוד ועוד, ומשום כך אין לנו פנאי לא לתפילה בנחת ובכוונה, לא לשיעור תורה, לא ללימוד עם הילדים ולמעקב אחר התנהגותם, לא לשיחת נפש והדרכה.

אילו היינו לומדים אפילו מעט בספרי המוסר בפרקי אמונה ובטחון אז היינו מגלים את האמת שהקדוש ברוך הוא זן ומפרנס את כל העולם ואת כל יחיד ויחיד בפרטיות בדיוק, הן אמרו רבותינו בתלמוד (ביצה ט"ז.) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה, ואמר על כך רבי ישראל מסלנט זצ"ל שאם נגזר על האדם להיות עני אז אפילו אם יבואו כל באי עולם וירצו להעשיר אותו לא יוכלו, כי אם יעשיר מכאן יעני ממקום אחר, וכן להיפך, אם נגזר על האדם להיות עשיר, אפילו אם יבואו כל באי עולם ויקחו את כל הונו, יעשיר ממקום אחר, ואילו אנו דואגים מה יהיה עם הפרנסה וכיצד אפשר ללמוד תורה על חשבון הפרנסה, עלינו לקבוע עצמנו לתורה, ואז במקום שנחפש עת פנוי ללימוד התורה נחפש עת פנוי לשאר העניינים שבהם אנו עסוקים, כי לימוד התורה הוא יסוד הצלחת האדם בכל העניינים.

כולנו מכירים מעשיות רבים שאנשים טרחו ויגעו שנים על גבי שנים, והנה ביום אחד הפסידו כל מה שעמלו, ולעומת זו רבים ראו

ברכה במעשי ידיהם וביום בהיר הרוויחו הון עתק, ממעשי היום יום רואים אנו את השגחת הבורא יתברך וכי הוא הוא שמנהיג את העולם.

"וה' פקד את שרה"

תיקנו חז"ל שביום ראשון של ראש השנה נקרא בתורה בפרשת "וה' פקד את שרה" וגו', שבה מסופר ששרה נפקדה בראש השנה, וזה הטעם גם להפטרה של פקידת חנה שהיתה גם כן בראש השנה (הר"ן בפרק בני העיר). ואנו מתפללים אל ה' שכשם שפקד ביום זה את שרה ואת חנה ברחמיו הרבים, כן יפקוד אותנו ויזכרנו לחיים טובים (שלמי חגיגה דף רע"ב ע"ב).

והחפץ חיים זצ"ל נתן טעם למה שתיקנו חז"ל לקרוא בפרשה זו, שבה מסופר ששרה נתברכה בבן לאחר תשעים שנות עקרות, כדי שנשאב מכך עידוד, שלמרות שהשנה החולפת היתה גדושה בצרות, הנה עתה נצבת לפנינו תקוה, שבעזרת ה' על ידי תפילתנו, תחל שנה וברכותיה.

עוד טעם לקריאת פרשה זו, אמר הצדיק ר' דוד מלעלוב זצ"ל, על פי דברי רש"י בשם חז"ל על הפסוק "כי שמע אלקים את קול הנער באשר הוא שם" - שלפי המעשים שהוא עושה עכשיו הוא נידון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות; שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים: רבונו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר? ! השיבם הקב"ה, עכשיו מה הוא (ישמעאל), צדיק או רשע? אמרו לו צדיק. אמר להם הקב"ה: לפי מעשיו של עכשיו אני דנו. על כן אנו קוראים פרשה זו, כי גם אנו מבקשים שישמע ה' את קולנו "באשר הוא שם" שידון אותנו על פי התנהגותנו בימי ראש השנה, שאז אנחנו נקיים מחטא. ולא יקבל את טענת המקטרגים שאומרים כי חזקה עלינו שלאחר ראש השנה נשוב לחטאינו, כי מדוע יגרע חלקנו מישמעאל, שדנו אותו "באשר הוא שם"? !

וביום השני של ראש השנה קוראים פרשת העקידה, כדי לעורר את זכות האבות הקדושים שמסרו את כל אשר להם כדי לקיים את רצון השם יתברך, ובפרט שיש אומרים כי העקידה היתה בראש השנה, ורמז לדבר מילות הפסוק "והאלהים נסה את אברהם" עולות בגימטריה "ראש השנה" (861). וזוהי גם הגימטריה של הפסוק: "למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך", והגימטריה של הפסוק, "ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט" (מחזור בית דין).

הפטרת ראש השנה

ביום טוב הראשון של ראש השנה מפטירים בנביא שמואל (א', א') כי משם אנו למדים לקח נוקב מה כוחה של תפילה מעומק הלב: לאלקנה היו שתי נשים, שם האחת חנה ושם השניה פנינה, לפנינה היו ילדים ואילו לחנה לא היו ילדים. מידי שנה היה עולה אלקנה אל שילה להשתחוות ולזבוח לשם יתברך. והנה, שנה אחת, כאשר ראה אלקנה שחנה אשתו בוכה מחמת שפנינה היתה מצערת אותה על שלא זכתה לפרי בטן, אמר לה "למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים". כששמעה חנה את דברי אלקנה כתוב "ותקם חנה אחרי אֶכְלָה בשילה... והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה... ויהי לתקופות הימים ותהר חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל כי מה' שאלתיהו". ע"כ.

והנה יש להתבונן ולהבין מדוע רק לאחר שאמר אלקנה לחנה "הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים" מאז התאמצה חנה והתפללה מעומק לבה ובדמעות ובזכות זה זכתה לבן, למה עד עכשיו לא חשבה להתפלל אל השם יתברך מקירות לבה שתזכה לבן?

התשובה לכך, ביאר הגאון מלבי"ם שער עכשיו חנה סמכה על תפלות בעלה הצדיק, ואמרה: שמא בזכות בעלי אזכה לפרי בטן. אמנם לאחר ששמעה שבעלה אומר לה "גם אם תתיאשי

מלהוליד הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים" והבינה שהוא מתייחס מן הרחמים, אמרה: אם כך אין עלי לסמוך על אף אדם, אני בעצמי צריכה להתפלל מכל לבי אל השם יתברך. מאז התבודדה בבית השם לשפוך לפניו שיחה, התפללה בכוונה שלימה אל השם יתברך ובדמעות כפי שנאמר "ובכה תבכה" ואז נענתה והתמלאו בקשותיה.

לא לחינם קבעו רבותינו הפטרה זו ביום ראש השנה, כי מלבד שחנה נפקדה ביום ראש השנה, יש ללמוד מהפטרה זו גם שכאשר יהודי מבקש מאת בורא עולם חיים, בריאות, עושר, הן עושר גשמי, הן עושר רוחני שהכל כלול בו, עליו לדעת בידיעה ברורה שהכל תלוי בו - כאשר יתאמץ בתפילה וישפר את מעשיו אז יזכה לשפע של ברכה, בלאו הכי שום דבר לא יועיל, לא זכות אבותיו ולא זכות רבותיו. מעתה כמה עלינו לערוך חשבון נפש מה עלינו לתקן, עלינו לטכס עצות כיצד להתפלל תפילה בכוונה ולהבין פירוש המילים, כי תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, ואדם בלא תורה כדג בלי מים.

"ותמלוך אתה הוא ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך"

ביום ראש השנה אנו מבקשים מאבינו מלכנו שהוא ימלוך על כל המעשים כמו כן מבקשים ממנו - "תן פחדך... על כל מה שבראת".

והשאלה היא כלום צריכים אנו לבקש מהקדוש ברוך הוא שימלוך על כל העולם?! וכי אם הוא ירצה למלוך יש מי שהוא שיוכל לעכב בעדו? ועוד קשה, וכי הקדוש ברוך הוא לא מולך על כל המעשים שצריכים אנו להתפלל עבור הממלכה שלו?

ונראה לענ"ד לפרש בס"ד בהקדים משל למלך שבנה מדינה שלימה. כל העם שמחו מאד במלך כי הכירוהו שהוא רוצה רק להיטיב עמם והנה ביום בהיר אחד, קמו חלק מאנשי המדינה ומרדו במלך,

חלקם מפני שלא ידעו להעריך את הטובות שעשה עם אנשי העיר, וחלקם מרדו בזדון - הכירו את מעלת כבוד המלך ובכל זאת מרדו בו. באותם זמנים היה נהוג שפעם בשנה ממליכים את המלך מחדש. כשהגיע מועד המלכתו, אמר המלך: כל מי שיש לו בקשה יבקש ביום זה, ואם הבקשה טובה עברו אלא משאלות ליבו. הרבה מאד נהרו באותו יום אל ארמון המלך לבקש את בקשתם, כל אחד לפי צרכיו האישיים, אולם המקורבים והאוהבים ביותר למלך בקשו בקשה אחת ויחידה: כבוד המלך, שום בעיה לא מדאיגה אותנו, מלבד בעיה אחת ויחידה שאתה תמלוך על כל העם, כי בכל פעם שכבודך מזולזל, אין אנו חשים בטוב, ועל כן בבקשה ממך תן פחדך על כל הברואים. כשמוע המלך את מבוקשם, אמר להם: כבר אינכם צריכים להכתיר אותי למלך, עצם הדבר שביקשתם שאמלוך על כולם ומוראי יהיה על כל העם ללא יוצא מהכלל, זוהי ההכתרה הגדולה ביותר.

והנמשל הוא שביום ראש השנה עם ישראל כביכול ממליכים את הבורא יתברך למלך (וכפי שכתב הרמח"ל) ויום זה הוא יום מיוחד בשנה. נכון שהוא יום דין - ומלך במשפט יעמיד ארץ, אבל מאידך יש לנו את ההזדמנות לבקש מהקדוש ברוך הוא מה שחסר לנו, כי ביום ראש השנה גוזרים על האדם מה יהיה במשך כל השנה, וכשאנו רואים את המצב הנורא שיש בעם ישראל שלא זכו עדיין להמליך את הקדוש ברוך הוא עליהם, חלקם בזדון וחלקם שעדיין לא הכירו את ההשגחה הפרטית של בורא עולם, אנו מבטלים את כל בקשותינו האישיות, ואומרים: רבוננו של עולם בקשתנו האחת והיחידה היא שתמלוך אתה הוא ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך, ובכך תן פחדך על כל מעשיך, ובכך אנו ממליכים את הבורא יתברך. נמצא כי למרות שבפועל הקדוש ברוך הוא מלך על כל העולם, תפלתנו היא שכולם יכירו וידעו שיש מנהיג לעולם, וזהו מה שאנו ממשיכים בתפילה ואומרים "והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך, וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו" וכו'.

“ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום”

כך תקנו חכמינו ז"ל שיאמר החזן בחזרת שליח צבור. ולמעשה הדברים הללו הם כמסר בעבורנו, כי הנה אמר התנא “אל תאמין בעצמך עד יום מותך”, כלומר, אף אם רואה האדם שהוא מדקדק במצוות ודבק בה' יתברך, על כל פנים אל יאמין בעצמו שכבר לא יחטא, כי אין אדם יודע מה ילד יום, וזהו מה שאומרים “ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום”. גם אם אתם דבקים בה' יתברך אל תהיו בטוחים שדבקות זו תלווה אתכם גם למחר, משום כך בכל יום צריך התאמצות מחדש כדי לעבוד את השם יתברך כפי הצורך (נועם אלימלך בליקוטי שושנים).

איפה היית כל השנה

כשאנו באים בראש השנה להכתיר את הקדוש ברוך הוא למלך, ומבקשים בתפלה - “מלוך על כל העולם כולו בכבודך”, מתעוררת שאלה פשוטה: הלא בראש השנה שעבר גם בקשנו מהקדוש ברוך הוא שימלוך על כל העולם כולו, האם צייטנו לרצונו של המלך, האם קבלנו באמת את עול מלכותו יתברך עלינו? הלא כל יהודי יודע את רוע מעלליו, שעבר הרבה עבירות שיש בהם משום מרידה במלכות שמים, ואם כן מה לו לבא עכשיו לבקש שהקדוש ברוך הוא ימלוך על כל העולם, כל עוד שלא המליכו על עצמו?!

חשובן נפש שכזה חייב לנקר במוחנו לא רק ביום ראש השנה, אלא במשך כל השנה. עלינו להמליך את הקדוש ברוך הוא עלינו, ולאחר מכן נוכל גם להתפלל להשם יתברך שימלוך על כל העולם כולו בכבודו, וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו... (ספרים).

”שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה”

מנהג ישראל לאכול בראש השנה תפוח בדבש לסימן טוב, ולבקש מאת ה' יתברך "יהי רצון שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". הבקשה שהשנה תהיה "טובה" אינה מספקת, שכן גם על דבר רע חייבים אנו לומר "גם זו לטובה", על כן אנו מבקשים שהשנה תהיה גם "מתוקה" שנחוש ונראה שהיא טובה. (פניני תורה).

אמנם צריך לדעת שמתיקות התפוח בדבש שבפה אינה מכרעת לאדם שתהיה לו שנה מתוקה, שנת הצלחה, ושיהיה לראש ולא לזנב, אלא יחד עם זאת יש לומר את הנוסח ה"יהי רצון" בתפילה עמוקה בחיל וברעדה, לחשוב: מי יודע מה נגזר עלינו, ובכך נאזור אומץ ולא נסתפק בכל זאת אלא נשוב בתשובה יחד עם תפילות בכוונה מכל הלב.

ישנו משל מהגאון "חפץ חיים" זצ"ל (הובא בספר "דברי אמונה" לאדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל) הנוקב חדרי בטן. משל לילד שנתייתם (לא עלינו) מאביו. שלחה אותו אמו ללמוד בישיבה, כאשר היא עצמה נותרה לבדה, עם דמעותיה ויגונה. חלף זמן, ומרוב צער נתפלץ ליבה והיא נפטרה, עתה נותר הילד יחיד בעולמו, בודד, ללא קרוב וללא גואל, אלא שהוא עצמו לא ידע כלל שאמו נפטרה, ולמד כאילו לא אירע דבר.

נועצו ביניהם ראשי הישיבה: כיצד מודיעים בשורה נוראה שכזו ליתום האומלל, ואיך ניתן יהיה לעמוד מול צערו הגדול? עד שמצאו עצה: הם תפרו לו בגד חדש, חליפה חדשה ונאה, ובכיס החליפה טמנו פתק, ובו הידיעה הנוראה, כאשר ילבש את הבגד ישים את ידו בכיס - ואז ידע הכל...

הביאו לילד את החליפה, חליפה מהודרת ונאה, והוא שמח והתהדר בה עד מאוד. אילו ידע הילד מה הוטמן בכיס חליפתו לא היה מסוגל לשמוח לרגע...

ואף אנו סיים ה"חפץ חיים" - שמחים אנו ועוזרים בראש השנה, בתפוח בדבש, בראש הדג וברימון. חליפה נפלאה היא זו, אבל בכיסה טמון פתק, **כל אחד והפתק שלו**, מי יודע איזה פתק נושאים אנו בכיסנו?

בכל שנה ושנה כאשר מביטים אנו לאחור אנו כבר יודעים על הפתקים שניתנו בראש השנה הקודם. מי לשמחה לאושר ולעושר, לנחת וכל טוב, ומי לא עלינו לפתקים מן הסוג השני...

אין זה סוד, רבים מבינינו סבלו השנה מצרות ויסורים, כמה אלמנות נוספו בשנה החולפת, כמה יתומים רכים, כמה בריאים שמחלות חדרו לגופם, כמה תאונות דרכים ופיגועים, כמה סבל ודמעות, יגון ואנחה, הלא תדמע כל עין בזכרנו זאת.

ועתה כאשר הגיע שוב ערב ראש השנה, ערכו של היום הקדוש שבו נשמח כולנו ולבנו ירעד בזכרנו את הפתק שיונח בכיסו של כל אחד מאיתנו, עומדים אנו ומתחננים בפני בורא עולם: אבינו שבשמים אב אהוב רחום וחנון זכרנו לחיים! אבינו מלכנו הן אתה אבינו. ובודאי שאתה רוצה לתת, ואתה גם מלכנו. ובודאי שרק אתה יכול גם לתת. יודעים אנו כי הכל תלוי בנו, ואנו מבטיחים להשתפר במעשינו, ולהרבות בתורה ומצוות...

"שנהיה מלאים מצוות כרימון"

מה שמבקשים שנהיה מלאים מצוות כרימון, לכאורה צריך ביאור שהרי דרשו חז"ל (ברכות נ"ז) על הפסוק "כפלח הרמון רקתך" שאפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון, ואם כן מהי בקשתנו

ותחינתנו שנזכה לזה? אלא כוונת חז"ל שאפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון, היינו שבמשך כל ימי חייהם מספיקים הם להתמלאות מצוות כרימון, אך אנחנו בקשתנו כליל ראש השנה, שבשנה זו הבאה עלינו לטובה, כבר נספיק להתמלא מצוות כרימון (פרי חדש סי' תקפ"ג)

ואכן לא די לאדם שיהיה מלא מצוות, אלא עליו לדאוג שכל חייו יהיו חיים של תורה מצוות ומעשים טובים, וזהו מה שאנו מתפללים להשם יתברך כשאוכלים את גרעיני הרימון "שנהיה מלאים מצוות כרימון" נהיה דומים לא רק לגרעיני הרימון אלא גם לקליפתו. כשם שהרימון שונה הוא משאר הפירות כי קליפתו יבשה ולכן אם נצית אותה באש, האור יאחז בה והיא תבער שעות רבות כך מתפללים אנו להשם יתברך שנהיה מלאים מצוות כרימון ונהיה מאוחדים במצוות תדיר ללא הפסק. (ספרים).

"המתפלל על חבירו נענה תחילה"

בתפלת ראש השנה אנו אומרים "ובכן תן פחדך ה' אלקינו על כל מעשיך" ובאמת יש לתמוה וכי אנו בעצמנו כבר מלאים וגדושים ביראת שמים, ושוב אין לנו דאגות אחרות אלא שתהיה גם לאחרים יראת שמים, וכפי שאנו ממשיכים בתפלה ואומרים "וייראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים"?

אלא שבתלמוד (בבא קמא צ"ב) נאמר "המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר - הוא נענה תחילה" ולפיכך אנו מתפללים בכל לבנו על אחרים, ועל ידי זה ניענה אנו בעצמנו תחילה ונהיה יראי שמים (דברי חיים).

תשובה מאהבה

בתלמוד (ראש השנה ט"ז:) נאמר למה תוקעין ומריעין בראש השנה? כדי לערבב את השטן, שלא ישטין, שכששומע שישראל מחבבין את המצוות מסתתמין דבריו.

ולכאורה יש לתמוה כי הלא בשעה שהשטן רואה שישראל מחבבין את המצוות וכל עבודתו והשתדלותו נמצאת בסכנה, הרי שמרוב התמרמרותו צריך הוא להגביר עוד יותר את הקטרוג עליהם?

ברם, הלא אמרו רבותינו (יומא פ"ו:) העושה תשובה מאהבה זדונות נעשין לו כזכויות, ועל כן כשרואה השטן שהיהודים חוזרים בתשובה והם מחבבים את המצוות, ועושים אותן מאהבה, מיד הוא מפסיק את הקטרוג, ופוסק מלפרט את זדונותיהם כדי שחלילה גם אלו לא יחשבו להם כזכויות... (הפלאה).

"מלוך על כל העולם כולו בכבודך"

לשם מה כפל הלשון "מלוך על כל העולם כולו" הרי די לומר מלוך על כל העולם בכבודך?

התשובה לכך היא לפי מה שקיימא לן לדינא "רובו ככולו" היה אפשר לחשוב שבקשתינו מאת השם יתברך שימלוך על כל העולם, כלומר, על רוב העולם כי רוב הוא נחשב ככל (עיין בפירוש אבן עזרא שמות י"ט, ט') משום כך כופלים אנו את הלשון להדגיש שתפילתנו ושאיפתנו היא שכל העולם כולו ממש בלא יוצא מן הכלל יגיעו סוף סוף לידי הכרת מלכותו יתברך, ויקויים בנו הכתוב "וידע כל פעול כי אתה פעלתו" (מפי השמועה).

"זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים כתבנו בספר חיים..."

שלש פעמים "חיים" שזכרו בתפלה זו, על מה הם? אלא לפי שאמרו רבותינו (ראש השנה ט"ז:) ששלשה ספרים נפתחים ביום הדין, ספר רשעים, ספר בינונים וספרן של צדיקים, לכן כנגד שלשה ספרים אלו מבקשים אנו שלש פעמים על החיים, "זכרנו לחיים" - כנגד הצדיקים כנאמר "זכר צדיק לברכה", (משלי י') "מלך חפץ בחיים" - כנגד הרשעים, כנאמר "הַחֶפֶץ אֶחָפֶץ מוֹת רָשָׁע נָאוֹם ה' אֱלֹקִים?!" והלא בשובו מדרכיו וחיה" (יחזקאל י"ח כ"ג) "כתבנו בספר החיים" - כנגד הבינוניים התלויים ועומדים לכתובה וחתימה טובה (אדרת שלמה).

"היום הרת עולם"

לא אמר לשון עבר - היום היתה הרת עולם, לפי שבראש השנה של כל שנה ושנה מתחדשת בריאת העולם ומעשה בראשית מחדש, ולכן הוא באמת "יום הרת עולם" כפשוטו (יערות דבש).

מעשה אחר שלמדנו שביום זה מתחדשת בריאת העולם ומעשה בראשית מחדש, הרי לפנינו הזדמנות נפלאה לפתוח דף חדש בחיים ולהיות כאדם חדש, כבריאת העולם, מי שלא הקפיד לשמור מצוות כדי צרכן מעתה יחליט בהחלטה גמורה שהוא נהפך לאדם אחר לגמרי, מעתה הוא שומר כל המצוות בהידור.

מסופר על תלמידו של המגיד ממזריטש שפגש את חברו ואמר לו: אחי, מה יהיה עלינו בגלל כל העבירות שלנו? השיב לו חברו, מהעבירות אינני מודאג שהרי לשם כך יש תשובה בעולם, אבל מה יהיה על המצוות שלנו? באילו פנים אנו עומדים לפני מלך מלכי המלכים עם מצוות שכאלה? והלא כל מצוה צריכה הכנה הראויה לה, ולא לעשותה כלאחר יד כלבישת ציצית הנחת תפילין כוונה בתפילה וכו', ושלא נדבר על מצוות שלא נעשות בשלמותן...

"ויהי קול השופר הולך וחזק מאד"

סגולת שופרו של ראש השנה להיות מסייע לקיום תורה ומצוות במשך כל ימות השנה, וענין זה רמוז הוא בדברי הכתוב "ויהי קול השופר הולך" - שעל ידי השופר, זוכה האדם להיות בבחינת "הולך" - הולך בדרכי השם יתברך, "וחזק מאד" - ולא זו אלא שגם הוא זוכה להתחזק מאד ולעמוד בפני פיתויי היצר הרע (תפארת שלמה).

יום הדין

לא נזכר בתורה בפירוש שראש השנה הוא יום דין, כדי שלא ילך אדם בשרירות לבו ויסגל עוונות כל ימות השנה, ויחשוב לתקן מעשיו בהיותו קרוב ליום שהשם יתברך יושב בו על כסא דין, אלא ידמה בנפשו כאילו בכל יום השם יושב על כסא למשפט ומתבקר פנקסו, ועל ידי זה יהיה בכל יום בתשובה, ולמדו זאת בתלמוד (ראש השנה ט"ז). לפי מי שאומר אדם נידון על מעשיו בכל יום שנאמר (איוב ד', י"ח) "ותפקדהו לבקרים ולרגעים תבחננו" (כלי יקר).

"אשרי העם יודעי תרועה"

טעמים רבים נאמרו לתקיעת השופר א. לעורר את האדם בתשובה שנאמר "היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו". ב. כדי לבלבל את השטן שישמע קולות בבתי כנסת ולא יוכל לקטרג על עם ישראל. ג. להזכיר לפני הקב"ה את עקידת יצחק שהשופר עשוי מקרן איל. ד. זכר למעמד הר סיני שתקעו בשופר. ה. בזמן שממליכים מלך תוקעים בשופר לכן אף אנו תוקעים בשופר. ו. להזכיר שאנו מצפים לקיבוץ גלויות שנאמר "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים מארץ אשור" וכו'. (רבינו סעדיה גאון, עיין שם עוד כמה טעמים. וכן בסידורו של הגאון יעב"ץ).

וכתב הבעל שם טוב זצ"ל שהשופר הוא כלי מלחמה היחידי שנשאר בידינו. משל לאדם שהיה הולך ביער ובידו חיצים, וכל דבר שנדמה לו לחיה היה יורה בו חץ, כיון שנשאר בידו חץ אחרון שמר אותו ואמר שלא יירה בחץ עד שידע בבירור שזו חיה טורפת.

כך גם אנו עם ישראל היו לנו הרבה חיצים שהגנו עלינו ובטלו כולם, ואין לנו לא קרבן לא בית המקדש ולא כהנים וכו', החץ אחרון שנותר לנו הוא השופר והוא הכלי מלחמה אחרון שנשאר בידינו, ולכן עלינו לדעת איך להשתמש בו, שברגע שתוקעים ועם ישראל חוזרים בתשובה שלימה אז תפילותיהם מתקבלות ברצון (המגיד מדובנא).

"ובחדש השביעי באחד לחדש... יום תרועה יהיה לכם"

(במדבר כ"ט א')

על מצות תקיעת שופר בראש השנה שנינו בתלמוד (ר"ה טז.) למה תוקעים בשופר של איל? אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני.

שואל על כך המגיד צבי הירש מוואדיסלב: לכאורה, כדי להזכיר את עקידת יצחק מן הראוי היה ליטול בראש השנה סכין ארוכה, העשויה לשמש זכרון בולט לעקידת יצחק יותר מן השופר?

אלא - אומר רבי צבי הירש - יותר ממה שאנו מתכוונים להזכיר בראש השנה את מסירות הנפש של אברהם ויצחק על מזבח הנאמנות לדבר השם, מבקשים אנו להדגיש, שאין הקדוש ברוך הוא חפץ שהאדם ייחשב לקרבן, ולכן החליף את קרבנו של יצחק בקרבן איל, משום כך נוטלים אנו בראש השנה שופר של איל ותוקעים בו קולות, תקיעה שברים ותרועה, כדי להתרפק ולהתחנן לפני "אל מלך יושב על כסא רחמים" שגם בנו ינהג במדת הרחמים כפי שנהג ביצחק

אבינו, ולא יעניש אותנו על חטאינו הרבים (פרפראות לתורה, עיין בלבוש יוסף עה"ת).

קול השופר

בספרי החסידות מבואר שקול השופר הוא המסר המרכזי לתפילת כל יחיד ויחיד שהרי קול השופר הוא קול פשוט בלבד כמו מי שצועק ובוכה עד שאינו יכול לפרש בשפתיו כלל, רק צועק צעקה גדולה בקול פשוט, כך התשובה הגדולה ביותר היא הצעקה מעומקא דליבא מנקודת פנימיות הלב עד שאין כל דיבור יכול להגדירה (ליקוטי תורה להרה"ק בעל התניא).

תקיעה שברים תרועה

מסדר תקיעות הללו יכולים אנו ללמוד כיצד לשוב בתשובה, כי תקיעה היא קול פשוט, היינו שלם ויפה, רמז ליהודי בעודו מושלם ללא שום חטא, אומנם אחר כך באים שברים רמז למי שנתקלקל בחטאו ונעשה שבר כלי, מה תקנתו? שיעשה תרועה, יעשה עצמו שברי שברים ישבור את ליבו מכל גאוה ומכל חטא וירבה במצוות עד שישוב להיות בחזרה שלם בחינת תקיעה אחרונה. (פנים מאירים עמ' קנ"א).

וכך אמר הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל: סדר התקיעות מתחלקים לפי המאורעות שיעברו במשך השנה כל אחד לפי מצבו. ישנם חלק מעם ישראל שכל השנה היתה עבורם כתקיעה, שנה טובה ומבורכת ללא שום הפסק של צרה ואנחה, ישנם שעברה עליהם השנה כשברים, צרה פה צרה שם, וישנם שעברה עליהם שנת תרועה, לא היה יום ללא צרה ואנחה, מכה אחר מכה (ה' יצילנו).

בראש השנה כולם באים להתפלל יחד בבתי כנסיות ושומעים כל סוגי התקיעות, ללמד שמי שהיתה לו שנה טובה אל יבטח בעצמו שגם שנה הבאה תהיה כן, ולמי שעברה עליו שנה קשה ידע שבשנה הבאה יכול להשתנות הכל לטובה כי הכל תלוי לפי מעשי האדם, ובסוף כל התקיעות תוקעים תרועה ארוכה ללמד כי עיקר העיקרים זה חיי עולם הבא, ולכן אף למי שיהיה לו חלילה בעולם הזה צרות ובעיות (תרועה גדולה) רחמנא ליצלן יתנחם בכך שהעולם הזה כולו תלאות וימינו כצל עובר, ויזכור ששכר ונחת רוח גדול מצפה לו בעולם הבא (עיין בדרש משה לראש השנה).

אמנם בזוהר הקדוש (פנחס דף רל"א:) מבואר שישנו סוד בשברים ובתרועה: התרועה נשמעת מקוטעת והיא כנגד דינא קשיא ביום הראשון של ראש השנה שהוא יום דין קשה יותר מהיום השני, ואילו השברים שנשמעים כמו מי שגונח מלבו הם כנגד היום השני של ראש השנה שהוא דין רפה.

לפי זה נראה לי בס"ד לענ"ד שמשום כך כופל החזן בסוף תפלת החזרה "ואתם הדבקים ב' ה' אלהיכם חיים כולכם היום" ה' - מדת הרחמים כנגד יום שני שהוא יום רפה, ואלקים - מדת הדין כנגד יום הראשון של ראש השנה, זאת ועוד, ביום הקדוש הזה כל עם ישראל דבקים בקדוש ברוך הוא מתוך אהבה בין אותם שחלילה פגעה בהם מדת הדין, ובין אותם שמדת הרחמים סוככה עליהם, כי מיום זה יש תקוה שכולנו חיים לפני השם יתברך מבחינת מדת הרחמים.

תקיעת השופר כנגד השטן

אמרו רבותינו בתלמוד (ראש השנה ט"ז:) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב את השטן, ופירש רש"י ז"ל שכאשר רואה השטן שעם ישראל מחבבין את

המצוות, שעושים את המצוה ושוב חוזרים ומקיימים אותה ומראים בזה את החביבות והאהבה לה', אז מסתמין דבריו.

וכתב על כך הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, שהנה מבואר בתלמוד (יומא פו:) העושה תשובה מיראה, זדונותיו נעשים לו כשגגות, אבל מי שעושה תשובה מאהבה, זדונותיו נהפכים לו לזכויות, וזהו כוונת רש"י: כיון שרואה את ישראל מחבבין את המצוות שהם עושים את מצוות ה' יתברך בחיבה ואהבה, ממילא שבים הם אליו מאהבה, וירא הוא לומר את עוונותיהם, כי כל עוון שיאמר עליהם, תתווסף עוד זכות לחשבון זכויותיהם - ולכן שתיקתו יפה לו מדבורו.

אמנם בספר הערוך פירש שכאשר שומע השטן קול השופר בפעם הראשונה הוא נבהל מעט, אבל כשהוא שומע את קול השופר שהוא שוב נשנה, אומר; ודאי אותו שופר הוא השופר הגדול של המשיח כמו שכתוב "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'" שאז הגיע הסוף של השטן וכפי שאמר ריש לקיש בתלמוד (בבא בתרא ט"ז.) שהיצר הרע הוא עצמו גם השטן וגם מלאך המות, ולעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא מביא את היצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, (סוכה נ"ב.; זהר א' ק"צ:), ולכן כששומע את תקיעת השופר, מרוב הפחד שלו הוא מתבלבל ואין לו פנאי לקטרג על עם ישראל (תוספות ראש השנה ט"ז; ד"ה כדי לערבב את השטן).

מעתה מובן מדוע כל שנה השטן מתבלבל מחדש, כי בכל שנה הוא חושב שהגיע קיצו, ומכאן יש לנו ללמוד לקח גדול שאם היצר הרע שהוא המשפיע על האדם בכל ימות השנה לעשות עבירות, לזלזל בכל מיני מצוות ומונעו מלימוד התורה ובכל זאת ביום הדין הוא מפחד שמא הגיע קיצו, קל וחומר שהאדם בשר ודם, שהוא המושפע מהיצר הרע, כמה יש לו לפחד מיום הדין הנורא, וכבר אמרו חז"ל (פסיקתא רבתי כ"ב) שתקיעת השופר למעשה היא בעבורנו כדי שנהיה אנו חרדים ונתקן את עצמנו לתשובה...

תקיעת שופר

ידוע הדבר כי כל מהותו ויחודו של ראש השנה הוא תקיעת השופר וכמו שנאמר "יום תרועה יהיה לכם" ועיקר המצוה היא תקיעה תרועה תקיעה. והנה כאשר נתבונן בפסוקי התורה נראה שה"תקיעה" היא מורה על דבר שמחה כמו שנאמר "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם" וגו' (במדבר י', י'), נמצא שהתקיעה היא בעבור יום השמחה ומועדי ישראל; ואילו ה"תרועה" היא מורה על שברון לב ונמיכת רוח כמו שנאמר "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאויבכם" (שם ט') הרי התרועה באה על זמן מלחמה ועל הצר הצורר.

ולכן לא לחנם הסתפקו חז"ל בתלמוד (ר"ה ל"ג:) מה היא התרועה אי ילולי יליל או גנוחי גנח, לחז"ל היה ברור שהתרועה היא מצב של שברון לב, אך הספק הוא באיזה אופן מבטאים את השברון, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות שופר (פ"ג ה"ב) וזה לשונו, "תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה וכו' אם היא היללה שמיללין הנשים ביניהם בעת שמייבבין, או האנחה כדרך שיאנח אדם פעם אחר פעם כשידאג לבו מדבר גדול, או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבוא אחריה הן הנקראים תרועה, שכן דרך הדואג מתאנח תחילה ואחר כך מיילל, לכך אנו עושים הכל", עיי"ש, ומבואר שה"תרועה" היא מורה על שברון וחרדת לב.

ועל כן עיקר מהותה של מצות השופר, תוקעים ומריעים ותוקעים, דהיינו תקיעה תחילה ותקיעה בסוף ותרועה באמצע, להורות כי ביום הדין אמנם צריך להיות בשמחה ולהיות בטוחים כי יוציא לאור משפטינו אך המהות הפנימית של ראש השנה הוא יום תרועה, והוא השברון והחרדה לקראת יום הדין.

והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (ר"ה ט"ז) מאי דכתיב "מִרְשִׁית השנה ועד אחרית שנה" (מרשית חסר אל"ף)? אמר רבי יוחנן כל שנה שְׂרָשָׁה בתחילתה מתעשרת בסופה, יְרִשִׁית לשון רֶשׁ, דהיינו כאשר עם ישראל הם רשים ולבם נשבר ומרבים בתחנונים מרחמין עליהם, כלומר שצריכים אנו להרגיש שאנחנו רשים ודלים (תוס' שם) והוא על ידי תרועת השופר שהוא שובר הלב, ועל ידי שבירת הלב הקדוש ברוך הוא מאזין לנו וכמו שנאמר "ואזבחה באהל זבחי תרועה" (תהלים כ"ז, ר') "זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה" (שם נ"א, י"ט) והיינו כי כאשר האדם יש בו רוח נשברה, אזי אלקים לא יבזה אותו.

וזה סוד הברכה, "כי שומע קול שופר אתה ומאזין תרועה", כלפי קול השופר אמר שומע, שהיא שמיעה בלבד, ואילו כלפי התרועה אמר מאזין, שזה מורה על רב קשב, והיינו את קול השופר ה' שומע שמיעה בלבד, כל הקולות כשרים, אך את התרועה - את השברון לב, הקדוש ברוך הוא מאזין בקשב רב, מאזין הוא ללבו השבור.

ועל פי זה מובן היטב מה שכתוב "והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם", ולכאורה יפלא, היתכן שה' לא יזכור אותנו רק עד שנריע ואלולא התרועה לא היה זוכר אותנו? אלא הביאור שעל ידי שהאדם מריע ושובר את לבו לפני ה' וחוזר בתשובה, הקדוש ברוך הוא זוכרו לטובה.

ועל סמך זה אפשר ליישב מה שהקשו המפרשים, על מה שאמרו בתלמוד (ר"ה ל"ב). אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: מפני מה אין ישראל אומרים שירה ביום ראש השנה? אמר להם הקדוש ברוך הוא: אפשר מלך יושב על כסא דין, ספרי חיים ומתים פתוחים, וישראל יאמרו שירה?! ומאידך מצינו במדרש (דברים רבה ב', ט"ו) ובירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג) בא וראה טיבה של אומה זו שיודעת אופיו

של אלהיה, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים, לפי שידועים שהקדוש ברוך הוא יעשה להם נס, ולכאורה הסתירה גלויה.

אמנם לפי הנ"ל ניחא, כי ודאי כלפי חוץ האדם צריך להרגיש שיצא לאור משפטו, וזהו הרמז שלובשים לבנים ומתעטפים לבנים אוכלים ושותים ומסתפרים, ועושים סימנים לסימנא טבא, כל זה ענין חיצוני בלבד, אך לומר שירה, דבר זה נובע ממעמקי הלב, ובמעמקי הלב האדם צריך להיות במצב של יום תרועה, השירה אינה יכולה להתפרץ ממעמקי הלב, אסור להיות אדישים לנוכח יום הדין, כי מי יאמר זיכיתי לבבי? אלא יירא ויפחד מאימת יום הדין - יום תרועה יהיה לכם.

וזהו הרמז תקיעה בתחילה ותקיעה בסוף ותרועה באמצע, התקיעות באות על יום שמחתכם ובמועדיכם, והיינו כלפי הדברים החיצוניים צריך לתקוע תקיעה, אך בתוככי נבכי הנפש צריך להריע תרועה (נתיבות התורה להג"ר אהרן סימן טוב שליט"א).

"אשרי העם יודעי תרועה"

וכי אומות העולם אינם יודעים להריע? אלא שישראל יודעים לרצות את בוראם ובמה? בתרועה, והיינו בתשובה (עיין מדרש רבה פרשת אמור).

משל לאיכר שבא לעיר, והנה דליקה גדולה פרצה. ראה האיכר שבשוק העיר עומדים אנשים ותוקעים בחצוצרות ומכים בתופים, ואחר כך רצים בני אדם ובידיהם גרזנים וכל מיני כלים, לרבות חביות ודליים. תמה האיכר: אנשים מוזרים הם, כשפורצת

דליקה מעמידים כלי זמר? ! השיבו לו אנשי העיר, שמחצצרים בשביל לכבות את הדליקה.

האיכר שעד אותו יום לא נודמן לו לראות כיבוי דליקה, התפעל מאוד מזה. הלך תיכף לחנות וקנה תוף גדול, והביאו לכפר. כשפרצה דליקה בכפר נתכנסו בני הכפר לכבות האש, עמד הוא והסביר להם: אין צורך לטרוח כלל, הבאתי מין מכשיר כזה המבריח מעצמו את האש. הוא הוציא את התוף והתחיל לתופף מול האש, אך הלהבות התפשטו יותר ויותר... עד שקם הקהל והתנפל עליו, וצעק: טיפש שכמותך, בטיפוף בלבד אין מכבים שריפה! תפקיד התוף רק להזעיק את האנשים שיכבו את השריפה ויצילו את עצמם. זוהי המשמעות של "אשרי העם יודעי תרועה". אשרי העם היודעים את פירושה של התרועה, שלא התקיעה היא העיקר (מחזור איש מצליח לראש השנה).

הפיוט "ונתנה תוקף"

מעשה ברבי אמנון ממגנצא, שהיה גדול הדור ועשיר ומיוחס ויפה תואר ויפה מראה. החלו השרים וההגמון לבקש ממנו שימיר דתו וימאן לשמוע לדברי היהודים. ויהי כדברם אליו יום ויום ולא שמע להם, ויפצר בו ההגמון. ויהי היום בהחזיקם עליו, ויאמר: חפץ אני להוועץ ולחשוב על הדבר, תנו לי שלשה ימים, וכדי לדחותם מעליו אמר כן. והנה לאחר שיצא מאת פני ההגמון חשב ונודעזע כיצד יצא מפיו לשון של ספק שהוא צריך שום עצה ומחשבה לכיפור באלקים חיים? ויבוא אל ביתו ולא אבה לאכול ולשתות עד שנחלה. ויבואו כל קרוביו ואוהביו לנחמו, וימאן להתנחם, כי אמר ארד אל ניבי (בגלל דיבורי) אבל שאולה! ויבך ויתעצב אל לבו.

ויהי ביום השלישי בהיותו כואב ודואג, וישלח ההגמון אחריו, ויאמר: לא אלך. ויוסף עוד הצר שלוח שרים רבים ונכבדים

מאלה - וימאן ללכת אליו. ויאמר ההגמון: מהרו את אמנון להביאו בעל כרחו! וימהרו ויביאו אותו.

ויאמר לו: מה זאת אמנון, למה לא באת אלי למועד אשר קבעת להוועץ ולהשיב לי דבר ולעשות את בקשתי? ויען ויאמר אמנון: אני את משפטי אחרון: כי הלשון אשר דברה כך דינה לחתכה! כי חפץ היה רבי אמנון לקדש שם שמים על אשר דבר סרה. ויען ההגמון ויאמר: לא, כי הלשון לא אחתוך כי היטב דברה, אלא הרגלים אשר לא באו למועד אשר דברת אלי, אקצץ, ואת יתר חלקי הגוף איסר.

ויצו הצורר ויקצצו את פרקי אצבעות ידיו ורגליו. ועל כל פרק ופרק היו שואלין לו: התחפוץ עוד אמנון, להפוך לאמונתנו? ויאמר: לא. ויהי ככלותם לקצץ, צנה הרשע להשכיב את רבי אמנון במגן אחד, וכל פרקי אצבעותיו בצדו, וישלחו לביתו. הכי נקרא שמו ר' אמנון - כי האמין בא-ל חי וסבל על אמונתו יסורין קשין מאהבה, רק על הדבר שיצא מפיו.

אחר הדברים האלו קרב מועד, והגיע ראש השנה, בקש מקרוביו לשאת אותו לבית הכנסת עם כל פרקי אצבעותיו המלוחים ולהשכיבו אצל שליח ציבור. ויעשו כן. ויהי כאשר הגיע שליח ציבור לומר הקדושה ו"חיות אשר הנה", אמר לו ר' אמנון: המתן מעט ואקדש את ה' הגדול. ויען בקול רם: "ובכן לך תעלה קדושה" כלומר, שקדשתי את שמך על מלכותך ויחודך, ואחר כך אמר: "ונתנה תוקף קדושת היום". אמר "אמת כי אתה הוא דין ומוכיח" כדי להצדיק עליו את הדין שיעלו לפניו אותן פרקי ידיו ורגליו, וכן כל הענין. והזכיר "וחותם יד כל אדם בו ותפקוד נפש כל חי". שכך נגזר עליו בראש השנה. וכשגמר דבריו, נסתלק ונעלם מן העולם לעין כל, ואיננו כי לקח אותו אלקים. ועליו נאמר (תהלים לא): "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" וגו'.

אחר הדברים והאמת אשר הועלה ר' אמנון ונתבקש בישיבה של מעלה ביום השלישי לטהרתו, נראה במראות הלילה לרבנא קלונימוס בן רבנא משולם בן רבנא קלונימוס ולמד את הפיוט שהוא "ונתנה תוקף קדושת היום" ויצו עליו לשלוח אותו בכל תפוצות הגולה להיות לו צד וזכרון. ויעש הגאון כן. (אור זרוע הלכות ראש השנה).

סדר תשליך

נהגו ביום ראש השנה לילך אל הנהר ולעשות סדר תשליך, כנאמר "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" וגו'. והטעם שהולכים אל הנהר מבואר במדרש זכר לעקידה, שעבר אברהם אבינו בנהר וכשהגיעו מים עד צוארו אמר, "הושיעני אלוקים כי באו מים עד נפש", והוא השטן שנעשה כמו נהר לעכב אותו מן העקידה (עפ"י הלבוש סי' תקצ"ו).

ויש שהוסיפו שהוא לסימן טוב, שכשם שהמים נמשכים והולכים כך ימשכו לנו חסדי השם יתברך ורחמיו, לכתוב אותנו לחיים טובים ולשלום, כמו שכתוב: הנני נוטה אליה כנהר שלום. (הובא בסידור אהלי יעקב, וע"ע הוריות י"ב)

ונהגו לילך למעיין שיש בו דגים חיים לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע. ונפרה ונרבה כדגים, (דרכי משה אות ב').

טעם נוסף לפי שיש לזכור שבני אדם משולים לדגים שנאחזים במצודה פתאום. כך בני אדם נאחזים במצודות המות והדין, ומתוך כך יהרהר יותר בתשובה ולכן אומרים אגב זה "תשוב תרחמנו" (מהר"ם יפה, מטה משה סי' חת"ך).

ובספר מחזה אברהם (קונטרס חזון למועד) כתב, שהדגים בחינת עינא פקיחה שתמיד עיניהם פקוחות, בחינת "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל", ו"עיני ה' אל צדיקים" - עם בני ישראל שכולם

צדיקים (כנאמר "ועמך כולם צדיקים") ו"עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה". (מתוך ספר טעמי המנהגים אות תשכ"ד, וכף החיים סי' תקפ"ג ס"ק כ"ט).

אולם כעת שלא מצויים מעיינות עושים תשליך על שפת הבור שהוא מקום מים, ואף שאין מים בבורות שכבר יבשו, מנהג חסידי בית אל לעשותו כיון שאינו אלא לרמז בעלמא שהעיקר היא הכוונה (כף החיים תקפ"ג ל').

יום טוב שני

ביום שני של ראש השנה אומרים "חון תחון על בניך לך שבים, ובפחד לפניך נצבים, יראים עת יקראו לדין, כי על כן באו נכאבים".

הגאון רבי רחמים חי חזקיה הכהן זצ"ל מג'רבא הסביר זאת במשל יפה שהובא בספרים: מעשה בסוחר שלקח סחורה רבה בהקפה, ונתן על דמיה שטר חוב שתאריך פרעונו בעוד חצי שנה, בינתיים חשב שימכור את הסחורה ברווח הגון, יפרע את השטר ויחיה ברווחה, אך אבוי, תקוותו נכזבה, חלק מהסחורה נגנב, ואת הכסף שקיבל על הנותר הוציא לצרכי ביתו, ויום הפרעון ממשמש ובא. הסיטונאי התחיל לפחד כי ידע שהסוחר עומד לבוא בידים ריקות ללא תשלום ולבקש עוד סחורה, התעניין לדעת מה מעשיו בימים אלו האם מתהלך הוא דואג וחרד, מנסה לגייס הלוואות לפרוע חלק מהחוב, או מהלך הוא שאנן ואינו מוטרד כלל.

והנמשל כמה מובן, אנו עומדים במחצית השניה של ראש השנה עומדים ומשתוממים לדעת מה עלה בגורלינו, צריכים הרבה סייעתא דשמיא בשנה החדשה מאת בורא עולם, כי רק בידו הכל, ולעומת זו בשמים עוקבים אחרינו לדעת האם אנו מודאגים

ומנסים להוסיף עוד מצוות ומהרהרים בתשובה אף ברגעים אחרונים כדי להיות נטהרים לקראת יום הכיפורים מכל חטא, או חלילה נשארים אדישים יחד עם החובות... על כן אנו אומרים לקדוש ברוך הוא "חון תחון על בניך לך שבים ובפחד לפניך נצבים, יראים עת יקראו לדין כי על כן באו נכאבים".

שני ימי ראש השנה הם כיום אחד ארוך כמבואר בתלמוד (ביצה דף ה'. ורש"י שם ד: בד"ה "אסורה בזה") **משום שאם חל ראש השנה ביום שבת אז אסור לתקוע** (משום גזירה שמא יטלטלנו ד"א ברה"ר וילך אצל בקי שילמדנו כמבואר במס' סוכה עיי"ש). **והרי השופר יש לו חשיבות מיוחדת לערבב השטן, ואם כן אם יחול בשבת כיצד נבלבל השטן? לכן תקנו חז"ל שני הימים כיום אחד כדי לא לבטל מצות תקיעת שופר** (טעמי המנהגים בשם דברי שאול).

בזה"ק הקדוש מבואר שיום הראשון של ראש השנה זה מבחינת דינא קשיא (דין קשה) **ולכן רק הצדיקים נחתמים לאלתר, וביום השני שהדין יותר רפוי אזי נדונים הבנוניים כי אז יש יותר רחמים במשפט, ומי יוכל לומר שהוא בכלל הצדיקים? ועל כן ביום השני של ראש השנה צריך להתחזק עוד יותר בתפילות.**

וכפי שאמרו בתלמוד (ראש השנה טז:): **הבינונים תלויים ועומדים עד יום הכיפורים. כל אחד צריך לחשוב כאילו העלוהו על הגרדום להתלות, ומה שנשאר רק לפתוח את דלת הגרדום מתחתיו ואז יתלה חלילה, או להוריד את חבל התליה מעליו ואז יחיה.** (בשם הסבא מקלם).

עֶשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה

עשרת ימי תשובה

בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום כיפור הקדוש ברוך הוא ממציא את עצמו והוא קרוב אלינו לקבל תשובתינו ברצון. וכפי שדרשו בתלמוד (ראש השנה י"ח.) על הפסוק (ישעיה נ"ה) "דרשו ה' בהמצאו" אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים.

וכתב על כך הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ב הל' ו') אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים היא יפה ביותר ומתקבלת מיד, שנאמר "דרשו ה' בהמצאו". במה דברים אמורים? ביחיד, אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקים בלב שלם הם נענין שנאמר "מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו".

זאת ועוד, כתוב בספרים הקדושים שיש הפרש בין עשרת ימי תשובה לשאר ימי השנה לענין תשובה ותפילה כהפרש האור מן החושך, ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בימים האלה, מימים שלמים בשאר הזמנים. אשר על כן ראוי לחוס על כל רגע של ימים אלו שלא לאבדו. ומי שתורתו אומנותו, בימים האלה יניח עסק פלפולו ויהיה עסוק בעיקר בלמוד ספרי מוסר ובדרכי התשובה, ולשפוך שיחה, לדרוש סליחה, ולהקדים תפילה על כל צרה שלא תבוא. אשרי מי שיוכל להתבודד לחשוב עם קונוהו - בד קודש ילבש. ולפחות בימים אלו יקיים להקריב שני תמידין כהלכתם - שויתי ה' לנגדי תמיד, וחטאתי נגדי תמיד. ואם ימצא חבר טוב, מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, טובים השניים, אז נדברו יראי ה' איזוהי דרך ישרה, ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק (פלא יועץ סוף ערך תשובה).

וכתב רבינו האר"י זיע"א, כי בשבוע שבימי עשרת ימי תשובה, העושה תשובה בכל לבו שלא יחזור לאותן העבירות לעולם, אז מוחלין לו כל העוונות שחטא כנגד היום ההוא לעולם, למשל אם שב בתשובה ביום ראשון הרי שנמחלות לו כל העבירות שחטא בימי ראשון, וכן על זה הדרך בשאר ימי השבוע.

וכך כתב הגאון יעב"ץ ז"ל וזה לשונו: יש לכל אדם לחפש דרכיו ולפשפש במעשיו, אם אָנן בידו וירחיקהו את אשר עִיָּת, ויחשוב איך לתקנו בעוד ימי השוק עומדים ורופא נאמן יבקשהו ישלח דברו וירפאהו ישוב אל ה' וירחמהו (עמודי שמים דף ק"י ע"א) ומשום כך גדולי הדור היו מתאמצים לשוב בתשובה בעשרת ימי תשובה עוד יותר מחדש אלול כי זו ההזדמנות לשוב אל ה' בעוד שהוא קרוב אלינו יותר, ולכן כתב מר"ן החיד"א וזה לשונו "עשרת ימי תשובה הייתי מתבודד ופרוש בחדר בפני עצמי" (מעגל טוב עמ' 73) ועוד כתב (שם עמ' 111), "בעשרת ימי תשובה, לא ראיתי אדם והייתי ביחיד כל האפשר".

ועל אורית עשרת ימי תשובה בעיר יזד שבפרס מסופר: עשרת ימי תשובה היו באמת ימים נוראים ביזד, אנשים מיעטו בשחוק ושמחה, כל אחד הרגיש פחד נורא מאימת הדין (מיזד לארץ הקודש עמ' 134).

ועל המשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל מסופר: אשרי און שמעה את צקון תפילתו בעשרת ימי תשובה, כשניגש לפני העמוד בשיבה.

וכך אמר הרב הנ"ל ז"ל, מה נואלו האנשים שהולכים למלאכתם בעשרת ימי תשובה. נזדמנתי פעם לבית חולים וראיתי משפחה שלימה, בנים, אחים הורים וכו' יושבים על הספסל. שאלתי מה יש, וענו שהכניסו פה את בנם לניתוח והם יושבים וממתינים ומשוועים בתפילה שהניתוח יצלח. שאלתי כמה זמן יארך הניתוח, ואמרו יום אחד, ולהתעורר זה עוד כמה שעות, ושאלתי אם כן מה לכם פה?

שובו מחר הרי יש עוד יממה שלימה עד שיתעורר, והם התפלאו על השאלה באמרם איך נלך לחיי היום יום כשחיים מוטלים כאן בספק. ואכן המשגיח ר' יחזקאל רצה ללמדנו ממעשה זה מוסר, איך אנשים הולכים לעבודתם לשיגרת יום יום בשעה שכל חייהם הרוחניים והגשמיים תלויים להם מנגד, וכבר כתב רבינו יונה (בספרו שערי תשובה) מה נואלו האנשים היוצאים לעבודתם עדי ערב בימים אלו.

להזדרז בנקיון החטאים

עשרת ימי תשובה חולפים מהר, ועל כן על כל יהודי להתאמץ בימים המסוגלים האלו לפשפש במעשיו, כפי שמסופר על מרן רבי יהודה צדקה זצ"ל (ראש ישיבת פורת יוסף) שפעם טס לחו"ל להתרים מגדיבי העם להחזקת הישיבה הקדושה, ואכל בשוגג מוצר בכשרות השנויה במחלוקת. הצטער הרב ולמחרת ישב בתענית. כשנודע דבר זה לאחד ממכריו, שאל את הרב מדוע קיבל עליו מיד את התענית, לפחות היה ממתין עד שיחזור לארץ הקדש ואז היה מתענה.

ענה לו הרב זצ"ל הא למה זה דומה? לאדם שיש על בגדו כתם, וכי ישאיר את בגדו כך, עד שיזדמן לו לכבסו? ! ודאי שלא, כך גם אני עשיתי, הזדרזתי להיות נקי מחטא זה כמה שיותר מהר.

כך גם כל אדם שיש בו דעת שיודע את החשיבות הנפלאה של הימים הללו יתחזק וירבה בתפילות ובתשובה כמה שיותר מהר, כי עכשיו היא ההזדמנות הגדולה.

ולכן כתוב בספרים הקדושים שבעשרת ימי תשובה יש למעט מתענוגים ולהתקדש כמה שיותר, מלבד ראש השנה ושבת שיש מצוה להתענג בהם.

"זכרנו לחיים... למענך אלקים חיים"

בעשרת ימי תשובה אנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא שיזכרנו לחיים ומסיימים "למענך אלקים חיים", למענך, פירושו בעבורך, לטובתך כביכול. שאל הרב "מנחת ישראל" זצ"ל איזו תועלת אמורה להיות כביכול לבורא יתברך, אם יזכרנו לחיים ויכתבנו בספר החיים? **והשיב** במשל, מעשה בסוחר, בעל חנות, שהיה קונה סחורה בהקפה, מוכרה בחנותו וקונה סחורה נוספת, אמנם הוא התפרנס בכבוד וברווחה, אבל אשתו לא היתה מרוצה.

רֵאָה, אמרה לו, "אשתו של פלוני קבלה מעיל פרווה, וחברך קנה לאשתו שרשרת זהב חדשה", ועוד, אמרה לו, אתה עובד קשה כל כך, ומזניח את המשפחה, הנה פלוני נוטל חופשה, וחברך נוסע עם משפחתו למלון קיט, ואנו מתי נראה עולם?"...

פתתהו, ונתפתה, מכר את סחורתו וקנה בדמיה תכשיטים ופרוות, ורכש כרטיסי טיסה, נסעו וראו עולם, ושבו רעננים ומלאי רושם טוב, אך כשבא אל הסיטונאי לרכוש סחורה - לא היו בידו מעות.

אמר לו הסיטונאי איני מוכן לספק לך סחורה חדשה לפני שתשלם דמי סחורה הישנה. השפיל הסוחר עיניו במבוכה. שאל הסיטונאי מה קרה? האם נצרכת לכסף להוצאות רפואיות דחופות? או שמא השאת בת בשעה טובה?! לא... מלמל הסוחר במבוכה, ערכתי מסע תענוגות"...

כשמוע הסיטונאי את דברי הסוחר אמר "אם בזבזת את הכספים בלא אחריות, עליך לשוב ולגייסם. תחזיר את החוב, ותקבל סחורה חדשה!".

אמר הסוחר לסיטונאי, ראה, צודק אתה, ואני מצטער אבל אני מבקש ממך לנהוג עמי לפניך משורת הדין - לא בעבורי, כי הלא אני הוא האשם במצבי ועלי לשאת בתוצאותיו, אלא למענך, שכן אם תתן לי סחורה חדשה, ואמכרנה, ואקח סחורה נוספת, אוכל לשלם לך את חובי, אבל אם תנעל בפני את הדלת, הרי חובך אבוד - ומה תרויח מכך?"...

כך ניצבים אנו לפני בורא עולם ואומרים "רבונו של עולם, זכרנו לחיים" אמנם אין אנו ראויים לכך, כי מעלנו בחיים שנתת לנו בשנה שעברה ולא נצלנום כראוי, אבל אם תנהג בנו בחומרת הדין ותנעל בעדנו את הדלת, מה תרויח כביכול? החוב ישאר בעינו... אמת, בושנו במעשינו ואיננו רשאים לתבוע דבר, אבל כדאי לך, כביכול, לחדש את חיינו ולהעניק לנו רוב טוב, - "למענך אלקים חיים" כדי שנוכל לנסות ולשלם את חובנו, בהטיבנו את דרכינו!...

(מנת ישראל)

"זכרנו לחיים... למענך אלקים חיים"

סח הגאון רבי משאלה חמדאן (מטהרן) סיפור מעשה ששמע מפי רבה הראשי של טהרן: מעשה במלך, שקרא לראש חכמיו, אמר לו: יושב אני על כסא המלכות ושופט את העם ורואה כה הרבה צער וסבל, פשע ועוול, רואה אני אך ורק מרירות ומועקה, העני חושב שהעשיר מאושר, והעשיר בגלל רבוי נכסיו מכפיל דאגה כי חושב שהשר מאושר, והשר הנאבק בתוככי החצר ובקנוניות השלטון חושב שהמלך מאושר, המלך מפחד שמא כולם ימרדו בו ולכן נמצא בכוננות יחד עם אנשי הצבא, וכל משא העם על שכמו. בקיצור, אין לך אדם מאושר. כל אחד מיום לידתו מתייסר במחלות ילדות, ובתיסכולי בגרות, נושא בצער גידול בנים ובעול הפרנסה, עד שהזקנה נופלת

עליו ומסתלק מן העולם ברוגז ומרורים - מה תכלית כל זה? מה פשר החיים?

שאלה גדולה שאלת אדוני המלך, ענה החכם, שאלה גדולה בחיים עצמם, ואין לי בזה תשובה כלאחר-יד, תן לי שנה, ואכין את התשובה כהלכה, הסכים המלך, והחכם פנה לחפש בספרים.

יום אחד ישב המלך במרפסת הארמון, והנה שיירת גמלים באה לקראתו, עשרות גמלים נושאים ארגזים של ספרים ובראש השיירה רכב החכם. התייצב לפני המלך והציג את תשובתו, "הבאתי עמי מאות ספרים ומגילות יעניין בהם המלך, וימצא תשובה לשאלתו".

צחק המלך ואמר: מנין לי פנאי? הן טרוד אני בעסקי הממלכה! הגש לפני תקציר ואקרא, השתחוה החכם למלך, ועזב את הארמון יחד עם גמליו.

כעבור שנה שב עם ארגז אחד, "הכל מתומצת בסדר הכרכים שבארגז אמר, אין לי פנאי לסדרת הספרים אמר המלך, רצוני בתשובה קצרה. השתחוה החכם והלך.

למחרת הופיע ובידו ספר דק, ואמר: "אם בתשובה חפצת אדוני המלך הנה שלמה המלך החכם מכל אדם תימצת את כל סוד החיים בספר אחד, היא מגילת קהלת שכתב, והגיש למלך את המגילה, אמר לו המלך: איני חפץ לקרא דבר. רצוני לשמוע תשובה קצרה וקולעת אם חכם אתה!"

השתחוה החכם ואמר: אם כך אשמיעך אדוני המלך, את התמצית בשני משפטים, לא חכמתי היא זו, אין זו חכמה אנושית! אשמיעך את הפסוק הפותח את ספר קהלת ואת הפסוק המסיימו! פתח את הספר וקרא: "הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים הכל הבל" השתאה המלך ונחרד, והמלמד דפדף לסוף הספר וקרא "סוף

דבר, הכל נשמע, את האלקים ירא ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם".

נשא עיניו ואמר, מבין אתה אדוני המלך? העולם מלא עול והבל, כשלעצמו, אין בו מנוחה וקורת רוח, אין בו יעוד ותכלית, אבל אם יסגל בו האדם מצוות ומעשים טובים ירכוש קנין נצח ויעצב לעצמו את העולם הנצחי עולם האושר הנפלא, ובעבור זה - בעבור זה הכל כדאי!".

וזהו שאנו מבקשים: "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, כתבנו בספר חיים" - אך אם נשאל מדוע ולמה? הרי החיים מלאים סבל ועגמת נפש, צער ומפח נפש? והתשובה היא: אנו חפצים בחיים כאלו, שהם "למענך, אלקים חיים", לקיום מצוות ולבסוס חיי נצח מאירים. חיים אלו - כדאיים הם! (מעשי אבות)

"זכרנו לחיים"

בעשרת ימי תשובה ובימים נוראים אנו אומרים בתפילה:

זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכו' ובברכת מודים מבקשים: וכתוב לחיים טובים, ובברכה האחרונה מבקשים: ובספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה, וצריך להבין מדוע מוסיפים בהדרגה עוד בקשות?

והסבירו זאת על פי דברי המדרש (ויקרא רבה ה', ח') תני רבי שמעון: מה אומנים הם ישראל שהם יודעים לרצות את בוראן, אמר רבי יודן: כאותם הכותיים שהם חכמים ושואלים מעט מעט ואחר כך מוסיפים. כותי אחד הלך לאיזה בית וביקש בצל, והאשה נתנה לו בצל, לאחר מכן אמר לה: וכי אפשר לאכול בצל בלא לחם? ונתנה לו. לאחר מכן אמר לה וכי אפשר לאכול בלא לשתות, ונתנה לו לשתות, נמצא שאכל ושתה. כך עם ישראל בתחילה מבקשים מאת ה'

יתברך בקשה קטנה ולבסוף מבקשים גם בקשה גדולה ונענים להם מהשמים.

וכן דוד המלך אמר לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם "שגיאות מי יבין"? אמר לו מחול לך. "גם מזדים חשוך עבדך" אמר לו מחול לך. "אל ימשלו בי אז אתם" - שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדורות, אמר לו מחול לך. "ונקתי מפשע רב" - שלא יכתב סרחוני וכו' (עיין סנהדרין קז').

ולפי הנ"ל מובנת בקשתנו בתפילה, שבתחילה אנו לא מעיזים לבקש הכל אלא רק זכרנו לחיים (מבלי לומר חיים טובים) ואחר כך: וכתוב לחיים טובים. ואחר כך: ובספר חיים ברכה ושלוש ופרנסה טובה וכו'. (ממרן הראשל"צ הג"ר עובדיה יוסף שליט"א).

"ובספר חיים ברכה ושלוש ופרנסה טובה... לחיים טובים ולשלוש"

כך אנו מבקשים ממלכו של עולם בימים הנוראים בעשרת ימי תשובה, ויש להתבונן מה פשר הבקשה המפורטת לכל הטוב שבעולם, והלא קרואים אנו למסור דין וחשבון על כל מעשה ומחדל, ובמקום להתחנן לרחמים וחנינה - מגישים אנו רשימת שכר וגמול ארוכה?!

אולם הבקשה תובן בסיפור מעשה שהיה. אברך שקדן ביקר בהיכל קדשו של הגאון ה"דברי חיים" מצאנו זצ"ל. השמיע הרב בפניו דבר חידוש שנתחדש לו בסוגיא פלונית. האברך שלמד סוגיה זו לא מזמן העיר הערה מחכימה, התפתח פלפול נוקב והרב נהנה מהעיון בצוותא. כשנפרד האברך לשלום, קם הרב ללוותו כדרך שנהג כבוד עם גדולי תורה. נבוך האברך, ואמר: חכמינו אמרו שהיודע מסכת אחת ומכבדים אותו על ידיעת שתי מסכתות, חייב לומר שאינו

יודע אלא אחת, כדי שלא יגנוב דעת הבריות. אף אני כן, רבינו שוחח עמי בסוגיא פלונית ועניתי כהלכה, חוששני שסובר הוא שיודע אני בכל סוגיות הש"ס, מחובתי לציין שאין הדבר כן, אלא שסוגיא זו למדתי זה עתה...

ענהו הרבי. תנוח דעתך! נניח שאין אתה יודע אלא סוגיא אחת - כלום יודע אתה כמה כבוד יש לחלוק למי שיודע סוגיא אחת? ...!

וכלפי מה הדברים אמורים? מתייצבים אנו בהשראה של משפט, וכי אנו יודעים כמה מרינו את פי ה' וכמה התרשלנו, וכמה מעט מצוות מביאים אנו אתנו, אבל על העבירות כבר התבשרנו שאם נתחרט עליהם באמת, ונקבל על עצמנו להשתדל להמנע מהן, ימחלו לנו, ככתוב "מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך", אלא מאי, מעטות המצוות שבידינו? - האם יש לנו מושג מה שכרה של מצוה? והלא "כל העושה מצוה אחת מטיבים לו, ומאריכים לו ימיו, ונוחל את הארץ"! (קדושין לט:), ראויה מצוה אחת להנחילנו כל טוב, ולמלאות כל משאלות לבנו לטובה! ואנו, לא מצוה אחת בידינו - אלא שבת ומועד, תפילה ותפילין, כשרות וטהרה, ותלמוד תורה כנגד כולם, אם כן לא פלא מה שאנו בשעת רחמים וחנינה מגישים רשימה ארוכה של שכר וגמול.

"אבינו מלכנו חטאנו לפניך"

כשהאדם אומר בעשרת ימי תשובה "אבינו מלכנו חטאנו לפניך רחם עלינו" יתבונן ויתחרט על העזות מצח שהיתה לו בשעת העבירות שחטא כל השנה, וכמו שפירש רבינו הרשב"א על יתור הלשון שאנו מתוודים לאחר תפילת שמונה עשרה בעשרת ימי תשובה: אבינו מלכנו חטאנו לפניך רחם עלינו. והרי די היה לבקש אבינו מלכנו חטאנו, רחם עלינו, מהו לפניך? אלא כל עם ישראל

מתוודים בזה לפני הקב"ה, כִּפָּר לנו לא רק על עצם העבירה אלא גם על העזות מצח, שהרי אתה רואה את מעשה העבירה (כי הלא מלא כל הארץ כבודו) ולמרות זאת חטאנו.

ומלבד זו כתב רבינו האר"י זצ"ל שבעשרת ימי תשובה על כל האדם לכוון ביותר בברכת "השיבנו אבינו לתורתך" שבתפילת שמונה עשרה, ששייב את כל עם ישראל בתשובה, ואם מאן דהוא מקרוביו לא זכה עדיין לחזור בתשובה, יאמר שם לפני חתימת הברכה את הנוסח "יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך להחזיר בתשובה שלימה לכל פושעי עמך ישראל ובכללם לפלוני בן פלונית ויסיים ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה".

"אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך"

יש לדקדק מדוע תיקנו חכמינו ז"ל בתוך הבקשות של אבינו מלכנו "מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך". והלא אם הקב"ה מוחה את העבירות, להיכן יש להעביר את פשעינו, וכי לא עדיף למחוק לגמרי את הפשעים?

אולם לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל (יומא פו:.) שמי ששב בתשובה מתוך אהבה זדונותיו נעשים לו למצוות, אם כן זה מה שאנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא, שְׂיִמַּחַה לעת עתה ויעביר את הפשעים מנגד עיניו עד שנשוב בתשובה שלימה מתוך אהבה לפניו, ובזה כל העבירות יתהפכו לזכויות ואז ישיב אותן אלינו (מפי השמועה).

להתכונן בעוד מועד

נתאר לעצמנו מי שהתלכלך ברפש וטיט שקשה מאד לנקותו, הרי שיש לו הרגשה נוראה. והנה כאשר באים ואומרים לו שיש סם מיוחד שבו אפשר להתנקות, אולם אם לא מורחים אותו מיד בעת

פתיחת השפופרת שבה הוא נמצא, אז האדם ישאר מלוכלך ומאז לא תהיה לו אפשרות לקבל את אותו סם עד למשך שנה. הרי שאותו אדם לפני שיפתח את אותה השפופרת שבה נמצא הסם יבדוק את גופו לדעת היכן בדיוק הכתמים הנוראים, וכך לא יאבד את ערך הסם מעת פתיחתו, ויטפל בכל המשטח המזוהם שעל גבי בשרו.

כך גם כל אדם מלוכלך בכל מיני עבירות, ובכדי לנקות ולטהר את הנשמה נתן הקב"ה יום אחד בשנה והוא יום כיפור שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם... לפני ה' תטהרו", והנה כדי להתנקות מהחטאים צריך האדם להתכונן בעוד מועד ולפשפש במעשיו, כי לא יתכן להגיע באופן פתאומי ליום כיפור כדי להטהר מבלי לערוך חשבון נפש והכנה נפשית, ולכל הפחות בעשרת ימי תשובה; אלא מה? היצר הרע מטשטש את האדם ומסיח דעתו בעניני עולם הזה ולא נותן לו זמן לחשוב בפני מה הוא עומד, ומי שמרגיש שעדיין הוא קר בנושא הזה, עליו להרבות במוסר ובכך יפתח לבו האטום לשוב בעוד מועד.

וזה לשון הפלא יועץ (ערך כיפור עמ' ש"ז) והימים האלה ימעט בעסק אפילו בעסק העיון, ויעסוק בספרי מוסר על מנת לשמור ולעשות ולקיים וכו', ואף כי טוב מאד לענות אדם נפשו בקרב הימים האלה כאשר יוכל שאת, כי השעה צריכה לכך (שם עמ' ש"ט).

תשובה מתוך אהבה רבה

שנינו בתלמוד (יומא פו.) אמר רבי יהושע בן לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר (הושע י"ד) "שובה ישראל עד ה' אלהיך". ועוד אמרו (יומא פו.): שמי ששב בתשובה מתוך יראה, העבירות שעשה בזדון נעשות לו כשגגות, ומי ששב בתשובה מתוך אהבה אז העבירות שעשה בזדון נעשות לו כזכויות.

והנה דבר זה טעון ביאור, שכל עוד שאומרים שהתשובה מוחקת את העוון כאילו לא היה מעולם ניחא, אך למה יהפך העוון לזכות?! איך יתכן שחטא ודבר רע ייחשב למצוה בעקבות התשובה?

הביאור לכך כתוב בספרים הקדושים, שכדי שהזדונות ייהפכו לזכויות יש צורך בתשובה מיוחדת - "תשובה מאהבה רבה" שהיא נעלית מכל סוגי התשובות. לאהבה גדולה כזאת לקדוש ברוך הוא, יכול בעל תשובה להגיע דווקא על ידי הריחוק. הרגשת ריחוקו מה' מעוררת בו צימאון עצום לאור האלוקי, כאדם צמא ההולך במדבר, שרק הוא יודע להעריך באמת את ערכם של המים. צמאון זה עז יותר מצמאון נפשם של צדיקים שלא חטאו מעולם; והואיל ורק על ידי החטא מגיע האדם לאהבה כה גדולה אל הקדוש ברוך הוא, נמצא שגם החטא הוא כביכול שותף בכך, לכן הופכת התשובה מתוך אהבה את הזדונות לזכויות, כיון שעכשיו כששב האדם בתשובה, התברר שבסופו של דבר גרם החטא ליתר קירוב אל ה'.

וזה שאמרו חז"ל על הפסוק "אל תשמחי אויבתי לי, כי נפלתי קמתי, כי אשב בחושך ה' אור לי" אלמלא נפלתי לא קמתי אלמלא ישבתי בחושך, לא היה אור לי! (עיין סנהדרין ז'. שערי תשובה שער ב', ה')

והנה, למרות שבכל השנה באפשרותו של כל יהודי לחזור ממעשיו המקולקלים ולשוב אל השם יתברך, מכל מקום, שָׁמָּה של הימים הספורים הללו שנקראים "עשרת ימי תשובה" מדבר בעד עצמו, זה הזמן לחזור בתשובה, יהיה מי שיהיה, אפילו מי שחלילה לא הניח עבירה שלא עבר עליה, הרי כדאי לו לנצל את ההזדמנות הזו לשוב אל השם יתברך כי ידו פשוטה לקבל שבים, כדאי מאוד להתנקות מכל חטא ועוון לפני יום הכיפורים הבא עלינו לטובה, כדי לזכות לשפע קדושה וטהרה מאת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

עֶרֶב יוֹם הַכִּיפּוּרִים

נאמר בתורה (פרשת אמור כ"ג ל"ב) "ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש" וגו', ושאלו בתלמוד וכי בתשעה בחודש מתענין והלא בעשרה מתענין? אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי (ערב יום הכיפורים) וצם בעשירי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. (ברכות ח:)

והפליאה נשגבה מדוע כתבה התורה מצות אכילה ושתיה בלשון של תענית "ועניתם את נפשתיכם" והרי מהנכון היה לכתוב בתשעה לחדש תאכלו ותשתו?

ישנו תירוץ נפלא שאמר רבינו יוסף חיים מבבל זצ"ל והוא כי בקשה התורה ללמדנו שמרוב אהבת הקדוש ברוך הוא אלינו החשיב את האכילה שאנו אוכלים ביום התשיעי כאילו התעננו באותו יום, ואם כן זהו שכתוב "ועניתם את נפשתיכם" הכתוב התיחס לתענית, ללמדנו שמי שאוכל בתשיעי כאילו התענה בתשיעי ועשירי.

מסופר, כי פעם התמרמר חולה זקן אחד בפני החזון איש, שאסרו עליו הרופאים לצום ביום כיפור ולבו דוה עליו משום כך, העיר לו החזון איש: מי אומר שלא תצום? אתה תצום שני צומות! חז"ל קבעו שהאוכל בתשיעי כאילו התענה שני צומות, ולמה אמרו כך, אין זאת אלא משום שבט' בתשרי זהו רצון ה' שיאכלו, ואם אתה מחוייב על פי דין לאכול גם בעשירי, מדוע לא יעלה הכתוב גם עליך כאילו אתה צם שני צומות?

אדם אחר שהיה נוכח שם הוסיף וזרזו: אין אנו אלא חיילים פשוטים, המקיימים את הפקודות שהוטלו עלינו, אם לצום נצום ואם לאכול נאכל... (ממעיינות הנצח, אמור)

והגאון החתם סופר זצ"ל ביאר שלאכול לשם שמים הרבה יותר קשה מאשר לצום לשם שמים, משום שהאכילה והשתיה הם

דבר גשמי המונע את האדם מלהיות פרוש מעניני עולם הזה, ומלהדבק במלך מלכי המלכים הקב"ה, משום כך הדגיש הכתוב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש ללמדנו שמי שאכילתו היא לשם שמים אין לך ענוי גדול מזה, (תורת משה - שיר מעון).

וכתב הרב יסוד ושורש העבודה (סדר ערב יום הכיפורים) בשם רבינו האר"י זיע"א, שמי שאוכל בערב יום הכיפורים בקדושה ולשם שמים, בזה הוא מתקן את המאכלות האסורות והמיותרות שנכשל בהם במשך ימות השנה.

ובאופן אחר תירץ הרבי אלימלך מליז'ענסק ז"ל: כאשר מתבונן האדם ונוזכר כמה נורא וקדוש היום הבא עליו, כיצד יוכל להביא אוכל אל פיו? הרי שאין לך עינוי יותר גדול מאשר לישוב ולאכול בשעה כזו!

והמגיד מדובנא כתב שההסבר הוא על פי משל, לעשיר מכובד ומפורסם בעיר שהיה לו בן יחיד בעל תאווה גדול, וכשהיה הולך לתלמוד תורה היה עובר דרך שווקים ורחובות שמוכרים תפוחים אגוזים וכדומה, והיה חוטף מן הסלים ובורח ואוכל, כשספרו לאביו על מעשי בנו התבייש מאוד והוכיח את בנו אך ללא הועיל. ישב וחקר מה לעשות בנער הזה שיעזוב את דרכיו המגוננות. למחרת בבקר קרא לבנו ואמר לו: בני יקירי אין רוחי נוחה במה שאתה הולך לבית הספר לבדך, בן עשירים כמוך ראוי ללכת בכבוד גדול כדרך האנשים המכובדים. המתן ואשלח לקרא למנגנים בכלי זמר שילוו אותך לבית הספר בשמחה בשירים בתוף וכינור ובכבוד גדול, וישמח הנער. וכשהלכו כלי הזמר לפניו היה הבדחן מכה בחליל לפניו, ואומר: הבחור המופלג שלשלת יוחסין פלוני בן פלוני מוליכין אנחנו אותו לבית רבו המפורסם, כששמע כך הנער, כבר לא עלה בדעתו לעזוב את הנגנים והמשבחים אותו, ולילך לגנוב.

והנמשל הוא: האדם הוא יציר חומר ומטבעו נמשך אחר תאוות עולם הזה, "כי יצר לב האדם רע מנעוריו". אם היה הכתוב אומר במפורש בתשעה לחדש תשתו ותאכלו, מי יודע מה היה עושה? מי יודע אם היה מניין בבית הכנסת בערב ליל יום הכיפורים, כי היו מרבים לאכול ולשתות ולהשתכר ולהתעדן. מה עשה הקדוש ברוך הוא? כתב את המצוה הזאת, ועטף אותה בצעיפים ומעטפות של תעניות "ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש" ומכיון שהאכילה והשתיה של יום התשיעי כלולה עם התענית, אז בקלות יבין האדם שכל מטרת האכילה היא לצורך התענית, ואז לא יאכל לשם תאוותו אלא לכבוד היום הקדוש והנורא (אהל יעקב).

מנהג אכילת דגים בערב יום כיפור

במדרש (בראשית רבה י"א ד') מובא מעשה שהיה בעיר רומי, בחייט שהלך בערב יום הכיפורים בבקר לקנות דג לשם סעודת ערב יום כיפור. ובאותו רגע הגיע גם עבדו של שר העיר כדי לקנות עבור אדונו דג, ומכיון שלא נשאר בחנות אלא דג אחד בלבד משום כך החלו לעשות תחרות ביניהם, כל אחד העלה את מחיר הדג עד שהסכים החייט היהודי לשלם עבור הדג שנים עשר דינרים ואילו עבדו של השר שחשש שמא אדונו לא יסכים לקנות דג במחיר כה גבוה, ירד מהעסקה הזו, וזכה החייט בדג.

כאשר חזר העבד אל אדונו שאלו מדוע לא קנית לי דג? סיפר לו את כל המעשה שנעשה עמו. מיד צוה השר לקרוא את החייט. כאשר בא אליו שאלו: מה ראית לקנות דג כל כך ביוקר בשנים עשר דינרים? אמר לו: יש לנו אדון שיום אחד בשנה הוא מוחל לנו על כל החובות שיש לנו כלפיו במשך כל השנה, ומכיון שהגיע אותו היום, הרי שבודאי צריכים אנו לכבדו במיני מאכלים. כששמע השר את דברי החייט נכנסו הדברים ללבו ופטרו לחיים טובים ולשלום.

ואכן מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא פרע לאותו חייט וזימן לו בבטנו של אותו הדג מרגלית טובה, והתפרנס ממנה כל ימי חייו. עד כאן.

וכתב על כך רבינו יוסף חיים מבבל זצ"ל, שכתבו האחרונים, שמצוה לאכול דגים בערב יום הכיפורים בשחרית דוקא. ויש לזה קצת סמך מן המדרש דלעיל, ונראה שיש טעם לזה כי הדגים רומזים לעינא פקחא המאירה ביסוד, שהקדוש ברוך הוא פוקח את עינו על עם ישראל בפרט ביום הכיפורים (בן איש חי וילך סעי' א', ועיין עוד בכף החיים סי' תר"ד ג').

הכנה לתשובה

נאמר בתלמוד "אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (יחזקאל ל"ו כ"ה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר (ירמיה י"ז, י"ג) "מקוה ישראל ה'" מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל" (יומא פה:).

לכאורה מדוע מביאה המשנה גם את הפסוק "מקוה ישראל ה'", והלא די בפסוק "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם", ללמדנו שהקדוש ברוך הוא מטהר את הטמאים?

אלא אומר רבי ישראל ברוך קמאי - באה המשנה ללמדנו דרכה של התשובה מה היא, כשם שמקוה המטהרת את הטמאים אינה מועילה אלא אם כן הטמא מכין עצמו ומסיר מעליו כל חציצה וכל כתם, שאם לא כן לא הועילה הטבילה מאומה, כך התשובה אין כוחה אלא בהכנה תחילה, על ידי שיסיר מלבו כל שמץ של זוהמה וטנופת, החוצצים בינו לבין אביו שבשמים.

וזהו שאמר רבי עקיבא, אף שה' הוא המטהר אתכם, שנאמר: "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם", אין טהרה זו אלא בדומה לטבילה במקוה, שנאמר "מקוה ישראל ה'" לפיכך עליכם להכשיר עצמכם תחילה (משלחן גבוה פ' אחרי מות, הובא בלבוש יוסף עה"ת ויקרא ט"ז ל').

ורבינו עזריה פיג'ו זצ"ל כתב כי טהרת האדם מן החטאים היא כמקוה, כשם שמקוה מטהר רק באופן שכל גופו של האדם בתוך המים, כך יום הכיפורים מכפר רק למי שבא בשערי בית הכנסת ועומד לפני קונו בתפילה בשברון לב וחרטה גמורה, וזהו שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (בינה לעיתים).

מכאן יש לדעת כי הגרוע והפחות שבעם ישראל, הוא טוב מן המובחר שבאומות העולם, כי לכל אחד מעם ישראל יש את הזכות לחזור בתשובה בכל מצב שהוא נמצא, ולהגיע עד כיסא הכבוד מקום השכינה, למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

מעלת התשובה

נאמר בתלמוד: במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות ל"ד:).

וצריך להבין מדוע מעלתם של הבעלי תשובה גדולה כל כך, עד שאפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד במחיצתם? הענין יובן על פי משל לעשיר גדול שהשיא את בתו עם בחור פשוט מתושבי עיר קטנה, והעשיר התנה עם אבי החתן שיתן לבנו על כל פנים מלבושי כבוד, כי איך יקחהו לביתו בין נגידים להושיבו בין אנשים חשובים? אבי החתן השתדל בכל מאמצי כוחו ועשה לבנו חתן מלבושים כפי שהבטיח.

והנה כשבא החתן אל עיר מושבו של הגביר לחתונה, נכנס לבית האכסניה ולן שם, ובבקר באו בני העשיר וכל משפחתו ואחוזת מרעיו מלובשים בגדי יקר, והלכו לקבל את פני החתן. כשבאו לשם ראו שמשפחת החתן יושבים נבוכים ועצובים. שאלו משפחת הכלה את משפחת החתן מדוע הם עצובים, ענה להם אבי החתן: בלילה באו גנבים וגנבו את מזוודת החתן ונשאר ערום מכל המלבושים ומכל החפצים.

כששמע כך הגביר אבי הכלה, אמר לאבי החתן לא תבכה ולא תדאג על ההפסד הזה מאומה, כי כל מחסורך עלי. ואז ציוה הגביר למשרתיו שילכו לחנויות ויקנו לו מלבושי כבוד והדר. המשרתים קנו את המלבושים ועשו את החופה בכבוד והדר, ולאחר החופה עשה הגביר משתה גדול. והנה בשעת המשתה, ראו המסובים שאבי החתן גונח מכאב לב. שאלו אותו מדוע אתה נעצב בשמחת בןך היקר, והרי זכית להכניסו לחופה עם בת גביר נכבד ומפואר?

ענה להם אבי החתן, מדוע אתם מתפלאים על עצבוני, וכי לא שמעתם את אשר קרה לי פה שגנבו לי את כל המלבושים? אמרו לו המסובים, מה לך לדאוג והרי הגביר עשה מלבושים אחרים הרבה יותר חשובים מהקודמים. אמר להם אבי החתן, מה לי ולמתנות שלו ומה צריך אני שיתחסד עמי והרי היה לי משלי את הכל! ואז פערו פיהם עליו בשחוק, ואמרו לו: סכל שכמותך איך לא תבין את גודל הצלחתך בזה, ועליך לדעת שהגנב עשה עמך חסד, כי אתה חשבת שהכנת את כל המלבושים כפי שצריך, אבל כל זה חשבת בטרם ראה הגביר ואשתו וכל משפחתו את המלבושים, כי אם היו רואים אותם כל אחד היה מוצא בהם חסרון מסויים, כי לפי גודל עושרם היו מחפשים חסרונות, מה שאין כן עתה שהם עצמם עשו את המלבושים ודאי שלא יבקשו למצוא חסרונות.

והנמשל, כי הצדיק מעיקרו ממלא באמתחתו חפצים יקרים ומלביש את עצמו במלבושי מצוות ומעשים טובים בכל משך ימי חייו, ובמלאת ימיו ושנותיו הוא עולה למעלה עם אמתחותיו ושמלותיו על שכמו, וכאשר יפתחו להביט אל מה שבתוכו, הנה כל אחד מבית דין של מעלה אומר חסרון אחר, כי דקדוקי המצוות אין להם שיעור, וכמו שכתוב (קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". אמנם לבעל תשובה, הקדוש ברוך הוא מתנדב ועושה לו מלבושים, וכמו שאמרו חכמינו שזדונות נעשו לו כזכויות, והרי המלבושים האלו לא יהיה עליהם פתחון פה לקטרג ולבקש חסרון כל שהוא, כי השם יתברך בכבודו ובעצמו יצר אותם, ובודאי שהם בשיא השלימות, והנה הבעל תשובה בוכה ומצטער בעולם הזה על הגניבה והאבידה איך אבד ממנו כל זמן חיותו בזה העולם, ואיך כלה ימיו בהבל וריק (כשם שאבי החתן בכה על אובדן המלבושים) אבל הקדוש ברוך הוא יוצר לו מלבושים חדשים, ומעתה מובן מה שאמרו חכמינו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (משלי יעקב).

הסבר נוסף לשאלה מדוע במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, על פי משל למלך שהיו לו שלשה בקבוקי יין ישן שקיבלם בירושה מאבות אבותיו ושמר עליהם מאד, והנה הוצרך המלך לנסוע למדינה רחוקה וקרא לשלשה ממכריו ואוהביו והפקיד בידם את הבקבוקים, ביד כל אחד בקבוק והזהירם לבל יעיזו לפתוח את הבקבוק.

שלושת האנשים הסתקרנו לדעת מדוע המלך מצווה לבל יפתחו את הבקבוק, אין זה אלא מחמת שטעם היין משובח עד מאד, ולכן רצו לפתוח ולטעום מהיין. ראובן פתח את הבקבוק, שמה מעט מהיין וערב לו מאד, לא יכל להתגבר על תאוותו ושתה את כל היין שבבקבוק. שמעון רצה אמנם לפתוח, אך מחמת אהבתו למלך התגבר

ולא פתח כלל. לוי פתח את הבקבוק שמה מעט מהיין, ומאד התאוה לשתות עוד מהיין, אך מחמת אהבתו למלך התגבר על עצמו סגר את הבקבוק כשנותרה בפנים חצי מהכמות.

לאחר שהמלך חזר, קרא לשלשת האנשים לדעת מה עם בקבוקי היין. ראובן ששתה את כל היין צוה המלך לתלותו. שמעון שלא נגע כלל ביין, נתן לו המלך עשרת אלפים זהובים, ולוי ששתה מעט נתן לו המלך עשרים אלף זהובים. כשראה שמעון כך, התפלא ואמר למלך: אדוני המלך, והרי אני לא שתיתי כלל ונתת לי עשרת אלפים, ומדוע ללוי ששתה חצי מהכמות נתת לו יותר ממני, והרי הוא עבר על דבריך, ולא די שלא הענשת אותו, אלא נתת לו סכום כפול ממני? השיב לו המלך: אתה לא טעמת מהיין, ויתכן מאד שאם היית טועם היית שותה את כל אשר בבקבוק, כי לא היית יכול להתגבר על תאוותך מחמת ערבות היין, אבל לוי ששתה חלק מהיין וטעם את טעמו הערב והמשובח, ועם כל זה התגבר על עצמו ולא שתה את השאר, הרי ראייה שהוא מחבב אותי ולכן הכפלתי לו את הסכום.

והנמשל, הצדיק שלא עשה מעולם עוונות ולא טעם את טעמם, לא עמד בנסיון, כי התרגל מקטנותו לעשות רק מצוות ולא טעם טעמם של העוונות, ועל כן אין הוא עומד כל כך בנסיונותיהם, מה שאין כן בעל תשובה שטעם בחייו את טעמם של העוונות והתרגל אליהן, ובכל זאת התרחק מהם מחמת אהבתו לבורא יתברך, הרי הוא עומד בנסיון קשה כל חייו, ועל כן מעלתו גדולה, ועליו אמרו חכמינו: במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ספרים). אמנם לא יאמר האדם אעשה עוונות כדי להגדיל את שכרי, אלא ידאג כל ימיו שלא יבוא לידי נסיון כלל ועיקר מטרת האדם היא לא לעמוד בנסיון אלא לברוח ממנו, שסוף סוף אינו דומה בגד שנתלכלך וכובס לבגד שלא נתלכלך כלל.

"כי ביום הזה יכפר עליכם... לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז ל')

רמז הקדוש ברוך הוא לעם ישראל שאף שיום הכיפורים מכפר עליהם על ידי התשובה, אבל על כל פנים "לפני ה' תטהרו", אל תחכו עד הרגע האחרון אלא עוד לפני כן בעשרת ימי תשובה תהיו טהורים מכל חטא ועוון (תורת מהרי"ל).

תחושת רבותינו ביום כיפור

על פני הגדולים בדור שעבר היה ניכר כבר בערב כיפור עומק הדאגה שיתכפרו להם העוונות, וליבם היה מיצר על שהכעיסו את בורא עולם, ואם מדברים אנו על גדולי הדור מה נענה אנו איזובי הקיר?

מסופר על הגאון רבי בן ציון שפירא זצ"ל שבערב יום כיפור כשהיה מברך ברכת המזון אחר הסעודה המפסקת היתה המפה שעל השולחן נרטבת מדמעותיו (צבי לצדיק פ"ט).

הגאון רבי דב ווינפלד מטשיבין זצ"ל, היה רגיל להביע תיאור מרטיט מזכרונות שנחרטו במוחו מימי ילדותו, איך בסעודה המפסקת ישב אביו הגאון מהרימלוב זצ"ל וקרא את הלכות תשובה להרמב"ם כשהוא בוכה, וככל שהוא קורא קולו הולך ונחנק, בכי עצור של מי שיודע כי הנה מגיעה שעת גזר דינו.

ועל הגאון רי"מ חרל"פ זצ"ל מסופר כי חרדתו מאימת הדין והיום הקדוש הגיעה למידה גדולה כזאת, עד כי בעת הסעודה המפסקת נרטב הלחם מהדמעות הרבות שזלגו מעיניו הטהורות והקדושות (מי מרום).

וכך סיפר הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל: פעם הזדמן לי להכנס ליד השולחן בשעת "סעודה מפסקת" של ערב כיפור באחרית ימיו של המשגיח הגרי"ל חסמן זצ"ל והגישו לו מרק עוף לאכילה והיו

הדמעות נושרות מעיניו, טיף אחר טיף, דמעות חרישיות כשהם נכנסים ובאים אל תוך צלחת המרק עד שראו איך שאוכלים דמעות עם מרק... לא מרק עם קצת דמעות אלא דמעות עם מרק... עמדתי מרחוק והסתכלתי על אכילתו בסעודה והרגשתי שהוא שרוי בריכוז גדול של עבודת ה' ועבודת התשובה, והשתוממתי על גודל המראה שהקרה ה' לפני.

כיוצא בזה כל מי ששומע את ברכת המזון ובכיותיו של הגאון ר"י ידלר זצ"ל בסעודה המפסקת לא נזקק יותר לשום התעוררות (בטוב ירושלים רצ"ד).

חסדי ה' עלינו

כתב רבינו יוסף באב"ד זצ"ל (החינוך מצוה שי"א) כי מחסדי ה' על ברואיו לפקוד אותם ולראות מעשיהם יום אחד בכל שנה, יום של מחילת עוונות כדי שיהיה מקום לכפרה, כי אם יום כיפור לא היה פעם אחת בשנה, אז היו מתרבים העוונות, והרי הקדוש ברוך הוא רב חסד - מטה כלפי חסד, ולכן אם העוונות מועטים מעביר עליהם, ואם יש עוונות שצריכים מירוק, נפרע עליהם מעט מעט, וכעין מה שאמרו רבותינו בתלמוד (עבודה זרה ד'). שמאזהבו נפרע ממנו מעט מעט, ואם לא יפקדם עד זמן רב, יתרבו כל כך עד שיתחייב העולם כמעט כלייה חלילה, נמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם, ולכן ראוי לעשותו יום טוב ולהיות במנין מועדי השנה היקרים, אך מכיון שיום זה הוא יום שדנים וחותמים כל חי, ראוי לעמוד בו ביראה ופחד יותר מכל שאר מועדי השנה.

זאת ועוד כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז הל' ו') על מי ששב בתשובה "אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד, קרוב וידיד" מהקצה אל הקצה, נמצא שמידת הקב"ה לא כמידת בשר ודם, כי למרות שאדם שעובר עבירות הוא

משוקץ ומתועב, מכל מקום כשעשה תשובה נעשה כבריה חדשה, ולכן מאז הוא אהוב לפני ה' יתברך.

ובכוונה נקבע ביום עשירי בתשרי ליום כיפור, כי ביום זה אמר הקדוש ברוך למשה כשירד מהשמים "סלחתי כדבריך" לכפר לבני ישראל על חטא העגל (מפי השמועה).

זכות על עם ישראל

ביום המיוחד יום הכיפורים שהקדוש ברוך הוא קרוב אלינו ביותר, ביש לדעת כי מלבד שהתפילות מתקבלות יותר משאר ימי השנה, מכל מקום כל לימוד זכות על עם ישראל ביום הכיפורים יש לו ערך מיוחד, ועל כן רבי לוי יצחק מברדיטשוב (סנגורן של ישראל) בימים הנוראים השתדל יותר למצא זכות ואפילו על הרחוקים ביותר מהיהדות.

שנה אחת בערב כיפור יצא הרב לשוק ופגש בגוי, אמר לו: ברצוני לקנות ממך שטרות ממטבע זר. ענה הגוי: מפחד אני למכור כי אם יתפוס אותי שוטר יכניסוני מיד לבית הסוהר, אמר לו הרב: בא נלך למקום מחבוא שאף אדם לא יראה את המכירה, הסכים הלה ומכר לו, ונפרד רבי לוי מאותו גוי.

למחרת ביום כיפור ניגש ליהודי פשוט והציע לו לאכול עוגה. כשמוע היהודי את דברי הרב הזדעזע ואמר בבהלה: יום כיפור היום! איך אכניס לתוך פי מאכל ביום זה?! אמר לו הרב: אתן לך את העוגה הטעימה במקום מחבוא, תמה שוב היהודי התמים ואמר: כיצד אפשר לאכול, והרי הקדוש ברוך הוא גזר עלינו תענית לכפרת העוונות.

מיד נשא הרב את עיניו למרום ואמר: רבוננו של עולם! ראה איזה עם קדוש וחביב יש לך, אתמול כשהצעתי לאותו גוי שימכור לי

כסף אסור בצינעה, מיד השתכנע למרות שסכנה נשקפה לחייו, שאם היה נתפס באותה מכירה היה מושלך לבית הסוהר, ואילו יהודי זה מפשרתי העם כשהצעתי לו לאכול עוגה ביום זה, למרות שאם היה אוכל את העוגה לא היו מכניסים אותו לבית האסורים, ובכל זאת כיון שיודע הוא שזה נגד רצונך יתברך, לא חשב אפילו לרגע לאכול, ראה איזה עם קדוש יש לך!

סדרו טענותכם כדי שתצדקו בדין

בנוהג שבעולם, שכשיש שני בעלי דינים כל אחד מבקש לטעון הראשון כדי להכניס בלב הדיין טענותיו, ואז השני לפני שיטען טענותיו יצטרך קודם כל לפרוך את טענותיו של הראשון כדי להוציא מלב הדיין שאין בדבריו של טוען הראשון כלום, ורק אז יטען טענותיו.

לא כן אצל הקדוש ברוך הוא, אומר המדרש שאמר הקדוש ברוך הוא לעם ישראל: סדרו טענותיכם כדי שתצדקו בדין, כי מלכו של עולם לא חפץ ששום יהודי יצא חייב במשפט, אלא להיפך רוצה הוא בטובתו של כל אדם והעיקר שיישר את אורחותיו.

וזה מה שאמר רבי עקיבא "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים, שנאמר לפני ה' תטהרו"

(משנה סוף יומא).

בשעה שרופא מטפל בחולה אינו שם לבו ליסוריו של החולה, אלא הוא עושה את כל הדרוש לרפואתו, אולם אם הרופא מטפל בבנו, הריהו מבקש עצות ותחבולות כדי להפחית ככל האפשר את היסורים הכרוכים בטיפול הרפואי.

כך השם יתברך, בתור אביהם של ישראל, מבקש גם הוא עצות, שכפרת העוונות לא תהיה כרוכה בעינוים ויסורים, ונתן לנו את

היום הקדוש, יום הכיפורים, שהוא מכפר על כל החטאים, הואיל "ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים", על כן נתן לנו אמצעי ריפוי קלים... (אהל יעקב).

ועל כך יש לנצל את ההזדמנות למטרה הנכונה וכפי שכתב הסבא מקלם זצ"ל שעצם מהותו של יום הכיפורים הוא "תטהרו" - לזכות להיות טהורים מכל חטא ועוון, ולזה צריך הרבה רגש יחד עם רבוי התפילות.

וכפי שכתב הרב פלא יועץ (ערך כיפור עמ' ש"י) וזה לשונו: וכל התפילות והתחנונים יאמר בלב נשבר באמת ובכונה נכונה, כי ההכנעה היא עיקר גדול מאד לטהר האדם ולקיבול התפילות, ולכן לא ירים בקולי קולות את תפילותיו אלא יהיו בשפל קול התחינה ובקול בוכים וכו', וכל מגמתו וכל חפצו ושאלתו ובקשתו תהיה שיעזרהו הא-ל על דבר כבוד שמו לעשות רצונו כרצונו לעשות נחת רוח לפני כסא כבודו, כי אין לנו מדה טובה הימנה עיי"ש.

בין אדם לחבירו

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ב הל' ט') אין התשובה ולא יום הכיפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור וכו', אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל או המקלל חבירו או גוזלו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו (וכן פסק מרן השו"ע בס"י תר"ו).

ומה נעים המנהג שנהגו בקצת קהלות שהחזן מכריז בליל יום הכיפורים בבית הכנסת קודם כל נדרי: "רבותי, תמחלו זה לזה" והקהל עונים "מחלנו" כדי שיתעורר אותה סגוריא למעלה על עם ישראל, דבר בעתו מה טוב (חיי אדם, ר' חיים פלאג' בן איש חי פ' וילך סעי' ה').

ואף אם ישנם משקעים גדולים בלבו של אדם כלפי חבירו, או אשה כלפי בעלה וכן להיפך, ולכן קשה לסלוח, יש לדעת שבדיוק כך כל אחד ממנו הכעיס את הבורא יתברך אפילו במזיד פעמים רבות בעבירות חמורות שכביכול קשה לקדוש ברוך הוא לסלוח, ועם כל זה הוא סולח, הרי שבודאי צריכים ללמוד מדרכיו של הקדוש ברוך הוא שנאמר "והלכת בדרכיו" ולמחול לזולת בכל מקרה ואפילו אם הכעיסוהו במזיד.

והענין יובן על פי משלו של רבינו יוסף חיים מבבל. גנב אחד גזר עליו המלך עונש מוות בתליה על העץ, אמר הגנב: "הריני מקבל על עצמי את פסק דינו של המלך, אבל יודע אני חכמה אחת נפלאה, שאיש מלבדי אינו יודעה, ואם אמות, תמות אתי חכמתי, על כן מבקש אני ללמדה למלך כדי שתשאר החכמה בעולם ולא תאבד".

שאל המלך: "מהי אותה חכמה"? אמר הגנב "יודע אני לשתול גרעין בקרקע לאחר הכנה מסויימת, וכעבור חצי שעה יגדל ממנו אילן לתפארת שישא פירות רבים. התפלאו המלך ושריו ויצאו עם הגנב אל הגן, הביאו לו תפוח והוא הוציא את חרצניו, והורה להביא לפניו כלי מלא מים וסממנים מסויימים, כשהובאו המים ערב בהם את הסממנים והניח בתוכם את הגרעינים, כעבור חצי שעה אמר: זהו, הגרעינים מוכנים לזריעה, כעת יש לשימם בקרקע ובתוך חצי שעה יצמח כאן עץ עבות.

אבל לשם כך צריך שהאיש אשר יתחב את הגרעין בקרקע, יהיו ידיו נקיות מכל גניבה וגזל. אם גנב מימיו אפילו פעם אחת תפסל סגולתו של הגרעין והוא לא יצמח. אני איני יכול לשתלו, שהרי גנבתי כל ימי.

פנה הגנב אל המשנה למלך ואמר לו "בכבוד, תחב נא את הגרעין בקרקע". אמר המשנה למלך "לא אסתיר מכס, כי בהיותי נער הייתי הולך בשליחות אבי לקניות, והייתי אומר לו שהדברים עלו יותר

מכפי שעלו באמת, ולקחתי לעצמי את העודף. אמנם צעיר לימים הייתי אבל חוששני שהסגולה הזאת לא תפעל בידי, שהרי אין הן נקיות לגמרי".

פנה הגנב אל שר האוצר ואמר לו: "בכבוד, תחב נא את הגרעין בקרקע". ענה השר ואמר: "אני הממונה על האוצרות וכל חשבונות הממלכה בידי, ושגיאות מי יבין? שמא תעיתי בחשבון וחייבתי את אוצר המלך אשר לא כדת".

פנה הגנב אל המלך ואמר: "בכבוד, אדוני המלך, הואל נא אתה לתחוב את הגרעין בקרקע"? אמר המלך: עתה נזכרתי שבהיותי ילד קטן ראיתי אצל אבי המלך מחרוזת מרגליות יקרה. חמדתי אותה ונטלתי, לכן גם ידי אינן נקיות, יביאו אדם אחר.

באותו רגע טפח הגנב על ראשו, נפל לרגלי המלך ואמר: אדוני המלך! שר האוצר שלך הודה כי ידיו אינן נקיות, והמשנה למלך אמר שגנב מאביו, ואף אתה, אדוני המלך, אמרת שגנבת מאביך אם כן למה זה תחרוץ את משפטי למיתה על אשר גנבתי עקב העניות שלחצה אותי, ושלחתי את ידי למלא את נפשי הרעבה? כשמוע המלך את דברי הגנב התבייש והבין שעשה הגנב כל זאת בחכמה, ויחון אותו וישלחו לחפשי.

כן גם האדם אם יחטא לו חבריו ויחרה בו אפו, למה לא יביט על עצמו ויתבונן כי גם הוא חטא כמה וכמה פעמים בכבודו יתברך, וצריך שיבוש מאליו כמה בייש כביכול את מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ואז בודאי גם הוא יסלח לחבירו, וזהו שנאמר "הוכיח תוכיח את עמיתך" (פרשת קדושים) - כשתבוא להוכיחו, תוכיח קודם את עצמך, ואז, "ולא תשא עליו חטא". "לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך". (בן איש חי דרושים פ' קדושים).

כמו כן כל אדם צריך לערוך חשבון, ואם יש לו חוב של ממון למאן דהוא כגון שלא החזיר לו איזו שהיא הלואה, או חלילה, נכשל באיסור גזל ידאג להחזיר את הכסף לבעלים כמה שיותר מהר, כי כל זמן שלא יחזירם לבעלים לא יועיל לו יום הכיפורים ולא יתכפר לו גם לאחר הוידוי והצדקה.

וכך סח הגאון רבי יעקב כולי זצ"ל; תלמיד חכם אחד בא לפני רבינו האר"י הקדוש זצ"ל וביקשו שיתן בידו מכתב המלצה, כי ברצונו לנסוע לעיר פלונית. אמר לו האר"י הקדוש, סע לשם ויצליח ה' דרכך, כי תמצא שם את זיווגך. בהגיעו לשם כיבדוהו כבוד רב עקב ההמלצה, ואחד מעשירי המקום נתן לו את בתו לאשה והרבה לו נדוניא ונכסים. שלושה חודשים דר עימה באושר רב, ולפתע חלתה ומתה, והורישה לו את כל נכסיה. בשברון לב עזב את המקום ושם לצפת, נכנס לפני האר"י הקדוש, וסח את קורותיו.

אמר לו: הזוכר אתה את פלוני שלקח ממך מעות רבות ואיבדם, וגרם לך עגמת נפש רבה? ובכן, דע לך שהתגלגלה נשמתו באותה נערה, ולא באה לעולם אלא לפצותך על עגמת הנפש ועל ההפסד הרב.

בשומעו זאת, חרד האיש וקרא ברגש את הפסוק: גדול העצה ורב העלילה, אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (ירמיה ל"ב, י"ט), כך הוא דרכי השגחת הבורא יתברך המשלם לכל אחד כגמולו וכמעלליו.

והוסיף רבי יעקב כולי זצ"ל, מעשה היה בחנווני אחד שרימה אדם במידה חסירה, אמר לו האיש אין זה חוֹרָה לי שרימיתני, כפי שמצערת אותי הידיעה שתאלץ לבוא לעולם בגלגול נוסף כדי לתקן את המעוות.

”סלחתי כדבריך”

לפני שכל יהודי מתחנן לפני השם יתברך על כל העוונות והפשעים שהכעיס אותו עליו לדעת שכשם שהוא מתנהג עם הבריות כך מתנהגים עמו בשמים, כאשר אנו מתרפקים ומתחננים לפני מי שאמר והיה העולם שימחל לעוונותינו, הוא אומר לכל יחיד ויחיד ”סלחתי כדבריך” סולח אני לך **כדבריך** כשם שאתה מחלת (אם מחלת) לזולת שהכעיסך,

וכדי להמחיש את החשיבות הנפלאה שיש במחילת האדם לחבירו נזכיר מעשה שהיה עם הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ”ל (ראש ישיבת מיר) שבהיותו במקלט הישיבה יחד עם תלמידיו במלחמת ששת הימים נקבצו לשם כל שכונת בית ישראל לאותו מקלט, וככל שגברו קולות ההפצצות נתעצמו כנגדם קולות התהילים מפיהם של בחורי הישיבה.

תוך כדי כך סיפר הרב שהוא שמע את קול אשה שפרצה בבכי ומתפללת לפני בורא עולם. הרב זיהה את קול אותה אשה ששנים על גבי שנים בעלה ציער אותה והשביע אותה מרורות ולבסוף גם ברח ממנה כדי להשאיר אותה עגונה.

וכך אמרה: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך כמה בעלי ציער אותי, והרבה עגמת נפש סבלתי ממנו, ובכל זאת רבון העולמים הריני מוחלת לו מחילה גמורה למרות שכל מעשיו היו בזדון. יהי רצון מלפניך שגם אתה תמחל לכל עמך בית ישראל על כל העוונות והפשעים ותתנהג עמנו בחסד ורחמים ותאמר די לצרותינו. והנה בתום דברי אותה אשה מיד פסקה המלחמה.

כשסיפר הרב ז”ל את המעשה הזה אמר: הרבה תהילים ודמעות נשפכו במלחמת ששת הימים והועילו הרבה, אבל הדבר שהכריע את עם ישראל מכף חובה לזכות היה אותה המחילה של

אותה אשה שמחלה בלב שלם לבעלה, ומכאן אנו יכולים לתאר לעצמנו כמה עושה רושם עצום בשמים המחילה שבין אדם לחבירו.

פעמים רבות רואים אנו שאדם נמצא בצרה ומצוקה כאשר בני ביתו חולים, וכשהאחד מבריא השני נחלה, רק נגמרה בעיה זו חלילה באה צרה אחרת, והנה ידידיו מיעצים לו כל מיני עצות למיניהם, אחד אומר לו תבדוק את המזוזות שבביתך, השני אומר לו בדוק את התפילין, וכל העצות הללו הם חיוביות ורצויות.

אמנם העצה היעוצה לו ביותר היא לבדוק ראשית את הלב שלו, האם אין עליו קפידה מאיזה יהודי, ולפני שיבדוק את הדברים שמסביבו ויאשים את המזוזה עליו לבדוק את עצמו מה מצבו.

סיפר לי יהודי על אדם שלא היו לו ילדים שתים עשרה שנה, וכאשר הלך לאחד הצדיקים, אמר לו: יש עליך איזה שהיא קפידה ולכן אתם חשוכי בנים. באותו רגע נזכר האיש כי דודתו הקפידה עליהם, אך הבעיה היא שהיא גרה בחוץ לארץ, אמר לו הרב אין לך ברירה אתה חייב לפייס אותה בכל מחיר.

כששמע את דבריו של הצדיק סגר זמנית את העסק שלו, וטס יחד עם אשתו לחוץ לארץ, הגיע עד ביתה של דודתו, דפק בדלת בחיל ורעדה, והנה כשפתחה הדודה את הדלת נזפה באותו הזוג וסגרה את הדלת על פניהם, אולם הזוג לא התיאשו, התחננו לפני אותה הדודה בדמעות שתפתח את הדלת, ודברו על ליבה, הסבירו לה שבמיוחד באו מארץ ישראל רק כדי לקבל את מחילתה. תוך כדי הדיבורים נתרכך ליבה של הדודה, ומחלה בלב שלם. לאחר המחילה אמרה שכל זאת בתנאי שתשארו כאן בראש השנה (היה אז כשבוע לפני ראש השנה) בלית ברירה לא סרבו, וכעבור הזמן חזרו לביתם והנה למרבית הפלא לאחר כשנה נולד להם בן ואותה הדודה הוזמנה לברית מילה שהתקיימה בארץ ישראל. כל מי שהיה נוכח באותה הברית מילה

התחזק בענין הרגישות לכבוד הזולת, ראו כמה חשובה מעלת כבוד הזולת, ועד כמה צריך להתרחק מהקפידה של אנשים.

ומכאן ישמע חכם ויוסף לקח, לדאוג מבעוד מועד לפני יום כיפור, יום שכל בית ישראל מרבים בתפילות ותחנונים יחד עם הרבה צדקות וצפיה לשנה טובה שתבא עלינו, לבטל בלב לפני כן את כל הקפידות שבין אדם לחבירו, כדי שנזכה לישועת ה' ביום הכיפורים הבא עלינו לשלום, וכפי שדרשו חז"ל על הפסוק "ה' אורי וישעי" (תהילים כ"ז) אורי בראש השנה וישעי ביום הכיפורים (מדרש שוחר טוב שם).

לסיום הענין נצטט דברי הרב יסוד ושורש העבודה וזה לשונו: "ראוי לאדם שירבה בצדקה ביום זה (ערב יום"כ) אף יותר מכדי יכלתו, כי נתינת הצדקה היא סגולה נפלאה לכפרת העוונות וביחוד לאביונים מהוגנים בעלי תורה" ע"כ.

והגאון ר' חיים פלאג'י ז"ל כתב בספרו צדקה לחיים, (מערכת יום הכיפורים אות רע"ז) שמנהג אביו ז"ל היה, לקבוע ולאסוף את כל אותם פרוטות שהיה מפריש כל ימות השנה בעת אמירת "ויברך דוד" בכיס, והיה מחלקם לעניים בערב יום הכיפורים, והיה מחזר אחר תלמידי חכמים לחלק להם ולעשות צדקה עם עמלי תורה ע"כ, מובן מכך שיש ענין גדול וחשוב בנתינת הצדקה בערב יום הכיפורים.

יום הכיפורים

כוונת התפלה

כתב רבינו החיד"א ז"ל יתאמץ האדם בליל יום הכיפורים באמירת כל נדרי ויבקש מחילה על אשר פגם באות ברית קודש, ומחילה על הנדרים ושבועות, ויכון לבטל אותם (מורה באצבע אות ע"ד).

ורבינו האר"י זיע"א כתב שמי שמחזיק את ספר התורה סגולה היא לכפר על עוון הברית, וכן על עוון נדרים ושבועות, והוסיף אומר שיש לחבק את ספר התורה בשתי ידיו וינשקו שבע נשיקות כי יש סוד בדבר שעל ידי שבעה הבלים שיוצאים מפיו בעת הנישוק יוצאים שבעה סניגורים עליו בשמים, ויחד עם זאת יתוודה ויבכה בחרטה על עוונותיו ובכך מובטח לו שימחלו לו כל עוונותיו. (עיין עוד בכף החיים סי' תר"ט אות ט"ו)

ואחר כך נוהגים לומר לשון הזוהר (תיקונים קמ"ג ע"א) "קם רבי שמעון וכו'" תפילה זו מוסבת על אדם שדואג על צרותיו. אומר רבי שמעון שהדאגה האמיתית צריכה להיות על השכינה (עבד בגין שכינתא דאיהי בגלותא), ולאחר מכן כתוב על ענין הפרת הנדרים, ומכיון שזמן זה הוא עת רצון גדול משום כך נוהגים להתפלל על החולים ולהבדיל גם על הנפטרים.

עוד פרט חשוב יש להזכיר כי אמרו רבותינו בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"א הל' ה') מפני מה קורין שתי פרשיות הללו של קריאת שמע, בכל יום? מפני שעשרת הדברות כלולין בהן: "שמע ישראל ה' אלהינו" כנגד "אנכי ה' אלהיך". "ה' אחד" כנגד "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". "ואהבת את ה' אלהיך", כנגד "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" (מי שאוהב את ה' יתברך לא נשבע לשקר). "וכתבתם על מזוזות ביתך" (ולא בית חברך) כנגד "לא תחמד בית רעך". "ואספת

דגנך" כנגד "לא תגנב" (דגנך-ולא דגן רעך). "ואבדתם מהרה" כנגד "לא תרצח" (כי מי שרוצח חייב מיתה). ופסוק "למען ירבו ימיכם" כנגד "כבד את אביך ואת אמך" (שנאמר בו "למען יאריך ימך"). "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" כנגד "לא תנאף". "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי" כנגד "זכור את יום השבת לקדשו" (שבת שקולה כנגד כל מצוותיה של תורה). "אני ה' אלהיכם" כנגד "לא תענה ברעך עד שקר" (הקב"ה יודע כל הנסתרות). (עיין בכף החיים סי' ס"א סע"ק ג').

והנה כתוב בספרים הקדושים שמי שאומר קריאת שמע בכוונה ומכוון את הפסוקים כנגד עשרת הדברות כנזכר לעיל, ושב בתשובה עליהם, אם עבר על עשרת הדברות יכופר לו העוון, הרי שבודאי כדאי להשתדל לכוון בקריאת שמע כנגד עשרת הדברות בפרט ביום כיפור.

וכאשר מתפללים על הפרנסה אומרים "לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וגו' מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב" וגו', כאשר אומר "נקי כפים" יעשה תשובה על נקיון כפיו, ושתתי משמעויות יש בדבר: האחת שלא יהיה בידו שום ממון גזל שאינו שלו, והשני שלא יהיה בידו חטא פגם הברית, וכפי שאנו אומרים בוידוי: "גם בכנפינו (כלומר בדינו) נמצאו דם נפשות אביונים נקיים". נמצא שכאשר אדם חוזר בתשובה ודואג שכפיו יהיו בנקיון אז הקדוש ברוך הוא נותן לו שפע טובה וברכה (בשם המקובלים).

ומשום כך גם יש ענין בליל כיפור לפני השינה ללמוד תורה, כפי שכותב רבי חיים פלאג'י ז"ל על עצמו: בערב כיפור במקום להכין חלות תחת המפה כמו שמכינים בערב שבת, מכין אני ספרים תחת המפה כדי שאלמד תורה לפני השינה, שהרי אמרו רבותינו בתלמוד (ברכות י"ד). מי שמשביע עצמו בדברי תורה ולן - אין מבשרין אותו בשורות רעות (כלומר אינו רואה קרי בלילה, וכל שכן בלילה הקדוש הזה) שנאמר

"וּשְׁבַע יָלִין בַּל יִפְקֹד רַע" (משלי י"ט כ"ג) מִי שֶׁשָּׁבַע עֲצָמוֹ בַּדְּבָרִי תוֹרָה - לֹא יִפְקֹד רַע.

ומצוה לפרסם ברבים לפני התפילה מה שכתב בספר קיצור של"ה בשם רבי יהודה החסיד, ורב האי גאון ורב שרירא גאון, שכל מי שמכוון בעת התחלת אדון עולם אשר מלך וגו' שהוא שיר נאה ומשובח, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפלתו, ואין שטן ופגע רע בראש השנה ויום הכיפורים בתפלתו, ואויבים נופלים תחתיו, ויש אומרים אף היצר הרע משלים אתו, וכל זאת משום שאדון עולם וכו' הוא הקדמה לשם אדנות שהוא יתברך אדונו של עולם, והמלים בלי ראשית וכו' ולו העוז והמשרה הוא הקדמה לשם אלקים שהוא תקיף ובעל היכולת, והוא היה והוא הוה וכו' הוא הקדמה לשם הוי"ה ברוך הוא (טעמי המנהגים ענייני ברכות אות כ"ט עמ' כ').

ונהגו לומר פיוט "האדרת והאמונה לחי עולמים" וכו', וכתוב בזוהר הקדוש שתקנוהו אנשי כנסת הגדולה ויש בו סוד המרכבה, ומי שאומר השבח הנפלא הזה שהוא מסודר לפי א'-ב' בכפילות, אז הקדוש ברוך הוא מקבל את תפילתו כתפילת המלאכים.

"לעולם ה' דברך ניצב בשמים" כתב מרן החיד"א שמי שאומר פסוק זה בעת פתיחת ההיכל שתיים עשרה פעם בכוונה מובטח לו למשך שנים עשר חודש של השנה הקרובה, שאם חס ושלום נגזרו עליו גזירות רעות יתבטלו מעליו.

זאת ועוד, כתב הרב ז"ל שאם אומרים בכוונה לעולם ה' דברך ניצב בשמים הרי שאז מעתירים עלינו שבעה צדיקים בשמים, אברהם, יצחק יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד.

וכאשר קוראים בתורה בפרשת אחרי מות בענין פטירת נדב ואביהוא שני בני אהרן יִרְפָּה בבכיה, שהרי כתוב בזוהר הקדוש (פרשת אחרי מות דף נ"ז ע"ב) שמי שבוכה על אבידת הצדיקים - הקדוש ברוך הוא

מכריז עליו "וסר עוונך וחטאתך תכופר", ולא עוד אלא שלא ימותו בניו בחייו, ועליו כתוב "יראה זרע יאריך ימים". (עיין בכף החיים סי' תרכ"א אות ב')

"לך א-לי תשוקתי"

בליל כיפור כשכולנו עטופים בטליתות בחיל וברעדה המהולה בגילה ושמחה, על שזכינו ליום של מחילת עוונות, כל עם ישראל פותחים בפיוט לך א-לי תשוקתי וכו', הפיוט הזה הוא הודאה לבורא עולם וכלול בו וידוי על מעשינו הרעים. המתבונן במילים הללו יראה שיש בהם מוסר גדול, ואשר על כן יש בכוחם לעורר כל יהודי למשך כל שנות חייו, והנה בתחילה אנו פותחים "לך א-לי תשוקתי" - כל תשוקתי לך אלקים ורק לך. מיני אהבות רבים יש בעולם וכולם טפלים כלפי אהבתי אליך, ולא זו בלבד אלא כי אני מגלה בדעתי שלך ידי, רגלי, עיני, רוחי, כוחי, ורק כך אני בוטח, ואדבק בכך עד שאשוב לאדמתי. לאחר מכן אנחנו אומרים לך אודה ואתודה על חטאי ורשעי, ועוד אפחד וגם ארעד ממך, ובכך אתה הוא ששון לבי ואור עיני ומעוזי וחמדתי, אתה הוא המרגוע והשעשוע, המנוחה והשלווה שלי, ועל כן בקשתי היא שתזכני להיות בגן עדן ושם תהיה ישיבתי ואתעדין באור שלך, ותחת כנפיך תנה בבקשה את מחיצתי. אם נתבונן בפיוט הנורא הזה ונקווה בכל לבנו ומאודנו שכל חשקנו ואהבתנו ורמ"ח אברינו יהיו לה' יתברך ובטחוננו רק בו יתברך, אזי החיים שלנו יהיו הרבה יותר שמחים, כי הלא כל מעשי העולם שנעשה הן טוב הן רע הם רק ממנו יתברך שרוצה להטיב לנו, בעולם הזה ובעולם הבא, ומכיון שכל בטחוננו בו יתברך, ממילא אין לפחד משום בריה שבעולם. כמו כן כאשר נדע כי אין לוותר על שום מצוה בעבור בשר ודם שהיום פה ומחר בקבר, אז נראה שיש לנו הרבה פנאי לעבודת ה' יתברך, והברכה תשרה במעשה ידינו.

"ויאמר ה' סלחתי כדברייך" (במדבר י"ד כ')

בליל יום כיפור פתח רבי לוי יצחק מברדיטשוב (סנגורן של ישראל) ואמר: אבא שבשמים! חכמינו אמרו "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" (אבות ו', ו', מגילה ט"ו). ואם כן הריני אומר בשמך מה שאמרת "סלחתי כדברייך" ותסלח לנו ותביא גאולה גם לנו... (לבוש יוסף עה"ת).

להתפלל את העבריינין

בליל כיפור לפני כל התפילות אומרים אנו על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הקהל, מגלים אנו דעתנו שתפילתנו תכלול גם את העבריינים כלומר אותם שעברו על דברים שנתחייבו נידוי או חרם מחמת עבירות שבידם, עושים אנו להם התרה כדי שנוכל להתפלל עמם, וכל זאת משום שהצדיקים נתפסים בעוון העם שהרי כל ישראל ערבים זה לזה, ואמרו חז"ל (כריתות ו'): כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני הקטרת, ומטעם זה נצטוינו במצות לולב לקחת ערבה שאין לה טעם וריח, רמז לפושעי ישראל, ונהגו לומר כל נדרי בלשון ארמי כדי שיבינו שתקנוהו בכבל ששם היו מדברים בלשון ארמית (טעמי המנהגים תשמ"ז, כף החיים אור"ח תרי"ט עיי"ש באורך).

מה בין וידוי לקטרוג

המגיד מדובנא בדרשתו לפני "כל נדרי" הסביר: כל המתודים על מעשיהם הרעים ומודים על חטאיהם, סותמים את פי המקטרגים מלקטרג, כי יאמרו: מה לנו לקטרג? הוא בעצמו אומר ומפרט כל מה שהוא עשה!

אם כן נשאלת השאלה: מה הריוח שבוידוי? מה באמת ההבדל והחילוק בין הודאתו של האדם לקטרוגו של המקטרג? התשובה היא שההבדל הוא בניגון, ויוסברו הדברים על פי משל.

מעשה בסוחר שנסע אל היריד הגדול ושהה בו ימים רבים. לפני ששב לביתו, קנה חליפה יקרה ונאה עבור בנו. כשחזר לביתו היתה שמחה רבה, במיוחד גדלה שמחת בנו, הן על שובו של אביו והן על החליפה שקיבל, הוא לבש אותה ויצא לחוץ להתהדר בה לפני חבריו. היו חברים שהתפעלו, היו ששמחו בשמחתו, והיו שקנאו בו קנאה עזה. עוד הם הולכים יחדיו, והילד כשל ונפל לתוך שלולית בוץ והכתים את חליפתו. לצערו הרב החליפה היפה נתמלאה כתמים, ונראתה נורא. מיד אורו עיניו של אחד הילדים שקנא בו והוא קרא: הנני רץ לאביך לומר לו שלכלכת את חליפתך החדשה!

נבהל הילד מעצם המחשבה שחברו יאמר זאת לאביו, ואביו יכעס מאד. מה עשה? רץ במהירות לביתו להקדים את חבריו. בא בבכיה לפני אביו בחליפתו המרופשת בבוץ וקרא: אבי, אבי, רֵאָה מה קרה לי! רֵאָה את חליפתי החדשה! מיד התעוררו עליו רחמי האב, הרגיעו ואמר: אל נא תבכה, חליפה ניתן לכבס ואפשר לנקות, ואם לאו, אקנה לך חליפה חדשה... נתבונן אם כן מה ההבדל בין הלשנת החבר לוודיו של הילד? הניגון וצורת סיפור הדברים...

זהו שאמר דוד המלך עליו השלום "סורו ממני כל פועלי און, כי שמע ה' קול בכיי" כלומר, מאחר והתאוששנו מן החטאים וחזרנו בתשובה בלב נשבר ובדמעות, מאז המקטרגים יסורו וישתקו בעת ודוינו, והוידוי שלנו יתקבל ברצון... וזהו שנאמר "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפין ובלבבך לעשותו", אימתי ניתן לעשות תשובה בנקל? אם הלב מצטרף אל ודוי הפה (אהל יעקב).

וכך נשא דבריו המגיד מלובלין זצ"ל בדרשתו לפני "כל נדרי": חז"ל אמרו, כי ביום הכיפורים אין לשטן שליטה ואינו מקטרג, והואיל וכך הוא הבה ננצל עובדה זו.

והדברים יובנו במשל. מעשה באדם שהיה לו בן שכור המכור ליין. בכל עת שמצא היה פונה אל בית המרזח ומשתכר עד שהיה מאבד את החושים. כעבור שעה היה האב מקבל ידיעה כי בנו מתגולל בקיאו בחוצות העיר. מיד היה פונה לשם בשכרון לב, נושא את בנו על כפיו לביתו, פושט את בגדיו המגואלים, רוחצו מטינופו ומשכיבו במטתו כדי שישן עד שיפוג יינו. היה הנער ישן כל צרכו מתעורר וחוזר שוב אל בית היין להשתכר, ומגיע שוב למצב הנורא של שכרות, האב היה אובד עצות מה יעשה לבנו? כיצד יוכל לגמלו מן השתיה?

אמר לו חברו, בדרך זו לא תוכל לגמלו, שהרי אתה פושט מעליו את בגדיו המגואלים מקיאו, והוא מתעורר בביתו במטה מוצעת בסדינים נקיים, אין הוא יודע כיצד נראה שיכור בשכרותו ונוולו, וכיצד ימנע מן השתיה? מה רע ימצא בה? לכן כך עשה: כשיבואו ויודיעוך שבנך מתגולל באשפתות הניחהו שם, שישן כל צרכו, ואז יקום ויראה את מצבו, יווכח לדעת מה היין עושה, ולא יזו תהום הוא מדרדר, אז יש סכוי שייבוש ויכלם ולא ימשיך במנהגו, וכן היה.

הוא הדין אנו, בכל השנה כולה בא השטן לעוור את עינינו אין הוא מניח לנו לערוך חשבון נפש אמיתי, כל השנה מתקיים בנו הפסוק "דרך כל איש ישר בעיניו" ואם הדרך ישרה מדוע לא נתמיד בה? וכך אנו הולכים מדרדרים מדחי אל דחי באין מעצור, מכיון שהיצר הרע מתשתש את העבירה בעינינו, אבל ביום זה שלשטן אין בו שליטה נוכל להתפכח מן היין ולהכלם, ואז בחרטת אמת נבטיח שלא נשוב עוד לכסלה (אהל יעקב).

ברכת שהחיינו ביום הכיפורים

בכל חג ורגל מברכים שהחיינו בקדוש, גם ביום הכיפורים עם כניסתו, לפני תפילת ערבית מיד לאחר "כל נדרי" מברכים ברכת "שהחיינו". וכשם שאנו שמחים בבוא חג הסוכות או הפסח וכו', כך בבוא יום הכיפורים, עלינו לחוש בשמחה כמותם, על "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

והדבר קצת מתמיה, יום שאין בו שמחת החג באכילה ושתיה (אין שמחה אלא בבשר ויין) ורק אימת הדין יש בו, אם כן לשמחה מה זו עושה?

אלא הענין יובן על פי משל: מעשה באדם שניהל בית עסק והיה טרוד בו יומם ולילה. מרוב טרדתו בעניני העסק לא היה רושם לפניו מה הרויח ומה הפסיד, ולכן לא ידע מה מצבו בענין הרווחים.

פנו אליו ידידיו והעירו לתשומת ליבו כי בגלל שהוא לא מחשב את הרווחים וההפסדים, העסק רק נושא הפסדים. הם הבינו שבסופו של דבר העסק יפשוט את הרגל ובעליו עלול להתמוטט כלכלית ונפשית. ביקשו והתחננו ממנו שיפקח את העין על העסק ביש בטרם יהיה מאוחר והעסק יתמוטט. אך הוא בשלו - אינו יכול להתפנות לכך לרגע, כי טרדותו עצמו ורבו.

לבסוף כפו עליו ידידיו בכוח ונעלו את עסקו. אספו את כל חשבונותיו הפזורים, והראו לו שחור על גבי לבן שמצב הענינים הוא על סף פשיטת רגל!

תפס הלה בראשו ושאל: ובכן כיצד נחלצים ממצב ביש זה? השיבוהו ידידיו: הודה לה' שאתה כבר שואל כך, והנך מבין סוף סוף עד היכן הדברים מגיעים, כעת נשתדל להעלותך על הדרך הישרה...

והנמשל, גם אנחנו במצבנו הרוחני דומים לאותו בעל עסק: כל השנה כולה טרודים אנו למעלה ראש, כל היום וחלק מהלילה אצים ורצים אנו בעיסוקינו הגשמיים, ונופלים על מטתנו בשעה מאוחרת בלילה עייפים ויגעים, עד שבקושי מספיקים לקרות קריאת שמע שעל המטה, למחרת חוזר הדבר חלילה, וכך יום יום, שבוע אחרי שבוע ומחודש לחודש.

הקול הפנימי בתוכנו תובע חשבון הנפש ואין זמן ופנאי לכך... אמר מי שאמר: אין לו לאדם זמן לחשוב ולעמוד על כך שבעצם כן יש לו זמן לפקוח על מעשיו.

ולא חלי ולא מרגיש הוא עד כמה הרקבון אוכל בו, עד היכן נשמתו סובלת חרפת רעב. יתכן שהוא כן יודע את מצבו אלא שיותר מדי טרוד הוא מלהתבונן ולנסות לשנות את מעשיו.

והנה מגיע יום הכיפורים ומצות היום באה ואומת לו: נעול עסקך! אל תאכל ואל תשתה יום אחד, הפרד נא מכל צרכיך הגופניים ושב בבית הכנסת ועשה חשבון הנפש: הנה לפניך רשימה מלאה של "על חטא", ודע היכן עומד הנך בעולמך, ומה יש לך להוסיף על רשימה זו...

ומשיגיע אדם לידי כך שיוכל יום שלם לעסוק בחשבון נפשו ומה חובתו בעולמו, לדעת כמה קלקל במשך השנה שבסופה הוא עומד, וכיצד יבוא על תיקונו לשנה הבאה, ושלמרות כל זאת ארון כל הנשמות זיכהו והחייהו וקיימהו והגיעהו עד כאן, הרי שאין לך שמחה גדולה ומעולה מזו, ובלב מלא ובנפש חפצה יתן הודאה לבוראו ויברך בשמחה עצומה, בדביקות ובחשק: "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" (ילקוט מאמרים, הובא בספר דרשות למועדים).

וכתוב בספרים הקדושים שכל ימי השנה ניתן ליצר הרע לקטרג על כל יחיד ויחיד מעם ישראל חוץ מיום כיפור שאין רשות לשטן לקטרג.

וכפי שביאר רבינו יוסף חיים מבבל על ההפטרה שקראנו בשבת "שובה ישראל עד ה' אלקיך" (הושע י"ד ב') משל לאדם שחייבו השופט בדין. כשראה שלא יצא זכאי בדין הגיש ערעור לבית משפט יותר גבוה, וכשגם זה לא הועיל לו פנה לבית הדין העליון.

לא כן מי שחוזר בתשובה, הוא לא צריך שום סנגור ושום ערעור, אלא ישירות פונה למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הוא הדיין הוא הסניגור, ומי שחוזר בתשובה מעומק הלב אז בטוח שיצא זכאי במשפט וכל עוונותיו ימחלו.

יום הכיפורים הרפואה הטובה ביותר

על הפסוק "והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה" המשיל במשל נפלא הגאון רבי אליעזר דייטש מבאניהד בעל "תבואות השדה", בשעת הספרו על אחד מגדולי הדור בהונגריה, שהלך לעולמו סמוך לימים נוראים.

אדם חש שלא בטוב והולך אל הרופא. לאחר שבדקו באופן יסודי מבשר לו בפנים חמורות צר לי לבשר לך כי מחלה ממארת מקננת בגופך ואין ברירה כי אם לכרות מיד את רגלך כדי שלא תתפתח מחלתך בגוף כולו ותהיה בסכנת חיים, וזו הברירה היחידה. נבהל החולה ושואל את הרופא, האם אין אפשרות אחרת להציל את חיי מבלי לכרות את רגלי? יש לי ברירה אחת, משיבו הרופא, צא מיד אל עיירת המרפא פלונית הנודעת, שם האויר טוב מאד ומבריא, אם תזדרז לשם אולי תוכל להנצל גם ללא כריתת הרגל, אבל אני חוזר ומזהירך, עליך להגיע מיד לעיירת המרפא שכן אם לא תזדרז לא תזכה

לנשום עוד את האויר הצח, ולמעשה לא תנשום כלל. ואכן החולה יוצא מיד לעיירת המרפא ברכבת המהירה ביותר, ובכך מקוה להציל את חייו.

אולם יש מקרה שבו ישיב לו הרופא, צר לי אדוני, אין כל ברירה אחרת מלבד כריתת הרגל כדי לעצור את התפשטות המחלה, "רק רגע" ישאל אז החולה, ומה לגבי נסיעה לעיירת המרפא? הלא אתה עצמך שלחת לשם חולים רבים ורובם הבריאו ממחלתם ולא נזקקו לכריתת אבר כלשהו מגופם.

אכן, נאנח הרופא עמוקות, צודק אתה, אולם לצערי מצבך שונה לחלוטין ממצבם, מחלתך בשלבים מתקדמים ביותר, היא בשלב של התפשטות מהירה, וגם אם תעוף כציפור לעיירת המרפא לא יועיל לך מאומה, הדרך היחידה לפנינו היא להכניסך מיד לחדר ניתוח לכריתת רגל בדחיפות, בטרם יהיה מאוחר.

והנמשל הוא, יום הכיפורים הרי הוא רפואה לנפש, אין רפואה טובה ויעילה ממנו, קבלת תשובה, וידוי ועזיבת החטא באמת, בלי סבל, בלי יסורים, מאידך יש עוד כפרה שהיא רפואה לנפש - מיתת צדיקים, אולם כפרה זו כרוכה ביסורים רבים, כי במותו של הצדיק מתמעט השפע לעולם ויש לדאוג שלא תבוא פורענות חלילה על הנשואים, שהרי מפני הרעה נאסף הצדיק חס ושלום, ובכדי שעם ישראל לא יזדקקו לכפרה נוראה ואיומה שכזו, ציוה הכתוב "והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה", כלומר אנא מכם דאגו לנצל את כפרת יום הכיפורים, כדי שיהיה הוא הכפרה האחת והיחידה שתכפר עליכם ואז לא תצטרכו לכפרה נוספת הכרוכה בסבל ויסורים... (על פי הספר "כמוצא שלל רב" פ' אחרי).

בעת שמחה ורצון

ביום הכיפורים מוציאים ספר תורה וקוראים בענין השעירים "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל" (ויקרא ט"ז ח') והסיבה לכך שקוראים פרשה זו ביום כיפור כתובה בפרקי דרבי אליעזר (הובא ברמב"ן שם) שבהיות ויום הכיפורים הוא עת רצון, שמלכו של עולם מתרצה לעמו, הרי שעת שמחה ורצון היא למעלה.

ומכיון שכן, אנו מפחדים מאוד שבעת רצון ושמחה יתגרו בנו שונאינו העכו"ם וכן הס"מ וידרשו לעצמם חלק בקדושה חס ושלוש, ולכן מקדימים ומביאים שעיר לעזאזל להטעותם שכביכול יש גם לעכו"ם ולס"מ חלק בקרבנות ויקבלו חלקם...

שלוש עשרה מידות (ויעבור)

ביום הקדוש הזה מרכים אנו בי"ג מידות, ה' ה' א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת וגו'. לכל מילה של הי"ג מידות יש משמעות מיוחדת המתארת איך שהקדוש ברוך הוא מתנהג עמנו במידת הרחמים, (עיין בספר תומר דבורה שביאר באריכות כל מדה מהי"ג מדות). ואמר רבי יוחנן (ראש השנה י"ז) על הפסוק "ויעבור ה' על פניו ויקרא" - אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח ציבור, והראה לו למשה סדר תפילה, ואמר לו בכל זמן שישראל חוטאים, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

ואכן דקדקה הגמרא בלשונה "יעשו כסדר הזה" ולא "יאמרו כסדר הזה" ללמדך שלא די באמירה בלבד, אלא צריך לעשות ולהתנהג עם הזולת כסדר הזה של רחום וחנון וכו'. רק אם נתנהג כמדותיו של הקדוש ברוך הוא בכל המידות הטובות הללו ונמחל לזולת, אז יאמר השם יתברך גם אני מוחל (עיין יעקב שם).

וזהו שאמר רב יהודה (ראש השנה יז:) ברית כרותה ליי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. משום כך יש צורך גדול להבין משמעות יי"ג מידותיו של הקדוש ברוך הוא כדי שנדע גם אנו איך לנהוג עם הזולת, ואז בשעה שנזכיר אותן הן תעשינה רושם גדול בשמים, ונבארן אחת לאחת:

ה' - זו מידת רחמים, שהקדוש ברוך הוא מרחם על האדם קודם שיחטא (ראש השנה י"ז:) ומסייעו שלא יבא לידי חטא (תורת תמימה).

ה' - רחמים לאחר שחטא ושב בתשובה. שהרי הדין נותן שהנפש החוטאת עונה תשא, ובכל זאת הקדוש ברוך הוא מרחם וסולח (ראש השנה י"ז:).

א. אל - בעל כוח גדול לכבוש כעסו ולרחם ולחון (הגר"א).

ב. רחום - הקדוש ברוך הוא מרחם על האדם, שאינו מקבל ענשו בפעם אחת אלא מיסרו מעט מעט.

ג. וחנון - זו היא מתנת חינוך. אם לאדם אין זכות ולא חוב, הקדוש ברוך הוא נותן לו מתנת חנם. ב. אף על פי שאינו הגון, הקדוש ברוך הוא מזכהו ומסייעו לשוב בתשובה. ג. לאדם שעמל בתורה משלם שכרו על עמלו, אפילו שלא מכיון לאמתה של תורה.

ד. ארך - מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע, שמא יעשה תשובה (רש"י שמות ל"ד, ו').

ה. אפים - לצדיקים ולרשעים (עירובין כ"ד.), אפילו שהאדם לא שב בתשובה הקב"ה מתנהג עמו בארך אפים ואינו מענישו אלא מצפה אולי ישוב בתשובה (תומר דבורה).

ו. ורב חסד - לאותם הצריכים חסד שאין להם זכויות כל כך (רש"י שמות ל"ד).

ז. ואמת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו (רש"י שם).

- ח. נוצר חסד - שומר החסד שהאדם עושה לפניו (רש"י שם).
- ט. לאלפים - לשני אלפים דורות (רש"י שם).
- י. נושא עוון - נושא וסובל העוונות אלו הזדונות (יומא ל"ו:) עד שישוב החוטא ואז מבטלן (תומר דבורה).
- יא. ופשע - אלו המרדים (יומא ל"ו:) ופירש רש"י: אדם שעושה להכעיס (שם).
- יב. וחטאה - אלו השגגות (שם).
- יג. ונקה - מנקה ה' יתברך את העוונות למי ששב בתשובה ולא למי שאינו שב (יומא פ"ו:).

"וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו"

פירש רש"י: "ונחלתנו" - ותתננו לך לנחלה מיוחדת, זוהי בקשת "ונפלינו אני ועמך" (שמות ל"ג, ט"ז), שלא תשרה שכינתך על עובדי כוכבים. עד כאן לשונו (שם לד, ט).

הפסק בין שני שמות הוי"ה שבי"ג מדות

יש לדקדק ולהפסיק בין תיבת ה' הראשונה לבין תיבת ה' השניה שבועבור וכפי שמוטעם לאחר תיבת ה' הראשון בטעם פסק | כי כתוב במגילת סתרים של רבינו ניסים (הובא בתוס' ראש השנה י"ז: ד"ה "שלש עשרה מדות") שכך הוא הביאור: קרא הקדוש ברוך הוא ששמו ה', וכך אמר: ה' רחום חנון ארך אפים וכו'. וגם יש סוד גדול להפסיק בין שני השמות, ומי שאינו מטעים הפסק ביניהם, עונשו גדול (בן איש חי פרשת כי תשא אות י"א).

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם"

יש לתמוה מדוע בעצם צריך את עיצומו של יום הכיפורים לכפר על עם ישראל, הלא גם בשאר ימות השנה כשאדם שב בתשובה מתכפר לו העוון, ומאידך גיסא יום הכיפורים כשלעצמו לא מכפר אלא רק עם תשובה, ואם כן צריך להבין מה כוונת הכתוב "כי ביום הזה יכפר עליכם" וכי היום בלבד הוא מכפר?

תשובה לכך אמר רבינו עזריה פיג'ו זצ"ל שביום הכיפורים יש מעלה מיוחדת, כי הלוא אמרו רבותינו ז"ל (יומא פ"ו:) השב בתשובה מתוך יראה זדונותיו נעשות לו כשגגות, ומי ששב בתשובה מתוך אהבת השם יתברך זדונותיו נעשות לו כזכויות, ואכן יום הכיפורים הוא יום מיוחד במינו שעיצומו של היום גורם שגם מי ששב בתשובה מתוך יראת ה' זדונותיו נהפכים לו לזכויות כאילו שב מתוך אהבת ה' שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם". וזהו שאמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם למחות את העוון כליל? אביכם שבשמים (בינה לעיתים ח"א דרוש ד' לשבת שובה).

"לפני ה' תטהרו"

אמר הגאון ה"ישמח משה" זצ"ל, משל לאדם שנשפך על בגדו רוטב מאכל, והכתימו. ודאי שלא יצא כך לרחוב, אלא ינסה להעביר את הכתם במעט מים, ואם מוזמן הוא לאירוע כלשהו, ישפוף ויכסס את הבגד היטב, עד שהכתם יעלם כמעט, אבל אם הזמינוהו להופיע בפני המלך הרי שבודאי ימסור את הבגד למכבסה, כדי שלא ישאר שום רושם מהכתם, וימסור דווקא למכבסה המעולה והטובה ביותר שתסיר את הכתם לגמרי.

וזהו "לפני ה' תטהרו" מבעוד מועד, לפני עיצומו של יום הכיפורים עלינו לטהר את עצמנו מכל וכל, שלא ישאר בנו אפילו רושם של עבירה. אמנם מי יכול לכבס ולטהר את העוונות מכל וכל? איה המכבסה המעולה הזאת? הרי זהו הקדוש ברוך הוא כביכול בעצמו, עלינו לשפוך לבנו לפניו ולהטהר אצלו, כדי שנוכל לגשת אליו כראוי וכיאות.

ואכן זהו שאמר הכתוב "כי ביום הזה יכפר עליכם" וגו', הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו מנקה אותנו ביום הזה, כדי שנוכל לגשת ולבוא לפניו. זהו שאמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, הוא המטהר, ולפניו באים לאחר מכן זכים וטהורים (ישמח משה, אחרי מות).

ודוי של רבי ניסים גאון

בתפילת שחרית בעת חזרת שליח ציבור נוהגים בית ישראל לומר את הודוי הגדול של רבינו ניסים גאון (כפי שנדפס במחזורים). ישנם אנשים שכשהם מתבוננים בנוסח הודוי של רבינו ניסים חושבים שהדברים לא נוגעים אליהם, לדוגמא: כבר בתחילת הודוי כתוב "אכלנו בלא נטילת ידים" והאדם אומר לעצמו כיצד אתודה על דבר שקר, והלא אני תמיד נוטל ידים לאכילה? או בקטע של "כחשנו-כפרנו בכל התורה כולה", כיצד יעלה על הדעת שכפרנו בכל התורה כולה?

אמנם התשובה היא כי מלבד שהודוי הוא גם על מה שעשינו בגלגול שעבר ואף אחד לא יודע מה חטא בגלגול הקודם, יש לדעת כי אכן כשאדם לא נוטל את ידיו כראוי לפני שאוכל לחם הרי כאילו לא נטל ידים כלל, וכן רבים נכשלים שאינם נוטלים ידיהם לדבר שטיבולו במשקה.

כמו כן רבותינו לימדונו שישנם מצוות שכאשר אדם כופר בהם כאילו הוא כופר בכל התורה כולה. למשל כתוב במדרש (קהלת רבה ז, ד, מדרש שמואל פכ"ג) כל הכופר בגמילות חסדים ככופר בעיקר, כלומר מי שמונע עצמו ממצות חסד כאילו כופר בעיקר עיי"ש.

ובספר לב דוד (לגאון החיד"א) הביא מעשה שהיה בימי הרמב"ם ביהודי נכבד שהתפלל עמו ביום הכיפורים בבית הכנסת, וכל התפילה היה מתפלל בהתלהבות גדולה, וכשהגיע לודוי היה יוצא מבית הכנסת לחוץ ולא היה משתתף באמירת הודוי. הרגיש בו הרמב"ם ושאלו מדוע אין הוא משתתף באמירת הודוי. ענה לו כי אין הוא רוצה להיות שקרן בבית הכנסת, כי בודוי כתוב "עבדנו עבודה זרה" והוא בטוח שלא עבד עבודה זרה, כיצד ישקר? וכן כתוב "גנבנו" והוא לא גנב אף פעם, וכן "ניאפנו" והוא לא נאף אף פעם, וכן על זה הדרך.

ענה לו הרמב"ם ואתה בני הנלכב דע לך כי על עבירות הללו עברת עליהם מאות פעמים, נבהל אותו אדם הכיצד? ענה לו הרמב"ם, דע בני כי בעבירות יש שורש ויש ענף, בשורשים ודאי לא עברת, אבל בענפים עברת, למשל אמרו רבותינו זכרונם לברכה "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה", אמור את האמת, אף פעם לא כעסת? ענה לו כעסתי מאות פעמים, אמר לו הרי עברת על ענף של עבודה זרה. כמו כן באסור גניבה אמרו חכמינו ז"ל "כל הגונב דעתו של חברו נקרא גנב" וזה פגיעה בענף, וכן המסתכל בנשים כאילו נאף, וכן כיוצא בזה מנה לו הרמב"ם שעבר על כל הודוי בענפים, התבייש אותו אדם וקיבל על עצמו לומר כל הודוי בדמעות.

זאת ועוד יש לציין שידוע שוידוי זה שלח רבינו ניסים גאון לרבינו שרירא גאון וזה היה נוסח הוידוי האישי שלו, ואם מדובר על אדם ענק שכזה שהיה בתקופת הגאונים ובכל זאת התוודה וידוי שכזה, מה נאמר אנו אזובי הקיר? על כן כל אדם צריך לומר וידוי זה בלב

נשבר ובבכי כדי שתהיה לו מחילה גם על כל העבירות הפרטיות שעבר.

וכך כותב הג"ר יעקב חיים סופר שליט"א (ראש ישיבת כף החיים) על הגאון ר' יהודא צדקה זצ"ל (ראש ישיבת פורת יוסף), אזכרה ימים מקדם, לפני רבות בשנים, בהילו נרו עלי ראשי שהיה דודי הגאון ר' יהודה צדקא זצ"ל עובר לפני התיבה בימים נוראים, בבית כנסת על שם אביו "רבי שאול צדקה" והיה הוא מתפלל תפילת שחרית של יום הכיפורים, וכשהיה מגיע בעת חזרת הש"ץ לוידי של רבי ניסים גאון זצ"ל היה משתנק מבכי עצור וכמעט לא היה קולו נשמע, לב כל המתפללים היה מתפלץ ונמס כדונג, בראותינו את רבינו הארז אשר בלבנון, ספר תורה חי, בוכה ומתודה בדמעות שלישי, ואנן אזובי הקיר מה נאמר ומה נדבר? וי לן דמיתנן, וכמו חי אזכור זאת ואין ברוחי לתאר המעמד הנורא (נר יהודה כ"ח).

וסרנו ממצותיך...ולא שוה לנו, ואתה צדיק על כל הבא עלינו

משל למה הדבר דומה, אמר המגיד מדובנא זצ"ל, לשני נערים שובבים האחד מהם פרץ בלא רשות את הארון שבמטבח אכל מיני מזונות ודובשניות לשובע נפשו, ומכיון שנתפס בידי אביו קיבל מכות נאמנות והגונות ויצא מן החדר בוכה. תוך כדי כך נשמע קול בכי אחיו, מה קרה? אחיו טיפס על המעקה, למרות כל האזהרות נפל ונחבל. חרה אפו של האב, והוא חבט אף בו.

הלכו שני השובבים לחדרם נזופים ובוכים, כשנרגעו אמר אחד לחבירו קבלנו את עונשנו על המעשה שעשינו, אבל הן גרמנו לאבא עגמת נפש, ב'א ונבקש ממנו סליחה. התייצבו לפני האב ובקשו את סליחתו, נעתר להם ואף פיצה אותם על המכות, לראשון נתן מטבע ולשני שתי מטבעות, תמה הראשון והתרעם, מה פשר האפליה?

ענה האב, הלא תבין, אחיך נחבל ונחבט, ואני עוד הוספתי על כאבו, לכן פיציתיו בכפלים, אבל אתה הלא אכלת מרקחת ודובשניות, נהנית וספגת מעט, די לך במטבע אחד.

והנמשל: אילו היתה העבירה גורמת עונש לאדם והוא היה נענש עליה ממרום היה זה עונש אחד הראוי לו, אבל הרי העבירה כשלעצמה היא השחתה נוראה, מכלה נפש ועד בשר, וגורמת ליסורי מצפון נוראים ונוסף לכך מגיע גם עונש משמים, הרי זה עונש בכפלים.

ועל כך מצדיקים אנו את הדין: "ולא שוה לנו" - בעצם מעשה העבירה, "ואתה צדיק על כל הבא עלינו" - בענשה, על כן כאשר מתודים ומבקשים סליחה, מקבלים אף פצוי כפול, וזהו שאמרו במדרש "חטאו בכפלים" שנאמר "חטא חטאה ירושלים", ומתנחמים בכפלים שנאמר "נחמו נחמו עמי" (כוכב מיעקב).

עשרה וידויים שביום הכיפורים

על שום מה תקנו לנו חז"ל וידויים כה רבים? המקובל האלקי רבינו יוסף גיקטיליא זצ"ל המשיל את החטא לחבל הדלי, שבאמצעותו דולים מים מן הבאר, חבל זה חזק הוא מאוד, אבל מרוב השימוש הוא נשחק ונשחק, עד שהוא נקרע ונפסק.

כך גם העוון הקשה והחמור כשהאדם מבקש עליו תמיד סליחה ומחילה שוב ושוב, הרי החטא כלה ואפס, נמחה ואובד מן העולם כמו שנאמר (ישעיה מ"ד, כ"ב) "מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך".

ביאור נוסף אמר המגיד הירושלמי הג"ר שלום שבדרון זצ"ל, על פי מה שכתב הרמב"ם (הלכות מעשי הקרבנות פ"ב), שביום כיפור יש חיוב נוסף משאר ימות השנה והוא שיכיר החוטא ויחדיר בלבו את רוע מעלליו, לכופ ראשו ולומר חטאתי, לכן חוזרים אנו ושונים שוב

ושוב, על החטאים והעוונות להודיע שאנו מודים על האמת ובזה נמנע מעצמנו את התביעה הגדולה של "הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי" (קול דודי דופק ע"מ קי"ד, קט"ו)

עד שלא נוצרתי איני כדאי

כך אנו אומרים בסיום התפילה, וכל זאת משום שנמנו וגמרו "נוח לו לאדם שלא נברא משנברא" (עירובין י"ג:) ומדוע? הדבר יובן במשלו של המגיד מדובנא זצ"ל.

מעשה בחורט חותמות, שהיה עוסק בביתו במלאכתו העדינה. בכליו הזעירים היה חורט צורות מרהיבות, אותיות וסמלים, מסגרות ופרחים. בנו הקטן היה עומד לידו, מתבונן בהערכה והערצה, ומבקש לחקות את מעשיו של אביו, והאב היה נזהר, שלא להשאיר את בנו לבדו עם כלי עבודתו. תמיד כשהיה קם משלחנו, היה סוגר ונועל את הכלים במגרתו.

יום אחד נקרא האב בדחיפות; הוא קם מעבודתו ויצא החוצה, בעודו מדבר עם האדם שקראו, באה בתו הקטנה ואמרה "אבא, אחי ממשיך את עבודתך" ספק האב כפיו וקרא: אבוי לי! השקעתי זמן כה רב בעבודה וכעת הוא מקלקל הכל! שאל איש שיחו: מאין לך שהוא מקלקל, אולי הוא באמת משלים את עבודתך? חייך האב במרירות ואמר: הרי מכירים אתם מה קורה כשנער צעיר נוטל בידיו כלים כה עדינים, וניגש למלאכה הדורשת מיומנות כה רבה, הלא אין ספק בכך שהוא רק יקלקל.

והנמשל הוא, כאשר הנשמה יורדת לעולם הזה עולם הגשמי ונתונה ביד גוף שכולו גשמיות, הרי שאין ספק שלכתחילה בודאי שלא היה כדאי שיהיה מצב שכזה, משום שהנשמה היא רוחנית - דבר עדין ביותר, צריך לדעת איך לנהוג בה, כל פגם קטן הוא בולט

ומקלקל הרבה. הנשמה יכולה להיות שמורה כהוגן רק כאשר היא בידי הקדוש ברוך הוא ולא ביד בשר ודם, אמנם אנו מבקשים מאב הרחמים "יהי רצון שלא נחטא עוד ומה שחטאנו לפניך מחוק ברחמך הרבים" ... (קול רינה וישועה, מ"ד).

הריני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה

הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל התעלף באומרו "בושתי וגם נכלמתי להרים אלקי פני אליך" ואמר: אם עזרא הסופר בוש ונכלם - מה נענה אנו? (אור יהל).

ובאמת מדוע אין אנו חשים בושה וכלימה בווינו?

הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל ענה על כך במשל, למי שחטא חטא נורא למלך שהוא פטרונו ומטיב לו, ושכל חייו בידו. ודאי יבוש ויכלם לבוא לפניו ולפתוח את פיו בבקשת סליחה ומחילה, אבל לכתוב לו מכתב התנצלות קל יותר, והבושה בכך פחותה.

ומעתה הדורות הראשונים היו כעבדים לפני המלך, ובושו ונכלמו לפצות פיהם, אבל אנו אין תפילתנו משולה אלא לשיגור מכתב, כמה רחוקים אנו מה"שויתי ה' לנגדי תמיד", שהוא הפתיחה של השולחן ערוך! לכן אין אנו חשים בושה וכלימה בווינו (כוכבי אור).

הפטרת יונה

במנחה של יום הכיפורים קוראים כל בית ישראל הפטרת יונה (פרק א'), שממנה ניתן ללמוד לקח שאין ביכולתו של האדם לברוח מאת ה' אם עבר על צויו, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קל"ט) "אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח" ועוד כדי לעורר את העם בתשובה כדוגמת אנשי נינוה שנושעו רק על ידי התשובה (מטה משה סי' תתע"ט, הובא בכף החיים סי' תרכ"ב אות י"א).

אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סוכה ה, א) כי יונה בן אמיטי מעולי רגלים היה, ומכיון שנכנס לשמחת בית השואבה שרתה עליו רוח הקודש, ללמדך שאין רוח הקודש שורה אלא כשהלב שמח, וכמו שכתוב (מלכים ב, ג) "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'".

ובזוהר הקדוש כתוב שיונה הנביא היה משיח בדורו ובתחילה היה עני, אך לאחר ששמח בשמחת בית השואבה, זכה לקבלת רוח הקודש ואז נעשה גם לעשיר, ואולי בגלל זה נהגו לקנות הפטרת יונה הנביא כסגולה לעשירות כיונה הנביא (ספרים).

מלא כל הארץ כבודו

במדרש תנחומא (סוף פרשת ויקרא) מבואר שכאשר אמר השם יתברך ליונה שילך אל העיר נינוה ויחזירם בתשובה, סירב, כי פחד שמא יהיה קטרוג על עם ישראל משום שידע שתושבי נינוה יחזרו בתשובה, ואז הקדוש ברוך הוא מיד יקצוף על עם ישראל, באמרו: הגויים שלא נתתי להם חוקים ומשפטים, כשהם יודעים שאני גוזר עליהם גזירה מיד שבים בתשובה, ואילו עם ישראל שבכל עת אני שולח להם נביאים היתכן שיהיו קשי עורף?!

אמר יונה, אני בורח מלפני הקדוש ברוך הוא למקום שאין כבודו נמצא שם. מה אעשה? אם אעלה לשמים, שם כבודו שנאמר

(תהלים קי"ג) "על השמים כבודו" ואם על הארץ, שם כבודו שנאמר (ישעיה ו') "מלא כל הארץ כבודו", הריני בורח לים, כי שם לא נאמר כבודו, מכיון שירד לאוניה, חישבה להשבר מחמת רוח הסערה שה' הטיל שם. אמר רבי חנינא שבעים לשונות היו באותה אוניה וכל אחד אלהיו בידו, אמרו, אותו אלהים שיציל אותנו מן הצרה הזאת סימן שהוא האלהים האמיתי. ועמדו וקראו איש בשם אלהיו ולא הועיל להם.

ויונה בצרת נפשו שכב ונרדם. בא אליו רב החובל ואמר לו הרי אנו עומדין בין מות לחיים ואתה נרדם? מאיזה עם אתה? אמר להם עברי אנכי. אמרו לו והלא שמענו כי אלהי העברים גדול הוא, קרא אל אלהיך אולי יעשה לנו ככל נפלאותיו שעשה לכם בים סוף! אמר להם בגללי הצרה הזאת באה עליכם כי מלפניו אני בורח משום שחשבתי שאין בים כבודו ועכשיו אני רואה כי בים וביבשה כבודו "שְׂאוּנִי וְהַטִּילֵנִי אֶל הַיָּם" ואז ישתוק הים מעליכם. ר' שמעון אומר לא קיבלו האנשים את דבריו של יונה להפילו לים, והפילו גורלות, ונפל הגורל על יונה, מה עשו? נטלו את הכלים אשר באוניה והשליכו אותם לים להקל מעליהם ולא הועיל. נטלו את יונה ועמדו על שפת הספינה ואמרו: ה' אלהי עולם אל תתן עלינו דם נקי להרוג, שאין אנו יודעים מה טיבו של זה האיש, והוא אומר בשבילי הצרה הזאת באה עליכם.

הטילו אותו עד ארכובותיו (ברכיו) ועמד הים מזעפו. לקחו אותו אצלם, התחיל הים שוב להיות סוער. הטילו אותו עד טבורו ועמד הים מזעפו, לקחו אותו אצלם והים סוער עליהם, עד שהטילו את כולו לים ואז שתק הים מזעפו.

אמר רבי טרפון אותו דג שבלעו היה ממונה מששת ימי בראשית לבלוע את יונה. ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלושה לילות, ונכנס יונה לתוך פיו כאדם שהוא נכנס לבית כנסת גדולה, והיו שתי עיניו של הדג כחלונות מפותחות ומאירות עבור יונה. רבי מאיר

אומר מרגלית אחת תלויה במעיו של דג והיתה מאירה ליונה כשמש הזה שהוא מאיר בגבורתו בצהרים, והיה רואה יונה כל מה שבים ושבתהומות שנאמר "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" (תהלים צ"ז).

אמר הדג ליונה הנביא: אי אתה יודע שהגיע זמני להאכל לתוך פיו של לויתן?! (זהו אותו לויתן המוכן לסעודה של הצדיקים לעתיד לבוא) **אמר** לו, הוליכני לשם ואני מבטיח להציל אותך ואת נפשי. הוליכו אצל לויתן, אמר לו יונה ללויתן, בשכילך באתי לראות מְדוֹרְךָ בים, ולא עוד אלא שאני עתיד ליתן חבל בצוארך ולעשות אותך לסעודה גדולה של צדיקים. ומכיון שרצה יונה להציל את עצמו ואת הדג, הראה ללויתן את חותמו של אברהם אבינו ומכיון שראה הלויתן את הברית ברח מהלך של שני ימים לפני יונה (מרוכ צדקותו של יונה הנביא).

אמר יונה לדג: הצלתיך מפיו של לויתן, הֲרָאֵנִי את כל מה שבים ובתהומות, הֲרָאֵהוּ שבילי ים סוף, שאול תחתיות, והראהו פתח גהינם וראה שם אבן השתיה קבועה בתהומות, וראה שם בני קרח עומדים ומתפללים עליה, אמר הדג ליונה הרי אתה עומד תחת היכל ה', התפלל ואתה נענה! מיד אמר יונה לדג עמוד במקום עומדך כי אני מבקש להתפלל, מכיון שהתפלל הקיא הדג את יונה ליבשה.

כאשר ראו כל המלחים את כל הנסים והאותות והנפלאות הגדולים שעשה הקדוש ברוך הוא עם יונה, עמדו והשליכו איש אלהיו, וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו את בשר ערלתם, ושם זבחו זבח, כלומר ברית מילה שהוא כדם זבח.

"ויאמר אליהם שאוני והטילוני אל הים" (יונה א, י"ב)

כאשר ראה יונה שהיתה סערה גדולה בים והאניה חישבה להשבר וכל זה בגללו אמר "שאוני והטילוני אל הים", והדברים צריכים ביאור מדוע אמר להם יונה "שאוני והטילוני" וכי לא יכל

לזרוק את עצמו אל הים, ואפילו לא רצה לזרוק את עצמו לים, היה די לו לומר "הטילוני אל הים"?

ויש לומר כי יונה חשב בליבו שאולי תוך כדי כך שישאו אותו יתעוררו עליו רחמים מן השמים והים ישקוט, לכן אמר להם שאוני והטילוני. ועוד שאין לתאר ולהעריך רגע אחד בחיים שבו יכול אדם לקנות את עולמו... (מפי השמועה)

ומכל מקום, גם לאחר שזרקו את יונה הנביא לים, בהשגחה פרטית לא אירע לו שום נזק, למרות הסכנה הגדולה שבה היה נמצא: והיה שמור בתוך מעיו של הדג כדי שיראה את כבודו של השם יתברך גם במצולות הים כמבואר לעיל ומעוד כמה טעמים הכמוסים מעמנו.

מכאן יש ללמוד יסוד לכל חיי האדם, והוא כי פעמים רבות נקלע האדם לבעיה קשה שבתוך זמן קצר הוא צריך לפתור אותה, או שלפניו נמצא חולה שמצבו אנוש, עליו להאמין שהקדוש ברוך הוא יכול לשנות את מזלו של האדם ברגע אחד לטובה ולהשפיע עליו כל טוב. אם אמרו חז"ל שהקדוש ברוך הוא דן את כל העולם בראש השנה בסקירה אחת, הרי שבודאי אין לו בעיה להושיע את האדם ברגע אחד בכל מצב שנמצא, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות י') אפילו חרב חדה מונחת לו על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים, דקדקו רבותינו "חרב חדה", לומר שאפילו אם אותה החרב מונחת על צוארו של האדם במקום החוד ומה שנשאר הוא רק להוליך אותה על צוארו של האדם כדי להורגו ואין צורך אפילו להופכה, בכל זאת אל ימנע עצמו מן הרחמים.

"ויאמינו אנשי נינוה באלוקים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם עד קטנם" (יונה ג', ה')

הנה כשאנו מתבוננים בענין מה שאמר יונה לתושבי נינוה וכיצד התייחסו לדבריו רואים אנו דבר מתמיה עד מאד, שהרי כאשר אמר יונה לאנשי נינוה "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת" כתוב "ויאמינו אנשי נינוה באלוקים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם" והרי אנשי נינוה לא הכירו את יונה כאדם חשוב, וכל שכן שלא היה נחשב אצלם כמלך או כמו שר חשוב, ואם כן כיצד מתבארים הדברים שכאשר הוא אומר בסך הכל חמש מילים "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת" כולם חוזרים בתשובה, ומה גם שדבריו השפיעו גם על המלך כמו שכתוב "ויגע הדבר אל מלך נינוה ויקם מכסאו ויעבר אדרתו מעליו וכס שק וישב על האפר" מה פשר הדברים?

התשובה לכך מתבארת על פי המדרש (הובא ברש"י על הפסוק "מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה" בראשית י"א) שנמרוד הרשע היה גיבור ציד - כלומר צד דעתם של בריות בפיו, והיה משפיע על כולם למרוד חלילה בבורא עולם, ומכיון שראה אשור את בניו ששומעים לנמרוד למרוד בהשם יתברך ולבנות את מגדל בבל, יצא משם ובנה לו את עיר נינוה, ומשך את בניו אל עירו לבל יושפעו מנמרוד.

מעתה מבואר שמכיון שעיר זו שנבנתה בימי אשור מטרתה היתה כדי לפרוש מנמרוד ומדעותיו העקומות והכפרניות, אותה השפעה פעלה על עיר נינוה גם לדורות, לכן ברגע ששמעו אנשי עיר נינוה שה' כועס עליהם מיד חזרו בתשובה.

כלפי מה הדברים אמורים? עם ישראל מתאמצים ביום הקדוש הזה בתפילות ובתחנונים, התפילות, הבקשות, והתעניות הללו יש בכוחם להשפיע למשך כל השנה, מלבד ההשראה המיוחדת שיש ביום

הקדוש הזה מאת אבינו מלכנו שנמצא בתוכנו, הבה ננצל רגעים הללו, ובזכות זה בודאי נזכה בעזרת ה' לסיעתא דשמיא ולשנה טובה ומבורכת.

תפילת נעילה

התפילה האחרונה של יום הכיפורים נקראת נעילה,

ללמדנו שעתה כשחלף היום, בשעה שהימים הנוראים מסתיימים, עלינו לנעול בתוככי נפשנו ובעומק לבנו את עוצם התלהבות הקדושה ואת שפע רגשי הקדושה שצברנו לנו ביום המיוחד הזה, שלא יפוגו ולא יתנדפו, ועלינו לעצורם בקרבנו לכל ימות השנה (מנחם ציון, ירח האיתנים).

נעילת שערי שמים

הקדוש ברוך הוא פתח לנו שערי שמים מראש חדש אלול, וימינו היתה פשוטה לקבל את כל מי שחפץ לשוב אליו. על חדש אלול דרשו חז"ל את הפסוק "אני לדודי ודודי לי" כלומר שהיה צורך קודם בהשתדלות שלנו כדי שנזכה לקבל את השפע מאת בורא עולם. ואילו על יום הכיפורים כתוב "קול דודי דופק" - היינו שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו דופק על לוח לבו של כל יהודי ומעוררו לשוב בתשובה. מלבד עצומו של היום הקדוש הזה שהוא מיוחד במינו, בנוסף גם ים של רחמים מושפעים עלינו מאת השם יתברך.

וברגעים הללו שעת נעילת שערי שמים כולנו עומדים ומשתאים, מחכים שהקדוש ברוך הוא ימציא לנו מחילה. ברגעים הללו מוכן הקדוש ברוך הוא לנקות אותנו מכל החטאים כתינוק, שלמרות שהוא מלכלך את עצמו, אמו מחליפה את בגדיו ולאחר מכן מנשקת אותו, כך אהבת הבורא יתברך אלינו.

וכשאנו מתבוננים בזמן היקר שעומד לרשותנו אנו נזכרים במשלו הנפלא של המגיד מקוטנא זצ"ל שמשקף את חשיבות הזמן עד כמה צריך לייקר אותו: מעשה במלך שנלחם זמן ממושך נגד אויביו, ומכיון שראה שחיילים רבים מהעם נופלים החליט לנוח

מהמלחמות, והכריז ואמר שמי שיתן לו עצה כיצד להפסיק את המלחמה יתן לו פרס - זמן של חמש דקות להכנס לארמון לאוצר המלוכה וליטול מה שירצה, והנה בא איש נבון וחכם ויעץ לו מה לעשות, ואכן עצתו הועילה ופסקה המלחמה. שמח המלך על כך, אך דאגה אחת היתה בלבו כי מעתה חייב הוא לקיים את הבטחתו לאפשר לאותו אדם ליטול מה שרוצה מאוצר המלוכה במשך חמש דקות, הרי בזמן כזה אפשר לאסוף הון רב. כראות אחד היועצים של המלך שהוא דואג, אמר לו: כבוד המלך, קיים הבטחתך ותן לאותו יועץ שיכנס לארמון חמש דקות כפי שהובטח לו ליטול מה שרוצה, ואני אדאג לטפל בענין, בינתיים אותו האיש הלך לחנות ביגוד וקנה לכל בני ביתו חליפות ושמלות ושילם בצ'קים דחויים כי היה סמוך ובטוח שהוא עומד להיות המליונר של המדינה. ולעומתו היועץ הכללי של המלך תכנן עצה.

מה עשה, בפינה אחת של הארמון העמיד מיני מתיקה מיוחדים ובמקום השני הניח פירות מובחרים, וכן על זה הדרך, וברקע השמיע מנגינות מיוחדות המושכות את לב האדם עד עומק הנשמה.

כשנכנס היועץ במועדו לארמון, שמע את המנגינות המיוחדות שלא שמע מעולם והשתהה מעט, תוך כדי כך ראה את הבר הענק שממולו ולא יכל להתאפק, ומכיון שהתחיל לטעום נגרר אחר האכילה.

והנה תוך כדי כך הוא מרגיש טפיחה על גבו, אחד משליחי המלך אומר לו: זהו!, עברו חמש הדקות שהיו ברשותך לאסוף מה שתבקש, אותו אדם כמובן חשך עליו עולמו ולבו נחמץ בקרבו: כמה שקי יהלומים יכולתי לאסוף תוך חמש דקות הללו, ובמקום זה נמשכתי למנגינות ולמאכלים הערבים שהטעו אותי. חלפו הלכו כל אותם ההנאות, כמה טיפש הייתי שנגררתי אחר הבלים במקום לאצור לי אוצר שיעמוד לי ולזרעי עד סוף כל הדורות.

כך הוא בדיוק אנו בדקות הללו, בידינו הזדמנות פז לבקש מהקדוש ברוך הוא כל מה שאנו רוצים, ובפרט למי שקיבל על עצמו קבלות להתחזק בעבודת השם יתברך כל אחד לפי עניינו, הרי שברא לו הרבה מלאכים שיסנגרו עליו בשמים, אך היצר יודע היטב כמה הזמן הזה הוא יקר ומשתדל בעוז ותעצומות להסיח את דעתנו. נשגב ונזכור שהקדוש ברוך הוא עדיין נמצא בתוכנו ומוכן לקבלנו באהבה, וכל מה שנבקש מעומק הלב נקבל.

סָכַל הוא מי שלא ינצל את הזמן היקר הזה. (גפן ישראל דרוש ט"ו)

כיוצא בזה עלינו לזכור את מה שאמר דוד המלך עליו השלום "אדם להבל דמה ימיו כצל עובר", והרי שבודאי מי שלא מנצל את חייו הקצרים "ואם בגבורות שמונים שנה" לתורה ומצוות, כשיגיע לעולם האמת כמה שיבכה הרי שכבר לא יועיל לו, כי השאיר אחריו הרבה חובות ללא שום כסוי. היתה לו אפשרות לאסוף אוצר של מצוות תורה ומעשים טובים אשר יקרים הם מזהב ומפז, אך הוא התפתה לעצת היצר הרע שמסנוור את האדם לכל הדברים שכביכול נעימים, וסימן הוא שלא עשה חשבון נפש ולא היה חכם מספיק, אבל אם ניצל את חייו לתורה ומצוות, אשריו בעולם הזה וטוב לו בעולם הבא.

שעת מלחמה כפחד שעת נעילה

סיפר הרב הצדיק הג"ר שלום שבדרון זצ"ל ששמע מתלמיד ישיבת מיר שאביו תיאר לו את הפחדים שהיו במלחמת יפן ורוסיה, ובתוך תיאורו סיפר לו איך שהפצצות שרקו מכל עבר, והיו רגעים שהפחד היה כל כך גדול כמו הפחד שיש בתפלת נעילה, זו היתה הדוגמא שהביא אותו אב בכדי להמחיש את הפחד הנורא הזה, כך היתה ההרגשה בדורות הקודמים (קול דודי עמ' כ"ב). כשאנו מתכוננים בתיאורו של אותו אב שדימה את קול הפצצות ופחד המלחמה כמו

הפחד שיש בתפלת נעילה, יכולים אנו לתאר לעצמנו באיזו השראה של פחד היו דורות הקודמים בשעת הנעילה, שעה שהקדוש ברוך הוא חותם כל אדם מה שנגזר עליו.

תפלה על הרחוקים שבעם ישראל

אפילו מי שרחוק מהיהדות במשך השנה, בכל זאת ביום הקדוש הזה יש לו נקיפות מצפון אם לא יבוא להתפלל, כי אם הקדוש ברוך הוא מכריז שמוכן הוא לסלוח למי שחטא במשך השנה בתנאי שישוב החוטא בתשובה, איך אפשר להתעלם מהזדמנות שכזו, ולוותר על המתנה הגדולה הזו? הן נשאל את מי שהשתתף בתפילות שנערכו ביום כיפור בבתי כנסיות האם מרגיש את עצמו כאדם אחר? בודאי שיענה בחיוב.

אולם יש לזכור כי לצערנו עדיין יש הרבה מאחינו בית ישראל שלא זכו להשתתף בתפילות שבבתי כנסיות ביום הקדוש הזה הן בשוגג הן במזיד, ועל כן עלינו לנצל הזדמנות זו להתפלל על כל עם ישראל הרחוקים שיזכו לחזור בתשובה ולכוון הרבה בתפילת העמידה בפרט באומרנו "וַיַּעֲשֵׂנוּ כֹלֵם אֲגוּדָה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבְבֵּנוּ שְׁלֵם", כמו כן נכוון כולנו במילים "זכרנו לחיים" שהקדוש ברוך הוא יִזְכֶּה את כל עם ישראל לחיים אמיתיים של תורה כדי לזכות לחיים הנצחיים בעולם הבא, מלבד התפילה על החיים הגשמיים של הגופות שאף אדם מישראל לא ימות בלא זמנו.

"יתגדל ויתקדש שמיא רבא"

אמר הגאון רבי יצחק מואלוז'ין (בנו של רבי ישראל מואלוז'ין) זצ"ל כי למד מיהודי פשוט כיצד להתפלל, ומעשה שהיה כך היה:

כידוע בזמן הקנטוניסטים היתה גזרה קשה על עם ישראל, שהיו שלוחי הצאר הרוסי חוטפים ילדים יהודים קטנים והיו מגדלים אותם כדי לשרת בצבא עשרות שנים עד גיל חמישים.

שני גדולי הדור רבי יצחק מואלוזין ובעל הצמח צדק החליטו ללכת לבית המלוכה כדי לבקש לבטל את הגזירה הנוראה הזו ולהשיב את אותם יהודים לביתם. הדבר היה סמוך ליום כיפור, כשהגיעו לשם בערב יום כיפור חיפשו מנין להתפלל, ואכן אמרו להם שיש כאן בסמוך קבוצה של חיילים יהודים שמתפללים, והם היו מאותם ילדים שנחטפו. התפללו עמם כל תפילות יום הכיפורים, וכשהגיעו לתפילת הנעילה כיבדו את רבי יצחק מואלוזין שיעלה לתיבה, כי בדרך כלל היה נהוג לכבד את החשוב לתפילת נעילה. תוך כדי כך ניגש אחד החיילים וביקש לעלות חזן כי כבר כמה שנים הוא חזן בתפילה זו, ותוך כדי כך גם הראה את הצלקות שבגופו מחמת המכות האיומות שספגו. אמר לו רבי יצחק, בכבוד, עלה לבימה.

עלה האיש לתיבה ופתחו הציבור בתפילת "אל נורא עלילה המציא לנו מחילה בשעת הנעילה" לאחר מכן שתקו הציבור וחיכו שיתחיל החזן את אמירת הקדיש, והנה החזן התחיל לבכות מעומק לבו וכך החל לומר: רבונו של עולם, על מה מליוני יהודים עומדים ומתפללים לפניך בשעות אלו, בתפילת נעילת שערי שמים? על בני חיי ומזוני, ואילו אנו על מה יש לנו להתפלל, על חיים? בודאי שלא! כי אנו מתפללים לפניך כל יום שטוב מותנו מחיים שכאלו, ואילו על הפרנסה אין זו דאגתנו כי אנו ניזונים על חשבון הצאר. לבנים גם זה לא נוגע אלינו, כי אנו כבר מבוגרים ומי יודע אם נזכה אי פעם לשאת אשה ולחבוק בן; מה שחשוב לנו זה רק דבר אחד שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא, ואז התעצם קולו "יתגדל ויתקדש שמה רבא".

כשמוע רבי יצחק מואלוזין את הדברים היוצאים מקירות לבו של היהודי, אמר לרב "צמח צדק": למדתי מכאן כיצד להתפלל תפילה רק למען שמו יתברך, נכון שיש הרבה בעיות וחסרונות בענייני גשמיות, אולם בעיות שכאלו לא נקראות בעיות, אלא עצם זה ששכינת עוזנו בגלות זו הדאגה הגדולה. כשחיים אנו ללא בית המקדש, ללא אורים ותומים, ללא כהן גדול ומזבח שיכפר בעדנו, אלו נקראות בעיות. להיות בחובות כספיים לבשר ודם זה לא נקראת בעיה העיקר של אדם יהודי לנו חובות של עבירות כלפי הקדוש ברוך הוא שמרבה להיטיב לנו.

מעשה בחסיד שניצל את רגעים האחרונים

מעשה בחסיד אחד שניצל את חודש אלול לתורה ומצוות והכנות מיוחדות לקראת יום הדין, וגם ביום ראש השנה התפלל בכוונה גדולה. והנה ביום ג' תשרי (יום גדליה) גמר בלבו לשהות ביום כיפור במחיצתו של האדמו"ר שלו, בו ביום יצא לדרך והגיע בערב כיפור. אמר בלבו כעת אוכל לנוח מטורח הדרך ולאחר מכן אלך למקוה ואוכל סעודה מפסקת, והנה כשנעור משנתו ראה שהשמש עומדת לשקוע, אמר בלבו: הנה לא הספקתי לטבול ולא לאכול, אין לי ברירה רק לרוץ לבית הכנסת ולומר עמם "כל נדרי".

אך כשהגיע לבית הכנסת חשך עליו עולמו! ראה שהם נמצאים באמצע תפילת נעילה. אמר: אוי לי שישנתי כל יום כיפור הקדוש במקום להתפלל. אך אותו החסיד התאושש ולא נפל ברוחו, והתפלל בהתלהבות ובכוונה תפילת נעילה יחד עם הציבור, ולאחר מכן הלך לסעוד את נפשו.

דאגה נפלה בלב החסיד ומאד תאב היה לדעת מדוע נתגלגל עליו כל זאת. פנה אל האדמו"ר שלו ושאלו לפשר הדבר. הביט בו האדמו"ר ואמר לו רואה אני עליך שבחודש אלול השגת השגות

גדולות, ועל כן החליטו ביום ראש השנה בבית דין של מעלה להעלות אותך לדרגה גבוהה, אך המקטרגים התקנאו בדבר, וביקשו לנסות אותך, ולכן הרדימו אותך כל יום הכיפור, וכאשר התעוררת בשעת הנעילה אז היה הניסיון לראות מה תעשה במצב שכזה, האם תפול ברוחך ותתיאש מלהתפלל תפילת הנעילה, או לא,

אולם עתה כאשר נתעוררת בסוף היום והתגברת על הכל, התפללת במרץ ונצלת את שעה האחרונה שנותרה לסיום יום כיפור, הובטח לך מהשמים שהשנה תהיה לך התעלות מיוחדת וכן היה.

מכאן למדנו כמה צריך האדם להזהר לבל יפול ביאוש בכל מצב, אף אם המרה את פי השם יתברך עליו להתאושש מיד ולהתגבר כארי וישוב אל ה' וירחמהו, שהרי אותו חסיד כל שאיפותיו היו לזכות להתפלל עם האדמו"ר תפילות יום הכיפורים, ובשעות כה גורליות נרדם, ועם כל זאת לא נפל ליאוש אלא ניצל את תפילת הנעילה, ותפילה זו הכריעה את הכף לזכותו בהצלחה אמיתית...

השפעת תפילת נעילה למשך שאר ימות השנה

ידוע לכולם ששעת נעילה היא שעת ההתרגשות ביותר וההתקרבות ביותר למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאז האדם מגיע לדרגה הגבוהה ביותר.

ובכן, כך אמר הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל את אותה ההתעלות של שעת הנעילה יש לחוש במשך כל השנה, כלומר אם יבוא אדם ויספר לנו איזשהו לשון הרע, או כשאנו עומדים באיזשהו נסיון של עבירה ואפילו חשש עבירה, עלינו לשאול את עצמנו: אם שעה זו היתה שעת נעילה האם היינו עוברים על העבירה שלפנינו? ולמעשה בכל פעולה יש לחשוב מה הקדוש ברוך הוא רוצה ממני ברגע זה: לעשות או לא, לְדַבֵּר או לא.

ובכלל יש להתבונן מהי היראת שמים שאנו מדברים עליה, יש יראת שמים ויש יראת שמים. יש סוג יראת שמים שהיא נקראת "יראת העונש" (לא תמידית), למשל אם אדם הזדמן לשמחה והגישו לפניו מאכל והוא מסתפק אם המאכל בהכשר טוב או לא, והוא מתגבר על יצרו, ומספק מחליט שלא לאכול את אותו המאכל, הרי זו נקראת יראת העונש כי ברגע זה הוא עומד בנסיון וחושש מהעונש הצפוי לו ולא אוכל.

אולם יש סוג יראת שמים יותר נעלית והיא נקראת "יראת הרוממות" (יראת שמים תמידית) על פני האדם ניכרת יראת השמים בכל עת שתפגשו, וזהו שאמר הכתוב "יראת השם טהורה" (תהילים י"ט), לומר מהי היראה הטהורה האמיתית - "כשעומדת לעד" (מלוא העומר)

סיום תפילת נעילה

בסיום תפילת הנעילה אומרים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" ליחד שמו יתברך" וכן שבע פעמים "ה' הוא האלוקים" ברגש עמוק כדי ללוות כביכול את השכינה שהיא נפרדת מאתנו, שהיתה עמנו מאז ראש חודש אלול ועד עתה, ועכשיו היא חוזרת לרקיע השביעי. וכנגד שבעה הרקיעים אומרים שבע פעמים "ה' הוא האלוקים", יחד עם זה אומרים שבע פעמים פסוק "קראתי בכל לב ענני ה' חוקיך אצורה" בכל לבנו, ולכן תוקעים בשופר סימן לסילוק השכינה למעלה שנאמר: "עלה אלוקים בתרועה", וגם זכר לתקיעת יובל שהיתה ביום הכיפורים; והתוספות כתבו שהתקיעות הם להראות שהוא יום טוב להרבות בסעודה, ולכן במוצאי יום כיפור יברכו איש אחיו בצאתו, כדרך שאומרים בשבת ויום טוב (שולחן ערוך אור"ח סי' תרכ"ג ו', באר היטב שם).

"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"

בליל יום הכיפורים אנו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם, לפי שאנו חשובים כמלאכים, וזאת למרות שאנו שְׂבָעִים מאוד מכל המאכלים והמעדנים שנהננו מהם בערב יום הכיפורים.

ולעומת זאת במוצאי יום"כ שגופנו כה מקודש מהתענית ומהתפילה, בכל זאת בתפילת ערבית אנו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו" בלחש. וצריך להבין מדוע עתה איננו נחשבים כמלאכי רום, שאין אצלם ענין אכילה ושתייה?

אולם ההבדל הוא, שבתחילת יום הכיפורים שאכלנו הרבה - בכל זאת כל מחשבותינו ומאויינו היו להעתיר תפילה חמה, וְלִרְצוֹת את השם יתברך שיסלח על פשעינו, ועל כן אנו נחשבים כמלאכים. אך במוצאי הצום אף על פי שאנו מְעוּנִים, מכל מקום מחשבתנו עסוקה בסעודה שאנו עומדים לאכול, ועל כן שוב אין אנו חשובים כמלאכים. וזאת על פי הבעש"ט - שעיקר מהות האדם נמדדת לפי המקום שבו נמצאת מחשבתו! (מועדי השנה עמ' נ"ח).

על הממהרים בתפילת ערבית במוצאי יום הכיפורים

על אלה הנחפזים במוצאי יום הכיפורים בתפילת ערבית, כדי למהר הביתה לאכול, אמר ה"חפץ חיים" בדרשתו בעיירה אחת: **אנו** רגילים לכנות את היצר הרע בשם "גזלן". אספר לכם סיפור ממנו יתבאר למה קוראים לו בשם זה.

מעשה באיש אחד שנשא על גבו סחורה מוברחת מן המכס, ולכן לא הלך דרך העיר, כדי שלא ליפול בידי שוטרי המכס אלא קיצר הדרך מהיער ששם לא מצויים שוטרים. כשנכנס ליער, שמע

מאחוריו קול פרסות סוס, ונפל עליו פחד גדול, כי חשש שמא זה אחד השוטרים הרודף אחריו, ואמנם היה זה שוטר מכס. עלה במחשבתו לברוח, אבל כאשר ראה כי לא יצליח מאחר שבודאי שהשוטר ישיגנו, החליט לעשות עצמו כאינו שם לבו לשוטר, וללכת בשקט לדרכו, ואז אולי כאשר השוטר יווכח כי אינו שת לבו אליו, לא יחשוד בו ויעזוב אותו לנפשו.

כאשר התקרב אליו השוטר, קבל האיש את פניו בברכה ובשמחה מעושה, ואמר: אני שמח מאד שאנו נפגשים כאן, כי פחדתי ללכת לבדי מפני שודדי היער, וטובים השניים מן האחד.

נענה לו השוטר בחיוך, והמשיכו בדרכם בצוותא. והנה לפני שהגיעו לעיר אמר לו השוטר: שמע נא חביבי, שים את סחורתך על סוסי. נתיירא האיש מאד, אבל בכל זאת הבליג על פחדו ועשה עצמו כאילו אינו מבין למה מתכוון השוטר. לאחר שאמר לו השוטר שנית, השיב: הרי אנו קרובים לעיר, ובעוד כמה רגעים נהיה כבר בתוך העיר, למה לי אפוא, להטריח אותך לקחת את החבילה ואחרי כן להורידה? **הרעים** עליו השוטר בקולו: יודע אני כי סחורתך מוברחת היא מהמכס, ולכן מחרים אני את הסחורה, ואותך אני אוסר ומעמיד למשפט.

נבהל האיש עוד יותר, והטיח כלפי השוטר: גזלן אתה!

תמה השוטר: וכי מה גזלתי ממך? אתה סוחר בסחורה מוברחת ומטיל אשמה עלי? אתה לבדך אשם במצבך.

אמר לו האיש: אין אני מאשים אותך על שהחרמת את סחורתי ועל שאתה תובע אותי למשפט, זהו תפקידך ועליך למלא אותו, אבל חמתי עליך על שנתת לי לסחוב על גבי את הסחורה במשך כל הזמן; והרי יכולת מיד כאשר פגשת אותי, להחרים את הסחורה ולא לעייף אותי כל כך, לכן אינך אלא גזלן!

כך, אמר ה"חפץ חיים" קוראים אנו ליצר הרע בשם "גזלן", כי אילו היה בא אל היהודי בבקר יום הכיפורים ומבקש לפתות אותו ולשכנעו שאינו בקו הבריאות ואל יצום ביום הכיפורים הזה, היינו מבינים שזהו תפקידו ואין להתלונן עליו, אבל אם הוא נותן לנו לצום כל היום, ורק לפנות ערב כאשר צמנו כבר כל היום ולא נשארו אלא כמה דקות לסיים את הצום כדת וכדין, אז הוא בא אלינו וטוען שאם לא נזדרז בערבית כדי ללכת עכשיו מיד לאכול נסתכן, הרי הוא מבקש להפסיד את כל צום התענית שלנו, בגלל רגעים ספורים ש"נרויח" מקיצור התפילה, האין זה גזלן אמיתי?

לכן אני מייעץ לכם, סיים את דרשתו, לבל תפסידו רווח של כל היום הקדוש הזה יום הכיפורים, בשביל שעה קלה (קול השבת אלול תשי"ט).

מוצאי יום הכיפורים

"לך אכול בשמחה לחמך, ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלהים את מעשיך".

אמרו חכמינו ז"ל במדרש, שבמוצאי יום הכיפורים יוצאת בת קול ואומרת: לך אכול בשמחה לחמך... ושואלים: לשם מה יש צורך בבת קול במוצאי יום הכיפורים לומר כל זאת? אלא אמר על כך הגר"ח מבריסק ז"ל לפי שבשעה שכולנו קדושים וטהורים וזכים מקנן בלבנו רצון עז להמשיך את הצום, להמצא בקדושה זו עוד כמה שעות, על כן צריך את קול מן השמים - לך אכול...

העיקר שהימים הנפלאים לא ילכו לאיבוד

רבי ישראל סלנטר זצ"ל היה אומר: העולם נוהג לשוב בתשובה בעשרת ימי תשובה, אנשי מעשה מקדימים לחדש אלול, ואני אומר שיש להתחיל בתשובה מיד אחרי נעילת יום הכיפורים.

זכינו בעזרת השם להיות במחיצת השכינה שהיתה בתוכנו - בתוככי כל אחד ואחד מישראל ביום הכיפורים, וכביכול ללוות את השכינה בסיום תפילת הנעילה למקום היכלה באמירת "ה' הוא האלוקים" שבע פעמים כנגד שבעה רקיעים.

העיקר הוא שכל המטען הנפלא שאצרנו בחודש אלול, ביום ראש השנה וביום כיפור לא ילכו לאיבוד, ושכל המאמצים הכבירים לא לחינם יהיו, נלך מעתה יחד עם כל הקבלות שקיבלנו על עצמנו, יחד עם כל ההתחזקות, לאורך שאר ימות השנה; ואשר על כן יש לעמוד על המשמר במשך כל השנה שהיצר הרע לא יחליש כוחנו באף מצוה או התחזקות בתורה ויראת שמים, כי אם אדם לא יעמוד על המשמר, ויתרפה אפילו ממצוה אחת, בסופו של דבר יפסיד הכל.

וכדי להמחיש את זאת נביא מעשה נפלא (שהובא בספר אור הלבנה חלק א')

מעשה בעשיר אחד שהיה רוכב על סוס. בזנב הסוס היתה קשורה עז, ובצוארה פעמון. חלפו לידו שלשה גנבים. הראשון התפאר בפני חבריו שהוא יכול לגנוב בערמה את העז, ובעליה לא ירגיש בו. הגנב השני התפאר שהוא יכול לקחת את הסוס מהעשיר בלא שירגיש, ויברח לו, והשלישי התפאר שהוא יכול לקחת אף את מעילו של העשיר בלא שירגיש.

יצאו הגנבים כל אחד לדרכו. הגנב הראשון החל לעקוב אחרי העשיר, ובאמצע הדרך לקח את הפעמון הקשור על העז והעבירו לזנב הסוס, וגנב את העז. מתחילה העשיר לא הרגיש בזה כי היה שומע הפעמון מקשקש כדרכו והיה בטוח שהעז משתרכת אחריו, אך כאשר עצר באמצע הדרך לנוח התבונן וראה שהעז איננה והפעמון המצלצל קשור בזנבו של הסוס, והיה בצער גדול מזה, כי מהעז היה שותה כל יום כמה כוסות חלב טרי ורענן להשיב את נפשו.

ואז פנה אליו הגנב השני ושאל אותו: אדוני! מדוע פניך רעים וזועפים? ענה לו העשיר: כי גנבו לי את העז היקרה שהיתה לי. אמר לו הגנב: ראיתי אדם אחד שברח עם העז לכוון השני. אמר לו העשיר: אם כן, איפוא עשה עמדי חסד והחזק את הסוס ואני אלך וארדוף אחריו ואקח ממנו את העז שלי. "בשמחה רבה אעשה זאת למענך, ידידי!" אמר הגנב, ולקח את הסוס מידי ובלו מִגָּחַךְ על טפשותו של בעל הסוס. כשחזר העשיר עייף ויגע ללא העז, לא ראה גם את הסוס, והיה העשיר ממשיך להלך בדרך עצוב וכואב על אובדן העז והסוס גם יחד.

מצא אדם אחד בוכה על שפת הבאר, שאלו העשיר מדוע אתה בוכה בן אדם? ענה לו: כי נתנו לי ארגז מלא אבנים טובות ומרגליות להעבירו למלך ונפל לי בבאר, ספר לו העשיר שגם לו היה אסון שגנבו לו עז וגזלו ממנו סוס, ענה לו אותו אדם: אם אדוני יוכל לרדת

להביא לי את הארגז מן הבאר, אתן לו בשכרו דמי הסוס והעז גם יחד, ועוד מתנה דמי טרחה על זה. שמח העשיר שמחה גדולה על ההזדמנות להציל את הפסדו הכספי, ומיד פשט את חליפתו מעליו ומסרה לאותו אדם וירד לבאר. לאחר שחיפש ולא מצא כלום עלה מן הבאר ונוכח לדעת שאיבד גם את לבושו. וילך בפחי נפש אבל וחפוי ראש על רוע מזלו.

והנמשל מובן מאליו, שאם אדם רואה שהפסיד איזה מצוה, או אותו היום לא הלך לו טוב בלימוד, חלילה מליפול ליאוש או לדיכאון, כי מה יתן ומה יוסיף לו, אלא אדרבא יש לו לנהוג בעירנות ולדעת שזוהי רק עצת היצר שמבקש להפסידו לגמרי. עליו להתחזק בספרי מוסר, ואם יש צורך יקבל עליו קבלות וסייגים לעמוד על המשמר, ובכך יתברך בכל עניו ויזכה להיות עבד נאמן לה' יתברך.

הנהגתם של רבותינו ז"ל לאחר כפור

כך כותב הגאון האדר"ת: בשנים האחרונות בכיתי ביותר בתפילת ערבית של מוצאי יום הכיפורים ולבי נמס כדונג בזכרי על פרידתי ממקום קדוש ומיום הקדוש, אשר יום שלם היינו דבוקים בעבודת ה', תכלית כל השנה כולה בתענוג רוחני אין קץ עונג ה', ועתה נצטרך להיפרד למשך שנה שלמה (נפש דוד ע"מ 132).

ועל הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל מסופר שהיה נוהג לבקש מתלמידי הישיבה למחרת יום הכיפורים שישבו ללמוד קצת לפני נסיעתם הביתה ל"בין הזמנים" כדי שלא לתת פתחון פה לשטן לקטרג ולומר לפני ה' יתברך שאחרי שמחלו להם עוונותיהם בורחים הם מיד מן הישיבה בלי ללמוד, והזהיר מאד על הדבר באומרו שאסור לשכוח שימי הדין עדיין נמשכים עד הושענא רבה והדין יכול להשתנות בימים אלו. והסביר שימים אלו הם ימי מבחן שנותנים לאדם להראות שהוא מקיים באמת כל מה שהבטיח בעת שביקש

מחילה, ואם אינו מקיים יתכן שחס ושלום תבטל המחילה וממילא ישתנה הדין (לב אליהו ח"א ע"מ 49).

והעיד בנו הגאון רבי אליעזר לאפיאן זצ"ל: שמעתי מאבי אדוני מורי זצ"ל שענין הפתקים בהושענא רבה הוא, שאם אדם נזהר ומקיים קבלותיו שקיבל על עצמו עד הושענא רבה זוהי הוכחה שהקבלה היתה אמיתית, ומה שחטא אח"כ הרי זה כאילו חטא בפעם הראשונה, וזוהי גם הטענה שהיתה במעשה העגל שסרו מהר מן הדרך שזוהי ראייה שמעמד הר סיני לא היתה כראוי (קדוש אלול).

וכיוצא בזה כאשר התחנן משה לפני הקדוש ברוך הוא שימחל לעם ישראל על חטאיהם אמר לו ה' "סלחתי כדבריך", והסבירו את הכתוב שכך אמר הקדוש ברוך הוא "סלחתי" אבל בתנאי שיהיה "כדבריך", פִּדְבֵּר מִי שֶׁשָׁב בְּתִשְׁבֻּהָ שֶׁאִם הוּא שָׁב בְּלֵב שָׁלֵם גַּם אֲנִי מוֹחֵל לוֹ מִחִילָה גְמוּרָה, אֲבָל אִם תִּשְׁוֹכְתוּ אֵינָה אֵיתָנָה אֲלֵא אֶחָד בָּפָה וְאַחֵר בְּלֵב אִזּוֹ גַּם מִחִילָתוֹ אֵינָה מִחִילָה גְמוּרָה.

היהודי ביום הכיפורים משול לעפר המתרחך

ניגש פעם יהודי לרב קסטל, שהיה תלמיד-חכם מופלג והאריך ימים הרבה, ובפיו טענה מרה: מה יהיה איתי, מדי שנה בשנה הולכים ביום הכיפורים לבית הכנסת, מתענים ומתפללים כל היממה, אבל אחרי זה - הכל חוזר למה שהיה.

השיב לו הרב קסטל: אל דאגה, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למי שחופר בור באדמה רכה, האדם חופר ומוציא החוצה את ערמות העפר, אבל מפני שהעפר הוא רך, מתפורר הוא וגולש חזרה וממלא את החפירה. בגלל זה נאלץ האדם לחפור פעם שניה, ולפעמים גם פעם שלישית, עד שחפירתו תעלה לו, אבל ההבדל בין החפירה הראשונה לחפירות הבאות הוא, שבעוד שזו היא קשה, הרי בכל פעם

שהוא חופר מחדש, נעשית העבודה קלה יותר, עד שהעפר שוב איננו חוזר לכסות את הבור.

כך הוא הדבר עם היהודי בימי הכיפורים שלו, מדי שנה הוא חופר בעפר שלו, עד שהוא מתרכך כמו שראוי לו (שאל אביך ויגדך ח"א עמ' נ"ה).

לאחר יום הכיפורים אנו כבר אחרים

המכשלה הגדולה ביותר האורבת לאדם במוצאי יום הכיפורים שכאשר בוחן הוא את עצמו ורואה שהוא נשאר אותו אדם כמו לפני היום הקדוש ומאומה לא השתנה, אז עלול הוא לשקוע ביאוש ובעצבות, אולם צריך לדעת שזוהי עצת היצר המנסה לייאש את האדם.

אמר הרה"ק רבי חיים מטרנוביץ זצ"ל משל למה הדבר דומה? לנער שחלה ושקע בעילפון עמוק עד שהגיע לשערי מוות. הביאו לפניו רופא מומחה מן העיר הגדולה, מיהר הרופא והשקוהו תרופה, נטל את ידו ובדק את הדופק ואמר: זהו! הִיוּ רגועים! הוא הבריא.

התבוננו ההורים בילדם, וראוהו שוכב חסר הכרה ופניו חיוורות כפני מת, התבוננו ברופא הבטוח בעצמו בתמהון: כיצד אפשר לומר על ילד זה במצב שכזה שהוא בריא? אמר להם, אתם אינכם מכירים את המחלה ואופיה, ואינכם בקיאים ברפואתה, אבל אני יודע את המצב הנורא שבו היה שרוי בנכם, ומהי הרפואה המדויקת לחולי שכזה. התרופה המתאימה נִתְּנָה לו, ולפי מהלך הדופק הרגשתי בשיפור הנפלא במצבו של בנכם, וממילא אף אם הוא בלי הכרה וחיוור כמו שהיה מקודם, יודע אני בודאות שהוא ילך ויבריא; אלא

מאי? השיפור לא יראה היום ולא מחר ולא מחרתים, אבל במשך הזמן הוא יבריא, ומבחינתי הוא כבר בריא.

הוא הדין בבעל תשובה, גם אם אינו חש בעצמו שיפור ומהפך, גם אם הוא עדיין נוטה לכל הרע והאסור, ידע שברגע שעשה תשובה בכל ליבו, כבר עלה על דרך המלך, וכבר נרפא ממחלתו במהותו כבר בריא הוא, על אף שהשיפור יֵרָאָה בפועל רק אם יתמיד בעבודת ה' יתברך לעשות רצונו, וישתדל להרכות בתורה ולכוון יותר בתפילה ובברכות הנהנין, לברך מילה במילה, ואז בת קול יוצאת ואומרת, "לך אכול בשמחה לחמך" - כי אתה כבר אדם אחר, כבר טוב, כבר טהור, (באר מים חיים).

וכך אמר הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל שאם אדם מרגיש לאחר יום הכיפורים שתפילותיו הן יותר בכוונה ונזהר להשמר מחטאים יותר משאר ימות השנה, זהו סימן טוב עבורו שמהשמים מסייעים לו להיות ממקורבי ה' יתברך.

בענין זה גם עמד הגאון הצדיק רבי מאיר חדש זצ"ל (משגיח ישיבת חברון) וכך אמר: מחשבה של יאוש לאחר יום הכיפורים היא עצת היצר ושגויה מיסודה, כי למעשה כל יום כיפורים שעובר על כל יהודי ויהודי, משאיר בו רושם ניכר, וכמו חדירת בורג שבכל סיבוב מעמיק הוא יותר ומחזק את אחיזתו יותר ויותר, כך כל יום הכיפורים שמתווסף על כל יהודי, הוא משריש בו יותר התעלות, ויום הכיפורים הבא מורגש יותר.

המזון הרוחני הוא העיקר

מהמעשה שלפנינו נוכל ללמוד את הכוחות הטמונים באדם, יוסף חכם וילמד לקח.

בערב יום הכיפורים בין השמשות נכנס אדם זר נורא הוד לבית המדרש שבו היה מתפלל חותנו של בעל ה"ישועות יעקב". כולו היה אפוף אימה ויראה מפחד ה' ומהדר גאונו, וניגש מיד לפני התיבה (כמובן ברצון הצבור) ופתח בתפילה "על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הקהל וכו'" ובקול שואג כארי ובנעימות המשיך בתפילת "כל נדרי".

בסיום תפילת "כל נדרי" המשיך האורח הזר בתפלת ערבית עם כל הפיוטים הנלוים אליה בקול אדיר וחזק עד סוף התפלה, אחר כך אמר במתינות ומתיקות נפלאה את כל ספר התהלים. לכשנסתיימה אמירת התהלים עלה כבר השחר והוא עודנו עומד לפני ה' על הבימה, ופותח בתפלת שחרית. לאחריה עלה בעצמו לקרוא בתורה ושב לעבור לפני התיבה גם בתפילת מוסף, את הכל אמר בקול גדול ונעים ללא הפסקה.

הצבור עמד משתומם לנוכח מחזה זה, וחלקם החלו ללחוש מפה לאוזן ששליח ציבור זה אינו אדם אלא מלאך, שכן אין בכוח אנוש להתפלל ללא כל הפסקה החל מתפילת "כל נדרי" ולהמשיך כל הלילה באמירת תהלים ואחר כך גם פיוס בקול גדול ובהתעוררות עצומה. והנה מיד לאחר תפילת מוסף המשיך, לתדהמת הכל, בתפלת מנחה, ולאחריה ללא שום הפסקה בתפילת הנעילה ותקע בעצמו בשופר, וגם בערבית של מוצאי יום הכיפורים לא נטש את התיבה. בשעה זו נמנו וגמרו כולם כי אין זה בן תמותה אלא מלאך מן השמים הוא, שהרי בשום אופן אין בכוחו של אדם לבצע את כל מה שהתחולל לנגד עיניהם במשך היממה האחרונה.

לאחר תפלת ערבית, כאשר ראה בעל ה"ישועות יעקב" שהשליח צבור הוזמן אל ביתו של חמיו, החליט להתלוות עם האנשים החשובים כדי לראות במו עיניו כיצד ינהג אותו "מלאך" בבית חותנו. כאשר באו הביתה נתכבד האורח בהבדלה גם אותה אמר בקול גדול

ובהתלהבות, ולאחר שטעם מן היין התיישב על הכסא ובקש שיביאו לו משהו לחזק את לבו. אז כבר חשב בעל ה"ישועות יעקב" שסוף סוף התברר שאינו מלאך, אולם מסקנה זו היתה מוטעית, כי כאשר חיש מהר הובאו לפניו מיני מגדנות ופירות, האורח דחה אותם מלפניו, וביקש גמרא מסכת סוכה כדי לחזק את לבו. ומיד החל ללמוד בחשק גדול כל הלילה עד הבוקר. ה"ישועות יעקב" התחבא בחצרו מתחת למטה כדי לעקוב אחר מעשיו ונרדם שם. כאשר התעורר האיר כבר השחר והאורח עדיין עסוק בלימודו, עד שסיים את כל המסכת והלך מיד לתפילת שחרית. סיים בעל ה"ישועות יעקב": רק אז, נודע לי סוף סוף שהיה זה רבי לוי יצחק מברדיצ'וב בעל "קדושת הלוי" זיע"א המכונה בשם סניגורן של ישראל.

את גדלותו של רבי לוי יצחק מברדיצ'וב כולנו יודעים, אבל לא כל אחד יודע את הכוחות העילאים המצויים באדם גם ללא אכילה וללא שינה. ועל הכל למדנו ממעשה זה שהאכילה הגשמית אינה העיקר אלא המזון הרוחני חשוב יותר, תורה ומצוות ומעשים טובים הם המזון שיוכל להשביע את הנשמה שהיא קיימת לנצח נצחים. הבה ונצבור הרבה מצוות ועוד לימוד תורה, נְשַׁמֵּר מעבירות ומעשות רע לזולת, ובכך נזכה לחיי העולם הבא.

בין יום כיפור לסוכות

כתב רבינו האר"י זיע"א שהימים שבין יום הכיפורים לחג סוכות קדושתם כקדושת חול המועד, ומשום כך גם לא אומרים בהם תחנון, וימי שמחה הם.

החתם סופר זצ"ל היה גאון מפורסם ושאלות רבות היו מופנות אליו. אולם דבר מְעַנֵּן מצינו אצלו, שהוא חיבר ספר זמירות שירות ותשבחות לקדוש ברוך הוא בשם "שירת משה". בהקדמה כותב בנו ששאלו אימתי היה לו זמן לחבר שירים הללו, והשיב לו שחיברם

בימים שבין יום כיפור לסוכות שהיה אז בדביקות גדולה ועצומה בה' יתברך, (הקדמה לספר שירת משה להחת"ס).

מהנהגות של רבותינו ז"ל למדנו כיצד להתייחס לימים הקדושים הללו. אמש זכינו להיות זכים וטהורים - להטהר מחטאינו, וכעת עסוקים אנו בקניית ארבעת המינים, ובנית הסוכה, הרי שמי שיתבונן בדברים הללו שמחה תמלא את לבו.

זֶה הַסּוּכוֹת

"וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" (ויקרא כג, כ"ד)

על חג הסוכות אמר המגיד מדובנא שעם ישראל דומים ליתום, שכל רכושו ביד אפוטרופוס נאמן שמסתחר בו, והיתום אינו יודע מה נעשה בכספו, ועיניו תלויות אל האפוטרופוס, אם יאמר לו שהרויח - ישמח, ואם יאמר לו שהפסיד - יתעצב.

כך אנו עם ישראל עושים את המוטל עלינו, ומקיימים את המצוות ואיננו יודעים מה אנו פועלים בהן בעולמות העליונים כמו שנאמר "ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו" (דברי הימים ב, כ"ב). איננו יודעים את סוד המצוות והתחלפות הזמנים, אלא אם תאמר לנו שכעת זמן שמחה - נשמח בו, ואם תאמר שכעת זמן קדושה - נתקדש בו, זהו שנאמר "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא כ"ג, מ). ואנו שמחים משום שהקדוש ברוך הוא ציוה לשמחה. אבל לעומת זאת לגויים אין זמן מיוחד לשמחה, אלא שמחים הם בעת הצלחתם, ועצבים בעת כשלונם.

משל למה הדבר דומה? לאורחת סוחרים שהלכה לעיר אחת לסחור ביריד המתקיים בה. נלוה עמם גנב ידוע ומפורסם והבטיחם שלא ישלח ידו בממונם, אלא בכוונתו לעשות "עסקים" בעיר. אשמור לכם את חפציכם עד שתבצעו את עסקיכם בשעות העבודה, ולאחר מכן שימרו אתם על חפצי ואני "אעבוד", כשהתקרבו אל העיר סיכמו ביניהם היכן לשהות והסכימו פה אחד על אכסניה הידועה בטיב מאכליה, לאחר ימי היריד שבו לעירם, הסוחרים הצליחו בעסקיהם, והגנב בעסקיו.

אמר להם: שאלה אחת יש לי אליכם, מה מצאתם באכסניה זו? והלא מגישים לפני המסובין רק שיירי מאכלים וגם יקרים הם

בכפלים! שאלוהו: מתי באת לשם לאכול? ענה: מה השאלה, כשנפניתי מעסקי באתי לאכול, וכי מתי אכלתם אתם? אמרו: ודאי גם אנו באנו לאכול כשהתפנינו מעסקינו. אבל אנו עסקנו בהם בזמן המקובל, ובצהרים שבנו אל האכסניה, לכן הכין לנו בעל הבית מאכלים ערבים שאין דוגמתם; אבל אתה אין לך זמן מוגבל לעבודתך, בלילה אתה פורץ מנעולים, וביום אתה ישן, ולאחר מכן אתה יוצא שוב לאיזו שהיא פשיטה וחוזר, הנך בא לאכסניה לאחר שכולם כבר אכלו, מובן שלא ישארו עבורך אלא השאריות שבצלחות...

והנמשל אנו סומכים על הקדוש ברוך הוא בכל מעשינו. הוא היודע פעולתם של המעשים וסודם של הזמנים. ולפיכך הנחיל לנו את המועדים ואת הזמנים לששון ולשמחה, וזהו הזמן האמיתי הראוי לשמחה. והיא מושפעת עלינו ממרום לרוב טובה, אבל הגויים שמנותקים מהקדוש ברוך הוא, פעם מצליחים ופעם נכשלים, ולכן אין זמן מוגדר לשמחתם (קול ישורר ג').

מעלת קדושת הסוכה

מעלת הסוכה נשגבה מאוד. דרשו רבותינו במדרש על הפסוק "תודיעני אורח חיים שֶׁבַע שמחות את פניך" כתוב שֶׁבַע חסר אות וא"ו ללמדנו שכל מי שיושב בסוכה בשבעת ימי הסוכה בעולם הזה יעשו לכבודו שֶׁבַע חופות בעולם הבא (ועיין במדרש תנחומא פרשת אמור עה"פ בסוכות תשבו שבעת ימים). ובזוהר בתיקונים (תיקון ע') כתב רשב"י שכל מי שיושב בסוכה בעולם הזה, אפילו עשה עבירות, הסוכה הולכת לפניו ומצלת אותו מגיהנם, ויסכך עליו בהוא עלמא ולא יהיו יכולים עליו המקטרגים לשלוט בו, והסמיכו לכך ראשי תיבות **סוכה**, סומך ועוזר כל הנופלים.

וכתב הרב ראשית חכמה, מורי הרמ"ק (רבינו משה קורדבירו) זצ"ל לא היה מדבר שום דבור של חול בסוכה, כי קדושתה יותר מבית

הכנסת, שהרי בנין בית הכנסת הוא מדרבנן, לא כן סוכה היא מדאורייתא, ומה גם שבמשך שבעת הימים נמצאים שבעה רועי עם ישראל בסוכה: אברהם אבינו יושב בסוכה בצד דרום, יצחק אבינו בצד צפון, יעקב אבינו בצד מזרח, משה רבינו עם אברהם בצד דרום, אהרן הכהן עם יצחק אבינו בצד צפון, יוסף הצדיק ודוד המלך מערב הסוכה, ומשום כך היו צדיקים שכאשר היו צריכים לצאת מחוץ לסוכה היו מבקשים רשות מהאושפזין לצאת.

וכך העיד מרן החיד"א זצ"ל: אני הייתי רואה חסידים ואנשי מעשה שהיו רועדים כל גופם לפני שהיו נכנסים לסוכה, והיו מנשקים את הדפנות מבפנים ומבחוץ, ועוד כתב הרב בשם רבינו האר"י זיע"א שאם היו לנו עיניים לראות איך שהקדוש ברוך הוא מוריד את השפע מלמעלה דרך הסכך אז היינו רואים (וזהו גם אחד הטעמים שהסכך לא יהיה מעובה הרבה) והשפע יורד דרך הסכך על דפנות הסוכה מבפנים ומחוץ, ובפרט ביום הראשון של חג סוכות מבואר בזוהר הקדוש שהוא חסד שבחסד, וכל הימים של שאר ימות השנה יונקים מיום זה שהוא משפיע על האדם חסדים מיוחדים.

ובזוהר הקדוש (פרשת תצוה דף ע') כתוב שכל מי שנזהר במצות סוכה, אם חלילה יפול בצרה, מצוה זו תגן עליו. ואשר על כן דרשו שם על הפסוק "כי יצפנני בסופה ביום רעה יסתירני" שאם אדם חלילה נמצא בצרה, יאמר: רבוננו של עולם עשה למען מצות סוכה, והקב"ה יושיענו מצרתו. ומשום כך צריך גם לישון בסוכה, ואף שאסור לישון בבית בודד כותב הגר"א שמי שישן בסוכה עליו נאמר "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

וזהו מה שרמזו חז"ל בתלמוד (סוכה כ"ה:) כשאמרו מצטער פטור מן הסוכה, כלומר, המצטער נפטר מצטערו בזכות מצות סוכה, כמו כן אמרו חולין ומשמייהן פטורין מן הסוכה, שיהיו נפטרין מכל חולי ומכאוב ויתרפאו רפואת הנפש ורפואת הגוף (תפארת שלמה).

וכתב רבי חיים פלאג'י זצ"ל שהסוכה היא סגולה לאריכות ימים, וזאת נלמד מהפסוק "אשר אמרנו בצלו נחיה" בזכות צל הסוכה יחיה האדם, וגם ינצל מאוייבים שנאמר "כי יצפנני בסוכה".

כמו כן כתב כף החיים (סי' תרכ"ה אות י') שמי שזהיר במצות סוכה לעשותה כתיקונה מובטח לו שלא תהיה מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה.

"שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלהי ישראל"
(שמות לד, כ"ג)

בימים טובים יש הזדמנות לכל אדם מישראל להכיר שהוא נושא עליו את צלם האלהים, כי כל ימות השנה טרוד אדם בדאגות הפרנסה ועוסק בגשמיות עד שהוא מאבד הרבה מצלם האלהים שבו, אולם לפחות ביום טוב שהוא זמן התעלות רוחנית, על כל יהודי לדאוג ש "יראה כל זכורך" כלומר שיהיו הכל נקראים "את פני האדון ה' אלהי ישראל" עם צלם האלקים על פניהם... (מהר"ם אלשיך הקדוש שם).

"למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל"
(ויקרא כ"ג מ"ג)

עם ישראל נצטוו לעשות סוכות זכר לענני הכבוד שהקדוש ברוך הוא הקיפם בהיותם במדבר שבו שרף ועקרב (רש"י שם).

וצריך להבין מדוע אין עושים סוכות בחודש ניסן שהוא זמן שיצאו בני ישראל ממצרים והוקפו מיד בענני כבוד?

שאלה זו נשאלה בילקוט שמעוני (אמור כ"ג תרנ"ג) וכך השיבו, כי אכן בכוונה קבעו חג סוכות לאחר ימים הנוראים מאחר שבראש השנה הקב"ה דן את כל באי עולם, וביום הכיפורים הוא חותם את הדין, וקיים חשש שמא יצא דינן של ישראל לגלות, לכן עושים סוכה

וגולין מבתייהם לסוכה, והקדוש ברוך הוא מעלה עליהן כאילו גלו לכבל. שנאמר (מיכה ד' י') "כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ובאת עד כבל (כי שם מקום הגלות לאותם שהגלה נבוכדנצר מלך בבל, רד"ק שם). שם תנצלי וגו'".

והענין הוא מכיון ש"מסירת פתקין" שהיא הוצאה לפועל על מה שנגזר ביוה"כ היא בהושענא רבא, לכן ציוה הקב"ה לצאת מהבית לסוכה בזמן הזה, שאם נגזר עלינו גלות, הקב"ה יחשיב לנו את היציאה מהבית לסוכה בתור גלות, ואז לא ימסור את פתקת הגלות להוצאה לפועל בהושענא רבא (מעם לועז פרשת אמור).

וכתב מהרי"ל שהסיבה לכך שאנו חוששים שמא נגזרה עלינו גלות היא: כי הלא הפירוד בין בני אדם בא בגלל שאחד רוצה לחטוף משל חברו, וחושב שאם יש דבר לחבירו הוא ממעט משלו, עד כדי כך שלפעמים גם עצם היות חברו בעולם זה מפריע לו, וזהו גדר שנאת חנם שמביאה לידי גלות, ולכן בהיות והאדם מרגיש בגלות כאשר נכנס לסוכה, ועל ידי זה מתבונן שאין לו קביעות בעולם הזה, אז בהכרח שתתרבה האחדות בעם ישראל ובזכות זה יזכה האדם לבטל את גזירת הגלות לארץ זרה (עיין בספר מכתב מאליהו באורך).

וכך אמר הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זיע"א שכאשר הוצרך האדם מאיזה סיבה לעזוב את חדרו ולישן בחדר הסמוך הרי זה עולה במקום גלות, ובחג הסוכות כאשר אדם עוזב את דירתו ויושב בתוך סוכה צרה בת שלוש דפנות ללא מחסה מקור ומחום, ומוותר על הכל, ואין דאגה בלבו אלא הוא שרוי בשמחת החג, הרי שיש בכוח מצוה זו להגן עליו מכל מרעין בישין (שפע חיים הובא בספר פנים מאירים).

ועוד יש לומר שמאת השם היתה זאת שחג הסוכות חל לאחר יום הכיפורים כי הבעלי תשובה לא מוצאים מקום לעצמם מרוב עגמת הנפש הנוראה שנגרמה להם לאחר שהשכילו להבין כמה גרועה היא העבירה, ולכן עתה כאשר עם ישראל שבים בתשובה מתוך אהבה,

הקדוש ברוך הוא מבקש מהם שישבו בצל הסוכה ששם שורה השכינה. ככל שיחשוב האדם שאין לו בכלל מקום, הקדוש ברוך הוא נותן לו מקום לפי דרגתו, ועל זה אמרו חז"ל (ברכות לד:) "מקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד" כי הבעלי תשובה יושבים במקום שנותנים להם מן השמים וזהו שאנו אומרים בברכת ברוך שאמר "ברוך פודה ומציל" פודה בראש השנה ויום כיפור, ומציל בחג סוכות מן המקטרגים עלינו (שפת אמת סוכות).

תירוץ נוסף כתוב בזוהר הקדוש (פרשת אמור) שרק לאחר שהאדם התקדש והטהר בראש השנה וכיפור אז אפשר לו לשבת בסוכה, כי אילולי כן מרוב גודל חשיבות מצות סוכה ועוצם קדושתה שהיא מקום השראת השכינה, לא היתה אפשרות לשבת בסוכה בצל השכינה, זאת ועוד במכוון הנחיל הקב"ה לעם ישראל חג הסוכות בזמן שכזה, כי לחוג את החג הנפלא ולחוש את ענני הכבוד שהקדוש ברוך הוא הקיפנו מלמטה ומעלה ומלפנים, ניתן רק לאחר ראש השנה ויום כיפורים שכבר נטהר האדם מחטאיו ונתכפר לו עליהם (ע"פ חדושי הרי"ם).

זאת ועוד, חג הסוכות הוא אחרי יום כיפור כדי לסתום פיות המקטרגים שלא יאמרו שעם ישראל חזרו בתשובה בדבורים בלבד בתפילה ולא במעשה, על כן אמר הקדוש ברוך הוא: **פָּנִי, עֲשׂוּ מַעֲשֵׂה שֶׁל מִצְוָה לְהִרְאוֹת שֶׁאַתֶּם שֹׁבִים בְּתִשְׁבּוּבָה גַם בְּמַעֲשֵׂה (ספרים)** (חג סוכות היא תשובה מאהבה כמו שנבאר להלן בע"ה).

תירוץ נוסף, כתב הגר"א שהיות וביום כפור ניתנו לוחות שניות, וביום המחרת ב"א בתשרי צוה משה על המשכן, וב' ימים הביאו תרומה כפי שנאמר בתורה שהעם הביאו עוד נדבה **בבקר בבקר** - ב' ימים, הרי י"ג בתשרי, וב"ד בתשרי נטלו כל חכם לב את הזהב ממשה במנין ובמשקל, ובט"ו התחילו לעשות את המשכן ואז חזרו

ענני כבוד, משום כך עושים סוכות בט"ו בתשרי זכר לענני הכבוד שחזרו ביום זה, (עיין באוצר מפרשי התלמוד סוכה יא: ד"ה הגר"א עיי"ש בהגה"ה)

בשכר עשיית הסוכה במסירות נפש

סיפור זה היה נוהג רבי יחזקאל משיניווא בנו של הגאון רבי חיים מצאנז זכר צדיקים לברכה לספר פעמים רבות: באחד הכפרים דר איש עני, האיש היה פשוט מאוד אך ירא שמים, וקרה שבערב סוכות אחד הוצרך להשיג סכך לסוכה, ולרש אין כל, הלכו הוא ואשתו לעיירה כדי לתלוש בעצמם ענפי אילנות לסכך, כשהתחילו לנטות צללי ערב וחששו לבל יחללו יום טוב, החלו לתלוש את הענפים בפיהם ובשיניהם עד שנתמלא פיהם חבורות ופצעים רבים, ושפתותיהם זכו דם, ונעשה מזה רעש גדול בשמים ויצא הפסוק למעלה, שאברהם אבינו עליו השלום, הראשון משבעה האושפזין, ילך אל סוכתו של העני ויתגלה אליו, ואכן בליל התקדש החג ראה העני והנה איש אחד עומד בסוכתו, חשב שבודאי הוא עני הרוצה לאכול סעודת יום טוב, לכן אמר לו "הנני בעצמי איש עני ודל ואין לי מאומה, לכן עצתי שתלך אל הגביר השוכן ממולי והוא בודאי ישיביע אותך בכל טוב" והאיש השיב לו: לא באתי לאכול מלחמך ולא לקחת ממך מאומה אלא אנכי אברהם אביך ובאתי בסוכתך כדי שתראה את פני, בשכר מצות סוכה שקיימת במסירות נפש וייסורים, ותכף נעלם האיש ואיננו... (אוצרות הסוכה).

זכר לענני כבוד

חג הסוכות הוא אחד החגים המפוארים של עם ישראל "זכר לענני כבוד", כאן כבר מדובר על הכבוד המיוחד שניתן לעם ישראל, כי שאר החגים הם חגי גאולה או חגי הצלה, שצריך האב (כלומר הקדוש ברוך הוא) לעזור לבניו שלא ישתעבדו או שלא ירעבו, אמנם כאן נתגלה

כבודו של העם על ידי שעשה ה' להם נסים אף בדברים שלא הכרחיים, כדי להודיע לכל העמים גודל חיבת הקב"ה לעם ישראל, על ידי ענני הכבוד.

ובזה מתיישב לנו למה לא עושים גם זכר למן ולבאר, מכיון שלא היה בהם שום חדוש, כי כל אב מאכיל ומשקה את בנו. ואם משום שעשה להם בדרך נס, אין בזה שום חדוש לפני הקדוש ברוך הוא כי לפניו הנס הוא כטבע, לא כן מצות סוכה שאנחנו עושים הוא זכר לענני כבוד שזה מעיד על גדולתם וכבודם של ישראל שעשה להם ה' "ענני חופה וכבוד" למרות שהם לא הכרחיים כאכילה ושתייה, כי לישון אפשר גם ברחוב ובמדבר בלי ענני כבוד, וכמו שנאמר "כי ברחוב נלין" (בראשית יט, ב') לכך נצטוונו לעשות סוכה זכר לענני כבוד שהרעיף עלינו מטובו וגבר עלינו חסדו ולא עשה כן לכל גוי, ולכן התורה מדגישה "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג מג), כי הידיעה כאן חשובה להכיר גדולתם ומעלתם של ישראל מה שאין כן בשאר הניסים (ראש דוד תחילת פרשת אמור למר"ן החיד"א בשם "מקור חיים", קול יהודה).

ומלבד זו מעלה מיוחדת יש במצות הסוכה כי היא מקפת על האדם וסובבת אותו מראשו עד רגליו, לבל יהיה להחיצונים שם שליטה לקרב אל איש ישראל (תפארת ישראל).

וכפי הסברו של הגאון מוילנא על הפסוק "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון": שתי מצוות האדם מקיים בכל אבריו בשלמות, "ויהי בשלם סוכו" - היינו מצות סוכה, וכן "ומעונתו בציון" - שדר בארץ ישראל, שתי מצוות אלו האדם מקיים בכל אבריו בשלמות.

שרביטו של מלך

נאמר בתורה, "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא כג, מ').

מה טעם נצטוונו ליטול בסוכות את ארבעת המינים, אתרוג, לולב, הדס וערבה? מסביר מרן החיד"א זצ"ל שכל צמח בעולם גדל על ידי מלאך הממונה עליו, וכמו שאמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה י, ט) "אין כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל", מה שאין כן אלו ארבעת המינים, צומחים רק בהשגחת השם יתברך ולא נמסרו לפיקוחו של שום מלאך או שרף. ואם כן אלו הם בבחינת שרביטו של מלך. ומעתה קשה, הלא ידוע שעבד המשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה. ואם כן כיצד אנו נוטלים אותם בחג הסוכות? ויש לומר שמכיון שלעם ישראל נחשב הקדוש ברוך הוא לאב כמו שאומרים בתפלה "השיבנו אבינו לתורתך", ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, לכן רשאים אנו לקחתם בחג, וכאומר לנו: טלו את שרביטי כאות וסמל שנמחלו עוונתיכם. (ראש דוד אמור עמ' שמ"ז)

"ראשון לחשבון עוונות"

לפי זה נבין היטב את אמרתו המפורסמת של הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל בהקדם למה שכתוב (ויקרא כ"ג, מ') "ולקחתם לכם ביום הראשון" ושאלו חז"ל (ויקרא רבה ל, ז) וכי ראשון הוא, והלא ביום ט"ו בתשרי נוטלים ארבעת המינים, ואם כן מדוע כתוב ולקחתם ביום הראשון? ותירצו ש ראשון לחשבון עוונות.

ומסביר ר' לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל (קדושת לוי האזינו ד"ה מי) שכך הוא הביאור: אמנם ביום הכיפורים נמחלו העוונות והפשעים שכך אנו מקווים לאחר שהתחננו לפני הקדוש ברוך הוא

והורדנו דמעות, מכל מקום ימי חג הסוכות שהם התקרבות לקדוש ברוך הוא מתוך אהבה, מעלתם הרבה יותר גדולה, שהרי אמרו רבותינו זצ"ל (יומא פו:): כי למרות שמי ששב בתשובה מתוך יראה ודונותיו נעשות לו כשגגות, על כל פנים מי ששב בתשובה מתוך אהבה ודונותיו נהפכים לו לזכויות.

וזהו כוונת המדרש "ראשון לחשבון עוונות", היינו ביום ראשון של חג הסוכות כשמתחילים לקיים את המצוות באהבה, הוא יום הראשון שמתחילים למנות את העוונות כדי להפכן לזכויות. ומשום כך גם כתוב "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" ולא כתוב "ותאבד כל חטאתם" וכיוצא בזה, כי אין אנו חפצים שהקדוש ברוך הוא יאבד את החטאים לגמרי אלא רק ישליכם אל הים, כלומר שיכסה עליהם מפני כל מקטרגים עד שנשוב בתשובה מאהבה ואז יהפכם לזכויות.

ובאמת יש להתבונן ולשאול מדוע מקיימים את מצות חג הסוכות באהבה יותר משאר מצוות שנצטוונו בראש השנה ובכיפור, כגון תקיעת שופר או תענית והרי גם הם מצוות עשה שצונו ה' יתברך, ואם כן מהו הטעם שלכאורה אוהבים אנו מצוות אלו יותר ממצוות אחרות?

אבל לפי האמור לעיל הענין מובן, בחג הסוכות רואים אנו את אהבת ה' אלינו, בזה שצונו לקחת ארבעת מינים אלו, שהם הצמחים היחידים שהוא בעצמו משגיח עליהם, והם נחשבים לשרביטו של מלך, וכשאנו נוטלים אותם, נוכחים כל העולם לדעת, שאנו בניו והוא אבינו רועינו המרחם עלינו, ומשום כך יש לנו את הזכות להשתמש בשרביטו של מלך, משום שאב שמחל על כבודו כבודו מחול.

ואם כן בראותנו את אהבת ה' אלינו, אז כמים הפנים לפנים מתמלא לבנו באהבת השם, ושמחים אנו לקיים את מצוותיו ולחזור בתשובה מאהבה על עוונותינו, ובתשובה מאהבה נעשים זדונות

כזכויות, והרי בודאי שכדאי הוא לחשב את העוונות ולספור אותם כדי שיחשבו לזכויות (על פי המעיין הנצחי, ודרשות למועדים).

ועל כן תקנו חז"ל לומר בהכנסנו לסוכה את הפסוקים שקרינו בהפטרת שובה (הושע י"ד ח') "ישובו יושבי בצילו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון", היינו אותם ששבים בתשובה ישבו בצילה של השכינה, וכשם שכשטוחנים את הדגן וסוחטים את הענבים נשתנית ברכתן לשבח, כך החזרה בתשובה בחג הסוכות שהיא מתוך אהבה לה' יתברך אין לה מעלה גדולה מזו שאז האדם משתנה ומשובח כאותו יין מיוחד. (ספרים)

וראשי תיבות של הפסוק " ויאמר ה' סלחתי כדברך" יוצא סוכה, רמז למי שעושה סוכה זוכה למחילת עוונות.

חג הסוכות תשובה מתוך אהבה

כדי להגדיר מהי עבודת השם יתברך מתוך אהבה יש לבאר בדרך המשל: לראובן היו שני בנים, האחד כל מה שיצוהו אביו יעשה, כאשר יבקש ממנו כוס תה מיד יכין לו, וכאשר יאמר לו אביו בחורף שקר לו ועל כן צריך הוא מעיל להתכסות בו, מיד יביא לו, הכל טוב ויפה, אך עדיין הוא לא נקרא שמכבד את אביו בשלימות כמו שעושה הבן השני, כי הבן השני הוא מחפש תמיד לדעת מה טוב לאביו ואיזה מעשה יעשה לו נחת רוח, ולכן גם בלי שיצוהו בעת הקור להלבישו ירוץ מיד ויכסה את אביו כדי לחממו, ואם ידע שאיזה שהוא מעשה יעשה לאביו נחת רוח, יעשהו מיד בכל מחיר.

כך הוא מי שחושב וחוקר איך ובמה יוכל לגרום נחת רוח לבורא יתברך שמו, דבר זה מראה כי נגעה אהבת ה' אל לבו, וכפי גודל תשוקתו כך גודל אהבתו אליו יתברך. אבל מי שחפץ לדעת רק מה מותר ומה אסור, באיזו מצוה אפשר להקל ומה מוכרח להחמיר, עדיין

רחוק הוא מהתכלית, כי התכלית היא לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, ולא רק את המוטל עלינו.

ואכן כל אדם יכול לבדוק את עצמו ולדעת את דרגתו בעבודת השם יתברך בכך שיבחן את עצמו, אם יאמרו לו שהוא פטור מלהתפלל, האם ישמח בזה? ! כשאנו בוחנים את עצמנו בזאת, רואים שאנו רחוקים מאוד מכך, מדוע לא נתבונן שכאשר הבן אוהב את אביו באמת, יתאמץ לזכור איזה מין תבשיל אוהב ומעדיף אביו לאכול, ולמה? הרי לא נצטווה על כך, ויש בזה טרחה, אלא עושה כך משום שאוהב את אביו, כך לפחות אנו צריכים לחשוב כלפי בורא עולם המטיב לנו יום יום... (עיין בספר אור לציון זכרון הדסה עמ' צ"ה אהבת השי"ת).

ועתה בחג הסוכות עלינו לשוב אל ה' יתברך מתוך אהבה על ידי שנתבונן בניסי ה' עלינו ובטובתו, שהרי כל אדם יכול לספר על עצמו כמה ניסים עברו עליו בהשגחת מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, וכפי שאנו אומרים בכל יום בתפילה בברכת ההודאה: ועל ניסין שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. כאשר יתבונן האדם בעניינים הללו, בודאי שישתדל להתגבר על יצריו ולא להמרות את פי ה' יתברך, וישוב אליו יתברך בכל לבו מתוך אהבה. ובפרט בימים הללו - ימי חג הסוכות, יש לנו את הזכות לארח את שבעה האושפיזין: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד. מקווים אנו שבזכות התשובה מתוך אהבה יחד עם קדושת הסוכה ושבעת הרועים נזכה להשיג השגות נפלאות בימי החג הקדוש הזה.

"וסוכה תהיה... ולמחסה ולמסתור..." (ישעיה ד-1)

יש קשר בין יום הכיפורים לחג הסוכות. ועובדה היא, שאין חיתום הכפרה אלא ביום האחרון של סוכות, בהושענא רבה, ומדוע? הדבר יבואר על ידי משל לכפרי שהגיע לראשונה בחייו לעיר הגדולה. וראה שאנשים נושאים בדיהם מוטות משונים מלופפים בד. וראה

חנות המציגה לראוה מוטות רבים כאלו בשלל צבעים. שאל את בעל החנות: יסלח לי אדוני, מוטות אלו מה טיבם? ראה הלה שלפניו כפרי תמים, והסביר באורך רוח שלמוט זה קוראים מטריה והוא משמש מגן בפני גשם ומטר. התפעל הכפרי מהמצאה מחוכמת זו ומיד קנה מטריה צבעונית בכסף מלא, כדי להתפאר בה בפני חבריו בכפר.

שב הכפרי לכפרו והאיכרים סבבוהו לשמוע על פלאי העיר הגדולה, לא תאמינו להמצאה החדשה, אמר הכפרי, הרואים אתם מוט זה? הם קוראים לו מטריה! היודעים אתם מדוע? משום שהוא מגן ממטר! אכן, פלאי פלאים! אמרו - הבה נראה, הנה התחילו לירד גשמים - צא החוצה ונווכח לראות אם כדברך. תלה את המטריה על זרועו כמנהג אנשי העיר ויצא החוצה, כעבור כמה רגעים חזר תחת קורת הגג בעוד שכולו רטוב עד לשד עצמותיו מהגשמים, ולעגו לו חבריו. החליט כי באותו רגע עליו לשוב העירה, ולתבוע לדין את המוכר הרמאי שעשאו ללעג ולקלס. התפרץ לחנות בכעס ואמר למוכר, רמאי, הפלתני בפח! שמע המוכר ותמה: כלום היה חור במטריה? חור? השיב הכפרי, מנין לי לדעת, תליתי את המוט על זרועי ונרטבתי!

צחק המוכר צחוק גדול ואמר: הלכת עם מטריה סגורה ונרטבת? הן מטריה סגורה לא מועילה מאומה, יש לפתוח ולחסות תחתיה ואז לא נרטבים.

זהו המשל, והנמשל כה מובן! ארבעים יום השכמנו לבית הכנסת לסליחות, פקדנוהו בתפילות, ביקשנו שנה טובה, שנת מחילת עוונות ואור פני ה' ושפע של טוב מאיתו יתברך. הכינו "על חטא", התוודינו על עוון, והבטחנו שלא נשוב לכסלה ונטיב דרכנו. אבל כל זה היה בין כתלי בית הכנסת. התפילה הסתיימה, ואנו שבנו לביתנו לחיי החולין והשגרה, ונמצאו חיינו מתנהלים בשני מישורים: מישור אחד אותה שעה של תפילה וטוהר, התעלות וקדושה, ומישור אחר

שהוא של חולין והתנתקות מרוחניות. בא הבורא ואמר: לא כך בני. אם רצונכם לשמור על חייכם, על בריאותכם, על רכושכם. על משפחתכם. - חייבים אתם "לפתוח את המטריה" ולחסות תחת צילה כל העת להתגורר "בציילא דמהימנותא". (כמבואר בשו"ע סי' תרל"ט) כיצד מצות ישיבה בסוכה? שיהיה אוכל ושותה, וישן, ומטייל, ודר בסוכה כל שבעת הימים. בין ביום ובין בלילה כדרך שהוא דר בביתו.

שבעה אושפיזין

כתב מר"ן החיד"א (מורה באצבע סי' ט' אות רפ"ט) וזה לשונו "אור החג הקדוש ילך לסוכה ויצוה להכין כסא ומעיל מפואר על גבה לזכר שבעה אושפיזין עילאין קדישין, מעין דוגמא שעושין ביום המילה כסא לאליהו הנביא זכור לטוב, וכתוב בזוהר הקדוש שאם לא מתקנים לו כסא לא בא, לכן נהגו החרדים לדבר ה' להזמין כסא לשבעה אושפיזין עילאין קדישין, וכל לילה יאמר בפה צח בסוכה: "עולו אושפיזין" וכו'.

וכתב הכף החיים (סימן תרל"ט ס"ק ו') בשם ספר קצור השל"ה כי ראוי לכל ירא שמים שלא לדבר בתוך הסוכה אלא דברי קדושה, כי מצות סוכה היא קדושה גדולה כידוע לכל חכמי לב, וכן מוזכר בשם הרב "שני לוחות הברית" שמנהגו היה שלא לדבר בסוכה אלא דברי תורה, והוסיף אומר שלא יכניס לתוכה גוי, כי הסוכה צל השכינה והגוי אין לו חלק בציילא דמהימנותא ולכן אם נכנס לשם הגוי, בורחת חלילה הקדושה משם עיי"ש.

חשוב להזכיר כי צריך לכוון בישיבת הסוכה שציונו השם יתברך לישב בסוכה **זכר ליציאת מצרים** (ב"ח סימן תרכ"ה הובא במגן אברהם שם) והסיבה לכך היא כי לגבי מצות סוכה כתוב "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי" וגו' נראה שהקפיד הכתוב שתהיה ידיעה לשם מה יושבים אנו בסוכה (מחצית השקל שם, וכ"כ הבן איש חי האזינו אות ד').

מעלת שבעה האושפיזין

שבעת ימי הסוכות כנגד שבעים שנות חיי האדם (ימי חיינו שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה) וכנגד שבעה האושפיזין: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד. שבעה האושפיזין הללו נבחרו להיות לאושפיזין של עם ישראל, כי הם היו הרועים של עם ישראל כרועה צאן. כפי שכתוב (ישעיה מ"א) "כרועה עדרו ירעה, בזרועו יקבץ טלאים ובחקו ישא, עלות ינהל", ומנהיגי ישראל כידוע נקראו רועים כדכתיב (במדבר כ"ז י"ז) "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה".

כשם שהרועה בזרועו מקבץ הוא את הטלאים כדי שלא יהיו מפוזרים אנה ואנה ויאבדו, כך רועי עם ישראל טרחו הרבה כדי שתהיה אחדות ושלא יתעוררו קטטות ומריבות ביניהם.

וכשם שהרועה ישא בחיקו את החולים ואת הקטנים שאינם יכולים להלך, כך רועי ישראל דאגו לסבול את כל אחד מבני ישראל ואפילו קטני הערך חסרי דעה, כאשר ישא האומן את היונק, כמו כן דאגו שלא להטריח את העם כדי שלא יפרקו עול.

וכפי שמצינו במשה רבינו שרץ אחר הגדי ובהגיעו אצל המים לשותות, אמר לו: צמא היית ואנכי לא ידעתי. עכשיו אתה עייף, ונטלו על כתיפו (שמות רבה ב,ב), כך נהגו כל רועי ישראל וכן נוהגים רועי צאן עם ישראל בכל דור ודור ויוסף חכם וילמד לקח... (על פי פלא יועץ ערך "רועה").

אזמין לסעודתי אושפיזין קדישין

בזוהר הקדוש (פרשת אמור דף ק"ג ע"ב) הפליג מאוד בענין חשיבות קיום סוכה בשמחה עצומה, וכן בענין השבעה אושפיזין, וכך כתוב שם (לשון תרגום) כל מי שיושב תחת צל האמונה נוחל חרות לו ולבניו לעולם ומתברך בברכה עליונה. בא וראה בשעה שאדם יושב במדור

הזה (סוכה), שהוא צל האמונה, השכינה פורשת כנפיה עליו מלמעלה ואברהם וחמשה צדיקים ודוד המלך מְשַׁכְּנִים עמו... וצריך האדם לשמוח בכל יום ויום בפנים מאירים באורחים הללו השרוים עמו...

רב המנונא סבא כשהיה נכנס לסוכה היה שמח ועומד על פתח הסוכה מבפנים ואומר נזמן את האורחים, היה עורך השולחן ועומד על רגליו ומברך ואומר "בסוכות תשבו". שבו אורחים עליונים שבו, שבו אורחי האמונה שבו, היה מרים ידיו ושמח ואומר אשרי חלקנו, אשרי חלקם של ישראל שכתוב כי חלק ה' עִמּוֹ וגומר.

ובנוסף לזו צריך לשמח את העניים משום שחלקם של האורחים האושפיזין שהזמין האדם לסעודתו שייך לעניים, כלומר ביום הראשון שאברהם אבינו הוא האושפיז שמוזמן לסוכה יש להפריש מהאוכל שבישל לכבוד אברהם ולתת לעני, וכשיקבל העני את המאכל יחשב הדבר לאדם כאילו קיבל אברהם אבינו מסעודתו, וכן יעשה בכל לילה לשם האושפיז של אותו לילה, ואם אינו מפריש מסעודתו אז כל האורחים (האושפיזין) בורחים ממנו ואומרים שהשולחן הזה שערך, הוא של רַע עֵין ואינו מחלקו של הקדוש ברוך הוא.

ואמר רבי אבא: אברהם כל ימיו היה עומד בפרשת דרכים להזמין אורחים לערוך להם שולחן, ועתה (בחג הסוכות) אם מזמינים אותו ואת כל הצדיקים ואת דוד המלך ואין נותנים להם חלק, עומד אברהם מעל השולחן וקורא "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה" וכולם מסתלקים אחריו, יצחק אומר "ובטן רשעים תחסר" יעקב אומר "פֶּתֶךָ אכלת תקיאנה", ושאר כל הצדיקים אומרים "כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום".

ואל יאמר אדם אֶכֶּל ואשבע וארוה תחלה, ומה שישאר אתן לעניים, אלא תחילה הכל הוא של האורחים, ואם משמח את האורחים ומרוה אותם הקדוש ברוך הוא שמח עמו, ואברהם קורא עליו, "אז תתענג על ה'" יצחק אומר "גבור בארץ יהיה זרעו וגו' הון ועושר

בביתו וגו' יעקב אומר "אז יבקע כשחר אורך וגו'" ושאר צדיקים אומרים "ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך"... (עד כאן לשון הזהר בקיצור נמרץ).

וכתב מרן החיד"א זצ"ל שכך סיפר הרב חמדת ימים, מעשה בעשיר גדול שהיה יושב בסוכה והגישה לו אשתו מאכל מיוחד לכבוד חג סוכות, והנה תוך כדי כך נכנס עני לסוכתו. כשראה אותו עשיר את העני מיד קם מכסאו וכבדו לשבת על כסאו. אמר לו בבקשה שב לאכול, והעני עשה כדבריו. כשאשתו חזרה לסוכה וראתה מה שעשה בעלה - הצטערה. אמר לה לא נורא, תגישי לי מה שנשאר בסיר - הכנפיים וכל השאריות, ועשתה אשתו כדבריו.

באותו לילה חלם העשיר שבאו ליסטים להרוג אותו והיה בסכנה גדולה, והנה בא העני והציל אותו. קם מבוהל כולו מכוסה בזיעה, ועל צווארו היו סימנים של חנק, והרגיש אפילו איזה צביטה בצוואר במקום שרצו לחנוק אותו. הלך בבקר אצל הרב חמדת הימים וסיפר לו כל מה שנעשה לו בחלום. אמר לו הרב דע לך שאותו אדם שאירחת וכבדת אותו לאכול לא היה עני, אלא היה אברהם אבינו ע"ה הוא בא אליך בדמות עני בליל חג סוכות כדי לנסותך, וכל זאת משום שנגזר עליך בשנה זו מוות, וביקש אברהם אבינו ללמד עליך זכות ונתנו לו הרשות לנסותך, ומעתה מכיון שעמדת בזה הנסיון ועשית מצוה כה גדולה נתבטלה מעליך הגזירה הקשה הזו.

מכאן אנו למדים את גודל חשיבות לשמח העניים בפרט בחג הסוכות, ואשר על כן ישתדל כל אדם להזמין עני בן טובים לסעוד אצלו או ישלח לביתו (עיין בכף החיים סי' תרל"ט אות י') ובכך יתברך בכמה ברכות, ומאידך מי שלא מנצל מצוה יקרה שכזו הרי שהפסיד ההזדמנות להתברך.

ועל כל פנים מי שלא יוכל לעשות זאת לפחות יפריש מממונו לצדקה בערב החג עבור שבע סעודות (אולי שמא ישכח להפריש בימי החג) ויאמר

בפה מלא: "זה אני נותן לצדקה, בשביל אברהם אושפיזא קדישא",
וכן על זה הדרך, ויחלק המעות לעניים ובזה ישא ברכה ורב טוב. (פלא
יועץ ערך סוכה)

וכיום נוהגים לגבות כסף ולחלקו לעניים, וזה עדיף, אם מטעמי
כשרות, ואם מטעם שאיננו יודעים מה חסר בדיוק לעניים.
והגאון ר' מאיר מזוז שליט"א (ראש ישיבת כסא רחמים) נוהג לקחת צלחת
התבשיל שבישלו בכל לילה ואומר זה חלקו של אברהם אבינו ע"ה
אושפיזא קדישא וכו' (וכן על זו הדרך בשאר הלילות) ונותן תמורת זה כך וכך
שקלים לצדקה. (מחזור איש מצליח עמ' 60)

שבעים פרים בחג

בא וראה מה בין ישראל לאומות העולם, אומות העולם כשהם
שמחים, לבם על עצמם בלבד, אבל ישראל אינם כן, כיון שבאים
לידי שמחה, לבם על כל העולם כולו להריק ולהשפיע שפע טוב על
הכל, כדי שירדו גשמים בכל העולם שהרי בחג נידונים על המים.
ולכן היו מקריבים שבעים פרים בכל ימי החג כמו שכתוב בתורה
(במדבר כט) "ובחמשה עשר יום לחדש השביעי וגו' פרים בני בקר
שלושה עשר וגו'" ביום השני שנים עשר פרים, ביום השלישי אחד
עשר פרים, ביום הרביעי עשרה פרים, ביום החמישי תשעה פרים,
ביום השישי שמונה פרים, ביום השביעי שבעה פרים, הרי שבעים
פרים. כנגד שבעים אומות העולם (גמ' סוכה נה: רש"י שם).

"ושמחת בחגך והיית אך שמח" (דברים ט"ז, י"ד-ט"ו).

חודש אלול ועשרת ימי תשובה מלאי מתח נפשי ופחד מפני אימת
הדין, אין אדם יודע מה יגזרו עליו בשמים לשנה הבאה,
ומשום כך הוא מתאמץ לעשות מצוות ומתקן את מעשיו. בימים אלו

מנדד האדם שינה מעיניו, שכן קם הוא בהשכמה לאמירת סליחות, כמו כן הוא מרבה בנתינת צדקה.

משום כך הנחיל לנו הבורא יתברך חג סוכות ושמיני עצרת מיד לאחר ימי הדין, כדי לשמוח ולעלוז בהם כתמורה על הפחד והאימה שהיינו שרויים בהם, וכפי שכתב הרב פלא יועץ (ערך סוכה) באהבתו ובחמלתו של בורא עולם, כאב את בן ירצה, שימח אותו מיגוננו ומצערנו שנצטערנו בימי התשובה ונתן לנו תיכף את חג הסוכות וציונו לשמוח.

מעתה ברור לנו מדוע בחג הסוכות מודגשת השמחה, כנאמר **"ושמחת בחגך... והיית אך שמח"** (דברים י"ד-ט"ו). במיוחד בחג הסוכות יש להרבות בשמחה לאחר שהרבנו בתפילות יחד עם עינוי הגוף כדי לזכות לכפרת עוונות ולזכות לשנה טובה ומבורכת, ומאחר שמקווים אנו שנחתמנו לחיים טובים ולשלום, מלך מלכי המלכים הקב"ה הנחיל לנו את ימי החג יחד עם שמחת תורה בשמיני עצרת, פיצה אותנו בשמחה רבתי וכפולה בחגים הנפלאים (ספרים).

זאת ועוד מאחר ועומדים אנו בתחילת השנה, הרי כדי לזכות לשנה טובה ומבורכת חייבים להטביע בתוכנו את מדת השמחה, כי היא מפתח לכל ההצלחות, ועל ידי כן נעבוד את הקב"ה כל השנה, גם ביראה של ימי הדין וגם באהבה ושמחה של חג הסוכות. (מאת הגר"ש אנגלנדר שליט"א)

"ושמחת בחגך... והיית אך שמח" (דברים ט"ז, י"ד - ט"ו)

פירש הספורנו זצ"ל שזהו לשון צווי, הקדוש ברוך הוא מצונו שבחג סוכות נהיה אך ורק שמחים ולא יתערב בנו שום עצבון.

אמנם רש"י פירש שזהו לשון הבטחה, ומסביר ה"אבן עזרא" שהכוונה היא שיברך ה' לעתיד ותהיה לעולם שמח, נמצא

שמי שחג את חג הסוכות כפי הצורך מתברך בברכה עצומה, כי הרי אף אם אדם יתברך בפרנסה טובה, מה זה שוה כל עוד שאין לו בריאות? ואם יש לאדם בריאות לא שוה לו כלום ללא שלום בית ונחת מילדיו, ועתה הרי הבטחה לפנינו לזכות לשמחה תמידית.

"ושמחת בחגך... והיית אך שמח" (דברים טז, י"ד ט"ו)

שאלו את הגאון מוילנא זצ"ל איזו מצוה הקשה ביותר לקיים? הנוכחים חשבו שמא יאמר להם מצות מסירות נפש וכדומה ולהפתעתם אמר להם הרב שמצות **שמחת החג** היא הקשה ביותר לקיום, כי במצות החג יש הרבה מפריעים וטרחה, ולכן קשה מאד לדאוג שמלבד שלא לבא לידי כעס גם להיות שמח, וכמו כן צריך לשמוח ברצף במשך שבעה ימים ללא הפסקה.

וכך אמר הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל (ראש ישיבת פורת יוסף) כל מצוה יש לה שיעור, לא כן מצות שמחה שצריכה להיות בשלמות, לכן אם מתערב בה מעט עצבות עלול האדם להפסיד את המצוה היקרה הזו.

שח המגיד הירושלמי הגאון ר' שלום שבדרון זצ"ל בענין חשיבות השמחה וכך אמר: הרווחת כסף, לא הרווחת כלום; הרווחת זמן הרווחת חצי; הרווחת שמחה הרווחת הכל. כי על ידי השמחה אפשר להשיג השגות נפלאות, וכן הוא להיפך מי שמפסיד שמחה הרי שמפסיד הכל, ועל זה אמר הכתוב על הפורענויות שבאו לעם ישראל (לא תקום פעמים צרה) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה".

ומסופר על הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל שלמרות גאונותו, דעתו היתה מעורבת עם הבריות, וכשהיה רואה אדם עובר בדרך שהוא עצב היה מכוון את מקלו (שעליו היה נשען) לכוון האיש, ואומר לו: אתה מזיק ברשות הרבים, כי כך הוא דרך העולם כשרואים אדם עצוב

נעשה להם רע בלב, ולעומת זו עובדה היא שכאשר נתקלים באדם שמח אז כל מי שרואהו נכנסת בו שמחה.

"והיית אך שמח"

יש להתבונן בדורינו שיש הרבה צרות ותלאות (רחמנא ליצלן), כיצד אפשר לשמוח שמחה אמיתית והרי אין לך יום שקללתו מרובה מחבירו?

אמנם על זאת יתמה האדם כשהוא שקוע בעניני עולם הזה, לא כן כשיקבע אדם לעצמו את האמת שכל חיינו הם הבל ועיקר חיים האמתיים הם חיי הנצח, חיי הרוחניות, הרי שאין ספק שיהיה קל לו לשמוח בחג.

וכמו שהיה רגיל מרן ר' יהודא צדקא זצ"ל (ראש ישיבת פורת יוסף) לומר, שמי שעולה לאוטובוס ומבקש לשבת, ורואה שאין על הכסא ריפורד ודאי שישב על הכסא ולא יתלונן על כך, כי יודע הוא שבועוד זמן קצר הוא יורד מהאוטובוס, כך כל חיינו הם כצל עובר, חיי העולם הזה הם חיי עראי לעומת חיי הנצח שמצפים לנו, ולכן העיקר הוא קיום מצוות ומעשים טובים.

ואדרבה ליסורים בעולם הזה יש חשיבות מיוחדת, שהרי הם מזככים את האדם מעוונותיו ויש בהם סגוריה גדולה עבורו בעולם הבא נגד המקטרגים, ואמר הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (ראש ישיבת מיר) "אוי לו למי שאין לו צרות" (עיין בספר מח ולב) כי בזכות הצרות בעולם הזה, זוכה האדם לשבת במחיצת הצדיקים בעולם הבא.

ולכן כאשר בא פעם איש פשוט לפני החזון איש זצ"ל, קם מפניו, וכשתמהו כולם על הנהגתו המוזרה כיצד יתכן שגדול הדור קם בפני איש פשוט, אמר להם: דעו לכם, שלאיש הזה יש לו הרבה זכויות בשמים כי הוא בעל יסורים גדול. על כן כל יהודי צריך להסיח דעת

מהבלי עולם הזה ולחיות בשמחה תמיד, ובפרט בחג כמו שאמרו חז"ל על הפסוק "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם" (ויקרא כ"ג, ד') לא ניתנו המועדים לישראל אלא כדי לקרב בהם את הלבבות לאביהם שבשמים.

מסופר על הגאון רבי משה טייטלבוים זצ"ל שכל ימיו התפלא על שמחתם של החסידים, אשר נראתה בעיניו מופרזת, שהלא נאמר בפירוש, כי כל אדם ירא שמים ראוי לו להיות מיצר ודואג על חורבן בית המקדש.

כשנכנס אצל "החוזה מלובלין" חש הרב בתמיהתו של רבי משה שמנקרת בלבו וכך אמר לו: יהודי צריך להיות בבחינת "צהלתו ושמחתו על פניו, ואכלו בלבו" (כמבואר בספר חובת הלבבות). האמן לי, כי מידי לילה אומר אני "תיקון חצות" בבכי ומספד, שכן מתאבל אני עד עמקי נשמתו על הגלות ועל החורבן, אך כלפי חוץ, ממשיך אני לנהוג בשמחה.

ועל כך אמר הגאון רבי שמואל מניקלשבורג זצ"ל משל למלך נכבד שגלה מארצו ומארמונו, ובמקום גלותו עמד להתאכסן בבית ידידו הַנְּתִיק. כשראה הידיד את המלך גולה למקום זר ומרוחק מארמונו ומראהו לא טוב, התחמץ לבבו בקרבו. אך עם כל הצער שמלא את לבו, חש הידיד גם בשמחה, השמחה נראתה על פניו כי המלך מתאכסן בביתו.

כך בדיוק עם ישראל, נכון שמצטערים ובוכים על גלות השכינה, אמנם מאידך שמחים הם על הזכות הנפלאה שהשכינה נמצאת יחד עמם, הרגשה שכזו אין לתאר כמה היא נשגבה, ובהכרח שהשמחה הרוחנית הזו תגבר בכל מצב.

המאוסר האמיתי

בחג הסוכות מצווים אנו לעזוב את הבית המפואר והרחב, ולגור בבית שהוא עראי ואין בו את כל הנוחיות שיש בבית הקבוע, ולכאורה יש להבין אם מצווים אנו לשמוח בחג הסוכות, היינו צריכים ללכת אולי לבית מלון מפואר עם כל המשפחה, ולמה נצטוונו להיות בסוכה?

כדי להסביר את זאת יש להקדים על פי מעשה שהיה באחד מבני הרון אל הַשִּׁיד (ממושלי ערב לפני אלף שנים) שלא היה מאוסר, הלך לדרווש (נזיר מוסלמי) וביקש ממנו עצה. הוא היה זקן וחכם, והשיב לו שקשה להשיג את האוסר בחיים, עם כל זאת אמר שיודע הוא דרך להשיב את שמחת החיים ולהקנות לו אושר: עליך ללבוש חולצתו של אדם מאוסר. כשמוע הנסיך את דבריו של הדרווש, חיבקו והודה לו ויצא לדרך כדי למצוא את התרופה.

עבר מעיר לעיר, לבש חולצות של מלכים, נסיכים, שרים, לא הועיל לו מאומה והסיק מכך שאף אחד מהם לא מאוסר בחייו: המלך הוא עסוק בטרדות הממשלה, הנסיכים לא שבעים מרוב כל טוב ענייני עולם הזה ששופעים עליהם, והשרים חיים בפחד. לכל מי שפנה ענה שלא חסרות לו דאגות ולכן אין הוא האדם המאוסר.

כאשר ראה שאין טעם למסעיו, חזר בפחי נפש לארמון אביו. בדרכו ראה איכר עני שעסק בחריש כשהוא נותן את קולו בשיר בשמחה רבה. אמר הנסיך בלבו הנה יש אדם מאוסר. פנה אל האיש ושאל אותו, האם אתה מאוסר? כן ענה האיכר, לא חסר לי כלום. שאלו: האם היית מוכן להחליף את גורלך בגורלו של מלך? אמר: לעולם איני מוכן. אם כן מכור לי את חולצתך. צחק אותו איכר עני ואמר לנסיך: אין לי חולצה, כי אם היתה לי חולצה לא הייתי מאוסר כיון שהיתה לי דאגה לכבס ולגהץ ולשמור עליה...

ממעשה זה אנו יכולים ללמוד גם לגבי חג סוכות (חכמה בגויים תאמין, תורה בגויים אל תאמין). בחג הסוכות נצטוונו לצאת לגמרי מהבית ומהעושר וליכנס לסוכה ששם אי אפשר להכניס את כל הרהיטים והשטיחים וכו'. רק במצב שכזה יוכל האדם להגיע לידי שמחה אמיתית, כי שם אין דאגה ומתח וחשש מגנבים.

וכתב המהר"ל (אבות פ"ד) **השמח בחלקו** הוא האדם השלם יותר מכל העשירים בכל מנעמי תבל, כי העשיר אינו יודע שבעה, ולכן לעולם חסר לו האושר האמיתי, אבל השמח לא חסר לו כלום ועשירותו גדולה מכולם, וזהו גם מה שכתוב ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, לא שיש להם כל טוב אלא שאינם מרגישים חסר במה שאין להם...

ולמעשה מי שזכה ביום הכיפורים לשוב בתשובה אמיתית בהכרח שיזכה לשמחת החג וכמו שדרשו על הפסוק "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה". לאחר שמיישרים את הלב על ידי התשובה אז באה שמחת החג (מפי השמועה).

ובנוהג שבעולם מי שיוצא זכאי בדין זחה עליו דעתו והוא מתגאה, ומכיון שלבו שמח, אוכל ושותה ופורק מעליו עול של מקצת דברים, לא כן עם ישראל כיון שיצאו זכאים בדין, מיד לאחר יום הכיפורים מתחילים במצוות ואינם פנויים כל ארבעת הימים שבין כיפור לחג סוכות: זה עוסק בסוכתו וזה עוסק בלולבו, אשריהם ישראל שהם טובלים במצוות, וכשבא המקטרג לקטרג עליהם מוצא אותם מוקפים במצוות מכל צד, ידיהם מלאות מצוות, פיהם מלא הלל ותשבחות לשמו של ה', לבם מלא רינה ושמחה לפני ה', וכל שאר אבריהם וכל גופם בסוכתו של מלך מלכי המלכים בצל האמונה.

וכתב הפלא יועץ (ערך סוכה) כי צווי ה' יתברך הוא על שמחת הלב שיהיה שבע רצון ומלא שמחה של מצוה, כאשר יחשוב האדם מה אנו מה חיינו, ומה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, וחיבה

יתירה של ה' עלינו, הן יעצנו בעצה טובה, ונתן לנו את ראש השנה ויום הכיפורים לכפר בהם עוונותינו, ובאהבתו ובחמלתו כאב את בן ירצה, שימח אותנו מיגוננו ומצערנו שנצטערנו בימי התשובה, ונתן לנו תיכף את חג הסוכות וציונו לשמחה, וגם נתן לנו שכר טוב על שמחתנו. היש חף מתוק מזה?! ורצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, ונתן לנו מצות סוכה לפרוס סוכת שלומו עלינו. ומצות ארבעה מינים שבלולב, אשר הם סימן טוב לישראל...

ובכדי לדעת מהו מושג של מצוה, יש להביט בהנהגותיו של בעל "יסוד ושורש העבודה" באיזו שמחה היה מתייחס למצוות, לדוגמא: בצוואה שכתב לבניו (בסוף הספר) כתב: כאשר הייתי מסמן חריצים בכפות של כלי האכילה כדי לדעת להבדיל בין בשר לחלב הייתי שמח כאילו הייתי מניח תפילין, מכאן אנו יכולים לתאר לעצמנו איזו שמחה עצומה היתה לרב זצ"ל בעשיית המצוות. כי אדם בדרך כלל כשרוצה לתאר לעצמו איזושהי שמחה הרי הוא אומר הייתי שמח כאילו זכיתי בממון רב, או כאילו אכלתי סעודה דשנה, לא כן חכמי ישראל ידעו בדיוק מהי שמחה אמיתית, ועל מה באמת אפשר להיות שמח.

מי ששקוע בהבלי העולם לא יוכל להיות בשמחה

על הפסוק "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כ"ג) דרשו רבותינו ז"ל (סוכה ב') "אמרה התורה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי", ולכאורה קשה להבין דבר זה, כי הרי חג סוכות הוא זמן שמחתנו, וכתב הרמב"ם (הלכות לולב פ"ח ה"ב) אף על פי שבשאר המועדות מצוה לשמוח בהם, בחג הסוכות היתה במקדש שמחה יתירה שנאמר "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים", ואם מצוה להרבות בשמחה

החג, אם כן מדוע צותה התורה לצאת מדירת קבע ולשבת בדירת עראי, והרי זה מפריע לשמחה?

התשובה לכך היא, כי אכן שמחה אמיתית ניתן להשיג רק כשבאים לידי הכרה שהעולם הזה הוא רק ישיבת עראי, כי מי שחושב שתכלית האדם היא העולם הזה, ועושה כאן ישיבת קבע, בהכרח שלא יוכל להגיע לידי שמחה פנימית, כי בדרך כלל מי ששקוע בהבלי העולם הזה חסרה לו שמחה, משום ששמחה זה דבר רוחני ומגיעים לשמחה רק אלו שמתקרבים אל השם יתברך, וכל התאוות והבלי העולם גורמים לאדם עצבות בסופם, כיון שהם מצד הטומאה. **ועוד** כי מי שהוא שקוע בהבלי העולם הזה לא יוכל להיות בשמחה, משום שהקנאה והתאוה מפריעות לו להיות שמח, כי תמיד נדמה לו שחסר לו, אבל אם האדם מבין שהעולם הזה הוא רק עראי, הוא לא מקנא משום אדם וממילא הוא שמח במה שיש לו.

וזוהי הסיבה שיש נוהגים לקרא מגילת קהלת בחג הסוכות, כי שם מתואר איך שכל הבלי העולם הזה הם הבל הבלים ולא כדאי לרדוף אחריהם כי כל זמן שאדם קשור להבלי העולם הזה לא יכול להיות שמח כראוי, כי הקנאה והתאוה אוכלות את לב האדם ומפילות עליו עצלות, לא כן מי שמודע עד כמה עניני עולם הזה הם הבל וריק, אז יכול להגיע לידי שמחה אמיתית של "ושמחת בחגך" (דרכי מוסר).

זאת ועוד, שמחה הנובעת מהוללות, שובבות ומעשים רעים שהנפש היפה סולדת מהם היא רגעית וארעית, היא מתחילה אמנם בגורמי שמחה, אולם ברוב הפעמים היא מסתיימת בעצב, לעומתה שמחה הנובעת מתוך חגיגת מועדי ה' ומתוך עשיית מצוות, מתמידה היא לפעם בלב האדם עידן ועידנים אף אחרי שִׁפְלוֹ גורמי השמחה כמו שכתוב (תהלים קמ"ט) "ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם", וכן כתוב (שם ס"ח) "וצדיקים ישמחו יעלצו לפני ה' וישישו

בשמחה", הגילה והעילוץ לא יפסיקו אלא ימשיכו ויתמידו לשוב בשמחה בלי כל גבול, (מנחם ציון, ירח האיתנים).

המעבר מהימים הנוראים לחג הסוכות

חג הסוכות זמן שמחתנו באהבה מקרא קודש, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, אבל, האם אין זה מעבר חד מדי? הלא רק לפני חמשה ימים עמדנו יחפים מעונים בצום ובתענית, צפינו לישועה, הכינו על חטא בבושה ובכלימה, הודינו כי אין בנו מעשים, כי באנו בידים ריקות, בצרור מלא עוונות. ביקשנו רחמים, חנינה ומחילה! שבורים ורצוצים היינו וכפופי קומה, ועתה בטרם עבר שבוע נזקפה הקומה, והכל חלף עבר וכבר זמן שמחה, אתמהה!.

ואמרו במדרש, משל למה הדבר דומה? לקבוצה שהתייצבה למשפט. כיצד נדע מי זכה בדין? מי שהדיין העניק לו את שרביטו הוא הזוכה. כך כל באי עולם עמדו לדין, ישראל והאומות, כיצד נדע מי זכה? אלא כאשר יוצאים ישראל בלולים זקופים, בשרביטו של מלך, אנו יודעים שבכך הם מכריזים על נצחונם. אלו דברי המדרש דברי אלקים חיים, אבל באמת נשאלת השאלה וכי מי שבא בשברון לב לבקש רחמים וזועק: כיצד העזתי למרוד בה' יתברך, וזוכה לנס של חנינה, האם יצא לנפנף בשרביט כמנצח? האם לא יסתיר פניו מבושה?!

התשובה לכך תבאר על פי מה שמסופר על הצדיק רבי ישראל מרוז'ין זצ"ל שהגיע לעיר אחת. נהרו אליו כולם ובאו להתעלות במחיצתו. היה שם אדם שלעג לאורחות הצדיקים והליכותיהם. אמר בליבו: אלך ואראה ואמלא פי שחוק. הלך ומצא את הצדיק יושב וכולם סובבים אותו במעגל.

נשא הצדיק את עיניו וראהו, פתח וסיפר: מעשה במלך גדול שהיה לו אוצר חמדה, היקר מכולם היה שעון זהב משובץ אבנים יקרות מלאכת מחשבת עדינה נפלאה והיה משתעשע בו תדיר, יום אחד הוצרך המלך לצאת למסע ברחבי ממלכתו, פנה אל אוהבו השר היושב ראשונה במלכות ואמר לו: הריני מפקיד בידך את השעון היקר, אוצרי החביב, השגח עליו כבבת עיניך! השר הבטיח והמלך נסע לדרכו, ושעון כידוע יש למלאות אותו בכל יום, למתוח בעדינות את הקפיץ העדין. נטל השר את השעון וזהרורי יהלומיו נצצו. התפעל ושיחק בו ונשמט מידו. נפל ארצה המחוג התעקם והשעון היקר נעצר. סיים הצדיק את סיפורו, הביט לעבר אותו אדם ואמר "הוי, השעון נעצר".

המשכיל הבין את הנמשל, מלך מלכי המלכים יש לו שעון עדין ויקר שהוא כביכול משתעשע בו, הן הנשמות שבגנזי מרומים. מה עשה? הפקיד בידינו את הנשמה הטהורה, פיקדון כה יקר שיש לטפל בו בעדינות למתוח את הקפיץ להרבות בתורה ומצות, אבל אנו הזנחנו את יעודנו נפנינו אל שעשועי הבל דוגמת השעון. נפל, התעקם, נעצר! מה נאמר למלך כשיבא לבקש את פקדונו? זהו מה שהודינו למלך ביום כיפור, אכן אשמים אנו, מעלנו, אבל נתבונן שהשעון לא נשבר המנגנון לא התנפץ אלא רק המחוג התעקם והשעון נעצר. ובכן הבה וניישר את המחוג בעדינות ובתשומת לב, ונשמור עליו מעתה בשבע עיניים, כי הנשמה חלק אלוה ממעל לא נשברה ולא נסדקה, ואם היא התעקמה ניישרנה, לפיכך לאחר חזרה בתשובה שהוא כיישור המחוג, אנו שמחים בחג סוכות בצילה דמהימנותא בצל האמונה בקב"ה.

ימי חול המועד

בימי חול המועד חייב אדם להיות שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו, שנאמר "ושמחת בחגך" וגו'; הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו. והאנשים באכילת בשר ושתית יין, לפי שהשמחה היא בבשר ויין. וכשהוא אוכל ושותה, חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה וכן לשאר העניים והאומללים.

אף על פי שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא בבקר משכימים כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללים וחוזרים לבתיהם ואוכלים, ולאחר מכן הולכים לבתי מדרשות, קורין ושונים עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללים תפילת מנחה, וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה (הרמב"ם הלכות יום טוב פרק ו' הל' י"ז - י"ט).

מדברי רבינו הרמב"ם יכולים אנו לתאר לעצמנו כיצד בדורות שעברו היו מנצלים את החגים לשמחה של מצוה, חלק מהיום בתורה וחלק במאכל ומשתה של שמחה. מכאן יוסף חכם וילמד לקח שעל כל יהודי להתבונן כיצד יעביר את הימים של החגים בשמחה של מצוה יחד עם בני ביתו, וכי עליו להשגיח שלא יעביר את היום בענייני ליצנות והוללות.

ומצינו בתלמוד (ירושלמי מועד קטן פ"ב הל' ג') אמר ר' אבא בר ממל: אילו היה לי מי שִׁימְנָה עמי הייתי מתיר לעשות מלאכה בחולו של מועד, כי כל מה שאסרו חכמים לעשות מלאכה בחולו של מועד הוא כדי שיהיו אוכלים ושותים ויגעין בתורה, ואלה אוכלים ושותים ופוחזין ומתלוצצים. וכתב על כך "הכל בו" שמדברי הירושלמי הנ"ל יש ללמוד כי השחוק הוא אסור יותר גדול ממלאכה במועד, כי הרי

כוונת ה' יתברך בנתינת המועד היתה כדי להדבק ביראתו ואהבתו ולעסוק בתורתו התמימה (הו"ד במשנה ברורה סי' תק"ל ס"ק ב').

ומרן החיד"א כתב שבימי החג לא יסיר מורא שמים מעליו, וחס ושלום מלשמוח שמחה שאינה של מצוה, ויזכור כל אשר טרח בעשרת ימי תשובה, ועוד כי יום הושענא רבה לקראתו ועדיין הוא בספק. (מורה אצבע רצ"ה).

"והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך"

בכל תפלות החג אנו מבקשים מהשם יתברך "והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום" יש מפרשים ש"והשיאנו" זהו לשון הגבהה כלומר הגביהנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך עלינו, ויש מפרשים שהוא לשון מתנה, ולמעשה שני הפרושים הם כאחד, כי על ידי שהקדוש ברוך הוא יגביה את ברכת החג עלינו נזכה למתנה טובה (ספר תולדות אדם).

ויש מפרשים ש"והשיאנו" הוא מלשון נישואין, שכשם שעל ידי הנשואין של איש ואשה, הם מתקשרים לעולם, כך אנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא שקדושת החג הזה לא תפסיק מעמנו אלא תמשיך עד המועד שלאחריו, ובכך תמיד נתאגד עם הקדוש ברוך הוא בקדושה (תפארת שלמה לשמיני עצרת ד"ה "והשיאנו").

ולפי זה יפה דרשו דורשי רשומות שבחג מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" רמז למי שרוצה להשיב את הרוחניות, כלומר להשפיע עליו רוחניות, העצה לכך שיוריד את הגשם את עניני הגשמיות מעליו ובכך ברכת ה' עליו בחג לא תמוש ממנו.

"חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים" (דברים ט"ז י"ג)

יש לתמוה מדוע נקרא חג ה סוכות בלשון רבים בעוד שהסוכה העשויה לכל יחיד ויחיד צריכה היא להאמר בלשון יחיד?

אלא לפי שאמרו חכמים "כל מי שמקיים מצות סוכה, הקדוש ברוך הוא מושיבו בסוכה של לויתן לעתיד לבא שנאמר "התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים ראשו" (איו"ב מ"א, ל"א) ולפיכך בכדי לרמוז לשני הסוכות, זו שיושבים בה כאן בעולם הזה ושעל ידה זוכים לסוכה השניה - סוכת עורו של לויתן לעתיד לבא, לכן נקרא החג בלשון רבים "חג הסוכות" (שבילי הבשם).

ועוד יש ללמוד מהפסוק דלעיל מיתור המילה "חג הסוכות תעשה לך" ללמדך שעל ידי מצות סוכה שתעשה סוכת עראי שבועת ימים, תדע שכל העולם הזה אינו אלא חולף ואין הנאתו אלא רגעית, וצורך קבע הוא רק בחיי העולם הבא, וזהו שאמר הכתוב "תעשה לך", שתלמד מכאן לכל ימי חייך בעולם הזה לעשותו כסוכה דירת עראי, ואז תזכה לחיי נצח, להנות בו מזיו שכינתו, משום כך נקרא חג הסוכות בלשון רבים. (טעם ודעת).

"למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל"

(ויקרא כ"ג מ"ג)

מה טעם אמר "הושבתי" ולא הולכתי, והלא הכוונה לשבעת ענני כבוד שהיו הולכין מארבע רוחותיהם, מעליהם ומתחתיהם ולפניהם, והם היו מסיעים אותם לדרכם? ותירץ מרן החיד"א על פי דרשתו של הרב שפתי כהן ז"ל שרמז כאן הכתוב שעם ישראל ישבו בענני כבוד כדרך שיושב אדם בספינה והיא מוליכתו למחוז חפצו. הוא עוסק בחפציו והיא מסיעה אותו למרחקים גדולים, כך היו הם

יושבים, כמו בבית, והעננים מסייעים אותם קדימה בלא שום טורח, וזהו שכתוב " הושבתי" ולא הולכתי.

מצות סוכה מיוחדת במינה

על הפסוק "ויהי בשלם סוכו, ומעונתו בציון" (תהלים פרק ע"ו) דרש הגר"א איזו מצוות זוכה האדם לקיים בכל גופו ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו? הוי אומר זו מצוה סוכה ומצות ישוב ארץ ישראל וזהו שכתוב "ויהי בשלם סוכו" (מצות סוכה) ומעונתו בציון" (ישוב ארץ ישראל).

ויש לתמוה כי לכאורה הלא גם מצות טהרה במקוה צריך האדם להכנס אל תוך המקוה בשלמותו, כי אם אפילו שערה אחת היא מחוץ למים הרי לא עלתה הטבילה.

אמנם האמת היא שטהרת המקוה לא נקראת מצוה שחלה על כל גופו של האדם, שהרי קיימא לן בדיני טהרות שאדם נטהר רק לאחר שיצא מן המקוה, ובעודו במקוה עדיין לא נטהר, ומשום כך כתוב במשנה טהרות שאדם שהכניס פירות טהורים למקוה ונגעו באדם טמא אפילו שהטמא כבר בתוך המקוה ומכוסה במים הפירות נטמאו, כי כל עוד שהטמא לא יצא מהמקוה הוא לא נטהר, ומדוקדק זאת גם מלשון המשנה שמספרת על סדר טהרת הכהן גדול כפי שאנו אומרים ביום כיפור בסדר העבודה "עלה ונסתפג ונטהר" הדגישה המשנה עלה ונסתפג ללמדנו שרק לאחר עליית הכהן מהמקוה אז הוא נטהר (ע"פ הגר"ח מבריסק זצ"ל).

להיות בשמחה תמיד

שנינו במשנה (סוכה פרק ב') ירדו גשמים... משל למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו.

מעשה ברכי לוי יצחק מברדיטשוב, שישב בסוכה עם קהל חסידיו וירד גשם שוטף. הצטערו היושבים שראו בזה סימן רע. אמר להם רבי לוי יצחק: חס ושלום שניפול לתוך עצבות. להיפך, אני רואה בזה סימן טוב, למה הדבר דומה? לאם שיש לה ילד מפואר ונפלא, ומכיון שפחדה מעינא בישא החילה לירוק לו על פניו. אף כאן: בעיני השם יתברך מצויינים אנו במעלות ובמידות טובות, וכדי שלא תשלוט בנו עין הרע הוא יורק בפנינו כסגולה להנצל מהמזיקין.

רמזי הסוכה

שנינו בברייתא (סוכה ו:): דפנות הסוכה צריכות לעשות שתיים כהלכתן והשלישית אפילו טפח, ואותו טפח מעמידו בפחות משלושה טפחים סמוך לאחד מהדפנות (עיין בשו"ע סי' תר"ל סעי' א').

הדפנות הם זכר לעולם הזה שהרי נאמר בתהלים "כי ביה ה' צור עולמים" ודרשו על כך חכמי הקבלה שדבר הכתוב בשני עולמות, עולם הבא נברא באות י' ואילו העולם הזה הוא בצורת אות ה' שבה נברא, ועל כן דפנות הסוכה הם שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח בצורת ה', לרמזו שעולם הזה הוא עראי כדוגמת הסוכה שצורתה היא כאות ה' שנראית חסרה.

ואכן כל טוב העולם הזה נכלל בשלושה דברים (כנגד ג' הדפנות) שהם בני, חיי, ומזוני, ורמז לנו שהשניים שהם "בני וחיי", צריך להשתדל ולבקש מאת בורא העולם שיהיו לו כהלכתן גדולים וטובים, אך בשלישית שהוא כנגד ה"מזוני" אפשר להסתפק אפילו בטפח כלומר לא יחשוש לו יותר מדי אלא יסתפק במועט (תורת משה).

זאת ועוד, בזוהר הקדוש מבואר שמאת ה' היתה זאת שחג סוכות לא נקבע בפסח, משום שרק לאחר יום כיפור זכאים אנו לשבת בצילו של הקדוש ברוך הוא, וזהו שכתוב בשיר השירים "שמאלו תחת

לראשי וימינו תחבקני" " שמאלו תחת לראשי", אלו ימי התשובה ימי הדין שמרבים בתחנונים ובאמירת ויעבור, " וימינו תחבקני" זהו חג סוכות שעם ישראל חוזרים אל השם יתברך מתוך אהבה. אמר על כך רבינו האר"י הקדוש שבחג סוכות הקדוש ברוך הוא כביכול מחבק אותנו בשתי זרועותיו, כדוגמת שתי דפנות הסוכה שעושים כצורת גא"ם יוונית (1), והדופן השלישית שכשירה אפילו בטפח רומזת שהקדוש ברוך הוא כביכול מניח את כפו תחת לראשינו כדרך שמחזיקים את התינוק.

שמא ימשך אחר שולחנו

כתוב במשנה מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית - בית שמאי פוסלים (סוכה כ"ח.).

בדרך דרוש ביאר זאת הרב חיד"א, הדין הזה מדבר באיש שרוצה להזהר מהיצר הרע ומשום כך "ראשו ורובו בסוכה" כלומר רובו בענייני רוחניות, וענייני עולם הזה שלו עראיים כסוכה, אך "שולחנו בתוך הבית" כלומר על שולחנו אינו מוותר, שענין המאכל אינו עראי אצלו אלא קבע ומגושם, הרי זה פסול גזירה שמא ימשך אחר שולחנו, לנטוש ולנתוץ כל מחשבותיו הטובות (שמחת הרגל).

ודורשי רשומות דרשו מהפסוק "הנה טפחות נתת ימי" רמז הוא על חיי האדם שהם כנגד גובה הסוכה בטפחים, שהרי מקסימום גובהה של הסוכה הוא מאה ועשרים טפחים, שהרי עד עשרים אמה מותר לעשות את הסוכה, וכל אמה היא בת ששה טפחים כפול העשרים אמה, והרי מאה ועשרים טפחים, כל זאת בא לרמוז לאדם שעד מאה ועשרים שנה מקסימום יוכל לחיות, ומשום כך חיש מהר ישוב בתשובה פן יהיה מאוחר.

תפלת משה רבינו וארבעת המינים

על הפסוק "אתה החילות להראות את עבדך" (דברים ג', כ"ד) דרשו במדרש פליאה - אלו ארבע מינים שבלולב.

ויש לפרש את כוונת המדרש על פי דברי התלמוד (ערכין י"ז). "פרנס לפי דורו", כלומר צריך לבחור מנהיג שיתאים לאותו דור שהוא מנהיגו, ועל כן חשש משה רבינו שמא יאמרו עליו שהוא היה ראוי להנהיג את ישראל דווקא במדבר שהיו דור דעה וזכו לקבלת התורה, לכן היו ראויים שיהיה להם מנהיג כמשה רבינו אדון הנביאים, לא כן כשיכנסו לארץ לעבדה ולשמרה וישבו איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, וכבר לא יהיו במדרגה כזו שהיו במדבר, הרי שבודאי לא יהיו ראויים שמשה יהיה עוד מנהיגם.

מחשש טענה זו חשב משה שמא יבצר ממנו להכניסם לארץ, לכן רמז בתפילתו על ארבעת המינים שבלולב אשר ידוע שהם מורים על ארבע המדרגות שבעם ישראל, וכוונתו לומר שהוא כבר הספיק להיות מנהיגם של ישראל במצבים שונים: גם כשהיו ברום המעלה וגם כשחטאו וירדו עשר מעלות אחורנית, וביקש שיזכה ויוכל להנהיגם בארץ הקודש גם אם חלילה ירדו ממדרגתם שהיו עד עתה (תורת מהרי"ץ).

קדושת הסוכה

כתב רבינו אליהו וידאש זצ"ל (ראשית חכמה שער הקדושה פרק י"ד אות ל"ד) כך היה מנהג מורי (רבי משה קורדובירו עליו השלום) שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות דברי חול כל עיקר אלא בדברי תורה, כי מצות סוכה קדושתה גדולה, והעיד שעצי סוכה אסורים בהנאה כל שבעה הואיל והוקצו למצוותה. ובמקום אחר כתב ר' אליהו ז"ל, אפילו ענפי סרק ועצים פשוטים - כיון שהוקצו למצוה הרי הם

קדושים, גופו של אדם מישראל שהוא כולו כלי למצוות ומעשים טובים על אחת כמה וכמה.

דיני הסוכה רומזים לתורה

כתב רבינו בחיי זצ"ל, כשם שהסוכה צריכה צל - כך ישראל מוזהרים להסתופף בצל התורה. הסוכה ג' דפנות - והתורה ג' חלקים תורה נביאים כתובים. הכשר סוכה עשרה טפחים בגובה - רמז לעשר הדברות, ארכה ורחבה לפחות שבעה טפחים רמז לשבע חכמות הנכללות בתורה. נמצא שהכשר הדופן שהוא גובה כפול רוחב שבעים טפחים - הוא שאמר שבעים פנים לתורה. חיוב ישיבת סוכה בין ביום בין בלילה - רמז לתורה "והגית בו יומם ולילה". נשים פטורות מסוכה - וכן הן פטורות מתלמוד תורה (כד הקמח).

ארבעת המינים

נטילת ארבעת המינים

נאמר בתורה "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא כג, מ').

ויש להתבונן מדוע צייתה התורה ליטול ארבעת המינים בחג סוכות, והרי לכאורה עדיף היה ליטול אותם ביום הכיפורים הקדוש, לזכות בעוד מצוה מיוחדת שכזו כדי להכריע את הכף לזכות?

אולם התשובה היא שמכיון שמעלת ארבעת המינים כה נשגבה, אם כן מרוב חשיבות המצווה הגדולה הזו ראוי לקיימה רק לאחר יום כיפור שאנו מנוקים מחטא ועוון (ספרים).

והנה בקניית ארבעת המינים מתפרסמת אהבת עם ישראל לבוראו, כי בשביל צווי אחד של ה' יתברך, שנכתב בפסוק אחד מהתורה, נסגרים רחובות ראשיים לתנועה מרוב הנהירה הגדולה של עם ישראל לקנות את ארבעת המינים, וממון רב משולם בעבור מצוה זו, כי ה' יתברך ציוונו ליטול ארבעת המינים.

מצוה מן המובחר

כתב השל"ה הקדוש, לולב גימטריה חיים, רמז למי שקונה אתרוג ולולב (יפים וכן שאר המינים) זוכה לבנים צדיקים בעלי תורה, שיש להם לב בתורה וזוכים לחיי העולם הזה ולחיי העולם הבא, וכן כתב בספר אורחות יושר (פרק ט"ז) שסגולת לקיחת הלולב הלא היא שזוכה לזרע כשר וחכם, אם אינו עושה לשם גאווה עיי"ש (מועד לכל חי סי' כ"ג אות קכ"ח).

ומהרי"ל כתב שמי שקונה אתרוג ולולב יפים זוכה לחיי עולם הזה ולחיי עולם הבא. (באר היטב תרמ"ה ט')

ובתלמוד (סוכה מ"ה.) אמר רבי אלעזר: כל הנוטל לולב באגדו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר (תהלים קי"ח) "אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח", כלומר חשיבות לולב ועבותו מגיעה עד מעלת הקרבנות שמקריבים על המזבח.

ואמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (בבא קמא ט:) עד שליש יוסיף להדור מצוה משלו, מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא, ופירש רש"י שעד שליש אין משלמין לו בחייו אבל מכאן ואילך מה שיוסיף יותר משליש יפרע לו הקדוש ברוך הוא בחייו, עד כאן.

נמצאנו למדים כמה חשובה היא מצוות ארבעת המינים ואל לאדם לעמוד על המקח בעבור מצוה יקרה זו, כי מלבד שסגולה היא לבנים צדיקים בעלי תורה, הרי מובטח לו שאם ירבה בתשלום קניית ארבעת המינים יותר מכדי שליש הקדוש ברוך הוא יחזיר לו את הדמים בחייו.

ורמז נפלא אמרו דורשי רשומות על הפסוק "ולקחתם לכם ביום הראשון" ראשי תיבות **הבל** לרמוז שכל מה שצובר האדם בעולם הזה הוא הבל, מלבד מצות נטילת ארבעת המינים ושאר המצוות שהם ילוו את האדם לחיי הנצח.

טעם לקיחת ארבעת המינים

מהו הטעם באמת שנצטוונו ליטול בסוכות את ארבעת המינים, אתרוג, לולב, הדס וערבה? מסביר מרן החיד"א זצ"ל, שכל צמח בעולם גדל על ידי מלאך הממונה עליו, וכמו שאמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה י', ד') "כל עשב ועשב יש לו מזל ברקיע שמכה אותו

ואומר לו גדל", מה שאין כן אלו הארבעת המינים צומחים רק בהשגחת השם יתברך ולא נמסרו לשום מלאך שיפקח עליהם, ואם כן הם בבחינת שרביטו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שצויה עלינו לאגוד את ארבעת המינים הללו לאחר יום הכיפורים כאות וסמל למחילת עוונות (ראש דוד אמור עמ' שמ"ז).

ועל כן כתב רבינו חיים הכהן זצ"ל בספרו "תורת חכם" כי ארבעת המינים הללו הם כנגד ארבע אותיות של שם הויה ברוך הוא, והם רמז לשרביטו של מלך.

וכתוב בזוהר הקדוש שארבעת המינים הללו הם שבעה יחידות: לולב אחד, אתרוג אחד, שני בדי ערבה, ושלושה הדסים הרי שבעה, כנגד שבעה רקיעים, ללמדנו שכאשר יהודי לוקח שבעה דברים הללו בהידור ובכוונה יש בכוחו לבקוע שבעה רקיעים ולבטל כחות המשטינים ולהגיע עד כסא הכבוד.

וטעם הנענוע בהולכת והבאת ארבעת המינים מבואר בתלמוד (סוכה לז:): כדי לעצור רוחות רעות שעלולים להזיק לצמחים וכדומה, ומעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים שלא יזיקו לתבואה, וכמו כן יש לאדם לכוון בהולכה והבאה מעלה ומטה לבטל ולעצור כל מיני גזירות רעות (רחמנא ליצלן) מכל הכיוונים ומכל הסוגים למיניהם (ספרים).

וכתב אבודרהם (עמ' רצ"ד), שמטעם זה מנענעים באנא ה' הושיעה נא, ולא באנא ה' הצליחה נא, מפני שהנענוע הוא לעצור רוחות רעות וטללים רעים ולגזור בשטן, לפיכך צריך לנענע בהושיעה נא, כלומר הושיענו מאלו המזיקים, וזה לא שייך בהצליחה נא.

התשוקה לקיום מצות עשה

ספורים רבים נאמרו על רבותינו בענין גודל תשוקתם לקיום כל המצוות ובפרט למצוות עשה מן התורה. שנינו בתלמוד (סוכה

(מא:) תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר: כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו - לולבו בידו, הולך לבית הכנסת - לולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל - לולבו בידו, כאשר היה נושא את כפיו (אם הוא כהן) היה מניחם לבינתים, ולאחר מכן שוב אוחזם בידו. ואף כאשר היה הולך לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו היה בידו, וכאשר היה נכנס לבית המדרש ללמוד תורה היה מוסרו ביד בנו או ביד עבדו שמא מתוך טרדת הלמוד ישכח מלולב שבידו ויפול מידי, להודיעך כמה היו מחבבין את המצוות.

ועל רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל מסופר שתשוקתו לקיום המצוות היתה בדרך יוצאת מן הכלל. כל שנה בליל יום טוב הראשון של החג היה ממתין מתי יגיע אור הבוקר ויוכל לקיים מצוות ארבעת המינים בהידור. שנה אחת השכים לפני אור היום בזריזות ובשמחה כדי לקיים מצוות ארבעת המינים, ומרוב התלהבותו בעודו צועד אל הארון שבו נמצא האתרוג, לא שם לב לדלת הזכוכית של הארון וכשהושיט ידו שבר את הזכוכית ונפצע עד זוב דם.

וכיוצא בזה מסופר על הגאון חתם סופר זצ"ל כי בשנה אחת לפני שהאיר היום רץ לבית בנו הכתב סופר, ודפק על דלתו. נבהל הבן וחשב מי יודע מה קרה. וכשפתח את הדלת אמר לו אביו: איך אתה מסוגל לישון בעוד שזיכנו השם יתברך למצווה יקרה שכזו של ארבעת המינים לקיימה משעת הנץ החמה? מכאן ישמע חכם ויוסף לקח.

חשוב להזכיר שיש ענין גדול מאוד לשלם עבור קיום המצוות ולא יעשה בחנם, וכפי שכתוב בזוהר הקדוש (פרשת תרומה קכ"ח עמ' א') שצריך לעשות את המצוה בתשלום מלא כפי כוחו ובהשתדלות גדולה, ולא יעשה המצוה בחנם, כי מצוה שבאה לאדם בתשלום רוח של קדושה נמשכת עליה, ואילו מצוה שנעשית בחינם יש לסטרא אחרא חלק גדול בה. זאת ועוד כאשר נעשית המצוה בתשלום הסטרא אחרא

לוקחת את החלק הגשמי של הממון ואז אינה נדבקת במצוה עצמה, וזה סוד מים אחרונים שעל ידי שלוקחת החלק המועט הזה נשארת הסעודה כולה לסטרא דקדושה (ועיין בספר לב דוד פרק י"ד אות ק', ובס' יעלזו חסידים ע"מ קכ"ג).

וכבר מסופר על האר"י הקדוש שמרוב שהיה שמח במצוות, כאשר היה הולך לקנות את ארבעת המינים היה פותח את ארנקו ואומר למוכר: טול כמה שכר שמגיע לך בעבור ארבעת המינים, ואמר הרב ז"ל שכל מה שזכה לרוח הקודש ולהשגות נפלאות זה בזכות השמחה שהיתה לו בעשיית המצוות, ישמע חכם ויוסף לקח.

רמז ארבעת המינים

ארבעת המינים אתרוג, לולב, הדס וערבה, רומזים לכל עם ישראל, הצדיקים שיש בהם טעם וריח כלומר תורה ומעשים טובים נמשלו לאתרוג, וישנם שיש בהם רק טעם ולא ריח והיינו שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים **כתמר** (לולב), וישנם שיש בהם רק ריח ולא טעם כלומר מעשים טובים בלי תורה כהדס, ויש שאין בהם לא תורה ולא מצוות - לא טעם ולא ריח **כערבי נחל**. אמר הקדוש ברוך הוא, לאבדם אי אפשר היות והם בני, אלא יקושרו כולם אגודה אחת ואלו מכפרין על אלו (ויקרא רבה ל, י"ב).

וכשנתבונן בלקיחת ארבעת המינים נראה ששלשת המינים, לולב, הדס וערבה, צריך לקושרם יחד, ואילו האתרוג הוא בנפרד, מלבד משעת הברכה והנענוע שצריך לחברו יחד עם שלושת המינים, וזהו רמז לצדיק שאין ראוי לו להתחבר עם כל אחד אלא רק לשם הברכה, כלומר כשהמטרה היא לקרב את הזולת ליהדות שהיא הברכה האמיתית, יהיה מי שיהיה; ואפילו אותם שהם כערבה שאין בהם לא תורה ולא מצוות, על הצדיק להתחבר עמם כדי להראות להם

את מתיקות התורה והיהדות. אולם כשהוא לעצמו עליו להשמר תמיד עם מי להתחבר (לבוש יוסף עה"ת ויקרא כ"ג מ', ועיין בספר קול יהודה).

ורבינו בחיי זצ"ל פירש על פי מה שאמרו חז"ל (ויקרא רבה ל י"ד) ארבעת המינים רומזים לארבעת האיברים העיקרים שבגוף האדם, הן בעיני מצוות הן בעבירות, והם - לב, עינים, שפתים, ועמוד השדרה. האתרוג דומה ללב, הלולב לשדרה של האדם, ההדס לעינים, הערבה לשפתים, לרמז שאם אדם נכשל בארבעת האיברים המרכזיים האלו יוכל למצא כפרה עבורם על ידי מינים האלו כשינענע בהם ויתחרט על חטאיו (כד הקמח דף מ"ד עמ' ד').

וכיוצא בזה כתוב באגדה שמנענעים באתרוג לפי שהוא דומה ללב לכפר על הרהורי הלב. **ובהדס שהוא דומה לעיניים לכפר על** סיקור עין - ראייה אסורה, **ובערבה הדומה לשפתים לכפר על בטוי שפתים, ובלולב שכשם שלולב יש לו לב אחד** (שדרה אחת) **אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים** (ספר המנהיג הובא בטעמי המנהגים אות תשצ"א).

ובספר החינוך כתוב שהאתרוג דומה ללב שהוא משכן השכל, לרמז כי צריך האדם לעבוד את הקדוש ברוך הוא בשכלו. הלולב דומה לשדרה שהיא כח האדם לרמז שיש לאדם ליישר את כל גופו לעבוד את ה' יתברך ולעבדו בכל כוחו, וההדס דומה לעינים לרמז שלא יתור אחרי עיניו ביום שמחת לבו וכ"ו (כי בסוכות הוא זמן אסיפת התבואה ופירות האילן), **ובפרט שבחג הנשים מתקשטות יותר מימים הרגילים, והערבה דומה לשפתים לרמז שישים רסן בפיו ויכוון דבריו ויירא מהשם אף בעת השמחה, כי בזמנים הללו היצר הרע מפתה את האדם,** (מצוה שכ"ד).

והרואה אתרוג בחלום אמרו בתלמוד (ברכות נז.) סימן יפה הוא לו, ורמז שהדור הוא לפני קונו, והרואה לולב בחלומו רמז

שאינן לו אלא לב אחד לאביו שבשמים, הרוואה הדם בחלום נכסיו מצליחין, והרוואה ערבה בחלומו תערב לפני השם יתברך תפלתו.

"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל". (ויקרא כ"ג מ').

בתלמוד (סוכה מא:) דרשו מהמילה המיותרת שבפסוק **"ולקחתם לכם"** קחו **משלכם**, ומעניין שבמצוות אחרות שבתורה כגון ציצית, תפילין, ומזוזה לא כתוב ולקחתם לכם, ודוקא בלקיחת ארבעת המינים הקפידה התורה ב"ולקחתם לכם" - משלכם?!

אמנם כתוב במדרש שאתרוג כנגד אברהם, לולב כנגד יצחק, הדס כנגד יעקב וערבה כנגד יוסף, וביאורן של דברים הוא כך: שכשאוחרים אנו את האתרוג הרומו ללב יש לזכור את מדתו של אברהם אבינו שקירב את לבבות עם ישראל בנועם מילים, ובלקיחת הלולב הרומו לשדרה יש לזכור את גדלות יצחק שיישר ופשט את צווארו להשחט על גבי המזבח, וכשנוטלים את ההדס הרומו לעינים זוכרים אנו את טביעת עינו של יעקב אבינו שהביט למרחוק והגיע למסקנא שלא שייך לגור עם לבן כדי שלא ילמדו הנכדים ממנו דברים שאינם הגונים, ובאחיזת הערבה הרומזת לשפתים יש לזכור את גדלות יוסף הצדיק שלא שינה מדיבורו והתגאה במה שהוא יהודי.

לפי זה מבואר יפה מדוע דוקא במצות ארבעת המינים אמרה התורה **"ולקחתם לכם"** כלומר, קחו לכם בשעת נטילתכם את ארבעת המינים לתשומת לבכם את המעלות המיוחדות שיש ללמוד מהם. (ספרים).

אגוד ארבעת המינים

כתב הרב רבינו מנחם מריקנטי (בפרשת אמור): צריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים. וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יום טוב הראשון של חג הסוכות, כשהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו הר"ר יצחק. ראיתי בחלום שהיה (ר' יצחק הנ"ל) כותב השם יו"ד ה"א וא"ו, והיה מרחיק ה"א האחרונה מן ג' אותיות הראשונות. ואמרתי לו: מה עשית? והשיב: כך נוהגים במקומנו. ואני מחיתי בו, וכתבתי אותו שלם. ואשתומם על המראה ואין מבין.

למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג, והבנתי פתרון חלומי, וחזר בו. וחז"ל רמזו סוד זה (בויקרא רבה ל') שאמרו שם: פרי עץ הדר - זה הקדוש ברוך הוא, שכתוב בו: הוד והדר לבשת. כפות תמרים - זה הקב"ה, שכתוב בו: צדיק כתמר יפרח. וענף עץ עבות - זה הקב"ה, שנאמר: והוא עומד בין ההדסים. וערבי נחל - זה הקב"ה, שנאמר: סולו לרוכב בערבות ביה-שמו. הרי שכל המינים האלו רומזים בשם יתברך. ע"כ (בית יוסף ס"י תרנ"א ד"ה "כתב ב"ה")

הלקח מאגוד ארבעת המינים

הכל יודעים שאי אפשר לקיים את מצות הנענוע באתרוג בלבד, ואפילו אם יהיו לנו ארבעה אתרוגים מהודרים, וגם אם נצרף לאתרוג לולב נאה והדסים משולשים עדיין אי אפשר לברך עליהם, ובהכרח לאגוד עמם גם את הערבה שאין בה לא טעם ולא ריח כצווי התורה.

ומכאן יש מסר גדול לעם ישראל, כי כשם שחייבים לצרף את הערבה לשאר המינים כדי לקיים את המצוה כהלכתה, כך גם

מי שהוא נתון במעמד של ערבה שאין בו תורה ולא מצוות אף הוא חלק מעם ישראל.

דוגמא פשוטה לכך היא, אהבת הורים לבנים. ההורים אוהבים את ילדיהם בכל מצב אף אם הילד הוא לא חכם, לא מוכשר, לא מוצלח, אוהבים אותו אהבת נפש, ואדרבה תמיד חושבים ומחפשים עצה כיצד אפשר לקדם אותו ולעזור לו, וכן בנידון דידן, מי שחכם יודע כמה מסכן אחיו שנולד בבית ללא תורה ומצוות, ולא זכה לשום מעלה מיוחדת בעיני הרוחניות כדוגמת הערבה, ומסכן גדול ביותר הוא מי שלא זוכה להניח תפילין, ולא לשמור שבת ושאר המצוות, כי נשמתו פצועה מאוד, והלא אם נראה אדם שפצוע אנושות בודאי שנתאמץ כולנו לעזור לו, כך גם בודאי יש להתאמץ ולהשתדל לעזור ליהודי שנפצע בנשמתו שעדיין לא זכה לשמור תורה ומצוות, ועלינו לכלול אותו יחד עמנו כדי לקרבו ליהדות בנועם מילים כי אין לו תרופה גדולה מזו.

אתרוג

בעולם הצמחים ישנו חוק טבע, שכל פרי, בין פרי העץ ובין פרי האדמה אם לא יקטפוהו כשהשלים את גידולו הריהו נושר, ובפרט כשמגיעה עונת הסתיו והחורף, עונת הרוחות והגשמים, אין פרי מסוגל להחזיק מעמד בפגעי הזמן והוא נושר מאליו.

יוצא דופן הוא האתרוג - הוא דר באילן מספר שנים וכמו שדרשו חז"ל (סוכה לה.) על הפסוק (ויקרא כ"ג מ') "ולקחתם לכם... פרי עץ הדר" - הדר באילנו שנים ושלוש שנים ואינו נושר. למרות שינוי מזג האוויר של הסתיו והחורף, למרות הרוחות הסופות והרעמים הוא ממשיך לגדול, ומעשה ברבי עקיבא שהביא אתרוג על כתיפו לבית המדרש מרוב גודלו.

כך גם צריך לנהוג היהודי, אין לו להיות קשור לתורה ומצוותיה רק בעונה מסויימת, אלא צריך להיות צמוד וקשור לעץ החיים, קשר בל ינתק בכל עת ובכל זמן ובכל המצבים באמונה ובטחון, וכנאמר "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי" (הנאום והדרוש).

אתרוג דומה ללב

האתרוג הוא דומה ללב, ויש בו טעם וריח נעים, וצריך שיהיה יפה טוב ונקי מכל חזזית ומכל פגם, ורמז בזה שהאדם צריך להיות נקי מכל חטא, ופנוי מכל מחשבה רעה, ובזה יזכה לחיי העולם הבא, לגן עדן שכולו טעם, וכולו ריח, וכולו ממתקים (סדר היום).

וכשם שהאתרוג צריך להיות נקי מכל פגם, כך על כל יהודי לבדוק את לבו אם הוא נקי על בני ביתו ורעיו, ויסיר כל שמץ של קפידה על הזולת, וכשם שהוא לא יקפיד כך מהשמים לא יקפידו עליו.

ולפיכך, היה אומר רבי נפתלי מרופשיץ, מדקדקים מאוד באתרוג שלא תהא עליו שום פגימה, כי אתרוג דומה ללב - פגימה וקלקול כלשהם בלב מסוכנים מכל האברים.

הכרתי אחד מגדולי הדור שליט"א שצוהו חמיו לו ולאשתו שאם עבר עליהם קפידה במשך היום שלא ילכו לישון בלילה בסוף היום קודם שיתפייסו ביניהם (מבעל המעשה).

וכשם שהאתרוג צריך להיות נקי מכל פגם, כך גם לבו של האדם יהיה טהור, כדי שיזכה לעבוד את ה' יתברך בשלימות וכמו שכתב רבינו משה חיים לוצאטו זצ"ל (מסילת ישרים סוף פרק ט"ז) שהלב הוא המלך לכל חלקי הגוף ואם הוא לא ישתדל לעבוד את ה' יתברך בכל לבו אין עבודת שאר האברים כלום, וכמו שכתוב (משלי כ"ג, כ"ד) "תנה בני לבך לי".

פרי עץ הדר

כתב הגאון רבי דוד אליהו מאזוז זצ"ל שחכמינו זכרונם לברכה דרשו על הפסוק (ויקרא כ"ג מ') "ולקחתם לכם... פרי עץ הדר כפות תמרים" ולקחתם - פרי שטעם עצו ופריו שוים (סוכה לה.), ויש לבאר כוונתם שכל יהודי צריך להיות כדוגמת האתרוג שטעם עצו ופריו שוה, כלומר שצריך ללכת בדרכי אבותיו הקדושים, ולדאוג שיהיה נטע הפרי, אלו הבנים, שוה לטעם העץ אלו האבות, וכפי שכתוב "ה' זכרנו יברך" (תהילים קט"ו) מתי? כאשר הקטנים עם הגדולים והבנים הולכים בדרכי האבות, אזי חלה עליהם הברכה.

אתרוג עגול

אתרוג מסמל לתלמיד חכם ובעל מעשים, והרי נפסק בשולחן ערוך (סימן תרמ"ח סעי' י"ח) שאתרוג העגול ככדור פסול, לרמוז לתלמיד חכם שאסור לו להיות ככדור המתגלגל לכל מקום ולכל הרוחות כרצון בעליו המגלגלו. אסור לו להיות כמו הכדור הזה שבכל צד יש לו פנים שוים ודומים, כלומר שלא יתן פנים וכניעה לכל ארגון ולכל מפלגה, אלא עליו להיות בלתי תלוי כדי שדבריו יהיו נשמעים לכל עם ישראל (קריית ארבע).

לולב

אמר המורה ר' קלונימוס שצריך שיהיה כלולב שישים עלים ולא פחות, וזה כנגד ברכת כהנים שיש בה שישים אותיות, לפי שהלולב גם על עסק ברכה הוא בא, וכמו שאמרו בתלמוד (תענית ב:) ש"ארבע מינים הללו (שכלולב) מְרַצֵּין (לשון ריצוי) על המים" כברכת כהנים של ישראל (ספר הפרדס לרש"י).

וכתב מהרי"ל (דיני לולב) לולב גמטריה חיים, רמז שמי שקונה ארבעת המינים יפים ומהודרים, זוכה לחיי העולם הזה ועולם הבא, וכן זוכה לבנים צדיקים בעלי לב טוב.

ובהיות והלולב הוא גבוה משאר המינים על כן נקראת המצוה על שמו ומברכים "על נטילת לולב" (סוכה לז:).

"ולקחתם לכם... כפת תמרים" (ויקרא כ"ג, מ').

רבותינו בתלמוד (סוכה לב.) למדו מהפסוק הזה שהכוונה היא על לקיחת לולב משום שכפת פירושו ענף כלומר ענף של תמרים.

ויש לדקדק מדוע צונו חכמים לקחת הענף בעודו סגור בתחילת גדילתו ולא נוטלים את הלולב כשהגדיל יותר לאחר שנפתחו עליו?

ומכאן יש ללמוד יסוד גדול בעבודת ה' יתברך, שכדי להיות עבד אמיתי לה' צריך להרגיש שאנו בתחילת החיים, החיים לפנינו כדי לנצלם לתורה ויראת שמים, ואל יאמר אדם: כבר אני מבוגר, הן הרבה עבירות עשיתי, וכיצד אוכל לפתוח דף חדש בחיים? אל יאמר כן, כי תמיד אפשר לפתוח דף חדש בחיים, ונטילת ארבעת המינים הם הדוגמא לכך, שהרי בין צעירים ובין זקנים נוטלים לולב זה שהוא בתחילת גידולו.

וכיוצא בזה מצינו שהכרובים היתה להם דמות פרצוף תינוק (שמות כ"ה י"ח ורש"י שם) כי הכרובים הם סמל המתלמד, ללמדנו שחביב להשם יתברך חינוך ההתלמדות (לבוש יוסף עה"ת שם).

שונים הם אומות העולם מעם ישראל, כי אומות העולם ביום חגם בוחרים פירות בשלים למרות שמכאן ואילך נוטים להתייבשות ולרקבון, כי הם מסתכלים על ההווה, לא כן עם ישראל

מסתכלים על העתיד, ואפילו הזקנים שבהם מתאמצים כצעירים לקיים את מצוות ה', כי המנוחה האמיתית היא בעולם הבא ביום שכולו ארוך.

להזדקף למען כבוד ה'

הלולב בשעת הנענועים הוא מתנדנד וכופף קומתו, ורק בהזכיר שם ה' (בהודו ל ה' כי טוב ואנא ה' הושיעה וכו') הוא זוקף ואינו מתנועע, לרמוז לכל אדם שעליו להשתמש במדת הענוה וההכנעה בפני הכל, ולא יהיה קשה כארז; אך במקום שנוגע לכבוד שם ה' עליו להזדקף כעמוד ברזל ולא יכניע עצמו להתכופף ולעשות פשרות (קרית ארבע).

הדס

יש להתבונן במהות לקיחת שלושה בדי ההדס, שהרי מובן לנו מדוע נוטלים אתרוג אחד ולא יותר, כפי שאמרו חז"ל (ויקרא רבה ל' י"ד) לפי שהוא דומה ללב, ולולב אחד לפי שהוא דומה לעמוד השדרה, שתי ערבות כנגד השפתים, אלא ההדס שהוא דומה לעינים, צריך ביאור מדוע אם כן יש ליטול שלושה בדי הדס ולא שנים כנגד שתי העינים של האדם?

מכאן יש ללמוד שליהודי צריכים להיות שלשה מבטים: שתי עיניו הגשמיות נועדו כדי שבאחת, יראה את חסרונותיו ובשניה את מעלת הזולת, אמנם יש צורך בעוד עין נוספת במבט מיוחד רוחני להביט על הנולד, לבל יבא לידי חטא (ספרים).

וכן אמר הגרא"מ ש"ך זצ"ל, שכדי להיות צדיק אמיתי צריך להיות פיקח גדול מאוד, לבל יטעהו היצר לעבור עבירות במראה של מצוות או חומרות המביאות לבסוף לקולות או לפגיעה בזולת.

ערבה

ערבי נחל הם הערבה, ואמרו בתלמוד (סוכה לה.) ערבי נחל הכשרות הן הגדילות על הנחל, וצפצפה הגדילה בין ההרים פסולה. איזוהי ערבה ואיזוהי צפצפה? ערבה - קנה שלה אדום, ועלה שלה משוך (ארוך) ופיה חלק, והצפצפה - קנה שלה לבן, ועלה שלה עגול, ופיה דומה למגל (מלא פגימות) ע"כ. מכאן יש רמז לשלוש מצות הנמצאות בישראל: ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים.

ולכן הערבה הכשרה **קנה שלה אדום**, וזה מורה על מדת הבושה, שפניו מתאדמים מחמת הבושה ממי שגדול ממנו וכדומה, פיה חלק בלי פגימות דוקרות, וזה מורה על מדת הרחמנות, שלא יגרום צער ודקירה לבני אדם, וכל דבריו יהיו רכים ונעימים בלי עקיצות, **עלה שלה משוך**, וזה מורה על מדת גמילות חסדים, כי כאשר העלה משוך (ארוך) כשיורד עליו גשם, מתגלגל משם גם לעלה האחר, וכן היא מדת הגומל חסדים שדואג גם לאחרים, לא כן הצפצפה אין בה את המדות הללו אלא העלה שלה קצר ועגול, והוא מחובר לנטיעתו, כשיורדת עליו טיפה של גשם היא נופלת על גזע הנטיעה ועל הקרקע ולא על עלה אחר, ולכן היא פסולה (קריית ארבע).

ולמרות שהערבה נמשלה לרשעים שאין בהם לא טעם ולא ריח, בכל זאת אנו אוגדים אותה עם שאר המינים וגם עם האתרוג שנמשל לצדיקים, לרמז שיש לצרף אף פושעי ישראל כדי לקרבם ליהדות (כשאינם לא עושים עבירות להכעיס) וכיוצא בזה מצינו בתלמוד (כריתות ו:). שחלבנה נכללה בכלל סממני הקטורת שקרבים על גבי המזבח, למרות שריחה רע, לרמז שיש לצרף פושעי ישראל באגודת תעניתנו (פרדס יוסף פרשת אמור).

"ישרו בערבה מסילה לאלקיננו" (ישעיה מ').

מכל ארבעת המינים, אתרוג, לולב, הדס וערבה. זכתה הערבה להערכה מיוחדת למרות שאין בה לא טעם ולא ריח ועליה נאמר (סוכה מ"ה) "מצות ערבה כיצד? מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה, ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח. תקעו והריעו ותקעו, בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת, ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים. בשעת פטירתן מה הם אומרים? יופי לך מזבח, יופי לך מזבח, רבי אליעזר אומר: לי-ה ולך מזבח, לי-ה ולך מזבח."

הטקסים הללו המקשרים את הערבות עם המזבח באו לרמז לנו שעלינו להתאמץ ולערוך הקפות, ולא לחסוך עמל, כלומר לצאת ולבא לפני אנשים שהם בבחינת ערבות שאין בהם לא טעם ולא ריח, לא תורה ולא מעשים טובים, להחדיר בלבם ובנפשם את המושגים ואת הרגשות הקדושים הכרוכים במזבח ה', קרבן, תשובה, וכפרה, והתנקות מכל חטא.

כאשר מקשרים ומצמידים את הערבות אל מזבח ה', וראשיהן כפופין על גבו, וצידי המזבח מתיפים ומתקשטים בראשי הערבות, אז הכהנים רועי הרוח של העם, אומרים ושונים בלב שמח ובנפש צהלה, "יופי לך מזבח יופי לך מזבח", כי חשיבות מיוחדת היא השבת נדחי עם ישראל למחנה השכינה לקיים את הכתוב "לבלתי ידח ממנו נדח" (שמואל ב', י"ד) לייפות ולקשט את מזבח ה' בדרגה הרמה והנישאה ביותר של יופי וקישוט. (מנחם ציון, ירח האיתנים).

ארבעת המינים כנגד כל הגוף.

דרשו רבותינו ז"ל על הפסוק (תהילים ל"ה) "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך", וכי העצמות מדברים ומהללים? אלא הכוונה היא שאומרים הלל בארבע מינים שהם דומים לאברים הכוללים את כל גוף האדם, הלולב דומה לשדרה של אדם שמתפשטים מצידי הצלעות לכאן ולכאן, ההדס דומה לעין, וערבה דומה לשפתים, והאתרוג דומה ללב, ומכיון שאין בכל האברים חשובים כמו אלו לכן כתוב " כל עצמותי תאמרנה", כנגד כל הגוף, (ויקרא רבה ל' י"ד, פי' מהרז"ו שם).

מנענוע ארבעת המינים יש ללמוד שכל נענוע האדם והתאמצותו כדי להשיג את מבוקשו צריכים להיות בענינים הרוחניים כנענוע ארבעת המינים לכל רוחות העולם, ואילו בענייני עולם הזה העראי עליו לעשות השתדלות ולא יותר...

חכם עיניו בראשו.

כתב ה"יערות דבש" כי פעמים רבות נראה אנשים המוכנים לשלם ממון רב כדי להשיג אתרוג מהודר כל עוד שאפילו בזמן שזה רק הידור מדרבנן, ולעומת זה אנו רואים כיצד מסוגל אדם לכעוס על הזולת עבור דברים של מה בכך, בעוד שעוון כעס הוא אסור מדאורייתא?!

אמנם אכן ישנם מעשיות רבות על גדולי הדורות כיצד התגברו על מידת הכעס כי ידעו עד היכן חומרת האיסור, לדוגמא מסופר על אחד מיקירי ירושלים יליד ליטא, רבי אריה ליב בן רבי דוב בר, שתורה וגדולה היתה בו, פעם אחת היתה שנת בצורת ולא ניתן היה להשיג אתרוגים בכל וילנא הגדולה, כי אם שני אתרוגים, אחד שהיה מיועד לכל הקהל, ואתרוג שני שקנה ר' ליב במחיר עצום.

ביום הראשון של החג משכים בבוקר רבי ליב כדי לקיים את מצות האתרוג שהשקיע בה הון תועפות, בראות משרתו היהודי כי

רבו משכים, הזדרז בלא ידיעת ר' ליב, על מנת להקדימו ולברך על ארבעת המינים, ובזריזות נכנס המשרת לסלון והוציא את האתרוג מקופסת הכסף, והתחיל לומר את ה"יהי רצון" שקודם ברכת הלולב, תוך כדי אמירתו שומע קול צעדי אדונו נכנס, מרוב בהלה נפל האתרוג מידו ונשבר הפיטם ונפסל.

רבי ליב בכניסתו רואה את התמונה המדהימה: המשרת עומד ופניו כסיד, והאתרוג היקר שהשקיע בו הון עתק שוכב "פצוע" על הארץ, התגבר ר' ליב על כאבו, לא הוכיח ואף לא העיר למשרת, איך העיז ללא רשותו לקחת את האתרוג, חייך ואמר: נו, אם אין אתרוג - אין ברכה (הסר כעס מלבך קס"ט).

ושוב מעשה ברבי ליב בן רבי בער מוילנא, שחזר בערב שבת מבית המרחץ לביתו, עם כניסתו לבית והנה גנב יוצא כנגדו ופמוטי הכסף שלו משתרבבים מחיקו, לא כעס ולא צעק, ואף לא חשב על לכידת הגנב, אלא פנה אליו בנחת, ואמר לו: בודאי אין לך עדיין כסף לצרכי שבת, ובאת לתת במשכון את פמוטי הכסף שלך, ותוך כדי דיבור נוטל ר' ליב את פמוטיו ומושיט לו רובל כסף מכיסו (שס).

מכאן יש ללמוד כמה צריך האדם להיות ארך אפיים ולא לכעוס, ובפרט בימים הללו ימי שמחתנו, ולהשמר מכל חטא ועוון שלא יפסיד את שכרו בעד דברים של מה בכך, כי כאשר מסתכל אדם רק על מעלות חבירו לעולם לא יכעס עליו.

וכפי ששמעתי משל על ראש האדם שבו יצר ה' עינים אזנים וכו'. יום אחד טענו העינים לאזנים: מה לכם להיות תקועות וכולטות מחלקי הראש? צריך להסיר אתכם מכאן. אמרו האזנים לעינים: אינכם יודעות כמה שאנו חשובות, בלעדינו אי אפשר לשמוע! ולעומת זו טענו האזנים לעינים: מה לכם תקועות בשני השקעים שבפנים? ענו להם: בלעדינו לא ניתן לראות את אור העולם. נמצא כי למרות שאפשר למצא בכל דבר חסרון, יש להתבונן על המעלה שבו...

שמחת בית השואבה

"ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ויקרא י"ב ג')

שמחת בית השואבה באה אחר קיום מצות ארבעת המינים, והענין הוא שאחר שבני ישראל מתאגדים יחדיו אזי מופיעה שמחה בעולם (ספרים).

ממוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות היו מתקבצים כל עם ישראל למעיין השילוח ומשם היו שואבים מים בצלוחית של זהב (משנה סוכה פ"ד, מ"ט) ומאותם מים היו מנסכים על גבי המזבח, ודבר זה הלכה למשה מסיני כדי שיתברכו גשמי השנה, וכמו שאמרו חז"ל (ראש השנה ט"ז) שבחג נידונים על המים. ואמרו בתלמוד ירושלמי (סוכה פ"ה ה"א) שמרוב השמחה הגדולה הזו של ניסוך המים היו שואבים שם רוח הקודש, לפי שאין רוח הקודש שורה אלא מתוך שמחה, דכתיב "ויהי כנגן המנגן" וגו'.

ומדוקדק בלשון הפסוק "ושאבתם מים בששון". לא כתוב נסכו מים בששון אלא "ושאבתם" על שם שאיבת רוח הקדש, ועל ידי שמחה זו השיג יונה בן אמיתי שהיה מעולי הרגלים את נבואתו (תוס' סוכה נ': ד"ה "חד" ומהרש"א שם, בראשית רבה פרשה ע', מדרש רות סוף פרק ד').

זאת ועוד "ושאבתם מים בששון" אין מים אלא תורה שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" והרי התורה היא משמחת את לב האדם, כי מי שאין בו תורה הרי שחסר בו את העיקר - חסר הוא באישיות, במוסריות, לא כן כשאדם לומד תורה ודבק בה, הוא נהפך לאדם המרום על כל הבריאה, הרי הוא קשור לכל הישועות וזהו ממעיני הישועה.

סדר שמחת בית השואבה

אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר **"ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים"**; וכיצד היו עושים? ערב יום טוב הראשון היו מתקנים במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד, מזמן הקרבת התמיד של בין הערבים (לאחר חצות היום) עד סוף הלילה.

והיאך היתה שמחה זו? החליל מכה, ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלתיים וכל אחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו, ומי שיודע בפה - בפה, ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע, ואומרים דברי שירות ותשבחות, ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב.

השמחה שישמח האדם בעשיית המצווה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר **"תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב"**. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו - חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר **"אל תתהדר לפני מלך"**. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר **"ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני"** ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר **"והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'"** (הרמב"ם הלכות לולב פרק ח' הלכה י"ב-ט"ו).

הלקח משמחת בית השואבה

משמחת בית השואבה יוכל האדם לאזן את עצמו, כי אם יחשוב האדם על מעשיו הלא טובים וכמה שהמרה את רצון קונו,

הרי שיפול ליאוש ועצבות חס ושלום, ואם יסתכל על מעשיו הטובים עלול לבוא לידי גאווה, על כן יעצו לנו חז"ל (קדושין מ:) לעולם יראה אדם את עצמו חציו זכאי וחציו חייב, דהיינו בזמן עליתו יזכור את ימי ירידתו כדי שלא יפול לגאווה, ובזמן ירידתו יזכור את ימי עלייתו כדי שלא יפול ליאוש, וזהו ענין הריקודים - שיש בם עליות וירידות, מחשבה שכזו בודאי תגרום שמחה לאדם.

וכמו שאמר ר' בונים מפשיסחא זצ"ל שלכל יהודי צריך שיהיו מונחים בשני כיסיו שני פתקים: פתק אחד בו כתוב המאמר "בשבילי נברא העולם", ובפתק השני המאמר "ואנכי עפר ואפר"; כאשר נבערת בליבו גאווה ומרגיש שזחה דעתו עליו, יביט בפתק שבו כתוב "ואנכי עפר ואפר", כי כיצד יוכל בשר ודם להתגאות בעוד שעתידו להיות עפר, וכאשר יהודי חש חלילה שהוא נופל ליאוש ודיכאון עליו להתבונן בפתק שבו כתוב: "בשבילי נברא העולם", הן זכיתי להיות בן של השם יתברך, כמה טוב חלקי וגורלי בעולם הזה ובעולם הבא.

ועל כן מצינו בשמחת בית השואבה שהיו מנסכים יין ומים. יין מגביה דעתו של אדם כמובא בתלמוד (יומא עו:) "חמרא וריחני פקחין" ולעומת זה "מים" רומזים לענוה כמו שאמרו בתלמוד (תענית ז:): מה מים הולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. אם כן כאשר לקחו לניסוך את שניהם - מים ויין, היתה מתעוררת מחשבת האדם לערוך חשבון הנפש ולהיות תמיד בשמחה (שער יששכר).

שמחת בית השואבה במחיצת התנאים

בתלמוד (סוכה נג.) מתואר כיצד רבותינו היו שמחים בחג "וכל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו". רבן שמעון בן גמליאל בשמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות

של אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו, וכשהוא משתחוה נועץ שני גדליו בארץ ומתכופף ונושק את הרצפה, לקיים מה שנאמר (תהילים ק"ב) "כי רצו עבדיך את אבניה" (רש"י שם) וזוקף, ואין כל בריה יכולה לעשות כן.

אלו מרקדין ואלו מפזזים ומכרכרים, ואלה מספקים כפיהם עם שירת פיהם. חסידים ואנשי מעשה שלא טעמו טעם חטא מימיהם היו אומרים: אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו. בעלי תשובה אומרים: אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו. אלו ואלו היו אומרים: אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא, ישוב וימחל לו. ושמחה זו לא היו עושים אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל, ראשי הישיבות והסנהדרין, וכל זקן בעם. החסידים הגדולים ובעלי המצוות הם לבדם שהיו משמחים לפני העם וזה היה כבודם, אבל כל העם, האנשים והנשים, כולם באים רק לראות ולשמע,

וכתב השל"ה הקדוש שלפיכך לא היתה זריקת האבוקות וכו' אלא על ידי גדולים וחסידים, כדי לפרסם לכולם ששמחה זו מיוחדת היא במינה - שמחה של מצוה ולא שמחת שחוק וקלות ראש חס ושלום

זאת ועוד, סיבת הדבר שהחסידים ואנשי מעשה היו שמחים ביותר בשמחת בית השואבה היא, כי כל חייהם הם זוכים את יצרם ומעלים קרבנות לשמים בכל מחשבות לבם ובכל עמל כפיהם, ולכן אין להם שמחה גדולה כמו בשעה זו שהם שמחים עם ניסוך המים, ויודעים עתה שכל קרבנותיהם שהם מעלים לה' כל השנה ביגיעת בשר ובעמל רוח, עולה לרצון לה' ומקובלת לפניו, כנסוך של מים שמנסכים עתה והוא טהור ומקובל ונרצה לפני ה' יתברך.

"אמר רבי יהושע בן חנניה: כשהיינו שמחים בשמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו". וזה משום שכל היום היו טרודים בשמחת החג ברציפות במשך שבעת ימים. ראשונה, היה תמיד של

שחר, משם לתפילה, משם לקרבן מוסף, משם לתפילת המוספין, משם לבית המדרש, משם לאכילה ושתיה, משם לתפילת המנחה, משם לתמיד של בין הערביים, מכאן ואילך לשמחת בית השואבה.

ויש להתבונן בדבריו של רבי יהושע, מה הביאור "לא ראינו שינה בעינינו", כיצד אפשר לראות את השינה בעינים?

אולם הביאור הוא כך, לפעמים יכולים אנו לראות אדם שעניו פקוחות אבל הוא יושב בטל, אדם שכזה הוא נחשב כישן, שהרי "הולך בטל כישן דמי" לא כן רבותינו - מעיד על כך רבי יהושע שהם עסקו תדיר בעבודת השם ולא ישבו בטלים אף לרגע (בשם החתם סופר, וע"ע בלבוש יוסף עה"ת ויקרא כ"ג, מ').

אמרתו של הלל הזקן

תניא, אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן: אם אני כאן הכל כאן, ואם איני כאן מי כאן? (סוכה ב"ג.).

ויש לתמוה, היתכן שהלל הזקן יתגאה לומר אם אני כאן הכל כאן וכו' והלא ידועה ענוותנותו הגדולה ומה אם כן כוונת דבריו?

בתלמוד ירושלמי מבואר שכל זאת אמר הלל כנגד עם ישראל, והיה חביב עליו שבח עם ישראל מן הכל, ולכן כלל את כל עם ישראל יחד עמו, ואמר: אם אני - כלומר יחד עם כל עם ישראל, הבנים המיוחדים של הקדוש ברוך הוא, כאן, אז יש כאן הכל - תורה ומצוות ומעשים טובים יחד עם שמחה, ואם אין הם כאן אז מי כאן (תוס' ד"ה אם אני כאן).

אמנם רש"י פירש שכל זאת אמר הלל על הקדוש ברוך הוא ובשמו, כלומר אם אני - השכינה כאן, כלומר כאשר עם ישראל לא יחטאו, אזי אשכין שכינתי בבית המקדש, ואז הכל כאן - כל עם

ישראל יזכו להיות בצל השכינה לחיות בשלוה, ואם איני כאן - על ידי שיחטאו ואסלק שכינתי, מי יבא לכאן?

שאיבת המים לצורך הזכויות

רעיון נפלא אמר הגאון רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל, והוא, שמה שאמרו רבותינו בתלמוד (ירושלמי סוכה ה, א) שעל ידי שמחת בית השואבה בשאיבת המים מסוגלים אנו להגיע לשאיבת רוח הקודש, הוא מגודל החשיבות של תשובה מאהבה, כי הלא ביום ראש השנה זכינו לקיים סדר תשליך כנאמר "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" השלכנו את כל עוונותינו אל הים, הכל טוב ויפה, אבל בהיות וימי חג הסוכות הם ימים של תשובה מאהבה שאמרו על כך רבותינו (יומא פ:): שהשב בתשובה מאהבה עבירותיו נהפכים לזכויות, אם כן שואבים אנו בחג הסוכות את המים - מבקשים אנו את אותם העבירות שהשלכנו אל תוך הבור בסדר התשליך - בחזרה, כי מעתה הם זכויות. **והעיד** האר"י הקדוש שכל מה שזכה למעלות הגדולות היה בזכות השמחה, כי היא יסוד גדול בעבודת ה' יתברך.

הלקח מאור בית השואבה.

אמרו חז"ל (ירושלמי סוכה ה' א) מדוע נקראת בית השואבה? שממנה היו שואבים רוח הקודש, והמשנה (סוכה פרק ה' ג') אומרת לא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה מאור בית השואבה,

מדברי רבותינו ז"ל יש ללמוד, שכשם שההשגחה וההשפעה של רוח הקודש בכל החצירות שבירושלים היו ממאור בית השואבה - אור של קדושה וטהרה, כך גם עלינו להשפיע על ילדינו אך ורק דברי קדושה וטהרה, לעמוד על המשמר לבל ישמעו דברים שאינם הגונים, ולבל יראו מראות שפוגמים בנשמתם, ופיהם יהגה דברי

חכמה. מי יתן והיה שקרני האור של שמחת בית השואבה ישפיעו עלינו ועל אחינו הרחוקים שנזכה לחזור בתשובה מתוך אהבת הבורא בשמחה ובטוב לבב. (ועיין עוד בספר קול יהודה)

הושענא רבה

הושענא רבה

"הושענא רבה" הוא יום אחרון של חול המועד סוכות שהוא זמן שמחה, ועם כל זה נחשב הוא כסיומם של הימים הנוראים, כי ביום הכיפורים נגמר חותם הפנימי, ואילו בליל הושענא רבה בחצות הלילה חותמים בשמים את דינו של האדם מבחינת חותם החיצון, ולכן בלילה זה נמסרים הפתקים וצריך להתעורר בתשובה גדולה; ויהיה לבו חרד בתשובה גם ביום, כי אף על פי שנמסרו הפתקים יש עוד זמן להצלה עד יום שמיני עצרת.

ומרבים בתפילות ותחנונים ביום זה, כי הוא סיום חמשים ואחד יום שניתנו לישראל לעשות תשובה, שמראש חדש אלול ועד כ"א בתשרי הרי חמישים ואחד יום, ומהמילה הושענא רבה יש רמז לדבר, שהרי "נא" הוא לשון בקשה (ברכות ט) לכך ניתנו חמשים ואחד יום לצורך הבקשות ותחנונים, ויום זה הוא סיום יום חמשים ואחד, ולכן נקרא "הושענא רבה" כלומר הושע את יום נ"א שהוא רבה כי הכל הולך אחר החיתום (בן איש חי וזאת הברכה סע' א' ב').

ויש אומרים שנקרא יום זה הושענא רבה על שם שאומרים באותו יום פעמים רבות "הושענא" לכן נקרא הושענא רבה (כלומר גדול בל' ארמית) (כף החיים תרס"ד א').

בזהר הקדוש דרשו על הפסוק "אם עוונות תשמור יה, ה' מי יעמוד" (תהילים ק"ל), דהיינו שגם אם אדם הרשיע והגיעו עוונותיו עד ה', בכל זאת **"מי יעמוד!"** מ"י גמטריה חמישים ואחד עם הכולל, זהו יום הושענא רבה, שיום מיוחד הזה יוכל לעמוד לו לעזר שתשובתו תקובל ברצון.

כיוצא בזה דרשו דורשי רשומות על הפסוק "אל נא רפא נא לה" (במדבר י"ב ו') כלומר, רפא לכנסת ישראל בזכות "נא" חמישים ואחד הימים של תשובה ומעשים טובים שעושים, מי מעט ומי הרבה, מראש חודש אלול עד הושענא רבה.

וכתב הרב "יסוד ושורש העבודה" שמאחר ובלילה הזה נעשים תקונים גדולים כמובא באר"י הקדוש בשם הזהר הקדוש, לכן יזהר האדם למעט באכילה בסעודת לילה זו כי המאכל מביא לידי שינה, וזאת בכדי שיוכל להיות נעור כל הלילה וללמוד את התיקון כהלכתו.

ויכוון מאד בקריאת משנה תורה בדקדוק התיבות; ובפרשת ואתחנן בפסוק "שמע ישראל" יכוון ממש למסור את נפשו לה' יתברך. ואחר קריאת "משנה תורה" יקרא ה"אדרא" כולה, ואם ישער שאין עוד שהות, אז יקרא על כל פנים באדרא את פטירת רבי שמעון בר יוחאי ע"ה, ויתחיל לקרוא סוף האדרא דף רצ"ו "האי מטרוניתא כד אתחברת עם מלכא" וכו' עד גמר האדרא, וכשיגיע לענין לפטירת רשב"י ע"ה "אמר רבי אבא לא סיים בוצינא קדישא למימר חיים" וכו', יעורר לבו לבכי עצום מאוד על פטירת הצדיק הזה, כי הוא כידוע מכפר עוונות.

"פתקא טבא".

בליל הושענא רבה נהגו לברך איש את רעהו בברכת "תזכה בפתקא טבא", כי ביום זה מעבירים את הפתקים ביד המלאכים הממונים, ומקווים אנו לשנה של בשורות טובות וגזירות טובות ישועות ונחמות, אחרי שעם ישראל התאמצו מראש חדש אלול ועד יום הכיפורים לקום באשמורת הבקר לומר סליחות בדמעות וחרטות ונזדככו בכך.

והנה בזמן זה עומדים אנו בסוף ימי הדין לקראת חיי היום יום, והיא התחלה חדשה בעבודת ה' ועלינו להתבונן ולהשמר בליל זה ליל הושענא רבה לבל ניפול חלילה ברשת היצר, כי בלילה זה אפשר לשנות מהקצה אל הקצה, הן לטובה והן חלילה לרעה, ולכן יצר הרע אורב לאדם בלילה הזה.

משל למה הדבר דומה? לשתי מדינות שנלחמו ביניהם ונפלו חיילים רבים משני המחנות. יום אחד החליטו שני המלכים שיחפרו בור בין שתי המדינות, וכל אחד ישלח את שר הצבא שלו להלחם נגד השני, ומי שיפיל את השני לתוך הבור אז המלך שבמדינתו ימלוך על שתי המדינות יחד, וכן היה, ביום המועד נפגשו שני שרי הצבא של המדינות ונלחמו אחד נגד השני עד שלבסוף הרים אחד מהם את השני על גבו והתחיל ללכת לכוון הבור. כשראה כך המלך של אותו שר צבא נפל לבו בקרבו. אולם ויהי לפלא, שכשהגיעו לשפת הבור, התגבר אותו השר על זה שהרים אותו והפילו לאותו בור, והיה הנצחון גדול מאוד.

לאחר מכן כשהביאוהו לארמון המלוכה, אמר לו המלך: יש לי שאלה אליך, אמנם אתה נצחת ומגיע לך פרס גדול עבור ההצלחה, אבל אם באמת יכולת על השר השני, מדוע גרמת לנו פחד שכזה בכל הדרך שהיית כפות על כתיפו של אותו השר? באותה שעה דאגתי וחרדתי, כי הייתי כמעט בטוח שהוא יפיל אותך לאותו הבור.

ענה השר למלך: רק בגלל שהושלכתי על כתיפו של אותו השר הצלחתי להתגבר עליו, כי לבינתיים החלשתי את כוחו ואזרתי כוחות לעצמי, ולכן בודאי גם אתה המלך תודה לי שהיה עדיף לפחד כמה דקות, והעיקר שאנצח אותו.

והנמשל הוא, פעמים רבות היצר הרע שאורב לאדם נותן ליהודי לעשות כרצון חפצו, ואף אם היצר נמצא בבזיון ונראה מנוצח, מכל מקום ממתין הוא לשעת הכושר, לשעה חשוכה ביותר

שבה יוכל להפיל את האדם בכל מה שטרח ויגע בעבודת ה' יתברך, וכגון בליל הושענא רבה שהוא חשוב ביותר. משום כך כל יהודי צריך להתחכם ולאזור כוחות בלילה זו לזכות להחתם לחיים טובים ולשלום. (בשם המגיד מדובנא).

"אריה שאג מי לא יירא" (עמוס ג', ח').

רמזים רבים נאמרו כדי לעורר את עם ישראל לשוב בתשובה כבר מראש חדש אלול, ואחד מהרמזים שמעיד על גודל המורא שיש לנו לירא בימי הדין הוא מהפסוק "אריה שאג מי לא יירא" (עמוס ג', ח), **אריה** ראשי תיבות אלול ראש השנה יום כיפור הושענא רבה. (השל"ה הקדוש מס' ראש השנה פרק נר מצוה אות א' בשם הקדמונים)

מי שזכה כבר להתעורר מראש חדש אלול ולשוב בתשובה אשריו ואשרי חלקו, אך מי שהגיע ליום "הושענא רבה" ועדיין לא שב בתשובה אז חיש מהר עליו לנצל את ההזדמנות האחרונה ולהתחזק בליל זה, כי אם לא עכשיו, אימתי? הן חיינו כצל עובר ומי יודע כמה זמן נחיה.

מסופר על הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל שעבר פעם עם תלמידיו בשעת הערב המאוחרות ליד סנדלר שהיה עסוק בתיקון נעלים לאור הנר, שאלו הרב: מדוע אינך הולך לביתך לנוח מעמל יומך, וכי לא עיף אתה בשעה כה מאוחרת? השיב הסנדלר: אדוני הרב, כל זמן שהנר דולק עדיין אפשר לנצלו ולתקן לאורו את הנעלים.

התרגש הרב בשומעו דברים אלה מהסנדלר, ואמר לתלמידיו: ראו תלמידי כמה מוסר יש ללמוד מדבריו, כל זמן שהנר דולק עדיין אפשר לתקן, כלומר כל זמן שנשמתו של האדם דולקת (על פי הכתוב "נר אלקים נשמת אדם") עדיין אפשר לתקן את המעשים ולחזור

בתשובה, אבל לאחר שהנר נכבה ונפטר האדם מן העולם אין בידו לתקן את עצמו...

"אנא ה' הושיעה נא"

לאחר תפילת שחרית נוהגים להקיף שבע פעמים את התיבה אשר מונח עליה ספר התורה, ומתפללים בלב נשבר, עלינו ועל כל היבול, שלא תהיה שנת בצורת חלילה, ואומרים הושיעה נא, - רבונו של עולם אנא ממך הושיענו ביום זה. ויש מפרשים אנא לשון "אל תאכלו ממנו נא" שאנו מתוודים ומתחננים לפני השם יתברך כי אף אם אנו במצב של נא שלא נתכפרו לנו עוונותינו לגמרי (נא פירושו שאינו מבושל דיו) בכל זאת הושיענו בזכות אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, יוסף ודוד.

כתב הרב "שפת אמת" זצ"ל שביום הושענא רבה מזכירים הרבה פעמים הושענות וביניהם אנו אומרים "אדם ובהמה תושיע ה'". הענין הוא שיש להחדיר בתוכנו שהעיקר הוא הביטול, מתבטלים אנו כלפי הקדוש ברוך הוא ומחשיבים את עצמנו כבהמה כי אין בנו מעשים, וכמו שנאמר "ומותר האדם מן הבהמה אין" הרגשה שכזו בודאי שתלמד עלינו סגוריה...

חֲבֻטַּת עֲרֵבוֹת

חביט חביט ולא בריך - על חבטת הערבות

מלבד מצות ארבעת המינים שזכו בהן ישראל בימי חג הסוכות הרי שביום הושענא רבה נוספה להם "מצות ערבה" שעיקרה היה במקדש הלכה למשה מסיני.

וכיצד היתה מצות ערבה? כתוב במשנה (סוכה פ"ד מ"ה) שבכל יום מימי חג הסוכות - בזמן שבית המקדש קיים - היו יורדים ל"מוצא" ומלקטים משם ענפים גדולים וגבוהים אחת עשרה אמה, ומניחים אותם על יסוד המזבח וראשיהן זקופין ומוטין על המזבח אמה (המזבח היה גבוה עשר אמות), ובד בבד היו אנשי המקדש תוקעין ומריעין ותוקעין.

מצות ערבה אינה מופיעה בפירוש בתורה. אלא שלאחר חורבן הבית **הנהיגה הנביאים האחרונים** (וכמסקנת הרי"ף כמאן דאמר בגמרא ערבה מנהג נביאים ולא יסוד נביאים, ומשום כך לא מברכים על חבטת ערבה כי על מנהג לא מברכים) - חגי זכריה ומלאכי, ואנשי כנסת הגדולה.

מדוע חובטים דוקא את הערבה

בסוף כל התיקונים של ירח האיתנים חובטים את הערבה, כי לאחר מצות תקיעת שופר וצום יום הכיפורים וישיבת סוכה ונטילת ארבעת המינים, עלול אדם להתייגר ברוחו ולדמות בדעתו כי הנה עלה ברום המעלות ומי ידמה לו ומי ישוה לו במדרגות שהשיג.

יש שיעלה בדמיונו שהוא בבחינת אתרוג שיש בו טעם וריח ומדרגתו בתכלית השלימות, ויש שאין בכח יצרו להטעותו עד כדי כך, כלומר אע"פ שאין בו מצוות אבל לכל הפחות יש בו הרבה תורה, כלולב שיש בו טעם אף על פי שאין בו ריח, או יש מי שידמה בדעתו

שהוא בבחינת הדס שאין בו טעם אך יש בו ריח, דהיינו שהוא מלא במצוות.

לכן רומזים לאדם: אל תתהלך בדמיונות שוא, שהנה אתה כבר בעולמות עליונים, ודרגות רמות נשגבות השגת, אלא קח את הערבה בידך וחשוב שהנך ערבה פשוטה שאין בה לא טעם ולא ריח. עוד לא התחלת להכנס לשערי העבודה האמיתית, והנך עוד לגמרי בחוץ, וזקוק אתה להתחיל מבראשית, ולכך סמכו לחג הסוכות ענין שמחת תורה שמתחילים מבראשית, ללמד שזקוק האדם להתחיל מבראשית ולא לחיות בדמיונות שוא (מהגאון יעב"ץ ושל"ה הקדוש).

חבטת הערבה על גבי הקרקע.

כתוב בזוהר הקדוש שהטעם שנהגו לחבוט את הערבה בקרקע, כי הערבה דומה לשפתים, וכשאנו חובטים בקרקע כנגד זה סותמים אנו את פיות המקטרגים על עם ישראל.

ובדרך רמזו פרשו טעם לחבטת הערבה על גבי קרקע, מאחר והערבה היא דומה לשפתים, בהכאת הערבות על גבי קרקע נרמז למי שחוטא בלשונו שראוי הוא להחבט על גבי קרקע (ספרים).

וחכמי הדרש הוסיפו עוד נופך, היות והערבה רומזת לחלק הפשוט בעם ישראל שאין בו לא טעם ולא ריח - לא מצוות ולא מעשים טובים, לכן חובטים אותה ואומרים לה: במשך כל החג היית עם שאר המינים שיש בהם תורה ומעשים טובים, ובכל זאת לא הושפעת מהם מאומה ונשארת ערבה בלי טעם ובלי ריח, ועל זה מגיע לך חבטה.

רמז לאחר מיתה

מצות חבטת ערבה רומזת לאלו שחזרו בתשובה לפני מיתתם ולא סבלו צער ויסורים בחייהם, ותקנתם שחובטים אותם בקרקע חמש פעמים, לרמוז לנו שאילו אותם רחוקים היו מתחנכים על ברכי התורה מקטנותם מגיל חמש שנים (כי בן חמש שנים למקרא) אז לא היו דומים לערבה חבוטה, ולדאבון לב עליהם לעבור לאחר מיתתם חמש תקופות של חבטה וצער והם: צער מיתה, חיבוט הקבר, רימה ותולעה, גיהנום, גלגול, ולאחר חמש חבטות אלו יתערבו עם ישראל ויהיו ערבים ומתוקנים ומתוקנים, וזהו רמז למה שצריך להזהר שישארו חמשה בדים אלו כשרים בכל החבטות כולם, ולא ידח ממנו נדח (יראת השם הובא בספר דרשות למועדים).

סגולת זבטת ערבות

סגולת הערבות של הושענא רבה

מאחר ואמרו בזוהר הקדוש שערבות של הושענא רבה שדומות לשפתים הם באים לסתום פיות המקטרגים, לכן בערבות הללו מצינו סגולות נפלאות.

בספר מקור חיים על שולחן ערוך (אור"ח סי' תרס"ד) כתב על עלי הערבות של ההושענות: **ושמעתי שיש בזה שמירה לדרך עכ"ל**, ומקור הענין הוא מספר מנורת המאור (פ"ז נר ג' כלל ד' ח"ו) לרבי יצחק אבוהב זצ"ל, שעל ידי שנוטלין ערבה משיירי הערבה החבוטה של הושענא רבה הרי זה סגולה להצלה כל השנה (והובא גם כן כעין זה בספר "מועד לכל חי" לרבי חיים פלאגי זצ"ל סי' כ"ד אות ח"י).

ועיין עוד בספר המידות (בענין דרך אות ו') שכתב כי מי שרוכב על סוס וכדומה יוליך עמו ההושענות, וכמו שרמזו בפסוק לרוכב בערבות וגו', ואיתא בזוהר הקדוש (פרשת תרומה דף קס"ב א') שפסוק זה רומז על הערבה, וזה נרמז גם כן במה שאומרים בהושענות "רוכב בערבות הושיעה נא" וכן כתב בספר לקוטי צבי (בעניני תפילת הדרך עמ' ל"ז) וזה לשונו: קבלה שמאוד מסוגל ליקח עמו לדרך ההושענות שלו, או שלפחות ידע בבירור באיזה מקום הם מונחים, ובספר "עובר אורח" כתוב שבשעת סכנה יזכיר "אני והו הושיעה נא" עכ"ל.

ומסופר על רבינו מאיר שמחה הכהן זצ"ל בעל "אור שמח" שהיה נותן משיירי הערבה שלו לחיילים יהודים שגייסום לצבא במלחמת העולם הראשונה, וידוע מפי עדים נאמנים כי כל מי שנטל ממנו ערבות אלו ניצל בניסים גלויים וכולם חזרו לבתיהם בריאים ושלמים, בס"ד.

וראוי לציין עוד מה שכתב בליקוטי מהרי"ח (עניני סוכות) כי סגולה **למי שאין לו ילדים** שיבשלו את ההושענות וישתו המים, והביא רמז על זה, כי **"ערבה"** גמטריה **"זרע"** שעל ידי זה יזכו לזרעא חיא וקיימא, (ועיין עוד בספר יסוד יוסף פרק ע"ח).

ובספר התניא כתב שלאחר מצוות חבטת הערבה יש להניחם סמוך לראש מיטתו לחיבוב מצוה ומנהג כשר הוא עכ"ל, וגם הוא מסוגל להסיר הפחדים שכן כתב בספר המדות לרבינו נחמן מברסלב זצ"ל (בענין פחד אות ט"ז) כי הושענות חבוטים מסוגלים לבטל הפחד כשמשמרם בבית במקום משומר ומי שמפחד מכל מיני חלומות יניחם תחת מראשותיו כשיישן (כף החיים ס"י תרס"ד סע"ק ס').

מנהג מעניין אחר מובא בהגהות מימוניות (הלכות לולב סוף פרק ז') אודות הריב"ק שהיה נוהג בערבה של הושענא רבה וכן בערבה של לולב, לתקן מן העצים קולמוסים לכתוב בהם ספר תורה ולבער בהן חמץ בפסח.

בזכות ההושענות.

בכל שנה בליל הושענא רבה בשעה שהצדיק רבי יחזקאל משינווא זצ"ל היה אוגד את ההושענות היה רגיל לספר מעשה זה: איש פשוט אחד וירא שמים יצא פעם ליער הסמוך לקצוץ הושענות, בדרך חזרתו בא אליו מזיק אחד מן ה"חיצנים" וניגש אליו בחימה עזה וצעק בקול גדול: להיכן אתה מוליך את השרביטים האלה? נבהל מאוד האיש והשיב: אין אלו שרביטים אלא הושענות, ותיכף כשהוציא מפיו המילה "הושענות" נסוג המזיק למרחוק.

לאחר מכן בא שוב המזיק וצעק: להיכן אתה מוליך את הרצועות הללו? אבל הפעם לא צעק בקול גדול כבראשונה, גם לא התקרב כל כך אל האיש, ואף הפעם השיב האיש: אין אלו רצועות

אלא "הושענות" ושוב מיד כשאמר המילה "הושענות" נסוג המזיק והפעם למרחק גדול עוד יותר.

בפעם השלישית שאל המזיק בקול ענות חלושה: להיכן אתה מוליך את ה מקלות האלו? וכן היה עוד כמה פעמים, ובכל פעם השיב האיש ש"הושענות" בידו, עד שלבסוף נסתלק המזיק לגמרי והאיש בא לביתו בשלום.

כבואו נכנס בבהלה לרב העיר שהיה צדיק גדול וסח לו את כל המאורע. אמר לו הצדיק: נס גדול היה לך שהחזקת את עצמך בכל הזמן לומר בתוקף שהושענות בידך, ועל ידי השם הקדוש "הושענא" נתבטלה הקליפה וכו'.

זֶה הַסּוּכוֹת – שִׁירֵי מִצּוֹה

שִׁירֵי מִצּוֹה

כתב הרב "סדר היום", במוצאי יום טוב יקח ארבעת המינים וישמור אותם במקום מיוחד כדי שעל ידם יזכה להנצל מכל צרה (רחמנא ליצלן) ואל ישליך ויזרוק אותם לאשפה כי הם רומזים לענין גדול ואין לנהוג בהם מנהג בזיון, ע"כ.

ויש נוהגים ליקח את הלולב כשהוא קשור עם ההדס והערבה ולהניחו על גבי פתח הבית שהוא ישן בו לשמירה עד הפסח, ובערב פסח לוקחים אותו להשליך מחציתו אל תוך שריפת החמץ ומחציתו לתוך התנור שאופים בו את מצת המצוה, למנהג זה מצא בספר "יסוד יוסף" מקור על דרך הנסתר מלבד המקור ההלכתי שהובא ברמ"א (סי' תרס"ד סעי' ט') שמשום שנעשתה בו מצוה אחת תיעשה בו מצוה אחרת (וכ"כ בספר טעמי המנהגים אות תתט"ו בשם אורחות חיים עי"ש).

ובהיות ואמרו חז"ל (סוכה לח.) שִׁירֵי מִצּוֹה מעכבים את הפורענות שלא תבא על האדם, על כן נהגו לשמור את הארבעת המינים כדי להגן מכל מיני פורענות שלא תבוא.

וכפי שמסופר על האדמו"ר רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל שפעם הפליגו באוניה בחג סוכות, ובעודם בלב ים נהייתה רוח סערה. כולם היו מבוהלים מהמצב הנורא, אולם נזכרו שהצדיק נמצא באוניה, נגשו אל השמש של ר' יעקב ובקשו ממנו שיודיע לרב על המצב שבו שרויים. כשסיפר לאדמו"ר על ענין הרוחות שמשתוללות בינם. אמר לו ר' יעקב: הבא לי יין לקידוש החג, לאחר שקדש הרב ושתה, צוה לשמש לשפוך מהשיריים לים. והנה זה פלא מיד נרגע הים מזעפו, כשראו כך האנשים שבאוניה כבדוהו כבוד גדול, ואף

הגויים שהיו שם. מכאן יכולים אנו לתאר לעצמנו את גודל החשיבות של שיירי מצוה. ואם השיריים כך, מצוה עצמה על אחת כמה וכמה.

סגולת האתרוג.

יש אומרים שאכילת האתרוג של מצוה, יש בו סגולה נפלאה לעקרות למי שלא זכו להיפקד בזרע של קיימא.

וכך סיפר אברך יקר שלא זכו הוא ואשתו לפרי בטן כעשר שנים. יום אחד השתתפו בברית מילה שבו היה מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א סנדק, כשראה הרב את האברך אמר לו: בא אל ביתי לאחר מכן, כי יש לי משהו להעביר לך. והנה כאשר פנה אל מרן שליט"א קבל ממנו חלק מאתרוגו שבירך עליו בחג סוכות, ואמר לו: תאכלו מאתרוג זה ובעזרת השם תפקדו בזרע של קיימא. והנה זה פלא לאחר חדש ימים נפקדה אשתו ונולד להם בן זכר בשעה טובה ומוצלחת וקראוהו בשמו של מרן שליט"א (מפי בעל המעשה).

ובענין אחר, אכילת אתרוג אחרי חג הסוכות הוא סגולה לחולי לב, שיהיה להם לב בריא וחזק (סגולות ישראל), וסימוכין לסגולה זו יש שמצאו בדברי ספר "החינוך" שכתב שארבעת המינים מכוונים הם כנגד איברי האדם, והאתרוג מכוון הוא כנגד הלב.

ומעשה בשני שכנים שאחזו אותם כאב לב קשה. הנשים הזקנות היו מרפאות כאב לב בסגולה בדוקה ומנוסה, והיינו שלוקחים אתרוג שהתפללו עליו בחג ושולקים אותו הרבה עם מעט כמון, מסננים את המים ומשקים את החולה שבע גמיעות כנגד שבעת ימי החג, ומתרפא תיכף. וכן עשו לאותם שני שכנים. אחד מהם נתרפא תיכף, והשני לא נתרפא עד שהביאו לו רופא והורה להאכילו כמה תרופות, וכמה הוצאות וביטול מלאכה של שבעה ימים נגרמו לו מכך,

ורק אז חזר לאיתנו. התפלא השני מדוע שכנו הקרוב אליו נתרפא תיכף? ניגש לפני הגאון ר' יעקב אלמדיוני זצ"ל, ושאלו לפשר הדבר.

השיב הרב, (שהיה מכיר אותו ואת שכינו): שכנך זהיר במצות ארבעת המינים בכל שנה, ולכן עמדה לו זכותם בצירוף הטבע שהטביע הקדוש ברוך הוא באתרוג לרפואה, אבל אתה מזלזל במצות ארבעת המינים, ולכן לא הועילה לך תרופת האתרוג. כששמע דברים אלו, קיבל עליו להיות זהיר במצוה זו, וכן היה שקיים את אשר קיבל עליו והיה זהיר במצות ארבעה מינים בכל שנה.

סגולה נוספת באתרוג שעושים אותו מרקחת בסוכר אחר החג להעלותו על השולחן בליל ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות - בכלל הפירות שיברכו עליו אנשי הבית איש או אשה, ומה גם, אם האשה הרה או שמקשה ללדת, יש אומרים שאכילת האתרוג סגולה לה שתלד בריוח ולא בצער ויצא הולד בר קיימא לחיים טובים ולשלום כשאוכלת ממנו באותה שעה (ספר אורחות חיים הובא בטעמי המנהגים אות תתט"ו, ובכף החיים תרס"ד, ס').

האתרוגים שרפאו את המלך

במדרש מסופר מעשה באדם שהיה עושה צדקה. מכר את ביתו וכל מה שהיה לו והוציאם לצדקה. פעם אחת ביום הושענא רבה נתנה לו אשתו עשרה פוליסין, אמרה לו צא וקנה לבניך משהו מן השוק. כיון שיצא לשוק פגעו בו גבאי צדקה, אמרו לו: תן חלקך במצוה זו כי קונים בגד ליתומה אחת, נטל אותן עשרה פוליסין ונתנם להם, ומכיון שלא נשארו בידו שום מעות נתבייש לילך לביתו והלך לו לבית הכנסת. ראה שם מאלו האתרוגים שהתינוקות זורקים ביום הושענא, נטל מהם ומילא שקו והלך ופרש בים הגדול עד שהגיע למדינת המלך. כיון שהגיע לשם נודמנה השעה ונמצא המלך חש במעיו ואמרו לו בחלום: אכול מאלו האתרוגים שהיהודים מתפללים

עמם ביום הושענא ותתרפא. בדקו באותה שעה בכל המדינה ובכל הספינות ולא מצאו, הלכו ומצאו אותו אדם יושב על שקו. אמרו לו: יש אצלך משהו? אמר להם: אדם עני אני ואין אצלי כלום למכור. בדקו בשק ומצאו מאלו האתרוגים ואמרו לו: אלו מהיכן הם? אמר להם: מאלו שהיהודים מתפללים ביום הושענא רבה, הרימו את השק והעלוהו לפני המלך. אכל המלך מאותם האתרוגים ונתרפא, פינו את השק ומלאוהו דינרים ונתנו לאותו יהודי (ויקרא רבה ל"ז ב').

לקח גדול למדנו ממעשה המדרש - עד כמה חשובה היא מצות הצדקה, אדם שהיה מוכן למכור את ביתו וכל מה שהיה לו כדי לקיים מצות צדקה, הרי שללא ספק הקדוש ברוך הוא ישרים לו את כל מה שהחסיר מממונו לצדקה, והמציאות היא שמהשמים שלמו לאותו אדם כפל כפליים, וכבר אמרו רבותינו שאין אדם מעני ממעשה הצדקה (כלומר, יכול אדם להיות עני בגלל שהוציא הוצאות מרובות של רשות, אבל אם הפריש מעותיו לצדקה אפילו אם מדובר בסכומים גדולים, מובטח לו שמאותה הוצאה לא יהיה עני) ובתלמוד (גטין ז.) אמרו אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהן צדקה, וכל שכן כשהן מרובין.

חיבוב מצוה

מאחר ואמרו רבותינו (ברכות לט:) לענין מצוות "הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, נעביד בי מצוה אחריתי" כלומר הואיל ונעשתה בו מצוה אחת, לכן ראוי לעשות בו מצוה נוספת.

משום כך כתבו האחרונים שאנשי מעשה נוהגים להצניע את ההדסים להריח בהם בהבדלה של מוצאי שבת משום חיבוב מצוה.

סוכת הסגולות

בניית הסוכה של הג"ר אלעזר מנחם מן שך זצ"ל היתה נחשבת כסגולה לדברים רבים, בעיקר להקים בית נאמן בישראל.

הסגולה החלה בעת שהרב זצ"ל עוד התגורר בירושלים. באחד מערבי חג הסוכות לא הרגיש בטוב, ומספר בחורים משיבת חרון הסמוכה הגיעו לבנות את סוכתו. כשסיימו שאל אותם מה הם רוצים, והשיבו כי הם רוצים ברכה לאירוסין, כל הקבוצה התארכה באותה שנה.

ומעשה במשפחה מיוסרת שבניה לא נישאו והשנים נקפו. הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך זצ"ל ראה בצרתם, וביקש מאחד ממקורביו לטול נוי סוכה שישן מתחתיו ולמסור את זה למשפחה כדי שיתלו בסוכתם, בשנה זו התארסו שני בנים, ובשנה שלאחר מכן התארכה גם הנערה.

מעורו ומבשרו של לויתן.

כתב ה"כל בו" נהגו כשיוצאים מן הסוכה בערב שמיני עצרת לשבת בסוכה, ואחר כך כשקם יעמוד בפתח הסוכה ויאמר: יהי רצון שנזכה לישוב בסוכה של לויתן (רמ"א ס' תרס"ז א' כף החיים שם).

וכשם שעורו של לויתן הוא מכמה סוגי צבעים, כך נוהגים לקשט את הסוכה בכל מיני צבעוניים זכר לעורו של לויתן (בשם רבי חיים פלאג'י).

ואף מבשרו של לויתן עתידין הצדיקים לאכול ממנו, כמו שכתוב **בזוהר הקדוש** (מדרש נעלם פרשת אמור) שלעתיד לבא הגוף יחיה על ידי אכילת בשרו של לויתן, כי זהו אוכל נצחי שכל האוכל ממנו הוא שבע לעולם, ויותר טוב בהרבה אף מהמן שאכלו עם ישראל במדבר,

והרשב"א כתב שאכילת בשרו של לויתן תהיה סוף הנאות עולם הזה והתחלת הנאות עולם הבא.

לצאת מהסוכה בפנים מאירות

לסיום נזכיר מעשה קצר מפורסם מאדמו"ר אחד שהקפיד כל החג שלא לצאת מהסוכה, ואף התפילות נעשו בסוכתו יחד עם החסידים, ורק כשהוצרך להתפנות היה יוצא לחוץ ומיד חוזר לסוכתו. בגמר חג הסוכות ראו החסידים את פני רבם שהם מאירים כמלאך ה' צבאות, עד כדי כך שפחדו מלהתקרב אליו. מכאן למדים את גודל חשיבות הסוכה, מקום צל האמונה, יחד עם שבעת הרועים אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, ודוד. מי יתן ונזכה תמיד לשוב בתשובה אל השם יתברך מתוך אהבה, שהיא עולה על הכל כפי שאמרו עליה חז"ל (יומא פו:). למי ששב בתשובה מתוך אהבה זדונותיו נעשים לו כזכויות אמן.

שמיני עצרת

"קשה עלי פרידתכם"

יום טוב שלאחר חג הסוכות נקרא "שמיני עצרת" וכפי שכתוב בתורה (ויקרא כ"ג ל"ו) "שבעת ימים תקריבו אשה לה', ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם... עצרת היא". אמר הקדוש ברוך הוא: עצרתי אתכם אצלי כמלך שזימן את בניו לסעודה כך וכך ימים, כיון שהגיע זמנם להפרד ממנו, אמר: בני, בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד - קשה עלי פרידתכם (רש"י שם), ויש שהסמיכו לכך את הפסוק (תהילים קי"ח) "אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח" (איסרו לשון קשר) אנו קשורים לקדוש ברוך הוא לא בסתם קשר רגיל אלא בעבותות, כלומר בעבותות אהבה.

ולא רק להשם יתברך קשה להפרד מאתנו, אלא גם לנו קשה להפרד ממנו לאחר כל ההרגשה הנפלאה של חג הסוכות, שעל ידי מצות הסוכה חשנו את אותם ענני הכבוד שהוקפנו במדבר עם השראה רוחנית ורוממות הנפש, כמו כן זכינו לשוב אל השם יתברך מתוך אהבה, ועוונותינו נהפכו לזכויות, זכינו לשבת בצל השכינה יחד עם אברהם יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד.

וכפי שכתוב במדרש (במדבר רבה נ"א כ"ג) אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: עליך להוסיף לנו מועדות. מכאן שעם ישראל משתוקק לחוש שמחה ועונג יום טוב גם לאחר חג הסוכות שכבר עבר. ועל זה השיב הקדוש ברוך: חייכם, איני מחסיר ימים טובים מכם ואני מוסיף לכם מועדות שתשמחו בהם שנאמר "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

אמנם צריך להבין מה מרויח הקדוש ברוך הוא במה שאמר לעם ישראל "עכבו עמי עוד יום, קשה עלי פרידתכם", ולכן הוא

רוצה לשמוח אתנו עוד יום אחד, ומה יהיה בעוד יום, הרי שוב תהיה קשה הפרידה שבינינו?

והשיב על כך הג"ר יעקב ניימן זצ"ל כי הקדוש ברוך הוא רוצה להודיע לנו שלא נפרד ממנו כל השנה, ברור שלא יכולים לשבת סביב השולחן כמו בחג, כי מעתה כל אחד פונה לעסקיו, אבל לא להפרד ממנו לגמרי, כמו שהאמא מבקשת מבנה הנוסע למרחקים: אל תשכח את האמא, תכתוב לעיתים תכופות מכתבים, כך מבקש הקדוש ברוך הוא מאתנו, קשה עלי פרידתכם, אל תשכחו אותי, אל תפרדו ממני לגמרי, ולכל הפחות קבעו עיתים לתורה בכל יום, בואו שלוש פעמים להתפלל עם הצבור, אָמְרו כמה פרקי תהילים בכל יום, כדי שיהיה קצת קשר עמי.

בזמן זה שהלילות מתארכים, מי שתורתו אומנותו ומנצל את כל חייו לתורה אשריו ואשרי חלקו, אמנם גם מי שאין תורתו אומנותו צריך להשמר שלא לבלות לשוא את הלילות בדברי הבלים ושטויות, ועליו לחוס על הזמן היקר מפז ומפנינים ולקבוע עתים לתורה, כי הזמן הוא יקר מאד, ויש לזכור שהימים אינם חוזרים. (דרכי מוסר).

אין מציאות פרידה בין הקב"ה לעם ישראל

לשון חז"ל, "קשה עלי פרידתכם" אינו מובן, כי הלא כל זאת אמר הקב"ה לעם ישראל בתום ימי חג סוכות, כאשר עמדו לנסוע ממקום המקדש, שבו השכינה גלויה, אל מקומות מגוריהם, ששם אין שכינה גלויה. ואם כן, בשעת הפרידה של האב מבניו - פרידת הקדוש ברוך הוא מעמו, לכאורה היה צריך לומר, "קשה עלי פרידתנו" שמשמעו בינינו לבין הקדוש ברוך הוא, ולא פרידתכם שמשמעו פרידה ביניכם?!

אלא פרידה בין הקב"ה לעם ישראל אינה יכולה לקרות גם כשבני ישראל חוזרים לבתיהם. הקב"ה נמצא עם כל יהודי לא רק בבית המקדש, אלא גם בביתו הפרטי. ברגע שיהודי רוצה שהקב"ה ישכון בביתו ובדירתו, אומר הקב"ה "ושכנתי בתוכם", בתוך כל אחד ואחד מישראל.

יתירה מזו, יהודי צריך לחיות כל הזמן בהכרה ש"הנה ה' ניצב עליו". בכל פינה שאליה הוא פונה, בכל תנועה שלו, בכל מקום שבו הוא נמצא - הקב"ה ניצב עליו, מביט בו ובוחר את כליותיו ולבו. נמצא איפוא שפרידה בין הקב"ה לעם ישראל - אינה אפשרית כלל.

הדבר שיש למנוע הוא "פרידתכם" - פירוד בתוכם, בתוך עם ישראל. החשש מפני פירוד כזה מתעורר דווקא לאחר חג הסוכות, עכשיו בני ישראל עומדים לנסוע מבית המקדש, שבו היו כולם יחדיו בשעת ימי החג, ולפניהם תקופה של כמחצית השנה, עד החג הבא (שלא כבחג הפסח, שלאחר שבעה שבועות מתכנסים שוב בחג השבועות).

זאת ועוד, בחג הסוכות נפעלת אחדות גדולה בעם ישראל, "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם", היהודים נוטלים את ארבעת המינים, אוגדים וקושרים את כל הסוגים יחדיו, רמז לאחדות עם ישראל מכל הסוגים שבהם, אולם כשמגיעים ימי החול, כשאין עוד ציווי לנטילת המינים האגודים יחד, אומר הקדוש ברוך הוא לעם ישראל: "קשה עלי פרידתכם", יתכן חלילה, שעכשיו שוב יהיה מצב של פירוד בעם ישראל, לכם התעכבו עוד יום אחד, והוכיחו לי כיצד אתם אגודים ומאוחדים גם בלי נטילת ארבעת המינים, כלומר בלי תזכורת ממני לאחדות עם ישראל.

ואכן כשאנו מתבוננים ביום חג שמחת תורה, ישנה התפעלות מיוחדת על האגוד שבעם ישראל. כולם רוקדים ביחד ואין רואים מי גדול יותר או מי חכם יותר, כולם רוקדים בשוה, כי כולנו

בפנימיות שוים, כולנו מאוחדים סביב אותה התורה המכלילה את כולנו, כפי שכתוב בזוהר הקדוש (אחרי מות עג.) שהקדוש ברוך הוא ישראל והתורה כולם עצמיות אחת (ספרים).

המעבר מחג הסוכות לשמיני עצרת.

הנה תמו עברו שבעת ימי החג המעוטרים בשפע מצוות. אנו נפרדים מארבעת המינים, מההדר שבאתרוג, מהנוי שבלולב, מהניחוח שבהדס ומהחיות שבערבה, אנו עוזבים את הסוכה היפה שבצילה חסינו ושבים לחיי השגרה, ובכן מה נותר ליום טוב אחרון של חג? **נותרה שמחה!** שמחה זו היא שמחה טהורה שאינה זקוקה לכלים רבים והיא בוקעת ועולה כלהבה מעלה מעלה; נקודה זו האיר לנו הגאון ר' אליהו מוילנא, (שנסתלק לגנוי מרומים ב"ט תשרי בשנת תקנ"ח בעיצומם של ימי החג) בדרכו הלבדנית,

וכך נמסר בשמו כתורה שבעל פה: הגמרא (סוכה מ"ח) לומדת מן הפסוק "ושמחת בחגך... והיית אך שמח" (דברים ט"ז-י"ד ט"ו) **"אך"** לרבות יום טוב אחרון לשמחה, מקשה הגאון: והלא כל מקום שכתוב **"אך"** הכוונה היא למעט ואם כן איך ממילה זו מרבית יום שמיני לשמחה? וכך ביאר, שלמעשה כל מה שלמדנו מהמלה **"אך"** לשמחת יום טוב האחרון היא בגלל ש**"אך"** בא למעט, שכן כל ימות החג מושפעים אנו במצוות, לולב וסוכה, ניסוך המים וערבה, אך הנה הגיע שמיני עצרת ובטלו כל המצוות האלה, מה נותר לנו - רק שמחה, על כן **"והיית אך שמח"** (קול אליהו בליקוטים).

"נגילה ונשמחה בך"

שמחה בה' יתברך נוכל ללמוד מהמדרש דלהלן, בהלל שאנו גומרים בכל ימי החג אומרים **"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"**

(תהילים קי"ח כ"ד) על פסוק זה אומר רבי אבין במדרש (ילקוט שמעוני שם) אין אנו יודעים במי לשמוח, אם בעיצומו של יום או בקדוש ברוך הוא? כלומר האם הביטוי נגילה ונשמחה בו מתיחס ל"זה היום" או ל"עשה ה'?" רבי אבין עונה על כך שהשמחה היא בה' ובתורתו כפי ששלמה המלך אמר "נגילה ונשמחה בך" (שיר השירים א', ג') בך בתורתך, בך בישועתך.

כך גם למדנו במדרש (שיר השירים רבה) שהפסוק "נגילה ונשמחה בך" חוזר על הקדוש ברוך הוא, והענין יבואר על פי מעשה דלהלן, וכך פותח המדרש: הלכה היא, נשא אדם אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, אינו רשאי לבטל מפריה ורביה, וישא אחרת תחתיה.

אמר רב אידי: מעשה באשה אחת בצידון ששהתה עשר שנים ולא ילדה, באו לרבי שמעון בר יוחאי ובקשו להיפרד זה מזו. אמר להם: חייכם, כשם שנשאתם זה לזו בשמחה במאכל ובמשתה, כך אין אתם פורשים זה מזו אלא מתוך שמחה מאכל ומשתה. עשו כדבריו, ועשו לעצמם יום טוב שמחה ומשתה והזמינו את כל הקרואים. תוך כדי הסעודה האשה שיכרה את בעלה יותר מדי. כיון שנתבלבלה דעתו מיינו אמר לה: בתי, ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית, טלי אותו ולכי לבית אביך. מה עשתה? לאחר שישן, רמזה למשרתיה ואמרה להם: שאוהו במיטה וקחו אותו לבית אבי. בחצי הלילה ננער משנתו כיון שפג יינו. אמר לה: בתי, היכן אני נמצא? אמרה לו בבית אבי. אמר לה: מה לי ולבית אביך? אמרה לו, ולא כך אמרת לי בערב, "כל חפץ טוב שיש לי בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך"? אין לי חפץ טוב בעולם יותר ממך! הלכו אצל רבי שמעון בר יוחאי וספרו לו את כל המעשה. כששמע את דבריהם עמד והתפלל עליהם ונפקדו בילדים, כי ברגע שיש אחדות ואהבה בין איש ואשתו ניתן להשפיע עליהם חן וחסד מן השמים.

ומסיים המדרש בדברים נפלאים - והרי דברים קל וחומר, ומה אם בשר ודם שאמר על בשר ודם כמוהו "אין לי חפץ בעולם יותר ממך" בזכות זה נפקד, ישראל המחכים לישועת הקדוש ברוך הוא בכל יום, ואומרים לו אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה, על אחת כמה וכמה! וזהו שאמר הכתוב "נגילה ונשמחה בך" כלומר השמחה שיש לנו בעולם היא רק בך השם יתברך.

שְׁמֹחַת תּוֹרָה

שמחה לכבוד סיום התורה

נאמר במשנה: ההלל והשמחה שמונה, כיצד? מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יום טוב האחרון של חג כשאר כל ימות החג (סוכה מח.), ובגמרא שם אמרו, שכל זאת נלמד מהפסוק "והיית אך שמח" (דברים ט"ז ט"ו) לרבות לילי יום טוב האחרון.

בחוץ לארץ, שכל החגים הם שני ימים, קיימת הפרדה מוחלטת בין שני הימים האחרונים שנלווים לחג הסוכות, היום הראשון הוא חג "שמיני עצרת" וזה שלמחרתו הוא חג "שמחת תורה", אבל בארץ ישראל מאוחדים שני החגים ליום אחד, ולכן יום כ"ב בתשרי הוא גם "שמיני עצרת" וגם "שמחת תורה".

חג "שמחת תורה" אינו מוזכר בתורה, אבל חכמינו ז"ל קבעו שעושים סעודה ושמחים כשגומרים את התורה, וכמו שכתוב אצל שלמה "ויקץ שלמה והנה חלום, ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו" (מלכים א, ג, ט"ו) ואמרו חכמינו במדרש: מכאן שעושים סעודה לגומרה של תורה (קהלת רבתי א, א). ולכן כיון שביום זה מסיימים לקרוא את כל התורה שמחים ומרקדים ומזמרים זמירות ותשבחות לכבודה של תורה (ספר האשכול ח"ב סי' כ"א, ועיין ברמ"א סי' תרס"ט ובאחרונים שם, הובא בספר דרשות למועדים).

וכן כתוב בזוהר הקדוש (פרשת פנחס ברעיא מהימנא דף רנ"ו ע"ב) וזה לשונו: ונוהגים ישראל לעשות (עם שמחת שמיני עצרת) שמחה, ונקראת שמחת תורה. ומעטרים הספרי תורות בכתר שלהם. והרמז, שהספר תורה הוא תפארת, והשכינה היא הכתר שלו דהיינו עטרת תפארת ע"כ. (כף החיים סי' תרס"ט ס"ק ל').

שמחת תורה

שאל הרבי מקוצק: לכאורה שמו של החג היה צריך להיות "שמחה בתורה" כי אנו שמחים בתורה, ולמה אם כן נקרא שמו "שמחת תורה"? והשיב: ללמדנו, שלא די לו לאדם שהוא יהיה שמח בתורה, אלא צריך שגם התורה תהיה שמחה בו. והיינו על ידי שבמשך כל השנה אכן שומר הוא בהקפדה את מצוותיה ולומד בה.

הזמן המתאים לחוג את חג שמחת תורה

שאלה מפורסמת בפי כולם: מדוע קבעו חכמים לחוג את חג שמחת תורה בסיום התורה לכאורה מן הראוי היה עדיף לשמוח בשמחת התורה ביום קבלת התורה ולא ביום סיום התורה, שהרי מנהג העולם להודות לנותן המתנה בשעת קבלת המתנה ולא לאחר גמר ההנאה מהמתנה?

תירוצים רבים נאמרו על כך, יש מתרצים כי רק לאחר שעברנו את חודש אלול, ראש השנה, תקיעת שופר, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים, חג הסוכות, מצוות סוכה וארבעת המינים, הושענא רבה, וחיבוט הערבה, אשר כל אלה אינם אלא הכנה והקדמה רק אז ראוי לשמוח בשמחת התורה (הגאון רבי משה מקוברין ז"ל).

ויש מפרשים על פי משל. מלך אחד היתה לו בת יחידה. כשהגיעה לפרקה להנשא, אמרה הבת לאביה שהיא חפצה להנשא לבן ממשפחה פשוטה כדי שלא יתגאה עליה, רק חשוב לה שיהיה מחונן במדות טובות. בלית ברירה שלח את עבדיו לחפש חתן פשוט כפי רצון בתו.

באחד מן הימים נזדמנו עבדי המלך לכפר נידח והנה לפנייהם נער יפה תואר. לאחר שיחה ארוכה עמו החליטו ביניהם שהוא אשר יתאים לבת המלך, כי היו לו מדות טובות מאד. פנו עבדי המלך

אל הבחור ואמרו לו כי מבקש המלך להפגש עמו. הסכים הבחור לדבריהם, וכשהגיעו לארמון המלך ניגשו עבדיו ואמרו לו: נראה לנו שמצאנו את החתן המתאים לבתך לפי בקשתה. שמח המלך וצוה להכניסו לארמונו, לאחר בחינה מדוקדקת החליט המלך שמצא את הבחור הנכון והתפעל מכשרונותיו של הבחור, מנועם מדותיו ומהענווה שלו שלא נמצאו כדוגמתם והציע לו את בתו לאשה.

כשמוע הבחור את דבר המלך התרגש מאוד ואמר: "אדוני המלך מה אני ומה חיי שאזכה להיות החתן שלך?" אולם עם כל זה קבעו את מועד החתונה וזכה הנער הכפרי להיות חתן המלך וחיו חיים מאושרים.

לאחר שנה מיום החתונה ניגש החתן אל המלך ואמר לו: אדוני המלך ברצוני להזמין לשמחת נישואי עם בתך, חשב המלך שהוא מתלוצץ שהרי כבר שנה שהוא נשוי לבתו.

כשראה החתן את חמיו שהוא עומד ותמה, הסביר לו את פשר דבריו, וכך אמר: בשעת החופה כשכולם היו שרים ורוקדים לבי היה מלא עצב ודאגה, חשבתי לעצמי מה ראה המלך לתת את בתו לנער כפרי כמותי, והרי בדרך כלל משיא המלך את בתו לבן מלכים כמותו, אלא שבודאי הכלה פגועה בגופה או בנפשה, ולכן רצה המלך לקחת אותי לחתן ולכן לא שמחתי בלב שלם.

ואולם לאחר שהכרתי אותה כבר שנה שלימה ונוכחתי לדעת כי בתך היא כלילת המדות והמעלות - בריאה לחלוטין בגופה ובנפשה, חפץ אני לשחזר שוב את יום החופה ולשמוח, כי עכשיו שמחתי שלימה. כשמוע המלך את דבריו של חתנו התרגש מאוד, וקיים את בקשתו ומאז אהב אותו עוד יותר.

והנמשל, שכשקבלו ישראל את התורה לא שמחו בלב שלם, כי חשבו מדוע דוקא בנו בחר הקדוש ברוך הוא לתת לנו את

התורה שהשתעשע עמה תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם, ולא למלאכים ושרפים? כנראה שישנם בתורה חוקים ומשפטים משונים, ומגבלות שאי אפשר לעמוד בהן, אולם לאחר שסיימו עם ישראל את התורה ונוכחו לדעת כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, והתורה מתוקה מדבש ונופת צופים, אשר כל חפצי העולם הזה לא ישוו למלה אחת שלה, לכן הם שמחים ועושים שמחת תורה, כי עתה השמחה היא מכל הלב ובנפש חפצה. (בשם המגיד מדובנא).

סמיכות חתן בראשית לחתן תורה

נהגו בשמחת תורה לקרא בפרשת בראשית תכף אחר פרשת וזאת הברכה, כדי שלא יהיה פתחון פה לשטן לקטרג על עם ישראל שסיימו את התורה ואינם רוצים לקרות עוד (לבוש סימן תרס"ט).

ובמפרשים כתוב שהטעם הוא כדי שלא יתרגל העם לשקר בנפשו ולהתפס למחשבה זרה שהנה השלים את התורה והוא לא צריך ללמוד יותר, לכן תכף ומיד מתחילין את תחילת התורה, כדי שלא לתת מקום ליצר לסמא את עיניו של האדם שבסיום לימוד התורה הוא עומד, אלא ידע שעדיין הוא בהתחלה (מנחת ישראל).

טעם נוסף למה שנוהגים לקרא בפרשת בראשית תכף אחר פרשת וזאת הברכה, שבזה אנו מיחלים שכשם שזכינו להתחיל את התורה כך נזכה לגמור את כל התורה, ועוד, כענין שאמרו חז"ל שהתורה תחילתה נעוצה בסופה וסופה נעוצה בתחילתה כשלהבת קשורה בגחלת (מהגאון יעב"ץ ושל"ה הקדוש).

בכוחן של ההקפות להפיל מחיצות הברזל המפסיקות בינינו לבין אבינו שבשמים

הצדיק רבי מאיר מפרמישלן זצ"ל היה נוהג לומר, כי בזמן ההקפות אפשר לקרוע גזר דינו של אדם, ומעניין שדומה לזה כתוב בתפילה הנאמרת בעת תחילת ההקפות שתיקן מר"ן החיד"א, שבכוח ההקפות הללו יפלו כל המחיצות של ברזל המפסיקות בינינו לבין אבינו שבשמים.

וכתב הרב בעל יסוד ושורש העבודה, וזה לשונו: המרבה בכל מיני שמחות לפני הספר תורה, בזה מעורר גם כן למעלה בעולמות העליונים הקדושים שמחה וחדוה עצומה, וכל הזהיר בשמחה של תורה ביום הזה בטוח שלא תפסוק תורה מזרעו.

וסיפר הגאון רבי חיים פלאג'י ז"ל מעשה ברב גדול בישראל שהיה מרבה בשמחתה של תורה, והעידו עליו שעד שלושה דורות היו מיוצאי חלציו שלשלת חכמים ידועים ומרביצי תורה זה אחר זה, וידעו הכל שזכה לזה בגלל רוב שמחתו ביום שמחת תורה, מה שלא ראו מעולם לשום גדול בתורה שעושה כן (מועד לכל חי סוף סימן כ"ה).

גדולי החסידות אמרו שכל הדברים שאפשר להגיע אליהם בראש השנה על ידי בכי ולב נשבר, אפשר להשיגם בשמחת תורה על ידי דבר אחד ויחיד - שמחה וריקודים. עוד אמרו כי הרגעים של שמחת תורה הם רגעים יקרים שבכל אחד מהם ניתן לשאוב אוצרות ממש. זאת ועוד, יש לייקר מאוד את השעות של שמיני עצרת ושמחת תורה, כי בכל רגע אפשר לשאוב בדליים ובחביות אוצרות בגשמיות וברוחניות, וכל זאת על ידי ריקודים ושמחה.

חשיבות מיוחדת היתה בדורות שעברו להקפות בשמחת תורה, עד שאסרו שתיית כל משקה ביום שמחת תורה עד אחר סיום ההקפות. רבי יצחק אייזיק מקאמארנא זצ"ל שמזכיר זאת בשם רבי

אלימלך מליזנסק זצ"ל, מסביר "שלא יתערב זר בשמחה של קדושה".
(מבוסס על המאמר סדר הקפות בימי חג הסוכות מהרב בצלאל לנדוי זצ"ל, מחניים תשכ"ב).

על מה השמחה

בשמחת תורה מבטאים יהודים את שמחתם הגדולה בתורה. יהודים מכל שכבות העם באים לבתי הכנסת לרקוד ולשמוח עם התורה הקדושה. השמחה מקיפה גם יהודים כאלה, שבמשך השנה אינם רואים את הקשר הגלוי שלהם עם התורה וענייניה. ונשאלת השאלה: יהודי שאיננו לומד תורה ואינו מכיר את גדולתה של התורה - מה לו לשמוח בשמחת תורה?!

ונראה לענ"ד בס"ד, כי הלא כשעם ישראל קיבלו את התורה הקדושה כתוב "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות י"ט, ב') ופירש רש"י: כאיש אחד בלב אחד; מעתה ברור הוא שכל יהודי אף אם לא זכה ללמוד תורה, יש לו לשמוח בשמחת אחיו היהודים שזכו להגות בתורה יומם ולילה, כי כולנו איש אחד. נתאר לעצמנו, אדם ששומע שאחיו הרויח הון עתק, הרי בודאי ישמח בשבילו. קל וחומר אם אחיו זכה להגות בתורה שעליה נאמר "וכל חפצך לא ישוו בה" שהשמחה כפולה ומכופלת.

ומעתה נראה שמי שלא זכה ללמוד תורה, אם ישמח בתורה בגלל שהתלמידי חכמים עוסקים בה יומם ולילה והיא לא עזובה, בזכות שמחה זו יזכוהו מהשמים שגם לו יהיה חלק בתורה הקדושה, על ידי שיעסוק בה.

שמחת התורה הזו היא מהווה לקח גדול וחשבון נפש בעבורנו, שהרי אם כל כך הרבה שמחים בעבור לימוד התורה שעוסקים בה תלמידי החכמים במשך כל השנה, הרי זה מראה את גדלותם וחיבתם של אותם עוסקים בתורה תדיר. כמה עני הוא מי

שאפילו לא קובע עיתים לתורה, וכמה מאושר הוא מי שזכה להיות בן תורה אמיתי, כלומר לומד הוא תורה בהתמדה ללא דברים בטלים באמצע הלימוד. חשבון נפש זה צריך לפעם בלבד של כל יהודי, לבדוק את מצבו, ואם רואה שחסר הוא בתורה - חיש מהר ירבה בלימוד התורה, ובכך יזכה לחיי העולם הזה והעולם הבא.

השמחה תלויה בכך

חג שמחת תורה מעניק לנו שמחה למשך השנה כולה, זה מקור השמחה והמעייץ הנובע, ביום זה יכולים אנו לשאוב שמחה וחדווה כאוות נפשנו. מי ששמח שמחה אמיתית בשמחת התורה - ישמח בעזרת השם כל ימות השנה ואין דבר קל מזה, פשוט להרים את הרגלים, לרקוד, לשמוח עם התורה, וכל המרבה הרי זה משובח.

שמא ישלה אותנו היצר לומר שהשמחה תלויה בגורמים חיצוניים ובמצבו של האדם, כלומר שמי שיש לו כל טוב, שהוא ובני משפחתו נתברכו בבריאות איתנה ואין לו צרות ודאגות, אז אמור לו: שִׁמְח! ואילו להיפך מי שיש לו צרות ודאגות, איננו יכול להיות שמח!! הרי זו טעות מיסודה, כי הרי שמחת התורה שאנו כעת מתחילים בה מחדש היא מתחילה באות ב' ולא באות א', ללמדנו כי יסוד כל יהודי הוא שיהיה לו **ביטחון**, כי אף אם תהיה לאדם אמונה בהשם יתברך ויאמין שהכל ממנו, על כל פנים תמיד הוא דואג מי יודע מה יגזרו עליו בשמים, אבל כשיש בטחון בהשם יתברך לעולם הוא לא ידאג (עיין "בלבוש יוסף" על התורה בתחילת ספר בראשית).

וכפי שאמרו גדולי ישראל "תחשוב טוב - יהיה טוב", וכיוצא בזה כתוב בהקדמה לספר "מעבר יבק" כי אכן הדאגה עלולה להרע מזלו של האדם, ועל כן אנו מוצאים אנשים שהם חסרי כל, אבל הם שמחים תמיד כי הם מסתכלים על חצי הכוס המלאה.

"וחיי עולם נטע בתוכנו"

שמחת תורה היא על החיים האמתיים - חיי עולם שמלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא נטע בתוכנו. קשה מאוד לתאר כיצד היו נראים החיים ללא תורה. כמה יש לנו להודות לקדוש ברוך הוא על החיים הללו - חיים של תורה. בלעדי התורה הדבר דומה לאדם שחסר לו נעליים והולך יחף ביום השלג, הרי שיחלה בחולי גדול, כך אדם בלי תורה הרי שנשמתו במצב של חולי לא רגיל, ואם כן כמה עלינו להודות לבורא עולם על כך.

ומעשה שהיה באיש יהודי שפנה לכותל המערבי להתפלל שם, והנה פוגש אותו יהודי אמריקאי ונותן בידו אלף דולר. תמה אותו היהודי: לשם מה הדולרים הללו? אמר לו האיש: אמת שאתה לא מכיר אותי, אבל אני מכיר אותך ואזכיר לך את המעשה שהיה.

לפני שנים רבות שהינו יחד בגטו, ובאותה תקופה הייתי עני מרוד ולא היו לי נעלים לנעול, ואתה ראית בצערי ונתת לי נעלים מתנה, ואותם נעלים שמחו אותי מאוד! מיום שנתעשרתי מחפש אני אותך להחזיר לך טובה, רק לא מצאתיך, וכעת שפגשתי אותך נזכרתי בחסד הנפלא שעשית עמדי ועל כן אני מבקש להחזיר לך טובה.

מעשה זה משמש לנו כעין דוגמא בזעיר אנפין כמה עלינו להודות לקדוש ברוך שנתן לנו את התורה, ביום זה אנו מסיימים את חמשה חומשי תורה ומתחילים אותם מחדש, כמה וכמה מאמרים נפלאים יש ללמוד מכל פסוק של תורה, התורה היא בונה את האדם, היא מיישרת את אורחותינו, היא מחדדת אותנו, וממנה אפשר ללמוד את כל חכמות העולם, שהן כאין לעומת חכמת התורה, אם כן כמה עלינו להודות לקדוש ברוך הוא על הכתר הנפלא הזה.

מעיל הסגולה

ביום זה כולם שמחים ורוקדים, אין מושג של צעיר או זקן, טיפש או חכם, כולם רוקדים כי חשיבות גדולה יש בשמחת התורה, וכפי שכתב האר"י הקדוש שמי שרוקד ביום זה לכבוד התורה, הקדוש ברוך הוא לוקח את זיעתו ובה מוחק הוא את עוונותיו; והעיד רבינו חיים ויטאל זיע"א על רבו המובהק האר"י הקדוש שבשעת ההקפות היה רוקד בכל כוחו. ובישיבת קלם היו מפורסמים דבריו של ראש הישיבה שאמר שהוא מכיר את טיב הבחורים רק בשמחת תורה, כי לפי שמחת תורה אפשר לדעת מי הוא האדם.

ומסופר על ה"צמח צדק" שרקד בעת ההקפות ללא הפסק; אברכים צעירים לא יכלו להדביק את קצב ריקודו, ואחדים מהם נפלו מרוב מאמץ, ובריקודו היה מכריז "רקדו יהודים, רקדו! שמחו בשמחת התורה ותזכו לבני חיי ומזוני רויחי".

ועוד מסופר כי במוצאי שמחת תורה נהג ה"צמח צדק" להחליף את מעילו, כי המעיל שלבש בשמחת תורה היה קרוע ורטוב מזיעה, וגדולי החסידים היו נוטלים פיסת בד ממנו לשם הצלחה וסגולה בתורה ועבודת ה' (ספר השיחות ש"ג עמ' 11).

ומסופר כי פעם בשמיני עצרת נכנס יהודי פשוט אל הגאון בעל ה"תניא" ובקשו להסביר לו במילים פשוטות מה ענינו של שמיני עצרת, באופן שגם הוא יבין.

הרהר הרבי רגע, העביר ידו על מצחו ואמר: שמיני עצרת הוא כמו תמצית מרוכזת שרוקחים בצלוחית קטנה, ואחר כך נוטלים ממנה כמה טיפות, מערבבים אותה במים ורוקחים כמויות גדולות יותר, כך שמיני עצרת הוא תמצית השמחה של כל השנה, וממנו נמשכת השמחה לכל ימות השנה.

התדבקות בתורה הקדושה בעת הריקודים

כתב הגאון רבי אליהו מני זצ"ל רבה של חברון בספרו "שיח יצחק" מעשה בחסיד אחד שהיה מנשק הספר תורה ביום שמחת תורה והיה מתחנן ובוכה. אמרו לו: מה מקום לבכיה זו? אמר להם: ביום שמחה של תורה אני מתכונן לפייסה, ומכאן ולהבא לשמור על כל דבריה.

ואם בכל זאת כאשר ספר התורה נפתח מישוהו מהציבור לא ישית לבו להרהר בתשובה ולהתחרט על העבירה החמורה שעבר באיסור ביטול תורה ומצוותיה, ולא יתחנן לפני השם יתברך שימחול לו על כל עוונותיו, אלא אדרבא הוא עומד במרדו, הרי האדם הזה הוא בגדר עז פנים וראוי לעונש גדול.

משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדיו על שפגעו בכבודו, ובא יום אחד ועבר לפניו ולא קמו ולא זעו לכבודו, הרי מובן מאליו שמעתה ראויים הם לעונש הרבה יותר מקודם, כן הדבר הוא כאשר הספר תורה מונח לפני כל יהודי והוא לא חושב כמה שחטא וגרם לעלבון התורה, הלא ברור שראוי הוא לעונש גדול רחמנא ליצלן, וכיוצא בזה יש לדעת שמי שעובר על מצוות התורה בזדון, ומנשקה, הרי הוא עובר על איסור שקר, כי אם הוא באמת מחבב את התורה כיצד מותר הוא על אחת ממצוות התורה, הרי כל המצוות שבתורה חשובות הן כאחת, וכשם שאם אחת חסרה מהתורה היא פסולה, כך מי שלא מקיים את כל התורה כאילו הוא פוסל את התורה במו ידיו.

וכך כתב הגאון החיד"א ז"ל: יום שמחת תורה חדות ה' היא ומעוזו... ויזכור אשר פגם בכמה חטאות בכבוד התורה ובכבוד לומדיה, ויעשה גדר לכונן ענייניו מיום זה, וה' לא ימנע להולכים

בתמים והולך בתום ילך בטח, שקט ושאנן, ויתענג בתורה ובמצוות באהבה ויראת השם (לב דוד סוף פרק ל"ב).

לחיות עם התורה בכל מקום

כידוע מנהג ישראל בשמחת תורה לעשות הקפות בריקוד ושמחה ויוצאים לרחובה של עיר לעשות הקפות שניות; ואף שמבואר בתלמוד ירושלמי (יומא פרק ד') שאסור להוציא ספר תורה מחוץ לבית הכנסת, וכן פסק השולחן ערוך (אור"ח סי' קל"ה), ובזוהר הקדוש (פרשת אחרי מות דף ע"א ע"ב) החמיר בזה מאוד, הרי שלצורך שמחת התורה אין בזה חשש כלל, וחביבה מצוה בשעתה כי כל מגמתינו היא להרבות כבודה של תורה (כמבואר בשו"ת יחווה דעת ח"א סי' ע"ב עי"ש) וכן פשט המנהג.

וכשנתבונן, יקשה מדוע בכל זאת אנו נוהגים כן, הרי לכאורה למען הרבות כבודה של תורה מן הראוי שספר תורה יהיה מונח בתוך ההיכל ואף לא להוציאו לתוך בית הכנסת אלא רק לפתוח שערי ההיכל ולרקוד לפני הספר תורה, ואם כן מה ראו חכמים לתקן להוציא ספר תורה מהיכלו לטלטלו ולרקוד עמו?

ונשיב על כך במשל נפלא שמצינו בספרו של הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל מספאקס: מעשה בערבי אחד ולו שתי בנות תאומות שגדלו יחד ובגרו והיו חברות בלב ונפש, אבל מדרך הטבע נאלצו להפרד. האחת נישאה לאיכר כפרי בכפר נידח, והשניה לסוחר אמיד בעיר גדולה. זו שנשאה לסוחר נהגה על פי הכללים שלהם, הלבישוה בבגדי משי וקטיפה ורקמה מכף רגל ועד ראש, וענדו לה שרשרות ואצעדות וצמידים וטבעות על המצח והצואר, ידיים ורגליים, והוליכוה לבית בעלה, ואילו זו שנישאה לכפרי, הנהיגה לפי מנהג אותו כפר נידח, קנו לה רק טבעת אחת, שרשרת וצמיד, לעומת זאת נהג בה בעלה בכבוד ויקר, תמיד שאל בעצתה וקיבל את דעתה, כל

הליכות הבית נהגו על ידה וגם במסחרו חיותה דעתה וחיו בשלום ובשותפות ברוכה.

יום אחד אמרה לבעלה: רצוני לבקר אצל אחותי אשר בעיר הגדולה. הסכים בעלה, נסעו יחד והגיעו לביתה המפואר. נכנסו לטרקלין וראוה עטופה בבגדי שש ומשי ורקמה וכו'. כשראתה הכפרית את חזוניתה של אחותה, אמרה לה: כמה מקנאה אני בך, אחותי, יושבת את בכבוד כמלכה, ואילו אני חיה בעניות שאין כדוגמתה.

אולם תוך כדי הדברים הבחינה באחותה שהיא עצובה מאוד ועיניה כבויות, ואמרה לה: אל תקנאי בי אחותי, אבוי לי על מזלי הרע והנמהר, אני כשבויה כבולה לפינתי, חייבת אני להסתר מבני אדם, אסור לי לצאת החוצה, בעלי אינו שומע לדעתי ואינו מתחשב בדברי, מה בצע לי בכל התכשיטים שעלי, אם אין לי רשות לצאת ולבא ולחיות דעת? מותרת אני על כל העושר.

והנמשל, כך היא התורה; אימתי אפשר לחיות חיים אמיתיים, חיים של שמחה? כשעם ישראל מוציאים את התורה לכל מקום שהולכים; על כל צעד ושעל מתייעצים עם התורה האם מעשה זה הגון או לא, האם חיי החברה והמשפחה הם כפי תנאי התורה או לא. מסכן האדם שאצלו התורה היא סגורה ומסוגרת, וכאשר מתחשק לו לעשות איזה מעשה שלא לרצון ה' יתברך, הוא אינו מתגבר. חשוב לדעת שהתורה בודאי לא צריכה אותנו אלא אנו צריכים אותה, כי רק על ידה זוכים אנו לחיי עולם הזה ונוחלים אף חיי העולם הבא; לכן מוציאים אנו את התורה חוץ להיכל ורוקדים עמה, כתזכורת לחיי היום יום שלאן שנלך נקח את התורה עמנו לעולם ועד...

"שישו ושמחו בשמחת תורה"

מה ששרים "שישו ושמחו בשמחת תורה", לכאורה אינו מובן לפי מה שכתב הגר"א זצ"ל, שלשון שמחה שייכת בעת התחדשות דבר המשמח את האדם, וישוון נאמר כאשר הדבר עומד על גמר טובו ושלמות פעולתו, כמו שאומרים בתפילה: "שמחים בצאתם ששים בבואם", דהיינו שכאשר יוצאים להאיר על הארץ ישמחו, ובעת בואם - כשגמרו פעולתם ישישו, ואם כן, לכאורה מה הטעם שאומרים שישו ושמחו בשמחת תורה, היה צריך לומר להפך, שמחו ושישו?!

אלא, כיון שאומרים זאת אחרי שמסיימים את התורה, ומתחילים אז תכף בראשית ברא וגו' לכן אומרים לשון "שישו" על סיום התורה, ו"שמחו", על התחלתה (טעמי המנהגים עמ' ש"ס).

"שישו ושמחו בשמחת תורה"

מה שכופלים את המילים בשיר "שישו ושמחו בשמחת תורה" הוא כדי לחזק בלבנו את השמחה העצומה של שמחת תורה, והענין יובן בהקדם משל לאדם שקונה בית, שאמנם שמח הוא, אבל בגלל החובות העצומים שרובצים עליו יש פגם בשמחה, אולם כשגומר עם חובותיו שמחה יתירה יש לו בדירה שרכש.

וכאן משוררים שישו וגם שמחו, שמחו בשמחה שלימה ללא שום דאגות כי כל הדאגות שבעולם הם בטלים לעומת השמחה העצומה של רכישת תורתנו הקדושה (מנחת ישראל).

אין מערבין שמחה בשמחה

בתו של הצדיק רבי מאיר מפרמישלאן זצ"ל חלתה בחג הסוכות, וכשהגיע יום שמחת תורה היתה ממש על ערש דוי, לא אליכם. כאשר שמח הצדיק בשעת ההקפות כמנהגו, נכנסו אליו החסידים

וביקשו שיטכס עצה בדבר ישועה ורחמים לבתו. נכנס הצדיק לחדרה, וראה שהיא בדקות האחרונות של חייה.

נשא עיניו למרום, ואמר: רבונו של עולם, ציוית לתקוע בראש השנה, ומאיר תקע, ציוית להתענות ביום הכיפורים ומאיר התענה, ציוית לשבת בסוכה בחג ומאיר ישב, ציוית לשמוח בשמחת תורה ומאיר שמח. והנה עשית את בתו של מאיר חולה מאוד, ומאיר צריך לקבל את הדבר בשמחה, כי "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". ולכן מקבל מאיר גם את זאת בשמחה. אולם רבונו של עולם! הרי הלכה מפורשת היא: "אין מערבין שמחה בשמחה..." מיד החלה החולה להזיע ונרפאה...

שְׁמִיזַת תּוֹרָה בְּמִזְלִיצַת רַבּוֹתֵינוּ

"אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'" ! (דברים ל"ג כ"ט).

מה נורא היה המחזה בשמחת תורה (שנת תרצ"ד) בהיכל הקדש של ישיבת מיר; מאות בחורי הישיבה רקדו בהתלהבות עד כלות הכוחות לכבוד התורה, וכשהגיעו לאפיסת כוחות ועמדו להכניס את ספרי התורה להיכל, עלה המשגיח הנערץ הגאון רבי ירוחם הלוי ממיר זצ"ל לבימה, נשא כפיו למרום ושר בדביקות את מילות הפסוק "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'" וכל התלמידים שרים לעומתו. ואז נשא ידו ודממה השתררה בבית המדרש. פתח המשגיח ואמר: "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'" פירש רש"י מה לי לפרוט לכם כל הברכות? כלל דבר - הכל שלכם.

משל למה הדבר דומה? לאדם המקבל פועל לעבודתו; הרי הוא קוצב לו תנאי מחיה ודיור, ביגוד וכלכלה, חוזה מפורט עם הרבה סעיפים ופרטים; אבל כשהוא נושא אשה - אינו צריך לפרט אלו בגדים תקבל ואלו תכשיטים, איזה אוכל ואיזה דיור, הן עקרת הבית היא עמו ולחלקו, מפתו תאכל ובמעונו תדור, כללו של דבר: "הכל שלה!" ושוב נשא המשגיח ידיו לשמים ופרץ בשירת "אשריך ישראל" ומאות פיות ענו לעומתו. והשירה התחדשה בכל תוקף ועוז. מי שזכה לשמוח בחג שמחת תורה עם גדולי ישראל, היה יכול לראות מהי שמחה אמיתית, כי כשאדם מלא וגדוש בתורה יחד עם יראת שמים אפשר לראות את פנימיותו כמה שהוא מאושר.

לדוגמא מסופר על מרן הגאון הרב אליעזר מנחם מן שך זצוק"ל שפעם בשמחת תורה כאשר רקדו בקומה השניה, העלה הרב עמו את הכסא שרגיל לשבת עליו במשך כל השנה בעת הלמוד,

ורקד עמו; מעשה זה מלמד אותנו עד כמה היה חשוב לימוד התורה אצלו עד כדי כך שרקד עם הכסא ששימש אותו כעזר ללימוד התורה.

שמחת תורה עם יהודים פשוטים ותמימים

הנהגה מיוחדת היתה לגאון רבי מאיר מרגליות זצ"ל (בעל "מאיר נתיבים") שהיה נוהג להתפלל מידי שנה בליל שמחת תורה בבית הכנסת של החייטים שנמצא במרחק רב מביתו, כדי לקיים את שמחת ההקפות עם יהודים פשוטים ותמימים, שלא ידעו יותר מלקרוא בסידור, וכך היה אומר למקורביו: תלמידי חכמים ולמדנים מובהקים שמחים בתורה כל ימות השנה מתוך שזוכים לתענוג נפשי שאין למעלה הימנו, ככתוב "פקודי ה' ישרים משמחי לב", ואילו החייטים הפשוטים האלה, שטרודים כל ימות השנה בעמל כפיים מפרך ואינם זוכים לטעום כפי הצורך מנועם התורה המתוקה מדבש; ומתכנסים בהמוניהם בשמחת התורה, ושרים ורוקדים כשידיהם המכוסות פצעים ויבלות לופתות את ספרי התורה בדביקות חסידית - שמחתם היא "שמחה לשמה", משום שהקדוש ברוך הוא צוה לשמוח ביום זה; כיון שכך אף אני חש במחיצתם של יהודים תמימים אלה "שמחת תורה" לשמה...

ופעם ארע בבית המדרש הגדול בפראג, שראשי הקהל כיבדו בעליית "חתן תורה" עשיר אחד בור ועם הארץ שעסק כל ימיו במסחר, לאחר שנדב סכום עצום לקופת הקהילה תמורת הכיבוד המיוחד שהעניקו לו לעיני הרבים.

העיר על כך רבי יהונתן אייבשיץ בניהם של מורת רוח: השנה זכינו כאן לחתן חסיד ופרוש מאין כמותו, כי ככל הידוע לקהל המתפללים כאן, לא הסתכל החתן שלנו על ה"כלה" שלו (התורה הקדושה) זה עידן ועידנים...

ומאידך, הצדיק רבי נפתלי מרופשיץ זצ"ל אמר פעם באזני מקורביו: מעולם לא נצחני אדם בדברים, כי אם בעל עגלה אחד, ומעשה שהיה כך היה: בשעת ההקפות בליל שמחת תורה, היה בעל עגלה אחד רוקד ומזמר בהתלהבות רבה ושמחתו אינה יודעת גבול.

בתום ההקפות ניגשתי אל האיש שהכרתיו כעם הארץ גמור, ואמרתי לו בבדיחות הדעת: מה פשר השמחה שקפצה עליך הלילה הזה? כלום יש לך חלק בלימוד התורה כל ימות השנה, שאתה משמח את עצמך כל כך בשמחת תורה? הביט בי העגלון בעינים תמהות וקרא בקול נמרץ: ואם אח שלי עושה "שמחה" האם איני צריך לשמוח בשמחתו?! (דרשות למועדים).

הקפות שניות

כתוב בשער הכוונות (דף ק"ד ע"א), מה שנהגו ביום שמחת תורה להוציא את הספרים מחוץ להיכל וגם להקיף עמהם בשחרית מנחה ובערבית של מוצאי יום טוב, מנהג אמיתי הוא. וכן כתב רבינו יוסף חיים מבבל זצ"ל שגם מנהגו של רבינו האר"י ז"ל לעשות הקפות באסרו חג אחר תפילת ערבית, וכן ראוי לכל אדם לעשות כן (בן איש חי וזאת הברכה סעי' י"ז).

הנה שמחת התורה מתחילה מעת ומרגע שמוציאים את ספר התורה מארון הקודש. כל עוד שספר התורה סגור ומסוגר בתוך ארון הקודש - אין מקום לשמחה. זוהי לכאורה משאלתם של כל פורקי עול התורה; הם רוצים שהתורה תהיה מונחת בקרן זווית בתוך ארון הקודש, שהתורה לא תחדור לתחום חייהם היום-יומי, לפי דעתם מקומו של ספר התורה הוא ארון הקודש, ויש לעטוף את ספר התורה ולשמור על כבודו, שלא כל אדם יוכל בכל עת ובכל שעה לפותחו, ולא כל מי שירצה יוכל להרשות לעצמו לראותו ולעיין בו.

כך היא בעצם דעתם. אך דעתנו שונה לחלוטין, דעתנו היא ההיפך הגמור: ספר תורה אין מקומו בארון הקודש, אלא חייבים וצריכים דווקא להוציא את ספר התורה לרחובה של עיר, משום שכאשר התורה לא חודרת לכל תחום ולא באה לידי ביטוי ברחוב, בעבודה, בעסקים, אלא היא מסוגרת בארון, איזו חשיבות יש לה? ספר התורה צריך להמצא בחוצות קריה, לגולל את יריעותיו לפני העוברים ושבים, שכולם יראו מה כתוב בו ויכוננו מעשיהם לפיו (עיין בספר "אלה הם מועדי").

משום כך יש להוציא את ספר התורה לא רק מתוך ארון הקודש, אלא גם להפיצו ולהוציאו לרחובה של עיר, ולא לחינם עורכים אנו הקפות שניות ברוב קהל עם ועדה ברחובה של עיר. יש לשתף את כל פשוטי העם, למען ידעו כי עיקר בואו של אדם לעולם הזה - כדי ללמוד התורה ולקיימה, וכי רק על ידי לימוד התורה אפשר להכיר את הקדוש ברוך הוא וכנאמר: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים, אין עוד מלבדו".

אסרו זג

אסרו חג בעבותים

היום שלאחר החג בשלשת הרגלים פסח שבועות וסוכות - נקרא אסרו חג על שם הכתוב (תהילים קי"ח) "אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח".

וכך דרשו רבותינו בתלמוד (סוכה מה:) למקרא זה: "אסרו חג" - תוספת יום שקושרים אותו אל החג (אסרו לשון קשר), "בעבותים" - בהמות עבות ושמנות לסעודה, "עד קרנות המזבח" - מעלת דבר זה מגעת עד מעלת הקרבנות שמקריבים על המזבח; ולכן אמרו: כל העושה איסור לחג באכילה ושתייה, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. וכתב רבינו יוסף חיים מבבל שכל זאת בתנאי שאינו אוכל ושותה בשביל תאות גופו אלא לכבוד החג, שמקשר כונתו בהארת החג עם אכילה ושתייה (בן יהוידע שם) לפיכך נוהגים באסרו חג קצת יום טוב שמרבים בו קצת בסעודה וממעטים בו בהספד ותענית ואין אומרים בו תחנון.

זאת ועוד, כל יום מימי החג הוא כמרגלית, כי לא ניתנו חגים לישראל אלא לעסוק בהם בתורה היקרה מפנינים, וכשם שהחורז מרגליות בחוט צריך לבסוף לעשות קשר בראשו כדי שלא ישמטו ויאבדו, כך גם אמר הכתוב "אסרו חג בעבותים" קישרו את החג באיסור (בקשר), שימרו על הימים המיוחדים ימי החג, וחברו אותם בקשר בל ינותק לימי החולין הבאים עליכם. אותם הימים הקדושים הם יהיו למזכרת כיצד לנהוג כל השנה, והם הם שילוו אתכם כדי שלא תפרקו עול.

התבוננות בחגים הנפלאים שחלפו עלינו

חלפו הלכו להם הימים הנוראים של חודש תשרי, ירח האיתנים המשופע ומסובב בהתעלות רוחנית עילאית, ימים של קירבה מיוחדת לאבינו שבשמים, באותם הימים דמינו למלאכים קדושי עליון, הסתופפנו בצילא דמהימנותא ושאבנו מלא חופניים שמחה של מצוה, ושמחת התורה המרוממת והמגביהה את האדם משיגרת חיי החולין.

"איך חלף עבר הזמן ידידי, איך חלף לו" כדברי הפייטן, כך היא ההרגשה כעת, וזהו הזמן להתבונן על קשיי הפרידה והשיבה לשיגרת חיי החולין. חכמי ישראל וגדולי התורה עוררו תמיד שיש לנצל את הזמן המיוחד הזה להתעלות ולמלא את הנפש במזון רוחני לכל ימות השנה כולה.

ראוי לצטט כאן את הדברים שכותב רבינו חיים פלאג'י (בספרו "מועד לכל חי"): **מנהג חסידים קדמונים** להתקדש עצמם בקדושה מחשבה ודיבור ומעשה מיום שמחת תורה עד י"ב ימים אחרי החג כנגד חודשי השנה, ונאספים אל בתיהם בתוך אלה י"ב הימים, וחוזרים על לימודם כל אחד לפי שיעורו, והוא סגולה נפלאה לעושה אלה שיהיה לו עזר ה' תמיד כל הימים מראשית השנה ועד אחרית שנה וכל אשר יעשה יצליח - בין בתורת ה' ובין במשא ומתן.

ומה נפלאו דברי הגאון חיד"א שכתב בענין זה: אחרי החג וחודש חשון יתאמץ ביראת שמים ותלמוד תורה לשמה, כי הוא תחילת השנה, והוא סימנא טבא לכל השנה. ובהיותו קרוב הוא לעשרת ימי תשובה צריך להורות ולהראות כי כל מה שעשה לא היה רק כלפי חוץ חס ושלום, אלא פיו ולבו שוים כאחד לעשות רצון הבורא יתברך, לכן אדרבה יעשה סימן טוב לכל השנה, ירוץ כגבור בעסק התורה והמצוות כיד ה' הטובה עליו (מורה באצבע סימן ט' אות רצ"ח).

ובספרי החסידות ביארו את נוסח הבקשה שבפיוט "אזמר בשבחין" (להאר"י ז"ל): **"יהא רעוא קמיה דתשרי על עמיה"** כלומר יהי רצון שתחול עלינו בחינת חודש תשרי שבו התקשרנו אל הקדוש ברוך הוא בעבודת הקודש, שבחינת חודש תשרי תחול ותשפיע עלינו במשך כל ימות השנה, ומכוח אותה הארה נתענג בכל חודשי השנה על עבודת השם יתברך כמי שנמצאים בעיצומם של הימים הנוראים שבחדש תשרי...

וגדולי החסידות כאשר דברו על שבת בראשית, היו מגדירים את הזמן הזה כזמן שבו צריכים "לארוז את הסחורה" של חודש תשרי. החודש הזה הוא בבחינת יריד, שבו קונים סחורה לרוב: בראש השנה קונים קבלת עול מלכות שמים, ביום הכיפורים מצטיידים בתשובה, בחג הסוכות רוכשים שמחה של מצוה, ומשמחת תורה שואבים שמחה למשך כל ימות השנה. עכשיו, קודם שיוצאים לעבודת כל השנה, צריכים "לארוז את הסחורה", כדי שכל הרכוש הרב הזה יגיע למקום הנכון ויספק את הצרכים של ימות השנה הרגילים.

ולכן היו נוהגים להכריז במוצאי שבת בראשית "ויעקב הלך לדרכו", לאמר שאף על פי שיהודי עוזב את חודש תשרי והולך לדרכו, דרך של חיי יום יום, אפורים ושגרתיים, הוא הולך בכוחו של יעקב אבינו, שמשמש סמל ודוגמא להשכנת הקדושה בתוך חיי החולין. מי יתן ונזכה לעבוד את השם יתברך מתוך שמחה של מצוה בבריאות הגוף והנפש ובישוב הדעת, נזכה בקרוב לממש את החגים המפוארים בבנית בית המקדש, ולחוש את מצוות ארבעת המינים ושמחת בית השואבה בבנין בית המקדש, במהרה בימינו ממש.

צום עשרה בטבת

"כה אמר ה'... וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה" (זכריה ח', י"ט)

צום העשירי הוא עשרה בטבת וזהו אחד מחמש תעניות צבור.

וּבַיּוֹם אִירַע הַמָּצוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם בַּיּוֹם צִדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וּבַיּוֹם יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הַרְשַׁע מֶלֶךְ בָּבֶל, וּמִכָּךְ נִמְשָׁךְ חוֹרֶבֶן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּכַתּוּב "וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמַלְכוּתוֹ, בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בַעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, בֹּא נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַיִם וַיִּחַן עָלֶיהָ, וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב, וַתֵּצֵא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עֲשֵׁתִי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בַתְּשַׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחְזַק הָרַעֲב בָּעִיר וְלֹא הָיָה לָחֶם לָעָם הָאָרֶץ, וַתִּבְקַע הָעִיר" (מלכים ב', כ"ה)

וְכֵן מֵתֵאֵר הַמִּדְרָשׁ (פְּסִיקְתָּא רַבָּא כ"ו) אֵת מִצּוּקַת הָרַעֲב שֶׁשָּׁרְרָה אֶז בִּירוּשָׁלַיִם הַנְּצוּרָה: "וַיִּחְזַק הָרַעֲב בָּעִיר - וְהָיוּ בָנוֹת צִיּוֹן מִתְחַבְּרוֹת בַּשּׁוּקִים וְהָיוּ רוֹאוֹת אֶל אֶת אֱלֹהֵי זֵאת אוֹמְרוֹת לַחֲבֵרְתָּהּ: הֲרֵי לֹא יֵצֵאת לְשׁוּק מִיָּמִיךָ, וּמִדּוּעַ כַּעַת יֵצֵאת? וְהִיא עֹנָה וְאוֹמְרָת לָהּ: אֵין אֲנִי מַכְסֶּה מִמֶּךָ דְּבַר, אֲלֵא שֶׁקְּשָׁה הִיא מִכַּת הָרַעֲב וְאִינִי יִכּוֹלָה לְסַבּוֹל, וְהֵן אוֹחֲזוֹת זֶה בְּזֵו וְחֹזְרוֹת וּמִבְקָשׁוֹת אוֹכֵל בְּתוֹךְ הָעִיר וְאִינֵן מוֹצְאוֹת, וְהָיוּ מִגְפָּפוֹת אֶת הָעַמּוּדִים וּמִתּוֹת עָלֵיהֶם בְּרֹאשׁ כָּל פִּינָה, וּבְנִיָּהֵן יוֹנְקֵי חֶלֶבֶן הָיוּ מֵהַלְכִים עַל יְדֵיהֶם וְעַל רַגְלֵיהֶם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכִּיר אֶת אִמּוֹ, וְכִשְׁהוּא מְנַסֶּה לִּינֵק חֶלֶב מִשְׁדֵּי אִמּוֹ וְאִינּוֹ מוֹצֵא, נִפְשׁוּ מִטְרַפָּת וְהוּא מֵת עַל אִמּוֹ,

בַּמִּשְׁךְ שְׁלוֹשׁ שָׁנִים הִמָּתִין לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁמָא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, כִּפִּי שֶׁדִּרְשׁוּ חַז"ל בַּמִּדְרָשׁ (יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי אִיכָּה א), שְׁכֵאשֶׁר בֹּא נְבוּכַדְנֶצַּר הַרְשַׁע עִם הַמִּלְכִּים לִירוּשָׁלַיִם, בִּיקְשׁוּ לְלוֹכְדָהּ בְּזִמָּן מוֹעֵט, וְהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הָיָה מַחֲזֵק אֶת אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם עַד הַשָּׁנָה

השלישית - אולי יחזרו בתשובה. היו גבורים בירושלים עד אין חקר, והיו נלחמים עם הכשדים ומפילים מהם חללים הרבה, והיה שם גיבור אחד ושמו אביקא בן גברתי, כשהיו אנשי החיל מקלעים באבנים גדולות להפיל החומה - היה מקבלן ברגלו והיה מחזירן על אנשי האויב, ומכיון שגרם העוון באת הרוח והפילתו מן החומה ונבקע ומת, באותה שעה נבקעה ירושלים ונכנסו הכשדים.

כוונת התענית

חז"ל קבעו יום זה ליום צום לפני יותר מאלפים וארבע מאות שנה. צום עשרה בטבת שונה הוא משאר הצומות, שאר הצומות מטרתם לחשבון הנפש על מעשינו הרעים שבעקבותיהם ארעו הצרות לעם ישראל, והם כאמצעי לזכרון האבל והצער והתרפקות על העבר, וכפי שמציין הרב "יסוד ושורש העבודה" (במאמר "טבת ושבת") יכוון האדם ככוונה המבוארת בשבעה עשר בתמוז שבכל יום התענית יעורר לבו אל הבכי באמירת הסליחות, וחיוב גדול על האדם לאונן ולקונן ולהצטער מאוד על כל המאורעות ההם, שמהם כביכול הגיע צער גדול לבורא יתברך שמו ויתעלה, ושבר גדול לבניו כידוע, וזה עיקר ושורש התענית ולא הצער והאבל הם עיקר התענית, כי דיה לצרה בשעתה, אלא עיקרה של התענית ותכליתה הוא - כדברי הרמב"ם (הלכות תעניות תחילת פרק ה') לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיו כמעשינו עתה, עד שנגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להטיב.

לא כן צום עשרה בטבת נתקן כאזהרה לשים לב לאיתות על קטרוג במרום, על פורענות צפויה וחשבון נפש שכזה. זוהי שעת הדחק, וכשם שבשעת הדחק על פי הגדרים ההלכתיים צמים ומתענים תענית חלום אף בשבת כדי למנוע פורענות עתידה שלא תבא, כך אין לאחזר

חשבון נפש בעקבות אתותים המראים דברים לא טובים כאשר מתוחה מידת הדין חלילה, ויש לשפר את מעשינו במהרה.

ולכן מצינו בדברי מרן הבית יוסף (בסי' תק"נ) שהביא דברי רבינו דוד אבודרהם זצ"ל שעשרה בטבת חמור משאר תעניות בפרט אחד, שאילו היה חל בשבת לא היו דוחים אותו ליום חול כשאר תעניות מפני שנאמר בו "כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה" כביום הכיפורים, אלא שלמעשה בזמננו לא יחול עשרה בטבת לעולם בשבת, ולא בא דין זה אלא לעורר אותנו על חשיבות הצום כדי למהר בתשובה.

וכפי שכתוב "והתוודו את עוונם ואת אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי" (ויקרא כ"א, מ') ופירש רבינו אור החיים הקדוש זצ"ל פסוק זה, כי מחשבת טעות היא לחשוב שהעונשים היו באים במקרה, ומי שחושב כך עוון הוא בידו וצריך לעשות עליו ודוי כשאר עבירות, זהו לקח הצום הזה, המבט היהודי - מבט האמת, שדברים אינם קורים במקרה, ואינם מתרחשים באקראי, וכפי שנאמר: "לב מלכים ושרים ביד ה'".

לא במקרה מרד צדקיהו בנבוכדנצר, אלא שכבר נגזרה הגזרה על עם ישראל בעוונותינו, ולכן כששרף האויב את ההיכל וזחה עליו דעתו, יצאה בת קול ואמרה: "עם מת הרגת, היכל שרוף שרפת, קמח טחון טחנת" - שכבר נגזר עליהם כך בעוונותיהם (סנהדרין צו: וברש"י שם).

כיוצא בזה מסופר בתלמוד (ברכות לג.) שבמקום אחד היה ערוד (בעל חי שנוולד מנחש וצבי) והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא, אמר להם הראו לי את חורו, הראוהו את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת אותו ערוד, (שידוע שכשערוד נושך את האדם אם הערוד קודם למים מת האדם, ואם האדם קודם למים מת הערוד, ונעשה נס לר' חנינא ונבקע מעין מתחת עקבו. רש"י שם) נטלו על כתיפו והביאו לבית המדרש. אמר להם: ראו בני - אין ערוד ממית, אלא החטא ממית.

ואכן נוצר הרושם שגם "בית המדרש" זקוק לתזכורת זו, כי לדאבונינו מידי יום מתרבים הצרות על עם ישראל וכל אחד מקשר את המאורע לגורם אחר, והאמת היא שכבר אמרו רבותינו ז"ל (שבת נה.) "שאינ מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עוון" אם כן כמה עלינו להזדרז ולערוך חשבון נפש ולשוב במהרה בתשובה, להרבות במצוות ולהסיר את החרון אף מעמנו, לזכות לישועת עולמים מאת השם יתברך.

ולסיום כתב הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל ש"תענית עשרה בטבת מאת ה' היתה זאת לטובת ישראל שהוא זמן ירידת השמש ותחילת עלייתו" (מועד לכל חי עיי"ש) על כן אנו מצפים ומקווים שביום זה תהיה זריחת שמש הגאולה בעניני הכלל והפרט.

גְּשָׁמִי בִּרְכָה

"ותן טל ומטר לברכה"

שנינו במשנה (תענית ו.) בשלושה במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה לחודש משום שעולי רגלים היו שוהים כל ימי החג בירושלים, ומשום כך קבעו שלא להתפלל על הגשמים שיֵרדו עד שיחזרו לביתם אותם שגרים במקום המרוחק ביותר שבארץ ישראל, דהיינו מירושלים לנהר פרת שהוא צפון ארץ ישראל, שזה כמהלך חמשה עשר יום אחר החג - בז' במרחשון, ובחוץ לארץ שהמים שם מרובים ואין צריכים מטר כל כך, מתחילים בשאלת גשמים ששים יום לאחר תקופת תשרי.

עת רצון

אמר רבי יוחנן ג' מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן: מפתח של גשמים, ומפתח של חיה (מפתח לידה), ומפתח של תחיית המתים, וחכמי ארץ ישראל אמרו אף מפתח של פרנסה (תענית ב.).

כתב הריטב"א ז"ל (תחילת מסכת תענית) שהטעם שמפתח גשמים לא נמסר ביד שליח, כדי שכל העולם ידעו שחיי בני אדם בעולם הזה תלויים במעשיהם, ומסתבר שזהו הטעם גם למפתח של חיה ותחיית המתים שלא ניתנו ביד שליח, כי הכל תלוי לפי מעשינו.

עצם הדבר שמפתח הגשמים הוא ביד הקדוש ברוך הוא, זוהי שמחה כפולה ומכופלת לעם ישראל, משל למה הדבר דומה? לאב ששולח מתנות לבניו, כל זמן שהמתנות מועטות, הוא שולחן ביד שליח, ואז את מה שאמר לו האב לתת לבניו הוא נותן, ומה שלא אמר לו אינו נותן, לא כן כשהמתנה היא מרובה - אינו שולחה ביד

שליח אלא נותנה לבדו. מה הוא עושה? קורא לבניו ופותח להם את אוצרו לתת לכל אחד את מתנתו. ומכיון שהאוצר פתוח והם רואים את כל האוצרות שגנוזים שם, באותה שעה הפקחים שבהם מנצלים את אותה ההזדמנות ומבקשים מאביהם כל חמדת לבם, והוא נותן להם, וכל זאת מפני ש האוצר פתוח והשעה שעת רצון.

כך כל חסדי ה' וגבורותיו שהוא עושה עם בריותיו נעשים על ידי מלאכיו, שעושים את שליחותו ואינם מוסיפים ולא גורעים, ואילו את חסד הגשמים אינו מפקיד ביד שליחו, משום שאולי השליח לא יסלח לפשעי בריותיו ולא יתן גשמיהם, ונמצא העולם שמם, לכן מפתח הגשמים ביד הקדוש ברוך הוא שהוא מרבה להטיב, וכשהוא נותן גשמים לעולמו רק מתוך אוצרו הטוב הוא נותן, לא בגלל שמגיע להם משורת הדין, ולא בשכר, ולא בגלל הזכויות שיש בידם, אלא בחסד שכולו טוב הוא, וכיון שהאוצר נפתח, אוצר של חסדים טובים ורחמים מרובים נפתח.

ומשום כך גם אמרו חז"ל במדרש (דברים רבה ז' ו') שבשעה שהגשמים יורדים אף משא ומתן מתברך, אף דגים מתברכין (כלומר מתפטמין). אמרו רבותינו מעשה שתפסו דג אחד בעכו לפני שירדה רביעה ראשונה (השליש הראשון של הגשמים) והיה נראה גודלו שלוש מאות ליטרין, וכששקלוהו מצאו ששקל רק מאתיים ליטרין, ולאחר שירדה רביעה הראשונה תפסו דג אחר ושיערוהו ששוקל מאתיים ליטרין, וכששקלוהו מצאו ששוקל שלוש מאות ליטרין, הרי שאף הדגים מתברכין.

מעתה אחרי שלמדנו שמכיון שנפתחו אוצרות גשמים נפתחו אוצרות של חסדים טובים, ורחמים מרובים, הרי שעלינו לנצל זמנים הללו לטובה. נבקש ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שכשם שמשפיע עלינו גשמי ברכה כך ישפיע עלינו ממאור התורה, שהרי התורה נמשלה למים שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נ"ה). עלינו

להתפלל על כל אחינו בית ישראל, ובפרט על הרחוקים מהיהדות שעדיין לא זכו לטעום טעמה של תורה, שיזכו גם הם לחיות חיים של תורה ומצוות ומעשים טובים, לזכות לחיי נצח נצחים, וכשם שהקדוש ברוך הוא, בגשמי אורה מאיר אדמה, כך יאיר את עינינו בתורתו לעבדו בלבב שלם,

בזכות תורה ומצוות ומעשים טובים

אמרו רבותינו בתלמוד (תענית ז:) שכאשר הגשמים יורדים סימן הוא שנמחלו עוונותיהן של עם ישראל, שנאמר (תהילים פ"ה) "רצית ה' ארצך שְׁבַת שְׁבִית יַעֲקֹב, נִשְׁאֵת עוֹן עַמְּךָ כַּסִּית כָּל חַטָּאתֶם סִלָּה", כלומר, מדוע רצית את ארצך בגשם? בגלל שנשאת עון עמך וכו' (עין רש"י שם) ולעומת זו אמרו שם חז"ל אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע... בשביל עזי פנים... בשביל ביטול תורה... בעוון גזל, עיי"ש.

נמצאנו למדים כי הגשמים תלויים במעשינו הן להטיב לנו הן להיפך, זה מזכיר לנו את משלו של המגיד מראצקי זצ"ל, על בית שפרצה בו שריפה (רחמנא ליצלן), ואנשים נסגרו בתוכם. מיהרו העוברים ושבים לפרוץ את הדלת ולחלץ את הלכודים, אך לשוא, הדלת היתה סגורה על מסגר, ובינתיים האש הולכת וגוברת, העשן מחניק, ומן הבית נשמעו זעקות הלכודים האומללים: "פתחו לנו את הדלת, כדי שנוכל לצאת, הצילונו ממוות!" והאנשים בחוץ עונים כנגדם: "הדלת סגורה במפתח מבפנים, סובבו את המפתח - ואנו נבוא לחלץ אתכם!" אלו זועקים ואלו זועקים, והמפתח במקומו, והאש מתעצמת...

כך בדיוק אנו זועקים "אבינו מלכנו, פתח שערי שמים לתפילתנו", והקדוש ברוך הוא עונה: המפתח מצוי בצד שלכם, "פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם כפתחו של אולם". ומעתה

ברור הוא שטיפש יחשב אותו אדם שבכל זאת יסגור את לבבו, יאטום את הרגשותיו, ואת מקור דמעותיו. עלינו לסובב את המפתח, לעשות בדק בית במעשינו ולשוב אל ה' יתברך (אקלידא דרחמי).

וכבר מפורסם המעשה שהיה בזמנו של המקובל ר' חיים שאול דוויק זצ"ל ששנה אחת היתה שנת בצורת, והרבו בתפילות וצומות ולא נענו. בלילה באו בחלום מן השמים אל הרב, ואמרו לו שיבקש מהחנוני בעל החנות הקטנה שיתפלל ובזכותו ירדו גשמים, הכריז הרב שלמחרת כולם יהיו בתענית, ולהתכנס להתפלל בבית הכנסת, אמרו הצבור: כל כך הרבינו בתפילות ותעניות ולא נענו, אם הרב הכריז שוב על כך, כנראה שיש סיבה מיוחדת. למחרת התכנסו כולם, ניגש הרב לתיבה ואמר כמה פרקי תהלים, בעוד ששערי היכל פתוחים. לאחר מכן הסתובב לעבר הצבור וראה את החנוני יושב בפינה של בית הכנסת, קרא לו הרב, וביקש ממנו שיעלה לתיבה. אמר החנוני: מי אני שאתפלל עבור כלל ישראל? וגם הצבור התפלאו על כל ההפצרות שמפציר בו הרב, עד שהסכים ואמר: אני הולך להביא את הסידור מביתי. עבר זמן ממושך ועדיין לא שב מביתו, חשבו הקהל כנראה שמרוב בושה נשאר שם.

עודם מדברים, ואותו חנוני בא לבית הכנסת ובידו כף המאזניים ששוקל בהם, אמר: - זה הסידור שלי. הרים בידיו שתי כפות המאזניים עם המעמיד ואמר: רבוננו של עולם, אותי למדו ששמך מרומז במאזניים שבידי: העיגול שנמצא מעל המעמיד של המאזניים הוא מרמז לאות י', וכף המאזניים מרמז לאות ה', והמעמיד המאזניים לאות ו', והכף השניה לה' אחרונה שבשם הוי"ה, גלוי וידוע לפניך רבש"ע, שבכף מאזניים הזה לא היה מעולם שמך של גזל, בזכות זאת אנו מבקשים ממך שתוריד גשמי ברכה. עוד לא גמר לדבר והחלו השמים להתכסות בעבים וירדו גשמי ברכה רבים, (ספר דרך אמונה עיין

בלבוש יוסף עה"ת בראשית ו', י"ג)

וכך סיפר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (רבה של רמת אלחנן ב"ב) שבצפת עיר הקודש והקבלה לא ירדו פעם גשמים במשך תקופה ממושכת, ניגשו התושבים אל רבני העיר ומקובליה, ושאלו על מה הגיע להם ככה.

אחד מגדולי העיר וחכמיה הודיע שגילו לו בחלום שעצירת הגשמים היא בעטייה של אלמנה אחת המתגוררת בעיר, שבגג הבית שלה נפער חור גדול, ולכן היא מתפללת שלא ירדו גשמים וירטיבו את ביתה, הלכו לחפש ברחבי צפת וגילו את האלמנה, תיקנו לה את הגג ומיד ירדו גשמים. הדבר צריך לעורר גם אותנו לבדוק את מצבן של האלמנות והיתומים... (טובך יביעו בראשית עמוד ל"ב).

הכרת הטוב

בנוהג שבעולם, אדם שהוא רעב ובא אחר ומושיט לו תאנה או תמרה אחת כדי להחיות נפשו לשעה זו - מכיר לו טובה ונותן לו הודיה, ואם הוא זנו ומפרנסו תמיד ואינו נותן לו לבוא לידי רעבון לעולם, ובטרם יקרא יענהו, ויתן לו כל צרכיו בשפע - אותו אדם באופן טבעי אינו זוכר לזה את חסדיו, ובא לידי שכחה מרוב טובה, ואף על פי כן כולם יודעים שטובתו של זה שפרנסו תמיד, מרובה אלף אלפי פעמים מזה שפרנסו רק פעם אחת.

בא וראה אין לך חסד גדול מזה שהקדוש ברוך הוא מוריד לנו גשמים בעתם, בני אדם ישנים על מטתם והקדוש ברוך הוא פותח להם את אוצרו הטוב והוא מעלה להם טללים, ומוריד גשמים ומשקה השדות ומרוה אותם ומוציא יבולם ומברכם בכל מיני ברכות, האם אינם חייבים להודות לו?! חסד גדול זה אם קל הוא בעיניו - אינו קל בעיני חכמים יודעי גבורותיו של הקדוש ברוך הוא ואינם שוכחים אותו לעולם (התודעה).

אמר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שכשהקב"ה מוריד לנו גשמים יש בכך הטבה גדולה לבריות, שהרי לבד מעצם הטובה שיש בגשמים לחקלאות ולמשק המים, ולנושאים רבים אחרים הקשורים בבריאות הגוף, יש בהם גם הטבה גדולה בשטיפת כל הרחובות והמדרכות, הגשמים עושים "ספונג'ה" אחת גדולה לכל העיר. אם היינו צריכים לשכור חברה שתשטוף את כל המקומות הללו, זה היה עולה לנו הרבה כסף, האם לא צריך להשיב על כך תודה לאלוקי מרום?! ההשבה הזו תתבצע באמצעות ההטבה עם חברינו, מבלי לצפות לקבל מהם מאומה... (טובך יביעו בראשית עמ' שנ"ז).

"שלושה קולות משמחים את הלב"

אמרו רבותינו ז"ל: שלושה קולות משמחים את הלב, קול כספים, קול התורה, וקול גשמים (אוצר מדרשים עמ' 168).

אמר על כך רבי דוד רפול זצ"ל, כי שמחת הלב בשלושה קולות הללו כל אחת היא באופן אחר: **קול כספים** מתבטא כאשר הכסף נמצא אצל האדם עצמו ושליו הוא, ולא כשהכסף נמצא אצל אדם אחר, **קול הגשמים** בדיוק להיפך, השמחה באה רק כאשר הגשמים נשמעים בחוץ ולא כשהמים מזלפים על ראשו של האדם, **אומנם קול התורה** שונה לחלוטין משאר הקולות, בכל מקום שהאזנים שומעות את קול התורה הרי זה מרנין את הלב ומשמח נפש האדם...

"גדול יום הגשמים כיום תחיית המתים" (תענית ד')

בתלמוד (סו) שנינו רבי אבהו אמר גדול יום הגשמים יותר מתחיית המתים, ורב יוסף אמר שיום הגשמים שקול כתחיית המתים,

והנה צריך להבין מה הדמיון גשמי ברכה לתחיית המתים? (ועיין במהרש"א תחילת מסכת תענית).

ונראה בס"ד לענ"ד שיש דמיון נפלא בין הגשמים לתחיית המתים, על פי מה שכתב הגאון הצדיק רבי יחזקאל לוישטיין זצ"ל (הובא דבריו בלבוש יוסף חנוכה מאמר "שמונת ימי חנוכה"). והוא שענין תחיית המתים נראה בעיני האדם כדבר רחוק מהמציאות, שהרי קבר שהמת שנקבר בו כבר נאכל בשרו ויהי לעפר, והנה לאט לאט מעומק הקבר מתחיל לצמוח גוף אדם ועולה דרך הקרקע והקבר נפתח ויוצא אדם חי ככל החיים, הרי שבודאי כולם יאמרו שזה נס גמור, והאמת היא שבכל יום אנו יכולים לראות נס כיוצא בזה, כאשר התבואה נזרעת בארץ שידוע שהזרע נרקב לגמרי ואחר כך מתחילה לצמוח חטה חדשה מתוך הרקבון, האם אין זה תחיית המתים ממש, בודאי כן הוא. כך בדיוק למרות שגוף האדם נאכל בקבר שוב יצא בשלמותו בתחיית המתים.

זהו גם מה שחז"ל למדונו: גדול יום הגשמים כיום תחיית המתים, כלומר, מי שיתבונן בענין הגשמים שהם מביאים חיים לעולם על ידי שמשקים את הצמחים ואת הזרעים שנמצאים במעמקי האדמה שלמרות שהם רקובים, גודלים שוב באופן נפלא, מהם יוכל ללמוד שכדוגמתם תהיה תחיית המתים, ומעתה משום כך גם דקדקו רבותינו בתלמוד שגדול יום הגשמים כיום תחיית המתים, ללמדנו שהמתבונן בתכלית ירידת הגשמים - למרות שעדיין הגשמים לא עשו את פעולתם, עצם האמונה שמתעצמת מירידת הגשמים הרי שכאילו הוא זכה שבדורו נעשית תחיית המתים.

מעתה תוכחה גלויה טופחת על מי שמפקפק על תחיית המתים שתהיה בעזרת השם יתברך בקרוב, כי מדוע אדם מבין שחיטה מסוגלת לגדול מדבר רקוב ואילו ענין תחיית המתים למי שראוי לכך קשה לו להבין? ! אלא מה, שלתחיית המתים של התבואה

הורגלנו, ותחיית המתים של בני אדם מעולם לא ראינו, חטה זו ושאר זרעים שנקברים תחת הקרקע שצומחים על ידי הגשמים הם יהיו מזכרת לאדם לתחיית המתים (ע"פ חידושי הריטב"א תחילת מסכת תענית).

ובתלמוד (סנהדרין ז:) מסופר שאמרה המלכה לרבי מאיר: יודעת אני שהמתים עתידים להחיות שנאמר "ויציצו מעיר כעשב הארץ" (תהילים ע"ב) אלא שאֵלֵתִי היא: כשהן עומדים לתחיה, עומדים ערומים או בלבושיהן עומדים? אמר לה: קל וחומר מחיטה, ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאת בכמה לבושין, צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה...

התקן עצמך ללמוד תורה

שנינו במדרש תנחומא (כי תבא ג') התורה נמשלה למים שנאמר (ישעיה נ"ה) "הוי כל צמא לכו למים", מה מים אין העולם יכול להתקיים בלעדיהם ואדם מטהר עצמו בהם, כך אין העולם יכול להתקיים בלי תורה, והתורה מלמדת את האדם איך יטהר; ומה המים בלעדיהן אין אדם יכול לנטוע אילן, ולא לבנות בית אם אין לו מים, כך אין העולם יכול לעמוד בלי תורה; ומה המים חיים לעולם כך התורה חיים לעולם, מה המים כל מי שאינו יודע לשוט בהם אובד עצמו מן העולם, כך כל מי שאינו יודע למצוא דברי תורה (כלומר ללמוד תורה) אובד מן העולם...

לימוד התורה הוא שונה לחלוטין להבדיל משאר מקצועות חול; כדי ללמוד תורה צריך האדם קודם לתקן את מדותיו המגונות וליישר את אורחותיו ורק אז יוכל לקלוט דברי תורה.

משל למה הדבר דומה לעשיר נכבד ורב חסד, מכניס אורחים בנדיבות וביד רחבה, שולחנות ערוכים לו בביתו, וצוות משרתים עומד קֶכֶן להגיש לו מטעמים ומעדנים ולהשקות יין רקח

ועסיס רמונים. הגיע לשם עני וישב לאכול, פיטם עצמו בברבורים, שָׁלוֹ ודגים, ויצא מן הבית מתנודד, על מדרגות הבית כרע נפל, והובהל לבית החולים במצב אנוש. הרופאים קבעו, כי מחלת כליות קשה מקננת בו, ואוכל זה היה כסם המות עבורו. הצטער העשיר בשמעו זאת והלך לבקרו, ראהו העני ולחש בשארית כוחותיו: נפלתי למשכב בגללך! נשא העשיר את ידו ואמר: רשאי אתה לשאול את המוני העניים האוכלים על שולחני מידי יום ביומו האם המאכלים שבביתי ערבים ומבריאם אם לא, לא כן אתה הגעת חולה ונגוע - את מטעמי לא הכנתי בשביל חולים, לך דרוש אוכל מיוחד.

זהו שאמר הכתוב "ישרים דרכי ה'" והראיה ש"צדיקים ילכו בם", יוסיפו על ידם כח ועצמה, ואילו "פושעים" שהשחיתו את חסנם הרוחני, הם "יכשלו בם", כמו שאמרו בתלמוד (יומא עב). "זכה - נעשית לו (התורה) סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם המות", חלילה. עליו להטיב את מדותיו ויתרפא והמצוות יאירו בעבורו (ע"פ כוכב מיעקב, הפטרת ויצא)

הבה ונחמם את לבנו בימי החורף הבא עלינו לטובה ולברכה בחום התורה. נזכור, שכשם שבלי הגשם אין חיות לעולם, כך בלי התורה לא שוים כל חיי האדם עלי אדמות, התורה היא מעדנת את האדם, נותנת לו עצה ותושיה ושמחת חיים, ברוך אלוקינו שהבדילנו מן התועים וחיי עולם נטע בתוכנו.

מעלת השלגים

"כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגם מטרות עוזו" (איוב ל"ז). מפסוק זה למד רבא שחשיבות השלגים שיורדים על הארץ היא פי חמש מהגשמים (תענית ג:). וכיצד? בפסוק מופיעה פעמיים

המילה גשם, ופעם אחת מטר הרי שלוש, ואחר כך כתוב מטרות - שמיעוט רבים שנים. מכאן שהשלג חשוב פי חמש מהגשמים.

והסיבה היא כי ברגע שהגשמים יורדים לארץ, האדמה לא מספיקה לספוג את המים כדבעי, משום שהם ממשיכים לזרום הלאה, לא כן כשיורדים שלגים הם שוהים על האדמה ונספגים היטב.

ומשום כך גם עיקר התועלת של השלגים להרים, כי בדרך כלל כשיורדים הגשמים הם זורמים מיד לבקעות ומעט מאוד נספגים בהרים מה שאין כן השלגים נשארים על ההרים ונספגים; ועוד שהשלג שבעמקים נמס והולך מפני החום ששולט שם, ואילו בהרים השלג לא מפשיר כל כך מהר ונבלע היטב באדמה (רש"י שם).

כאן אנו מוצאים את ההשגחה הפרטית של השם יתברך אשר דאג לאדמה בכל מקום שהיא שיגיעו לשם הגשמים. ואכן לקח גדול יש ללמוד מכאן, והוא שגם כאשר רואה האדם שכביכול הברכה בורחת ממנו, כדוגמת הגשמים שכאשר יורדים על ההרים מיד זורמים לבקעה ולא נשארים על ההר, עם כל זה גם להם הקדוש ברוך הוא מוצא פתרון - הוא השליט על כל העולם והברכה ממנו יתברך.

זאת ועוד ההרים המכוסים בשלגים הם כתזכורת עבורינו להיות מנוקים מכל חטא ועוון כדוגמת בגד שכבסוהו ונקוהו מכל לכלוך ורובב, כנאמר "אם יהיו חטאיכם כשנים (חוט בצבע אדום) **כשלג** ילבינו" (ישעיה א'-י"ח).

חֲנוּכָה

חשיבות ימי החנוכה וסגולתם

מובא בספרים הקדושים שתיקון ימי החנוכה הוא על ידי רבוי לימוד התורה בהתמדה, שמאחר שבימי החנוכה רצו הגויים לבטל את עם ישראל מהתורה, לכך כנגד זה צריך להוסיף בתורה הקדושה בימים הללו ביתר שאת וביתר עוז (פרי צדיק ובני יששכר ועוד), וכפי שרמזו זאת בדברי רבותינו בתלמוד כשאמרו: מאי חנוכה? דתנו רבנן! (שבת כא:). כלומר במה צריך להתחזק בחג חנוכה? בלימוד התורה (הגר"א שפירא מלובלין זצ"ל).

וכתוב בספר מנהגי החתם סופר (פרק ט' א) שבחנוכה הזהיר מאוד להתעסק בלימוד התורה הקדושה יותר מבשאר הימים כי אז נמסרו סודות התורה למשה רבינו ע"ה.

ומר"ן החיד"א כתב שיש להזהר שלא לבזבז את הימים הקדושים הללו בשחוק וקלות ראש, כי בימי ניסים שחייבים להודות לשמו יתברך, במקום הודאה איך יחטא ואשם? (מורה באצבע סימן ט').

ובימים אלו זה הזמן להפוך את הגשמיות לרוחניות, כי כדי להרגיש את הארת הנס צריך האדם להיות פרוש מעניני העולם הזה שהרי אם אתה מחבר עצמך לדרך הטבע מה לך להתלות בניסים? והרי הנס הוא היפך הטבע (שפת אמת).

וכתב הרב יסוד ושורש העבודה שבשמונת ימי החנוכה יש מעלה מיוחדת בנתינת הצדקה יותר מכל השנה כי ימים אלו מסוגלים מאוד לתיקון פגמי נפשו בנתינת הצדקה וביחוד להחזיק בלומדי התורה, ומי שיעיין בזוהר הקדוש ובתיקונים (זוהר חדש דף ע"ב עמוד ג') ובכתבי האר"י ז"ל, יראה את גודל קדושת הימים הללו שנקראים מועדים ונכללים על פי הסוד בפסוק "אלה הם מועדי" ואז יתבונן גם

כן בגודל מעלת נתינת הצדקה בימים אלו, וגדול המעשה יותר מן העושה, עיין שם, וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י זיע"א (מועד לכל חי). והדברי חיים זיע"א כתב שבימי חנוכה מועילה התשובה גם על דברים שלא מועילה להם בכל ימות השנה, ולכן לא יבזו ימים הללו לריק, וצריך בהם קדושה וטהרה יתירה; ובשם האר"י ז"ל אמרו שרבו עסק התורה ויראת שמים בימים אלו, הוא סגולה לזכות לבני חיי ומזוני.

זאת ועוד, אורות התשובה של ימי חודש תשרי מאירים עד ימי חנוכה ואחר כך נגנזים (בני יששכר) ורמז לדבר מהפסוק (תהילים צ') תשב אנוש עד דכא. כלומר אפשר לשוב בתשובה עד דכ"א בגמטריה כ"ה בכסלו (בשם צמח צדק).

ועל הכל, הימים הקדושים האלו הם הכנה לאורו של משיח, ורמז לכך מהמלה משיח ראשי תיבות מדליקין שמונת ימי חנוכה (עיין בספר מועד לכל חי לר' חיים פלאג'י ז"ל סימן כ"ז אות כ"ג) והעיקר שהחכם עיניו בראשו לבל יעביר ימים הללו בבטלה, שמסוגלים הם לפעול בהם ישועות יותר מבכל שאר ימי השנה.

ואמרו חז"ל שאף על פי שבטלה מגילת תענית (שבה הוזכרו כמה ימים שהיו לישראל ימי הודאה והלל לקדוש ברוך הוא) אבל חנוכה ופורים לא בטלו, וקיימים הם לעולם, כי חגים אלו הם עדות שהשכינה שרויה בישראל, ונרמז דבר זה בפסוק "שיחו בכל נפלאותיו" ראשי תיבות שמונת ימי חנוכה ופורים, שנתקנו כדי להודות לה' על ניסיו ונפלאותיו שעשה עם ישראל באותם הימים, ושאינ מעצור ביד ה' להושיע הן ברב הן במעט, ולכן תיקנו חכמים לומר "ועל הניסים" בתפלה ובברכת-המזון הודאה להשם יתברך.

חג חנוכה על שום מה

ימים אלו נקראים בשם "חנוכה" וטעמים רבים נכתבו על כך, יש אומרים על שם חנוכת המזבח שנסתר ובנוהו שוב, שהרי טמאו היוונים את ההיכל והעזרות והחשמונאים טיהרום, ועשו חנוכה לתחילת חינוכם לעבודה (אור זרוע חלק ב' סי' שכ"א, שבולי הלקט סי' קע"ד).

ובמחזור ויטרי (סימן רל"ט עמ' ר"ג) כתב שסימן הוא בידינו: **חנוכה**, חנו בכ"ה בכסלו, משמע שמכאן מקור השם חנוכה שהוא נוטריקון חנו כ"ה (וכ"כ הר"ן בהלכות שבת כא: ובשבולי הלקט סי' קפ"ט וכן הובא בטור סי' רב"ע ו"בכל בו" הלכות חנוכה ובאבודרהם סדר תפילת חנוכה)

טעם נוסף כתב המחזור ויטרי (שם) שחנוכה אותיות חן בכ"ה בכסלו, שבחנוכה מצאו היהודים חנינה מבורא עולם לפני משורת הדין, ומתוך רחמיו המרובים עלינו, שימח אותנו שמסר את היונים המרובים בידינו והצילנו מכל מבקשי רעתנו.

ימי שמחה והלל

בתקופת הבית השני גזרו מלכי יון גזרות על ישראל, וביטלו אותם מדתם, ולא הניחום לעסוק בתורה ובמצוות, ולחצום לחץ גדול, ופשטו ידיהם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם הקדוש ברוך הוא והצילם מידם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו את ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל, ונמשכה יותר ממאתים שנה עד חרבן הבית השני, וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום היה זה ביום כ"ה בכסלו, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור להדליק המנורה שבבית המקדש, אלא פך אחד של שמן, שלא היה

בו להדליק אלא יום אחד בלבד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור.

ומפני זה התקינו רבותינו שבדור ההוא, שיהיו שמונה ימים אלו החל מיום כ"ה בכסלו והלאה ימי שמחה והלל, ומדליקין בהם נרות בכל לילה משמונת הלילות לפרסם הנס ולגלותו, וימים אלו נקראים **"חנוכה"** והם אסורים בהספד ותענית, (שבת כא: רמב"ם מהלכות מגילה וחנוכה פרק ג' הלכה א, ב, ג).

ובזהר הקדוש כתוב שחנוכה הוא שמונה ימים, משום שאין בו שום דבר גשמי במיוחד כגון סעודות וכדומה, כי אז היה נס רוחני שרצו לאבד את הנשמות וגם הנס שנעשה בשמן הוא מרמז על המשכיות ההדלקה שמסמל את הרוחניות, משום כך בהשגחה פרטית הנס ארך שמונה ימים כי יום השמיני הוא בבחינת עולם הבא שכולו עניני רוחניות.

מחשבת המתיוונים

תחילה חשבו היוונים למשוך את לב העם לתורותיהם על ידי תכסיסים בלבד ובלי מלחמה. מה עשו? קנו את ליבם של קלי הדעת אשר בעם ונתנו להם שלטון במדינה ובמקדש, ומינו אותם שיהיו מושלים ושרים, כהנים גדולים שופטים ושוטרים.

ומכיון שתעו לדרך הרעה, נתאחדו כולם בכת אחת שקראו לה **"מתיוונים"** כלומר לא מְיוֹנִים בכח גזירת המלכות, אלא מתיוונים מרצונם, והם היו מפיצים בעם מתורת יון, הסיתו את העם ופתוהו למאוס בתורת ה' ולחיות את אורח החיים היוני כמותם, ערכו מסיבות יחד עם רקודים, עשו במות עבודה זרה לאלילי יון, שם הביאו תקרובות, ועשו כל ימיהם הילולא וסנוורו את העם בכל מיני יופי ותענוגים.

אולם רוב העם לא התפתו אחריהם והחזיקו בתורת אבותינו הקדושים, וכשראה אנטיוכוס המלך הרשע, שרוב העם לא מתיונים, אז ציוה את המפקדים שלו האכזרים שאנשי צבאו, יעשו טבח בעם ישראל אם לא יכנעו להיות יונים כמותם.

וכשבאו בקרב העם רצחו, טבחו, שדדו ועשו שמות בעם ועינום בכל מיני עינויים והרגו מהם רבבות אנשים ונשים, עוללים וטף, שמסרו את נפשם על שמירת התורה, חוקיה, ומצוותיה. מקצת מן העם נכנעו לפניהם והשתחוו לאליליהם למראית העין. מקצת העם ברחו למדבריות, או התחבאו במערות, אך הצרה שאחיהם המתיונים הסגירו אותם בידי רודפיהם.

ולאחר מכן באו לחצר העזרה שבמקדש ופרצו בו שלש עשרה פרצות, ובטלו את התמיד, וטמאו את השמנים, ולקחו את המנורה הטהורה, בנו במה והקריבו עליה החזיר, והביאו את דמו אל הקדש. כששמע העם כל זאת חרד חרדה גדולה, כי ראו שאין מנוס מאשר מלחמה נגד הצר הצורר.

הנס הראשון נעשה על ידי בנות ישראל נשי היהודים המתחבאים, שכאשר ראו הנשים שנגזר עליהם שכל אשה שתמול את בנה לשמונה ימים יעלוה על חומת ירושלים יחד עם בנה ומשם יזרקו את שניהם לארץ, אז פנו לבעליהם ולכל אחיהם המסתתרים מפני המלחמה, וכך אמרו להם: אם אין אתם יוצאים להלחם באויביכם, לא יהיו לכם בנים ולא נשים, וסופכם להיות פְּלִים, דעו כי את קדשינו נשמור בפרהסיא, ואם רוצים אתם להצילנו צאו ממערותיכם והלחמו באויבים הללו והשמידום, וה' עמכם,

באותו רגע קמו מתתיהו וחמשת בניו החשמונאים, התחזקו כאריות ואספו אליהם כל אנשי אמנה, גבורי החיל אשר בהם, ויצאו להרוג באויבי ה', ורבים מהיונים נפלו חללים.

כשראה כך שר הצבא ששמו "גריס" בא לפני אנטיוכוס, עמד ואמר בבושת פנים: אדוני המלך, אתה שלחתנו להלחם ביהודים. דע לך כי גם כל האומות לא יוכלו לעמוד בפני חמשת בניו של מתתיהו, אשר מאריות גברו ומנשרים קלו, על כן שמע לעצתי, כי יש לפעול כאן בתבונה, כי לא שייך עתה להלחם לבדנו בעם זה, אלא שלח לכל מדינות מלכותיך והזעק את כל שרי הצבא הגבורים שיצטרפו המה וחייליהם אלינו, בפילים משוריינים, ונצא ללחום ביהודים, ואז ודאי לא ישאר מהם שריד ופליט.

ואכן ההצעה התקבלה. צבא רב יצא בפילים משוריינים ואז הבקיעו את חומת העיר והתחילו להחריב את בית המקדש. כשראו היהודים מה שנעשה לבשו שק ואפר וקבלו עליהם תענית ונשאו תפילה לאביהם שבשמים: "לא לנו ה', לא לנו, כי לשמך תן כבוד, ואל נא תתננו בידי הרשעים הללו"

נשמעה תפלת העם במרומים והקדוש ברוך הוא נחמם: חייכם, מחשבתי גדולה ממחשבתכם, דעו כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. ואמנם כך היה, השם נלחם ליהודים את מלחמתם, וכך היה: היוונים היו יורים חיצים לעבר היהודים והיו המלאכים באים ומהפכים את החיצים ותוקעים אותם בלבות הגויים והורגים אותם, ואת שללם הרב היו המלאכים משליכים אל תוך בתיהם של היהודים.

וכשהקדוש ברוך הוא נלחם להם נצחו המעטים את היונים הרבים, נצחו עוסקי התורה שוקדי יומם ולילה על תורתם, את הזדים צמאי הדם, וטהרו את הארץ מכל תועבותיהם, ובאו אל העזרה וטהרו את המזבח ובנוהו מחדש. עשו מנורה חדשה מעץ והדליקו בה נרות והאירו אורה של תורה הרבו שוב תורה בישראל, ובאותה שעה שרתה שמחה ואמונה ובטחון בַּשָּׁם בכל בתי ישראל, בכל מושבותיו.

הישועה הגדולה שעשה ה' לעם בחירו על ידי מתתיהו וחמשת בניו פקחה את עיני תועים רבים מעם ישראל, כי ראו איך שם

ה' נקרא על ישראל והוא נוקם את נקמותיהם ומשלם לאויביהם על פניהם מידה כנגד מידה.

ודרך אגב נציין שבהיות ונס חנוכה נעשה על ידי החשמונאים שתפסו את המלוכה למרות שהם לא היו מזרע דוד, ורבינו הקדוש שכתב את המשניות הוא היה מזרע דוד המלך עליו השלום, על כן הרע לו על שנטלו לעצמם כתר מלוכה שלא כדת, ולכן השמיט הנס מחיבורו, שלא כתוב במשנה נס חנוכה כחג פורים ופסח (בשם הגאון חתם סופר).

ומדה כנגד מדה לא בטלה, הם רצו לעקור חֲדָשׁ (קביעת ראשי חדשים) מישראל שזה כח ההתחדשות של עם ישראל, כנגד זה הוסיף הקדוש ברוך הוא לנו את חנוכה, שהוא ההתחדשות האחרונה עד זמן הקץ.

הם התגאו בגבורת כוחם וברוב מנינם, כנגד זה נפלו ביד אנשים מעטים ללא שום כלי נשק, **הם** התפארו ברוב חכמתם ובסדרי שלטונם היפים, כנגד זה נתגלה קלונם לעיני כל העולם, ולא עוד, אלא גם לא יצאה המלחמה מתחת ידי הגברתנים אנשי הכוח ומלומדי המלחמה אשר בעם, אלא מבני הכהנים העובדים תמיד עבודת הקודש ששם אסור להניף גרון, אלה ברכב ואלה בסוסים, וכהני ה' בשם ה' אלקיהם יזכירו.

מכאן למדנו שאין שום גבורה לפני ה' ולא לפני עם ה', כי עם ישראל כוחם הוא בפה, שכשעושים רצונו של ה' יתברך וזועקים לפניו בתפילה, אז הוא עוזר להם ומכניע את אויביהם, אם כן כמה עלינו להכיר טובה והודאה לפני בורא עולם הַשֵּׁם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו (על פי מדרשים וספר "התודעה" ועוד).

גזירת היונים בכל מיני אופנים

תכנונים רבים היו ליונים כדי להשריש כפירה בלב כל היהודים, משום כך לא התנכלו לחרות הגוף של עם ישראל אלא רצו להשתעבד ברוחם. אמרו: "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל" ואמרו על כך במדרש (בראשית רבה מ"ד-י"ז) שמלכות יון החשיכה את עיניהם של ישראל בגזירותיה ופרשו המפרשים (חדושי חרד"ל שם) שמחמת הצומות שעם ישראל התענו כהה מאור עיניהם (כמו שכתוב בירושלמי פ"ד דתענית).

ובאמת יש להתבונן מדוע אמרו כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל, ולא אמרו כתבו לכם על הפרוכת בארון הקודש שאין לכם חלק באלוקי ישראל, שכן להחליש את האמונה מתאים יותר לכתוב על הפרוכת ולא על קרן השור?

אלא התירוץ הוא שמלכות יון רצתה לעקור את האמונה בעיקר מהצעירים שהם סמל הגבורה כמו שהשור סמל הגבורה, ולא היה אכפת להם מהמבוגרים שבאים לבית הכנסת ומתפללים ליד ארון הקדש שהרי אם אין גדיים אין תיישים, וברצונם היה שהצעירים יכריזו "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" ובכך תהיינה חלילה כפירה נגד השם יתברך, ולכן אמרו כתבו לכם על "קרן" השור ולא על "רגל" השור, ללמדם שכשם שהקרן אין הנאה להיזקו כך הם היו כופרים להכעיס ללא שום הנאה. (מהרה"ג ר' שבתאי יודלביץ זצ"ל).

ועוד יש לבאר מדוע תפסה מלכות יון דוקא את קרן השור, לכתוב עליו שאין להם חלק באלוקי ישראל, כיון שבזמנם היו משקים את התנוקות על ידי קרן השור והוא היה כעין בקבוק שתיה, ומטרת היונים היתה להחדיר כפירה בעיקר בתנוקות, כדי שמקטנותם יכפרו חלילה באלוקי ישראל (מפרשים, הובא בספר דרשות למועדים).

זכר לפך השמן

לאחר שנכנסו היונים לבית המקדש וטמאו כל השמנים שבהיכל, וגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל ובהודאה, כלומר לומר הלל, ועל הניסים בברכת מודים ובברכת המזון (שבת כא:).

ובהקדמת הספר "ים התלמוד" הביא דברי רבינו השפתי כהן זצ"ל שפך שמן זה שהתגלה לחשמונאים היה משמן הנס שירד ליעקב אבינו מן השמים, וממנו יצק על המצבה שהקים לאחר מחזה הסולם בבית אל. הוא גם אותו פך ששכח במעבר יבק ובשובו לקחתו נאבק עם המלאך ויכל עליו. ובו נעשה הנס בחנוכת המזבח.

ויש לשאול מדוע באמת לא תקנו חז"ל לעשות איזה שהוא מעשה זכר לנצחון החשמונאים, והלא הרבה ניסים נעשו במלחמה זו שכאשר נפלו רבים ביד מעטים שחמשת בני מתתיהו הצליחו להרוג ביונים מספר כה רב של לוחמים כולם ראו את יד השם יתברך עליהם, אם כן מה ראו חכמים לעשות זכר דוקא לפך השמן שנותר ודלק שמנה ימים ?

תירוצים רבים נאמרו על כך, ראשית יש לתרץ כי עצם זה שנותר שמן טהור, זו עדות גדולה לאהבת הקדוש ברוך הוא כלפי עם ישראל, אמת הוא שבחנוכה נעשו עוד הרבה ניסים גדולים אולם כל אותם הניסים היו הכרחיים להצלת עם ישראל, כי אם הקדוש ברוך הוא חלילה לא היה מסייע לעם ישראל לנצח את היונים אז היה אבדון בגופות או בנשמות.

לא כן פך השמן הטהור שנותר, שלא היה הכרחי כל כך לעם ישראל, כי בלאו הכי כבר כל ישראל היו בחזקת טמאי מתים (וכמו שכתבו

הבית יוסף והרא"ם בבאור לסמ"ג) ובכל זאת נמצא פך שמן טהור (עיי' באגדות המהרש"א שבת כא: ד"ה "טמאו כל השמנים") הרי שאין לך הארת פנים של הקדוש ברוך כלפי עם ישראל יותר מזו, ומה גם שפך זה המשיך לדלוק ולהאיר שמונה ימים, סמל שכזה בודאי יש צורך גדול לפרסם כל שנה ולזכרו מחדש, בזה ראינו שהקדוש ברוך הוא אוהב אותנו מלבד הנצחון הגדול נגד היונים (ע"פ מרן החיד"א בספר ראש דוד תחילת פרשת אמור).

ומעתה מובן גם מדוע דוקא במצות חנוכה יש ענין של מהדרין מן המהדרין, שמדליקין כל יום נר נוסף, שכשם שהקדוש ברוך הוא הידר כביכול עֲמָנו יותר מן הרגיל, שהמציא לעם ישראל פך שמן טהור למרות שכולם היו טמאי מתים, אף אנו מהדרין במצוה זו יותר מן הרגיל כדי שְׁנַזְכֵּר ברחמיו המרובים עלינו, ועל כן בימים אלה יש סייעתא דשמיא יותר מכל השנה להתעלות בעבודת השם יתברך, ומשום כך כתב הרמב"ם (הלכות מגילה וחנוכה סוף פ"ד) "נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך האדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודאה על הניסים שעשה לנו".

תירוץ נוסף, היות וההצלה הגדולה של חג החנוכה היתה לנשמות, כי מטרת היונים לא היתה מלכתחילה לאבד את הגופות אלא רק להמיר את דתם של עם ישראל וזה יותר גרוע מאיבוד הגוף, על כן תקנו חכמים להדליק נרות בחנוכה שהם מאירים זכר להצלת נשמותיהם הקדושות של עם ישראל וכמ"ש נר ה' נשמת אדם. (מהראשל"צ מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א).

בקבוק השמן השבור

מעשה באיש יהודי שנשלח כשליח צדקה משיבה בירושלים שמצבה הכלכלי היה קשה מאוד, לעיר וינא כדי לעורר נדיבי לב לחוש לעזרת הישיבה.

כאשר הגיע השליח לוינא לא הכיר את העיר, ולא היה לו קרוב או מכיר בעיר הזרה. עמד וצפה לישועת השם יתברך. והנה נעצרה לידו כרכרה הדורה, בתוכה ישב אדם נכבד מחשובי אותה העיר ופנה אליו: מה רצונך, האם הנך מחפש משהו? שמח השליח וסיפר לו את הסיפור של הישיבה הירושלמית שהיא במשבר כלכלי. קשה מאוד ומשום כך נשלח לוינא לאסוף צדקה לקיום הישיבה. כשמוע האיש את דבריו של השליח, הזמינו לעלות לכרכרה והביאו אל ביתו, שם קיבלו בכבוד רב וגם כיבדו בסכום הגון עבור הישיבה. **לאחר** מכן לקחו המארח לסיור בביתו המפואר ובחדר האורחים הגדול, שהיה מלא וגדוש בחפצי כסף וזהב רבים. בין הכלים היקרים הבחין האורח בבקבוק שמן זית שבור שעמד במרכז הויטרינה. הוא הביע בפני מארחו את תמיהתו, מה מקום לבקבוק שמן שבור בינות החפצים יקרי הערך?

סיפר לו המארח, כי בצעירותו נטה מדרך התורה, נכנס למסחר ושקע בו עד שעזב לגמרי את מקורו הטהור, שכח את כל התורה והיהדות והיה כגויי הארץ, עד שיום אחד הלך ברחוב וראה ילד יהודי בוכה בדמעות שליש. נכמרו רחמיו ושאל את הילד מדוע הוא בוכה. השיב הילד שאביו נתן לו כסף לקנות בו בקבוק שמן להדלקת נרות חנוכה, והנה הבקבוק נפל מידו ונשבר, השמן נשפך ועתה לא יהיה להם שמן להדלקת נרות חנוכה. המשיך המארח בסיפורו: באותו רגע נכמרו רחמי על אותו ילד וקניתי לו בקבוק שמן חדש, ואילו את הבקבוק השבור נטלתי עמי.

לאחר מכן התבוננתי באותו מאורע, והזדעזעתי ממנו; נשאתי קל וחומר בעצמי ואמרתי: ילד קטן בוכה בגלל שאין לו שמן להדליק נר חנוכה, ואילו אני שלא חסר לי מאומה, כיצד הדרדרתי בכל הנוגע ליהדות, ולא בכיתי ואפילו לא הצטערתי מכך?! דבר זה גרם לי לעשות חשבון נפש, ואט אט שבתי בעזרת השם למקורות

הקדושה והטהרה, אל התורה והמצוות, ומאז בעזרת השם עשיתי חיל לתורה ולצדקה.

ואת הבקבוק השבור הזה שאתה רואה במרכז הויטרינה - אותו הצבתי לזכרון במקום בולט כדי שלא אשכח לעולם איך מנותר קנקנים נעשה נס לשושנים, ומשארית הבקבוק נגרם נס חֲזָרָתִי לתורה וליהדות. עד כאן.

ובכן כמה שהדברים מכוונים אלינו, כל אחד צריך לשאול את עצמו כיצד יוכל להיות שליך במצבו האישי, מי יוכל לומר שהוא שלם בעבודת השם יתברך? כמה טובות ובריאות מרעיף עלינו השם יתברך, האם מתבוננים אנו בדברים הללו?! כל יהודי צריך לפתוח את לבו בחודש הזה במוסר ויראת שמים, וכפי שרמוז זאת בשם החודש **כסלו**, שהלב צריך להיות כמו כיס, (ו' מתחלף בבי') כלומר בית קיבול לתורה ויראת שמים, ובכך בודאי נתברך בכל מילי דמיטב.

"לשנה אחרת קבעום לימים טובים"

על דברי התלמוד הנזכר לעיל (שבת כא:) שכשנכנסו יונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל וכו', לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל ובהודאה, שאלו המפרשים: מדוע **לשנה אחרת** קבעום בהלל ובהודאה, ולא קבעום מיד באותה השנה? והשיבו לפי שכבר לא היתה נבואה קיימת, וחכמי הדור נתייראו לקבוע יום טוב לכל שנה שמא לא יהא רישומו ניכר גם בשנה הבאה, אולם לשנה אחרת כשראו בנפשותם את אור הימים האלה שהוא מאיר בקרבם כמו בשנה שעברה - קבעום בהלל ובהודאה לדורות עולם. (דרשות למועדים).

הנס המיוחד בפך השמן

יש להתבונן מה מיוחד בפך השמן שדלק שמונה ימים, וכי לא מצינו עוד ניסים, ואולי גם יותר מנס חנוכה ולא התפעלו מהם כל כך, כפי שמסופר בתלמוד (תענית כה.). על רבי חנינא בן דוסא שפעם בין השמשות של ערב שבת ראה את בתו שהיא עצובה. אמר לה: מדוע את עצובה? אמרה לו: נתחלפו לי הכלים, ובמקום לתת בנר שמן, נתתי בו חומץ, אמר לה: בתי מה אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק, וכן היה, ואותו נר דלק עד מוצאי שבת וממנו לקחו אור להבדלה. לכאורה הנס של רבי חנינא בן דוסא לא פחות מנס פך השמן של חנוכה, ואם כן מה המעלה המיוחדת בנס פך השמן שבחנוכה שקבעוהו שמחה לדורות?

אלא ההסבר הוא כך, שבדרך כלל כשיש דינים וקפידא בשמים על עם ישראל אז צריכים רחמי שמים כדי שתתהפך מידת הדין למידת רחמים, והנה בחנוכה לאחר שאבדו הרבה מעם ישראל, חלקם התיונו, חלקם מתו בגזירות היונים, הרי בודאי שאז מדת הדין היתה מתוחה על עם ישראל.

והנה בתוך כל הערפל הזה ובתוך ההסתר פנים שהיה כלפי עם ישראל, פתאום זכו לראות את הארת הפנים הגדולה של ה' יתברך ברוב רחמיו המרובים, שראה בעוניים של עם ישראל, והמועטים שבעם ישראל נצחו את היונים המרובים, ושפך השמן דלק שמונה ימים; בזה הקדוש ברוך הוא רמז לעם ישראל שהוא רוצה בתשובתן, הרי שאין לך נס גדול מזה, לא כן לגבי הנס של רבי חנינא בן דוסא, לא היה שום הסתר פנים לפני כן, ומשום כך לא היתה התפעלות מיוחדת ופרסום הנס (ספרים).

ועוד נראה לבאר שמה שלא פרסמו וקבעו חכמינו לדורות את ניסו של רבי חנינא בן דוסא כנס, כי אצל הצדיקים כל הניסים

שנעשים אצלם זה כטבע, כי צדיקים גמורים יוצאים מתחת שליטת הטבע, לא כן בתקופת החשמונאים שנעשה להם נס, זה לא בגדר טבע, כי לא כולם היו בדרגתו של ר"ח בן דוסא, לכן קבעו לעשות ימי שמחה ומשתה זכר לנס חנוכה.

ולפי זה מה שאנו שומעים הרבה פעמים מאנשים בלתי הגונים שאומרים על ברכתו של צדיק שעשתה פירות "שזהו מדרך הטבע ואינו נס", הם צודקים, כי **אלהים** גמטריא **הטבע**, טבע הוא רק מבורא עולם שהוא מנהיג את העולם ושמח לשנות את גזירתו מפני תפילתו של צדיק. (על פי בן יהודע תענית כה. ועוד יוסף חי פרשת וירא ד"ה "ותצחק שרה בקרבה")

כמו כן המילה "מקרה" פירושה ביהדות הינה "הזמנה", שנאמר "ה' אלוהי אדוני אברהם הִקְרָה נָא לִפְנֵי הַיּוֹם" (בראשית כ"ד, י"ב), - מלשון הַזְמֵן, כלומר הזמנה מיוחדת מחושבנת, ועליה כתובת, ללמדנו שכל הכוחות כולם מקבלים את חיותם ואת כוחם מאת השם יתברך. **ויש** מתרצים שמכיון שניסו של רבי חנינא היה נס פרטי, לכן לא קבעו זכר לניסו, לא כן נס חנוכה שהיה נס כללי שהחשמונאים גברו על היונים וכח התורה גבר לכן קבעו שמחה לדורות (מפי השמועה).

מכבים על שם מה?

למתתיהו בן יוחנן כהן גדול היו חמשה בנים גבורי חיל: יהודה הבכור, יונתן השני, יוחנן השלישי, שמעון הרביעי, אלעזר החמישי. וכולם מלכו על ישראל חוץ מאלעזר שמת תחת הפיל כנודע. **וכתב** מרן החיד"א שיהודה נקרא שמו מכבי, שיש אומרים שכך היה כתוב על דגלו - **מכבי**, ראשי תיבות **מי כמוך באלים יהוה**, והיכה הרבה מגיבורי יון (סדר הדורות תרכ"א-ב).

ובמקום אחר כתב הרב ז"ל שהיו מרמזים במכבי ראשי תיבות ברוך כבוד יה ממקומו, ולמעשה מכבי הוא שם קדוש, כך כותב רבינו החיד"א ז"ל שסגולה היא למי שרוצה שלא יארע לו שום נזק ושום אויב לא ישלוט בו, יכתוב על חתיכת כסף מכבי עם נקוד של מי כמוך באלים י-ה בניקוד שכזה מִכְבִּי ויש אומרים שיכתוב מכבי כנקוד של יִרְאָה.

ויש אומרים שמכבי היה חותמו של מתתיהו, כי אביו קראו לו יוחנן, וזהו שמרומז בראשי תיבות של מכבי מתתיהו כהן בן יוחנן.

שמונת ימי חנוכה

רבותינו ז"ל תקנו לחגוג את חג החנוכה שמונה ימים בעבור הנס שנעשה בפך השמן שדלק שמונה ימים (שבת כא:). מפורסמת שאלתו של מרן ר' יוסף קארו והלא הנס למעשה אירע רק שבעה ימים, כי הרי אותו פך שמן היה ראוי להדליק בשמנו יום אחד, נמצא שביום הראשון שדלק השמן לא היה שום נס, ואם כן מדוע חוגגים את חג החנוכה שמונה ימים ולא שבעה ימים?

ויש לומר שהנס היה באיכות השמן, וכך היה: חילקו את השמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד, ואותו חלק המועט היה דולק עד הבוקר, נמצא שגם בלילה הראשון נעשה נס.

ובאופן אחר יש לומר שהנס היה בכמות השמן, וכך היה: לאחר שנתנו שמן בנרות נשאר הפך מלא כמו שהיה לפני שמזגו ממנו, נמצא שניכר הנס אף בלילה הראשון (בית יוסף סימן עת"ד).

ויש מתרצים שמכיון שביום כ"ה לחודש נחו בו מאויביהם לכן צרפו גם יום זה לחג הלל והודאה גם בלי נס השמן, כמו שקבעו פורים ביום שנחו בו, ולפי שבאותו יום מצאו גם את השמן, התקינו שיהיו

מדליקין גם בלילה שלפניו גם כן, לפרסם הנס של השמן גם באותו יום (חיי אדם).

ובדרך זו גם תירץ הגאון רבי אריה לייב צונץ זצ"ל על פי משל לסוחר עשיר אחד שנסע ליריד בלייפציג, ובתרמילו היו שמונה שקים מלאי כסף. בדרך התנפלו עליו שודדים ושדדו ממנו שבעה שקים, ובדרך נס לא הבחינו בשק הכסף השמיני והוא נותר בידי הסוחר.

כשהגיע הסוחר אל הישוב הסמוך, שכר מיד בכסף שנותר בידו כמה איכרים שירדפו יחד עמו אחר השודדים, ובאותה שעה נדר בלבו שאם השם יהיה בעזרו והוא יציל את ממונו אזי יפריש מיד מעשר לצדקה, תפילתו אכן נתקבלה, וכספו הושב לו וחזר לביתו בשמחה ובטוב לב.

כשבאו אצלו גבאי הצדקה לגבות את המעשר, נתעוררו ביניהם דין ודברים, לפי חשבוננו של הסוחר יצא שהוא חייב ליתן להם מעשר רק משבעה שקים שנגזלו ממנו ולבסוף הושבו לו, אבל לא מן השק השמיני שבו לא נגעו השודדים כלל לרעה, וכנגד זה טענו הגבאים שהוא טועה טעות חמורה וחייב הוא ליתן מעשר גם מן השק השמיני, שאילו לא נותר לו השק השמיני לא היה בכוחו לשכור את האיכרים שירדפו אחר השודדים, וממילא לא היה ביכולתו להציל כלום.

כך הוא גם נס פך השמן, אילו לא נסתמאו עיניהם של היונים, והיו מוצאים גם את פך השמן ומטמאין אותו הרי שלא היה נותר שמן כלל שיחול בו הנס ויאיר שמונה ימים במקום יום אחד, אולם כעת שנמצא פך השמן הזה הרי הוא שגרם לניסים הבאים שיבואו אחריו שדלק שמונה ימים, לכן אנו כוללים בין ימי הניסים את היום הראשון של חנוכה (קומץ המנחה).

ובדרך אחרת תירץ הגאון רבי שמחה זיסל מקלם זצ"ל שאף כי ביום הראשון לכאורה לא דלק השמן על ידי נס, בכל זאת תקנו חז"ל להדליק שמונה נרות חנוכה, זכר לנס, להורות לנו שגם הטבע הוא נס כי כל מה שהשמן דולק הוא רק מהכח הנסי, ועל כן השמן הטבעי שהיה בפך לא השפיע כלל על השתלשלות הנס, כי שמן הטבעי הוא שמן הנס.

וכיוצא בזה כתב הרמב"ן (סוף פרשת בא) שבדרך כלל אדם מודה על הנסים הגדולים המפורסמים, אך האמת היא שמי שלא מאמין שכל הענינים והמקרים כולם ניסים, אין לו חלק בתורת משה רבינו, כמו כן צריך להאמין שאם יעשה מצוות יקבל שכר בעבורם ואם חלילה יעבור עליהם יקבל עונש, עיי"ש.

ועל דרך זה אפשר לבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל (פסחים ק"ח) "קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף", מזונותיו של אדם שהם ענין טבעי בהחלט, מעשה ידי אדם ותחבולותיו דומים לקריעת ים סוף, השוו חכמינו דבר שהוא כטבע לדבר שהוא ענין נסי בהחלט, לומר לך שאף הטבע נעשה על ידי הבורא יתברך לבדו, אין טבע בעולם בכלל, כי הכל מתפתח ומקבל חיות בכל רגע מהקדוש ברוך הוא, ומי שחושב שהטבע כלומר הרגל העולם הוא כח בפני עצמו שמשותף בבריאה והנהגה, הריהו עובד עבודה זרה ומאמין בשיתוף זר, אלא שעל האדם מצידו לעשות את המוטל עליו מבחינת ההשתדלות וכפי שכתוב "וברכתיך בכל אשר תעשה", כי כך גזר בורא עולם שכל מעשי האדם יעשו בדרך טבע אבל צריך האדם להאמין שכל התוצאות הם אך ורק בהשגחה פרטית (דרכי מוסר).

כיוצא בזה כתב הגאון הצדיק רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, והוסיף שהמשפט "אין עוד מלבדו" אינה חס ושלום מליצה אלא הוא מציאות חיינו ובו טמונה כל אמונתנו, ואחת מראיותיו היא שאם נראה קבר שהמת שנקבר בו כבר נאכל בשרו ויהי לעפר, והנה לאט לאט

מעומק הקבר מתחיל לצמוח גוף אדם ועולה דרך הקרקע והקבר נפתח ויוצא אדם חי ככל החיים, הרי שבודאי כולם יאמרו שזה נס גמור, והאמת היא שבכל יום אנו יכולים לראות נס כיוצא בזה, כאשר התבואה נזרעת בארץ שידוע שהזרע נרקב לגמרי ואחר כך מתחילה לצמוח חיטה חדשה מתוך הרקבון, האם אין זה תחיית המתים של ממש, בודאי כן הוא.

אלא מה, שלתחיית המתים של התבואה הורגלנו, ותחיית המתים של בני אדם מעולם לא ראינו. זוהי דוגמא עד כמה שגרת החיים עלולה לטשטש את האדם מהמציאות.

וזה שקבעו חכמים לעשות ימי החנוכה שמונה ימים ולא שבעה להורות לנו שעצם ההדלקה ביום הראשון בשמן היא למעשה נס, אלא שנס זה של הדלקת שמן הוא דבר תמידי ושגור הוא לנו, עד כדי שהוא נקרא טבע ועל כן קבעו שמונת ימים כדי להזכיר לנו לפחות פעם אחת בשנה ששמן שדולק הוא בבחינת "נס" (קובץ שיחות עמוד 28).

ישנו תירוץ מעניין שכתבו המפרשים. אמת הוא שביום הראשון לא נעשה נס בכמות השמן כי היה בו כדי הדלקה ליום אחד, אך **עצם ההדלקה** היה נס גדול, כי את הפך מצאו בחצר בית המקדש ושם הדליקוהו, ולמרות שזה היה בחצר המקדש **מקום פרוץ**, בכל זאת לא כבה הנר, לכן חכמים כללו גם את יום הראשון בכלל הנס של שבעת הימים הנותרים.

וכל זאת מדוקדק מלשון נוסח ההודאה שתקנו חכמים לומר "ועל הנסים" "והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה" וכו', היינו מכיון שדלקו הנרות בחצרות הקודש, לכן קבעו **שמונת ימי חנוכה**, והיום הראשון נכלל בכלל הנס. (עיין בדרשות חתם סופר דרשה ס"ז שכתב כעין זה).

והטעם הוא שנמשך הנס שפך השמן דלק שמונה ימים לא פחות ולא יותר, כי בזמן זה הספיקו להביא שמן טהור מפני שמקום הזיתים שמשם מביאים השמן היה מהלך ארבעה ימים, וחוזרים בארבעה ימים הרי שמונה (רוקח).

טעם נוסף, לפי שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים ואי אפשר לתקן שמן עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם, ויום אחד לכתישת הזתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור (בית יוסף סי' עת"ר).

מאכלי חלב זכר לנס יהודית

נהגו לאכול מאכלי חלב בחג החנוכה, זכר לנס שנעשה על ידי חלב שהאכילה יהודית את האויב שהיה ממלכי יון. והמעשה הובא בספר "חמדת הימים" (בן איש חי פרשת וישב סעי' כ"ד).

ומעשה שהיה כך היה: כאשר היונים צרו על היהודים ולא נתנו להם לצאת זמן רב, קמה יהודית (בתו של הכהן) ואמרה: יש באפשרותי בעזרת השם יתברך להציל את עם ישראל מהמצב הנורא שבו אנו נמצאים. מה עשתה? לקחה עמה כד מלא בחלב עם שתי גבינות ובקבוק יין והתלוו אליה שתי נערות, והלכה לכיוון הגבול. כשהגיעה לשם אמרה לחיילים היונים: אני בתו של הכהן ויש לי כמה סודות להעביר למלככם אליפורנס ואיני מוכנה למסור את הסודות לידי אף שליח של המלך, אלא רק למלך ביני לבינו. בתחילה כששמעו את דבריה לא הסכימו להכניסה, אך לאחר שהתייעצו עם המלך, אמר להם, מדוע לא? אדרבא - אם היא מוכנה לספר את סודות היהודים הרישו לה להכנס אל בית המלוכה.

והנה כאשר נכנסה אל הארמון, קבלה המלך בסבר פנים יפות. אמרה לו: יש לי כמה סודות חשובים לספר לכבוד המלך, אבל לפני כן אני מבקשת מהמלך שירשום לי מכתב שיש לי רשות לצאת מבית

המלוכה אימתי שארצה כי אני רגילה לטבול כל יום בנהרות. הסכים המלך לדבריה. אמרה לו, לפני שאספר למלך את הסודות, רציתי לכבדך בארוחה חלבית.

מה עשתה?! האכילתו גבינות שהביאה עמה; אותם גבינות היו מלוחות מאוד ומי שאוכלם נמשך אחר שתיית היין, ומשום כך לאחר מכן השקתה אותו יין שהיה חזק מאוד, ומכיון ששתה יין, ביקש שוב לאכול מאותה הגבינה המלוחה, ושוב שתה יין עד שנרדם מרוב חוזק היין. באותו רגע, עמדה והתפללה תפילה נוראה לפני השם יתברך ואמרה: רבנו של עולם, אתה הוא שעשית את כל הניסים והנפלאות לאבותינו וכו', אנא ממך תהיה איתי היום הזה כדי להציל את כל עם ישראל.

לאחר שהתפללה, לקחה את החרב שהיתה מונחת בחדר הפנימי ששהו בו היא והמלך, וחתכה את ראשו. עטפתו בכמה סמרטוטים, והכניסה אותו לתוך הסל שהיה עמה. כשיצאה מאותו החדר, הראתה לשרים את מכתב המלך שנתן לה רשות לצאת להיכן שתרצה, ונמלטה מיד היא ונערויתה לכוון גבול החומה, תוך כדי כך נכנסו היונים אל מלכם להעירו משנתו והנה ראו שראשו בל עמו, ואז פחדו ולא ידעו מה לעשות, ולעומת זו יהודית נכנסה לעיר והכריזה בקול רם: קומו, אני יהודית בתו של הכהן, באתי להושיעכם מיד האויב, והוציאה את ראשו של האויב מתוך הסל שלה. אף אחד לא האמין שאותו ראש הוא ראשו של המלך אליפורנס, עד שלבסוף הביאו לשם גוי אחד שברח מהמחנה של אליפורנס. כאשר הביט בפנים של אותו רשע, אמר: אלה בדיוק הפנים של אליפורנס לפי העיניים והשפתים והגבות שלו, זה הוא ולא אחר. באותו רגע כל היהודים שמחו מאוד וידעו שנכנס בלבם של הגויים פחד מוות מהיהודים. באותה שעה באו יוחנן כהן גדול וחמשת בניו ונלחמו עם היוונים ונצחום. (ספר חמדת הימים עיי"ש באורך).

נמצא שכל נס הנצחון שבחנוכה התחיל מיהודית שהאכילה מאכלי חלב את האויב. משום כך נהגו לאכול מאכלי חלב בחג החנוכה, זכר לאותו נס, וכדי לחזק את לבבות עם ישראל ולבטוח בשם יתברך תמיד שהוא מושיענו מצרינו.

"שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו"

כתב הרמב"ם (סוף פ"ד מהלכות מגילה וחנוכה) מצות נר חנוכה היא מצוה חביבה מאוד וצריך להוסיף בשבח האל והודאה לו על הניסים שעשה לנו, ע"כ.

גמטריא של ראשי התיבות "כל הנשמה תהלל" יוצא חנוכה פורים, בשני המועדים הללו אנו מודים להשם יתברך שהצילנו מיד אויבינו ושונאינו, ואלו שני המועדים מסוגלים הם להכניע את הרשעים (טעמי המנהגים ע"ג שס"ד בקונטרס אחרון), ועוד שהם סופי תיבות של ולך נאה להודות שהוא ברכת ההודאה בתפילה והוא שם המסוגל להודאה (ספרים).

ודורשי רשומות דרשו מהפסוק "שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו" שיחו ראשי תיבות שמונת ימי חנוכה ופורים, ללמדנו שיש לשיח בנפלאות הבורא יתברך שעשה עִמָּנו בחנוכה ובפורים.

וכתב הרב יסוד ושורש העבודה שראוי להאריך בשירים ובפיוטים עד משך חצי שעה אחרי הדלקת נרות חנוכה, ואחרי זה ראוי לספר לבניו ולבני ביתו הנסים והנפלאות שעשה לנו יוצרנו ובוראנו יתברך שמו בימים ההם בזמן הזה, כדי שיתנו כולם שבח והודאה להשם יתברך.

ומסופר שבזמן שרוסיה כבשה את רומניה, היתה קבוצה רומנית שנקראת "מברחי גבולות", והצטרף לקבוצה זאת יהודי

צדיק וירא שמים. אנשי הקבוצה החליטו לברוח ביום רביעי של חנוכה וכן עשו. בשעות הלילה נכנסו ליער, וראש הקבוצה ביקש מהם לא להשמיע שום קול פן ישמע אותם חייל רוסי ויהרגם, רעדה אחזה את אנשי הקבוצה. היהודי הצדיק ביקש את רשותו של ראש הקבוצה להדליק נרות חנוכה, ותשובתו היתה שבהחלט אין להדליק נרות החנוכה מחשש שיבחין בהם חייל רוסי. אנשי הקבוצה הגיעו לאיזו חורבה והלכו לנוח מעמל הדרך, היהודי הצדיק הניח ארבע נרות והדליק אותם, לאחר כמה שניות התקרב אליהם שוטר רוסי ופקד עליהם להרים את הידים, והבינו כולם שעומדים לפני מיתה משונה והכל בגלל הדלקת הנרות.

אולם לאחר כמה דקות אמר השוטר להוריד חזרה את הידים וציוה לחלק לכולם ערק כדי שיתחממו, ואמר להם: "יש מאחורי קבוצת חיילים שעוקבים אחריכם כבר שעה ארוכה וחשבנו לחסל אתכם, אבל ברגע שראיתי את היהודי שהדליק נר חנוכה אחזתני רעדה, כי נזכרתי לפני עשרים וחמש שנה שאבא שלי הדליק את החנוכיה, ונתמלאתי רחמים, ולכן לכו לחיים טובים ולשלום".

הרי לנו את גודל מעלת נר חנוכה, עשרים וחמש שנה היה האיש קומוניסט, ובכל זאת נר החנוכה חימם את ליבו ונזכר מהאבא, ולכן צוו רבותינו להדליק נר חנוכה על פתח ביתו דווקא מבחוץ, כדי לחמם ולהאיר בלבם של כל יהודי ויהודי ולחזקו באמונה (הובא בספר דרשות למועדים).

"הנרות הללו קודש"

לאחר הדלקת נרות חנוכה נוהגים לומר את הנוסח "הנרות הללו קודש הם" וכתב הרב "חסד לאלפים" שבנוסח הנרות הללו וכו' "יש ארבעים וארבע תיבות כמנין דם לרמוז שמי שאומר הנרות

הללו וכו' בכוונה לא ישפך דמו ולא דם זרעו, ומשום כך יש להקפיד לומר את כל הנוסח ולא להחסיר שום תיבות וכן לא להוסיף.

כשאנו מביטים על האורות שיוצאים מקדושת נרות חנוכה, תוך כדי כך עלינו להתבונן בילדינו שהם כדוגמת נרות קודש: "ואין לנו רשות להשתמש בהם" ולשלוח אותם לעבודה בגיל מוקדם ולהנות מהם, "אלא לראותם בלבד", לראותם עוסקים בתורת השם בעולם הזה ובעולם הבא ולשמוח בהם, וכמו שאמר הכתוב (משלי טו, כ') "בן חכם ישמח אב", ולגלות את הניצוץ הקדוש הטמון בהם (קול יהודה).

"על הניסים ועל הגבורות"

כתב הרב "יסוד ושורש העבודה" שכשאומר בתפילה ובברכת המזון את הנוסח של "ועל הניסים" בברכת ההודאה יכוון במחשבתו שאנו נותנים לך השם יתברך הודאה על כלליות כל הניסים שעשה לנו בימים ההם, ויחשוב כאלו עשה השם יתברך עמו כל הישועות והניסים שנעשו בימים ההם, ויש לומר "ועל הניסים" בתוספת אות ואו כי הוא חוזר על ברכת ההודאה, וכשיאמר "ועל הגבורות" יאמר בשמחה עצומה מאוד ויחשוב במחשבתו כמה פעמים הראה לנו הקדוש ברוך הוא את גבורתו שחמשה בני חשמונאי הרגו אלפים ורבות מבני היונים, ובודאי אין זה מדרך הטבע אלא מכוח גבורתו ברחמיו המרובים עלינו, "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב".

ובתיבות "לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" יכניס בלבו שמחה עצומה על זה שנתקדש אז שמו הגדול בכל האומות ובכל העולם, ובתיבת "ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה" וכו' יתן במחשבתו הודאה עצומה ליתברך שמו ויתעלה על כל זאת.

כמו כן בתפלת ערבית של שמונת ימי חנוכה בברכת אמת ואמונה כשיאמר "הגואלנו מכף כל עריצים" עד "העושה לנו נסים נקמה

בפרעה", יתן במחשבתו הודאה פרטית להשם יתברך על המלחמות הגדולות והנפלאות שעשה בימים אלו ביונים, ועל התשועה הגדולה הזאת בישראל שהרים קרננו על כל שונאינו.

"כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל לשכחם תורתך"

יש להתבונן איזה תחבולה מצאו היונים לשכח את התורה מישראל, וכיצד למעשה אפשר לשכח תורה מעם ישראל, הרי כבר מקטנותם היו ספוגים בדברי תורה?

ויש לבאר על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (מדרש תנחומא שמיני י"ג, ויקרא רבה יא, ד' תנא דבי אליהו זוטא ט), **על אחז הרשע** (מלך ישראל), **מדוע נקרא שמו אחז?** כי אחז בתי כנסיות ובתי מדרשות, כלומר סגר בתי כנסיות ובתי מדרשות כדי להכניע את עם ה' על ידי שיבטל את השכינה מעם ישראל, וכך אמר אם אבטל את הילדים הקטנים ממקרא בבית רבן, ממילא לא יהיו תלמידים גדולים שילמדו משנה, ואם לא יהיו תלמידים שלומדים משנה, לא יהיו חכמים שלומדים גמרא, ואם אין חכמים שלומדים גמרא, ממילא אין תורה בישראל, ואם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות, ממילא הקדוש ברוך הוא לא ישרה שכינתו בעם ישראל. מה עשה? נעל בתי כנסיות ובתי מדרשות, ועל שם זה נקרא אחז, שאחז (סגר) בתי כנסיות ובתי מדרשות (ע"פ פירוש מדרש רבה המבואר).

ובאמת אם הוא פחד מהעם, כיצד הצליח לסגור בתי כנסיות ובתי מדרשות? **אלא** מעשה שהיה כך היה: הכריז בכל תפוצות עם ישראל שהוא מוכן לתמוך בכל בתי הכנסיות ומדרשות אך בתנאי שהוא יעמיד נציג בכל בית המדרש, ועל פי התנאים של אותו שליח יתנהלו בתי הכנסיות ומדרשות וכך היה, ואכן לא עבר זמן והיה שנוי ניכר בעם ישראל, פחות העריכו את התורה, פחות התפללו בכוונה,

כי זמן קצוב היה להם ללמוד בבית המדרש, והחזנים לא היו יראי השם וכיוצא בזה, עד שבסוף בתי כנסיות ובתי מדרשות נסגרו לגמרי.

כך גם היונים תכננו כיצד ללכוד את עם ישראל, הם ידעו שלא שייך לסגור באופן פתאומי את בתי המדרשות, מה עשו? בסמוך לפתח בית המקדש ובתי מדרשות בנו מגרשי ספורט ובתי תאטראות, ומצד השני מכרו כל מיני מלבושים מיוחדים ביופי, והכל כדי להבליט את ענין הגשמיות והיופי, ואז הרבה נסחבו ופנו אחר הבלי המשחקים והיופי, ונתבטלו מהתפילה ומלימוד התורה זהו **אם כן** מה שמזכירים בנוסח שב"ועל הניסים" שהיונים רצו להשכיח את התורה על ידי תחבולתם הרשעה.

ולפי זה מבואר יפה מדוע דוקא בחג חנוכה מצינו דין מיוחד מהדרין מן המהדרין שמדליקין כל יום נר נוסף איש וביתו, כי בחנוכה אנו מבטאים את הערנות בעבודת ה' על ידי הדלקת הנרות שמאירים. (ועיין בכף החיים סי' תרצ"ה סעי' ב' שפירש בענין אחר).

ואכן האורות של נרות החנוכה הם פותרים לנו את חלום עולם הזה בפתרון עמוק שכל עניני העולם הזה צריכים להיות מוארים אך ורק על פי התורה הקדושה.

"רשעים ביד צדיקים וטמאים ביד טהורים"

בתפילת "ועל הניסים" אנו אומרים "מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך".

ולכאורה יש לשאול, בשלמא "גבורים ביד חלשים" הרי זה נס גדול שהחלשים נצחו את הגבורים, כיון שדבר זה הוא נגד טבעו של עולם, אותו דבר גם ב"רבים ביד מעטים", אבל "טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים" צריך להבין מה נס יש בזה, הרי יתכן

בהחלט שהטמאים הם חלשים וטהורים הם חזקים, כמו כן יתכן שהרשע הוא חלש והצדיק הוא גבור אם כן מה שבחו של נס זה?

ויש לומר כי אמת הוא שאין הנס בעצם הניצוח של הטהורים והצדיקים נגד הטמאים והרשעים, אלא המציאות היתה שהיונים הרשעים והטמאים היו גם הרבים והגבורים וטבעו של עולם הוא שהעם נמשך אחרי החזקים, ואותם מעריכים ומעריצים על גבורתם ותוקף שליטתם, ולפי טבע זה לא היה צריך להשאיר שום קיום לאותם טהורים וצדיקים לעומת שלטונם של הטמאים והרשעים היונים והמתיונים.

ואכן זהו תקפו של הנס שהיה בזמן ההוא, שבני ישראל הנאמנים לא אבו לכרוע בדרך לאילי יון, לא פרקו עול תורה ומצוות מעל צוארם אלא הסתתרו במערות ובמדברות לשמור את השבת ולקיים את המצוות (ילקוט מאמרים).

תירוץ נוסף לשאלה הנזכרת לעיל, שה"רשעים ביד צדיקים וטמאים ביד טהורים", הוא נותן טעם וסיבה למה שנאמר לפני כן, כלומר שהסיבה שנמסרו "גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" הוא מפני שאלו רשעים וטמאים ואלו צדיקים וטהורים. (דרשות למועדים, בשם הגר"ז מבריסק זצ"ל).

הקדוש ברוך הוא חפץ בהשתדלותו של כל יהודי כפי יכולתו.

הנה על ידי הדלקת נרות החנוכה נעשה נחת רוח גדול לשם יתברך, כפי שמצינו בדור המדבר כשהדליקו את הנרות במשכן חפץ הקדוש ברוך הוא באורם של עם ישראל, שנאמר "בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (במדבר ח, א), הגם שכתוב (תהילים קל"ט י"ב) "גם חושך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה

כאורה" שאצל הקדוש ברוך הוא גם כשיש חושך ואפילה, לפניו זה כאור יומם, בכל זאת שמח הוא בהדלקת הנרות של עמו ישראל.

ומביא המדרש (במדבר רבה ט"ו ח') משל על כך אשר ממנו נוכל ללמוד מוסר חשוב לכל יחיד ויחיד. משל למלך שהיה לו אוהב. אמר לו המלך אני מודיע לך שאצלך אני סועד, לך והכן לי צרכי, וסעודתי, מיד הלך אוהבו זה של המלך והכין למלך מטה המתאימה להדיוט כמותו, ומנורה להאיר כפי שידו של הדיוט משגת, ולא כפי מה שמוכן למלך בארמונו, כי ידו של הדיוט הזה לא השיגה כראוי. כיון שבא המלך באו עמו שמשין וסבבו אותו מכאן ומכאן, והאירו לפניו במנורה של זהב, דבר שאין יד הדיוט משגת. כאשר ראה אוהבו של המלך את כל הכבוד הזה התבייש, והטמין את כל מה שהוא הכין למלך. שאלו המלך: מדוע לא הכנת כלום, וכי לא אמרתי לך שאצלך אני סועד? סח לו דברים כהויתן. אמר לו המלך: מבטיח אני לך שאני משתמש בכלים היקרים שלוו אותי, אלא רק בשלך כי אתה אוהב עלי.

כך גם הקדוש ברוך הוא כולו אורה כפי שנאמר בענין שבחו "וְנִהְיָא עֵמָּה שְׂרָא" (דניאל ב, כ"ב) כלומר האור שורה עמו, והרי ודאי שאין צריך לאורו של בשר ודם, והוא אמר לעמו ישראל התקינו לי מנורה ונרות כנאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה ל"א).

רבותינו לימדונו דבר נפלא, כי אין הקדוש ברוך הוא חפץ בשום דבר בעולם שאין אדם יכול לעשותו, כשם שאין הבדל במצות נר חנוכה בין שהוא בצורה של לפיד ענק בין שהוא נר קטן, כלפי השם יתברך זה שווה, העיקר הוא להדליק את הנר, כך צריך אדם לעשות השתדלות בעבודת השם יתברך כפי יכולתו, והעיקר שיעשהו מכל לבו ומאודו.

אין לתאר את ערכו של לימוד תורה של יהודי כשהוא מותש או כשכל מיני טרדות סובבים אותו ובכל זאת עוסק הוא בתורה, כמה שמח הקדוש ברוך הוא בלימוד שכזה.

אמנם אמר החפץ חיים ז"ל, אדם שפנוי מעסקיו ועיתותיו בידו, אינו יכול לפטור עצמו מלימוד מועט, וכמו שמובא בגמרא שעשיר שהביא קרבן עני מנחת סולת לא יצא ידי חובתו מכיון שבידו להביא קרבן בהמה, ואילו העני שהוא באמת אנוס ואין לו, יכול להביא קרבן סלת. מכל מקום הרי אמרו רבותינו ז"ל על הפסוק (איוב ב', ז') "אדם לעמל יולד", זכה - הוא עמל בתורה, לא זכה יעמול בעניני עולם הזה (עיין בראשית רבה י"ג ז' סנהדרין צ"ט), כולם באו לעולם הזה כדי לעמול, אך אם אדם זכה, כלומר זיכך עצמו (מהר"ל) לעמל של תורה, הרי שהוא הוריד מעליו עמל עולם הזה, והיסורים והבעיות יהיו מופרשים ממנו, לא כן אם לא זיכך עצמו לתורה ומעביר הוא את חייו בכל מיני בטלה, הרי שעליו אמרו במשנה "אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך" (אבות ד', י'), הקדוש ברוך הוא ישלח לו הרבה בטלים, חלילה חולאים וטרדות כדי שיהיה לו באמת סיבה להבטל בתורה (עיין בר"ע מברטנורה תוס' יו"ט, פירוש תפארת ישראל שם). הבה ונדליק את אור התורה בתוכנו ונזכה לחיי העולם הבא.

גמר ההלל בחג החנוכה

כתב רבינו יוסף חיים מבבל וזה לשונו "יזהר בהלל של חנוכה, כי אפילו בחג המצות אין אומרים הלל גמור וכאן אומרים הלל גמור שמונה ימים, על כן יאמר אותו בכונה ובשמחה רבה". (בן איש חי פרשת וישב סעי' כ"ח)

והטעם הוא, לפי שכל שמונת ימי החנוכה יש בכל אחד מהם מעלה מיוחדת שמדליקין בו נר נוסף, כמו כן בחג סוכות הימים חלוקין בקרבנותיהם לכן גומרים בהם את ההלל, שחשוב כל יום ויום

בימי החנוכה וחג הסוכות כיום טוב בפני עצמו, כיון שחלוק הוא בנרותיו או בקרבנותיו, לא כן בחג המצות כל שבעת הימים, וכן בראשי חודשים, אין בהם חילוק בקרבנותיהם אלא כולם שוים, ולכן אין גומרים את ההלל (בארץ ישראל) אלא רק ביום ראשון של פסח (אבודרהם הובא בטעמי המנהגים תתנ"ו).

ברכת על הנסים

כתב רבינו האר"י זיע"א שבשעת הדלקת נרות החנוכה מתגלה אותו האור של בית המקדש, ומשום כך יש לכוון מאוד בתפילת ועל הנסים באמירת "בימים ההם בזמן הזה", ובחצי שעה הראשונה של הדלקת הנרות היא שעת רחמים. ויש אומרים שבכל חנוכה בשעת הדלקת הנרות מתגלה אור הגנוז והוא אורו של מלך המשיח (ספר בני יששכר).

ובכף החיים (סי' תרע"ו סע"ק ח') כתב שיש לכוון היטב בברכת הדלקת הנרות ולאומרה מתוך שמחה, באשר המצוה היא חביבה בשעתה לזמן - פעם אחת בשנה. וידליק את הנרות כשהוא לבוש בבגד העליון כמו שהולך לבית הכנסת (ובבגדים נקיים ונאים) לכבוד המלאכים הקדושים הבאים לתוך ביתו בשביל מצוה זו.

וכתב רבינו יוסף חיים מבבל (בן איש חי וישיב סעי' כ"ז) שבראש חודש, חנוכה ופורים יש יתרון ומעלה בבחינת הנשים ע"כ, ולכן ראוי להם להחליף בגדיהן ולא ישארו בבגדי חול. גם אשה שיש לה תכשיטין של זהב תלבשם באלו הימים להורות על יתרון שיש באלו הימים בבחינה שלהן למעלה (בשם המקובלים).

ומעשה ביהודי אחד שהתגורר ברוסיה, שלרגל מסחרו היה נודד מכפר לכפר ומעיר לעיר, והיה נזהר להיות בשבתות בביתו, ובכל מקרה היה לוקח עמו בקבוק יין ובגדי שבת שמא יתעכב בדרך

ויצטרך לשהות אצל הגויים, וכן בחנוכה היה נושא עמו נרות בארגז זכוכית, וכשהיה מגיע זמן הדלקת נרות חנוכה היה לובש בגדי שבת ומדליק נרות חנוכה, והיה שר ושמח בהם ואומר "הנרות הללו" בניגון ובשמחה.

והנה באחד הימים בליל רביעי של חנוכה ירד שלג כבד ולא הצליח להגיע לישוב בזמן, וכבר החשיך היום, ירד מהעגלה לבש את בגדי השבת, הכין את הנרות, הדליק ושמח כמנהגו. והנה פתאום התיצבו מולו שלושה שודדים שלופי אקדח, ודרשו ממנו להביא להם את כספו ורכושו שברשותו. מחוסר ברירה מסר להם הכל וביקש לומר וידוי. תוך כדי וידוי נשמעו קול פרסות סוסים וצעקות: כולם ידיים למעלה! ראו למולם ארבע עשרה חיילים חמושים. השודדים נבהלו כהוגן, ומיד הרימו ידיהם, ואילו היהודי היה יושב ובוכה בפניו ולידו דולקים הנרות בתוך ארגז הזכוכית. פנו אליו החיילים ושאלוהו: מה קרה ומדוע הנך בוכה? סיפר להם מה שאירע לו עם שלושת השודדים.

תכף ומיד כבלו אותם ואסרום, לאחר מכן שאל אותם היהודי: כיצד הגעתם לכאן ביום זה שלג כזה כבד? אמרו לו, כי אדונם ראה אור נרות מרחוק וחשב שזו קבוצת גנבים המחלקים את שללם ביניהם לאור הנרות, וכשהגענו לכאן ראינו אותך ואת נרות החנוכה אשר על ידיהם נצלת.

לאחר מכן הלך היהודי וספר לרב את כל מה שקרה לו. אמר לו דע לך שארבעה עשר החיילים האלו נשלחו בהשגחה פרטית להצילך, כנגד ארבע עשרה הנרות שהדלקת מיום א' של חנוכה עד יום ד' (יחד עם השמש) ובזכות זה נצלת. מכאן למדו עד כמה היו מחבבים את מצוות הדלקת נרות חנוכה, ומה עלה בשכרו של אותו יהודי.

סיפורים רבים נכתבו על מסירות הנפש בקיום מצות נרות חנוכה, לדוגמא: בתקופת השואה הנוראה בחג החנוכה היו מדליקים נרות במעט המרגרינה שהקציבו להם לאכילה, ומהבגדים

שלהם היו קורעים כדי להכין הפתילות, וחלקם לקחו מהשמיכה שהיו מתכסים בה עבור הפתילות, ועתה שיכולים ברוך השם להדליק בריוח, ובלי שום פחד, הרי שבודאי יש לקיים המצוה בהדור ובשמחה.

ההבדל המהותי בין חנוכה ופורים

כאשר גזר המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, מה עשו? הכריזו על צום, לא אכלו ולא שתו שלושה ימים והתפללו לפני אבינו שבשמים על רוע הגזירה, ולא ניסו להלחם נגדם, ואילו בחנוכה יצאו באומץ רב ונלחמו בתרבות יון בכל מה שעלה בידם.

וכאן אנו עומדים ותמהים: מדוע בחנוכה לא קראו צומות ועצרות להתפלל אל השם יתברך כמו שעשו בפורים הלא היו ביניהם הרבה צדיקים שעסקו בתורה יומם ולילה?

אולם למעשה התשובה ברורה, שהרי אמרו רבותינו שבפורים גזירת המן היתה רק על הגופות ולא על הנשמות וכמו שאומרים בתפילת על הניסים "להשמיד להרוג ולאבד" וכו', והגם שעל התורה והמילה והתפילין גזר המן, מכל מקום עיקר גזירתו לא היתה על זה, ועשה זאת רק כדי שלא יגינו עליהם מצות אלו להצילם מגזירת להשמיד ולהרוג וכו', ולכן מכיון שכל הגזירה היתה על הגשמיות בטחו בישועתו של הקדוש ברוך הוא והתפללו מקירות לבם יחד עם תענית ועצרה.

לא כן בחנוכה אצל מלכות יון, הגזירה היתה על הנשמות, וכמו שאומרים "לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", וכשבאים על הנשמות צריך להתחזק בעוז ובגבורה ולצאת במלחמה ללא שהות רגע.

ואמרו המפרשים שיש רמז לדבר מדברי התלמוד (שבת כ"א) מאי חנוכה? דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון, והיינו שכאשר באים על הנשמות אין די להספיד ולהתענות ולבכות, אלא יש להלחם בכל עוז.

מכאן יש ללמוד יסוד מאוד חשוב בחיי היום יום, שכאשר ישנה איזו שהיא בעיה חלילה בעניני הגשמיות, לא צריך להבהל, אלא יש לבטוח בהקדוש ברוך הוא ולהתפלל לפניו יתברך, אולם כשהבעיה היא בעניני רוחניות - יש להלחם בכל האמצעים הדרושים ולא להסתפק רק בבטחון ובתפילה.

מעתה מובן מדוע לא קבעו חכמים אכילה ושתייה בחנוכה כדרך שקבעו בפורים, כיון שבחנוכה ההצלה היתה מהגזירה על הרוחניות, ולכן קבעו את החג בהדלקת נרות המסמלים לדבר רוחני ולא באכילה ושתייה, מה שאין כן בפורים שם היתה הסכנה על הגוף, לכן קבעו את החג באכילה ושתייה הנוגעת לגוף.

אמנם עדין צריך להבין מדוע לא קבעו גם אכילה ושתייה בחנוכה, שהרי סוף סוף גם הגוף היה בסכנה, שהרי המלחמה היתה מועטים נגד המרובים, ואם כן היה להם לקבוע את שניהם, גם באכילה ושתייה, וגם בהדלקת נרות?

אולם ההסבר הוא כך שבכונה לא עשו בחנוכה שום זכר לנצחון באכילה ושתייה, כי חששו שמא במשך הזמן ישכחו את העיקר שהוא הנס הרוחני ויעשו רק זכר לנס הגופני באכילה ושתייה, והאמת שעיקר הנס הוא רוחני יותר מאשר גשמי, וכדי שכל עם ישראל ידעו בידיעה ברורה לדורות שכל המרץ של החשמונאים שנלחמו במלא כוחם נגד היוונים היה בשביל הצלת הרוחניות, על כן עקרו חז"ל את הדין הגשמי לגמרי ועשו אותו רוחני בלבד, על ידי הדלקת הנרות, כדי שכל אחד ידליק בלבו ובלב אנשי ביתו את ה"אור הרוחני", וזוהי מצות חנוכה נר איש וביתו, והרי זה דומה לאדם שנכנס לביתו של

שר, הרי בודאי שיכבדו מאוד, אמנם אם השר נכנס עם המלך, הרי כל הכבוד ינתן למלך כי הוא העיקר, כך גם בענינו, בפורים היה רק נס גשמי לכך עשו לו זכר גשמי, מה שאין כן בחנוכה שנעשה בו גם נס רוחני הרי שמתבטלת הגשמיות מפני הרוחניות (מועד לכל חי אות ע"ט, קול יהודה).

הסביבון שבחג החנוכה

משחק הסביבון בחג החנוכה הוא מנהג ישראל קדום ויש בו רמזים נשגבים, כמו שכתוב בספר בני יששכר (מאמר ב' אות כ"ה) וזה לשונו: מנהג אבותינו תורה, שבימי חנוכה משחקים הנערים בחתיכת עץ מרובעת ובארבע קצותיו חקוקים אותיות ג' ש' נ' ה'. האותיות הללו רומזות לארבעה כוחות שבאדם: גופני נפשי שכלי וכח עליון הכולל הכל; וארבע מלכויות רומי, בבל, יון, ומדי, מנוגדים לכוחות אלו ויתבטלו על ידי משי"ח שהוא בגימטריא גשנ"ה עיי"ש.

ובספר המנהגים (להחתם סופר פרק ה') כתוב שמרן החתם סופר זיע"א קיים מנהגן של ישראל ושיחק באחד מלילות חנוכה בסביבון של כסף שהיה לו.

ובחנוכה מגלגלין את הסביבון מלמעלה ואילו בפורים הרעשן מלמטה, כי בזמן היונים לא עשו ישראל תשובה כהוגן, רק השם יתברך ברחמיו ריחם עלינו והושיענו מיד היונים, לכך אוחזים הסביבון מלמעלה זכר לאותה התעוררות שנעשתה מלמעלה בשמים, לא כן בפורים שגזרו צום, ושק ואפר יוצע לרבים והיתה התעוררות מלמטה מתוך לבם של כל עם ישראל, לכן אוחזים מלמטה זכר לדבר (קרבן עני בשם הריצ"א בעל בני יששכר, הובא בטעמי המנהגים אות תתנ"ט). לפי זה מובן מדוע בחנוכה אומרים **רַבָּתִי** את ריבם דנת את דינם וכו' (לשון נוכח) מה שאין כן בפורים (לשון נסתר) הנוסח **הרב** את ריבנו הדין את דיננו (אזור אליהו, הובא בקונטרס אחרון שם).

אגב, בסביבון יכולים אנו למצוא סמליות המיוחדת שיש בו כדוגמת עם ישראל, שהרי אם לא נסובב את הסביבון, הוא ירבוץ ולא יוכל לעמוד בכוחות עצמו, ורק אם יקחנו בעליו בידו ויסובבו באצבעותיו, מיד ירקד כאילו הפיחו בו רוח חיים, ויפזז בשמחה.

כך עם ישראל היו תחת שלטון היוני מאה ושמונים שנה למרמס, לדיכוי רוחני נורא, ולפתע העיר ה' את רוח החשמונאים, והעם התנער ברגע, ולכן המעטים נצחו את המרובים, חלשים הניסו את החזקים, צדיקים וטהורים גברו על הזדים הטמאים.

וכעת אנו נושאים את עינינו למרום שהשם יתברך יערה רוח ממרום ויחיש לגאלנו גאולת עולמים, כי בכוחנו אין אנו יכולים לפעול מאומה, וזקוקים אנו לעזרת השם יתברך הן ברוחניות הן בגשמיות.

הצלת הנפש חשובה מכל

איתא במדרש פליאה "הדודאים נתנו ריח" זה ראובן שהציל את יוסף מהבור "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה.

והביאור לדברי המדרש, יתבאר בהקדם לעוד פליאה, מדוע מצינו שהתורה משבחת את ראובן כפי שכתוב (בראשית לז, כ"א) "וישמע ראובן ויצילהו מידם", והלא הוא יעץ להם להשליכו לבור, ובבור היה יותר מסוכן כי היו בו נחשים ועקרבים? ועל אף שודאי ראובן לא ידע שיש שם נחשים ועקרבים, עם כל זה יש לתמוה כיצד התורה מייחסת את פעולת ההצלה לראובן והרי יותר היה ראוי ליחס את פעולת ההצלה ליהודה שסוף כל סוף הוא הוציא אותו מבור של נחשים ועקרבים והשאיר אותו חי? או לכל הפחות היה ראוי ליחס את ההצלה לשניהם בשווה לראובן ויהודה, ואילו אצל יהודה ראינו לכאורה להיפך, שהתורה כותבת (בראשית לח, א) "וירד יהודה" שהורידוהו אחיו מגדולתו מחמת מכירת יוסף (וכמו שכתב שם רש"י).

וההסבר הוא כך, הרי ברור שלפי האמת עצת ראובן היתה בטוחה מבחינה רוחנית, כי סוף כל סוף אין חשש לסכנה רוחנית בבור, ואף שיתכן שתהיה סכנה גופנית, מכל מקום הרי זה ספק, ועוד הרי סכנה זו היא רק זמנית, כי חשב ראובן רק להשקיט את הרוחות בינתיים, ואחר כך ימצא עצה כיצד להשיבו אל אביו וינצל מסכנה גופנית ורוחנית, ועוד, שאין הבעלי חיים יכולים להזיק לאדם אלא ברשות הקב"ה, ואם יוסף צדיק ודאי שינצל, לא כן עצת יהודה אמנם הצילתו מסכנה גופנית, אבל הכניסתו לסכנה רוחנית שמכרוהו לישמעאלים ההולכים למצרים הטמאה הנקראת ערוות הארץ, ולכן התורה מייחסת את ההצלה לראובן שהציל את יוסף מסכנה רוחנית.

כעת מובן יפה הקשר שבין ראובן לנרות חנוכה, בחנוכה אנו מוצאים את הערך הגדול של הרוחניות שבעם ישראל, שהרי אנו מדליקים נרות זכר לנס שנעשה להם שנצלו מסכנה רוחנית. הרוחניות תפסה אצלם מקום יותר מאשר הגשמיות, ועל כן אומר המדרש "הדודאים נתנו ריח" מלשון רוחניות זה ראובן שהצילו מ"סכנה רוחנית" "ועל פתחינו כל מגדים" אלו נרות חנוכה הנותנים ערך ל"רוחניות" (קול יהודה).

כאשר מדברים אנו על עניני הרוחניות צריכים לחוש את חיי העולם הבא, אמנם בשר ודם שכמונו בודאי לא יוכל לתאר לעצמו מהם חיי העולם הבא, אבל לפחות עלינו להתבונן כמה רבותינו טרחו ויגעו ומסרו את כל חייהם כדי לזכות לשבת בצל השכינה, ובמחיצתם של כל הצדיקים, מאברהם יצחק ויעקב ועד דורות האחרונים.

ומסופר על החפץ חיים זצ"ל שפעם אחת בשהותו ברוסיה פגש שני סוחרים שנזדמנו לשם ביום היריד, כל אחד בהם פרס את מרכולתו למכור את סחורתו לעוברים ושבים, והנה שומע הרב שאחד אומר לחבירו: עד מתי נעמוד כך בקור העז הזה? בא ונחזור לבתינו!

ענה לו חבירו: כדאי לסבול עוד יומים בקור הזה, והעיקר שאחר כך נשב במנוחה שנה שלמה מהרווחים שנעשה כעת.

כששמע החפץ חיים את דברי אותו יהודי התרגש מאוד והתחיל לבכות, וכשחזר לבית מדרשו סיפר את המעשה הזה ואמר, למדתי מוסר גדול מאותו יהודי, **שכדאי לסבול בעולם הזה שחולף** והעיקר **שירווח לאדם בחיי הנצח**, ועל כן אני מתרגש כל כך. הדברים הללו הם מוסר גדול לכל יהודי, זהו קו מחשבה אמיתי, מחשבה שכזו תועיל לכל אדם להרכות בתורה בעולם הזה, ולעמוד כנגד כל מיני נסיונות שעוברים על כל אדם.

ואכן כך אמר הבעל שם טוב זצ"ל על דברי התלמוד (שבת כא:): עד מתי מדליקין נרות חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק, כלומר עד מתי צריך אדם להדליק את אור התורה בקרבו ולהגות בה, עד שתכלה רגלו וגופו מללכת ואינו יכול לתפקד, ועד אז חייב הוא בה.

לסיום כתוב במדרש תלפיות (ענף חנוכה) **משיח ראשי תיבות מדליקין** שמונת ימי חנוכה, מצפים אנו לקבלת משיח צדקנו שיגאלנו בזכות חג החנוכה, במהרה בימינו ממש.

וכך כתב זקן רבני ארם צובא הגאון הצדיק רבי אברהם הררי רפול זצ"ל: כתוב בפסוק "אז ימלא שחוק פיני ולשונינו רנה" (תהלים קכ"ו). **אז ימלא** גימטריה **חנוכה** (שמונים ותשעה) ללמדנו שצריכים לשמוח להודות ולשבח להשם יתברך על הניסים והנפלאות שעשה עמנו, ואז נזכה להארת פנים תמידית מאת בורא עולם.

ט"ו בשבט

ענינו של ט"ו בשבט

יום חמשה עשר בשבט הוא ראש השנה לאילנות (כמבואר בתלמוד ריש מסכת ראש השנה) משום שבתקופה זו מלבליים רוב פירות האילן בארץ ישראל והוא חג ההתעוררות והפריחה של האילנות והצמחים, וזכרון שבח הארץ "ארץ זבת חלב ודבש".

ט"ו בשבט הוא התאריך הקובע לאיזו שנה משתייכים פירות האילן לגבי המצוות התלויות בארץ, כגון ערלה, נטע רבעי, תרומות, מעשרות, ועוד. פירות שחנטו לפני ט"ו בשבט משתייכים לשנה הקודמת, ופירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט משתייכים לשנה הבאה.

ובכן, למרות שט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות אין הכונה שזהו יום שהאילנות נידונים בו כיום ראש השנה שבני אדם נדונים שהרי כתוב במשנה (ראש השנה ט"ז) שהפירות נידונים בעצרת (חג השבועות), אלא יום זה הוא כיום הולדת שעתה הוא זמן פריחת האילנות, זמן חנטת האילנות, ואגב זאת מתפללים על האתרוג ומשבחים את השם על שאר האילנות (בני יששכר).

ואף כי ביום הושענא רבה התפללנו ובקשנו מהשם יתברך שנתברך בפירות טובים, כעת בתחילת גידול הפירות אנו מודים להשם יתברך ומקווים שהפירות יהיו מבורכים ושהם יהיו כדבר אמצעי וכעזר בעבודת השם יתברך.

על כן נהגו רבים להרבות באכילת מיני פירות האילנות לכבוד יום זה, ולעשות למוד במשניות או בזוהר וכו' בענין אותו הפרי, ואחר כך מברכים עליו, ויש ספר מסודר על זה הנקרא ספר "פרי עץ הדר" (כף החיים סי' קל"א סע"ק צ"ז).

חשוב להדגיש שלא אכילת הפירות עיקר, אלא הלמוד והודאה לשם יתברך על השפע הגדול שהשפיע עלינו, לכן מקדימים בדברי תורה תחילה, להראות לפני השם יתברך שאף ששולחנו מלא כל טוב אין זה נחשב לנו, אלא העיקר הוא תורתנו הקדושה וכל חפצינו להרגיש את מתיקות התורה. ומעוררים אנו בזה את כוונתנו הטהורה שיעזרנו בורא עולם שלא נצטרך להיות עובדי אדמה, אלא נזכה להיות ציצים ופרחים לתורה הקדושה ולחדש בה חידושים, ובמקום להיות עבד למלאכה, חפצים אנו להיות עבדי השם יתברך.

מיתוק הדינים בחודש שבט

כתב מרן החיד"א זצ"ל: חדשי טבת ושבט קשים הם חס ושלום, וכמו שאמרו בזוהר הקדוש, ולכן טוב אז לקבוע בכל יום להתחנן להשם שיצילהו ולכל בני ביתו ולכל ישראל מכל מיני פורעניות וכו' וצריך להזהר בדרכיו, שלא לתת מקום שישלוט הדין עליו חס ושלום (מורה באצבע סימן ט' אות ד"ש).

אולם בשער יששכר כתב שבחודש שבט נמתקים הדינים אשר היו עד עתה בחודש טבת, ונמשכים החסדים מראש חודש שבט והלאה. אמנם התגלות החסדים הוא בחמשה עשר בשבט (ספר "שער יששכר" מאמר חודש שבט).

אכילת פירות ארץ ישראל בט"ו בשבט

כתב הגאון רבי חיים דוד הלוי זצ"ל בספרו "מקור חיים" יום ט"ו בשבט זכה להיחשב כיום מיוחד, הנימוק לזה הוא משום חיבתה של ארץ ישראל. דוקא אחרי הגלות גברו כיסופיו של העם לארץ מולדתו, ופירותיה זכו לחשיבות מיוחדת.

ובזוהר הקדוש אמר רבי שמעון בר יוחאי שפירות ארץ ישראל יש להם טעם מן רוחני, ישנם עדויות רבות מאנשים שחזרו מחוץ לארץ שספרו את ההבדל הגדול בין פירות חו"ל לפירות ארץ ישראל.

ומשום כך בכל שנה לפני ט"ו בשבט היה רבינו יוסף חיים זצ"ל מבבל ה"בן איש חי" ממנה שליח לארץ ישראל שיביא לו מפירותיה כדי להרגיש את הטעם המיוחד שבפירות.

אגב כל ימיו השתדל הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל לקיים את המצוות התלויות בארץ, הוא רכש על ידי שליח בית בארץ ישראל וכן שדה וכרם, כדי שיוכל לקיים את מצוות התורה, פאה, שביעית, תרומות ומעשרות, ערלה ורבעי וכו', אף שלא גר בארץ ישראל אלא בבבל.

והנה איתא בתלמוד ירושלמי (קדושין סוף פרק עשרה יוחסין): אמר רבי בון עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שראה מיני מגדים ולא אכל, רבי אלעזר חסך פרוטות וקנה ואכל מכל מין פרי פעם בשנה. וכתב התשב"ץ (תשובות שמואל בר צמח) שכל הטרחה הזאת היתה כדי להרבות בברכות (הר"ד בט"ז ס"ס רכ"ז) ואף על פי שרבי אלעזר היה עני גדול כפי שמסופר בתלמוד (ברכות ה:) שהיה גר במרתף, שכאשר חלה רבי אלעזר בא רבי יוחנן לבקרו; ראהו ישן בבית אפל, כלומר עוד בצהרי היום ביתו היה חשוך, מה עשה רבי יוחנן? גילה זרועו ונהיה אור בחדר כי בשרו היה מאיר ומבהיק מרוב היופי שהיה לו.

אם רבי אלעזר שהיה כל כך עני חסך פרוטות כדי להרבות בברכות, הרי אתה למד כמה חשובה כל ברכה שאדם זוכה לברך את הקב"ה. ובספר "חמדת הימים" כתוב שמנהגם היה בט"ו בשבט לקשט את השולחן בפרחים ועליו נרות דולקים ואז היו אוכלים את הפירות בשמחה ואומרים דברי תורה עיי"ש.

ובשבט מוסר (לגאון ר' אליהו הכהן פרק ט"ז) כתב שרבי אליעזר הגדול - הוא רבי אליעזר בן הורקנוס, שהיה גדול ומיוחד בין כל התנאים הקדושים, ציוה את בנו: "בני, הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט שמנהג ותיקין הוא".

כמו כן מסופר על הגאון הצדיק מצאנז זצ"ל שעשה סעודה גדולה בט"ו בשבט וכן כתוב במנהגי רבינו החתם סופר שנהג כן.

וכבר כתב האר"י הקדוש שיש לכוון באכילת הפירות לתיקון חטא אדם הראשון, אשר חטא בפירות האילן כידוע.

כמו כן חז"ל יחסו חשיבות מיוחדת לאכילת פירות עד שענו ואמרו כל עיר שאין בה פירות, אין תלמיד חכם רשאי לדור בה מפני שהם מאירים את הענים (סנהדרין יז:).

הודאה להשם יתברך

כשם שבמצות הבאת ביכורים צותה התורה הקדושה להודות ולברך לבורא עולם משום הכרת הטוב, כי על ידי שהאדם מברך את השם יתברך, הקדוש ברוך הוא שמח בברכתו ומשפיע עליו שפע ברכה והצלחה, כדרך העולם שמי שמכיר טובה לנותן המתנה הרי הנותן ישפיע עליו עוד מתנות, ואם מקבל המתנה יכפור בנתינת המתנה ויזלזל בה הוא יפסיד, כך גם הוא בכל עניני הכרת הטוב - מי שמודה להשם יתברך ומכיר לו טובה הרי שיתברך בעוד ברכות (ע"פ החינוך מצוה תר"ו).

חשוב להדגיש שלמרות שהמברך ברכת הנהנין ללא כוונה בדיעבד יצא ידי חובתו, על כל פנים ישנה חשיבות מיוחדת לאותה ברכה שנאמרת בכוונה ובהתבוננות על השפע הגדול שהקדוש ברוך הוא משפיע עלינו.

וכך מסופר על הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל כי פעם הבחין שבמסעדה אחת דרשו בעבור כוס תה סכום רב של כסף, שאל רבי ישראל את בעל המסעדה: מדוע הכוס תה כל כך יקר? כמה עולה כפית סוכר, ותמצית התה, ומים החמים? בזיל הזול, אם כן בעבור מה התה כל כך יקר?

אמר לו בעל המסעדה: אמנם אתה צודק, כאן במסעדה הנברשות מאירות באור יקרות, המוסיקה המושמעת ברקע, הנוף המרהיב, הריהוט היוקרתי, המלצרים הלבושים במדים יפים מכופתרים זהב, והתה מוגש לך בספל חרסינה מעוטר בעיטורים וציורים - כל זה עולה כסף.

האירו פניו של רבי ישראל והודה לבעל המסעדה בחום לב, נשתומם האיש ושאל: על מה ולמה אתה מודה לי?

השיב רבי ישראל: בזכותך הבנתי את משמעות הברכה "שהכל נהיה בדברו". כשאנו נהנים מדבר מאכל יש לנו לכלול הכל בברכה, כי כאשר האדם שותה מים או לועס פרי עליו להודות גם על השמש המאירה את העולם ומאפשרת לו ליהנות מהיופי של הפרי, שירת הצפורים המנעימים בזמירותיהם כל אחד בצליל שונה כדי לרומם את רוח האדם. הוא מחוייב להודות על הפרחים המקסימים בצבעים ובגוונים שונים, על האויר הצח, על הרוח הנעימה הנושבת וכו' וכו', על כל זאת ועוד חייבים אנו להודות לשם יתברך "ש-ה-כ-ל נהיה בדברו".

ובכלל כשנתבונן על היופי של הפירות שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו נודה לו יותר ויותר, כי נתאר לעצמנו אם למשל האבטיח היה בצבע שחור איזו מין הרגשה היתה לנו? לא כן עתה, כשאנו מתבוננים על החן שטבע הקדוש ברוך הוא בפירות, האבטיח בצבע אדום והלימון בצבע צהוב, והמשמש בצבע כתום, והשזיף בצבע שחור, והתפוז בצבע כתום, והמלפפון בצבע ירוק, הרי שיש

להודות לקדוש ברוך הוא גם על זאת (ועיין עוד ב"לבוש יוסף" עה"ת דברים כ"ו, ט"ו).

"דבר בעתו מה טוב" (משלי ט"ו כ"ג)

ביום ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות נהגו בו ישראל קדושים כמה מנהגים שונים. בין יתר מנהגי יום זה, הוא המנהג הנפוץ ביותר לערוך שולחן מפירות האילן כאות שבח לבורא עולם על גידול הפירות בשפע. מנהגיהם של ישראל יסודתם בהררי קודש הם וכמו שכתוב (מטה אפרים סי' תר"י, י"א) "מנהג ישראל תורה היא" (ובתוס' מנחות כ: ד"ה "נפסל" כתוב מנהג אבותינו תורה היא).

ולכן ביום ט"ו בשבט יש נוהגים לישיב בצוותא עם בנייהם ובני ביתם ולהשיח בדברי תורה ולמשוך לבם בעבותות אהבה, ליראת השם ולאהבת תורתו ולשמירת מצוותיו, ומה טוב ומה נעים אם יבחרו האבות הנמשלים לאילן מאגדות חז"ל המוזכרים בהם פירות האילן, ולשיח בהם ביום זה שהוא ראש השנה לאילנות, ודבר בעתו מה טוב.

וכבר שנינו בתלמוד (סנהדרין קא.) תנו רבנן: אמר לה הקדוש ברוך הוא לתורה: בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? אמרה לפניו רבונו של עולם אם בעלי מקרא הן - יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן - יעסקו במשנה בהלכות ובאגדות, ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג, עד כאן.

נמצאנו למדים שגם בשעה שאוכלים ושותים, יש לכל אחד ללמוד בתורה לפי דרגתו מה שהוא יודע.

איש כפי ברכתו

כתב הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל: בליל ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות, נהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל מיני פירות האילן, עד אשר תשיג ידו, כל אחד מברך על פרי אחד, האיש מברך על החיטה אחר ברכת המזון, כנאמר "חלב חטים ישביעך" כדי שיהיו לו מזונות בריוח,

והאשה מברכת על הגפן כמו שכתוב "אשתך כגפן פוריה", והבן מברך על הזית סגולה שילמד תורה ויהיה תלמיד חכם וכמו שכתוב "בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך", ולבנותיו יתן רמון ואגוז שהם מכוסים ללמד מדת הצניעות שכשם שפירות אלו יש להם קליפה חיצונית כדי לשמור על הפרי כך הבנות צריכות לשמור על הצניעות, דבש ותפוח יתן לתינוקות על שם "תחת התפוח עוררתך" וכנאמר "דבש וחלב תחת לשונך". ויש ללמוד בכל פרי, פרק אחד ממשניות עיי"ש (מועד לכל חי סי' ל' אות ז', ועיי' עוד בכף החיים אור"ח סי' קל"א סע"ק צ"ז).

וכבר ידוע שלתלמידי האר"י ז"ל היה יום ט"ו בשבט יום מקודש והיו לומדים בין מאכל למאכל פסוקי תנ"ך וקטעי מאמרי חז"ל שמרומז שם תוכן המאכל ושבחו. (מאת הגרב"צ מוצפי שליט"א)

ודבר מענין כתב בספר "פרי עץ הדר" בשם רבינו חיים וויטאל זיע"א שיש שלושים מיני פירות, עשרה מהן נאכלים כולם יחד עם הקליפה ואלה הם: ענבים, תאנים, אתרוגים, לימונים, חבושים, תותים, סרפש (חוזר), חרובין, תפוחים, ואגסים, (ולמרות שיש גרעינים קטנים שלא נאכלים זהו מעט מאוד שבטל לגבי הפרי), פירות הללו שייכים הם לעולם הבריאה.

לאחר מכן יש עשרה פירות שיש בהם גרעינים, ואלה הם: זיתים, תמרים, גִּדְגָדִיּוֹת (דובדבן מתוק), שיזפין, אפרסק, שזיפים,

משמשים, דובדבן (דובדבן חמוץ), עוזרדין (זערור), שסק, להם יש גרעינים, האוכל הוא בחוץ והפסולת נמצאת במרכז הפרי. פירות אלו הם כנגד עולם היצירה. וישנם עשרה סוגי פירות הגרועים מכולם שהקליפה היא מבחוץ והפרי הוא בפנים ואלה הם: רמונים, אגוזים (אגוזי פרך), שקדים, פרישין (קוקוס), ערמונים (קסטניא), לוזים, אלונים (בלוטים), פסתוקים, פניונים (צנובר), בטמה, שבהם צריך לשבר את הקליפה כדי להגיע אל הפרי שבפנים וזהו כנגד עולם העשיה.

מהר"ם חאגיז כתב שהאר"י ז"ל נהג לברך על חמשה עשר פירות מאלו, וכדי לתת שפע לנשמה מעולם האצילות היה מברך על ריח האתרוג (הובא דבריו בספר ברכת אלי').

רמז לאכילת פירות ביום ט"ו בשבט

רמז נפלא מצא הסבא קדישא הגאון רבי אברהם הררי רפול זצ"ל למה שנהגו לאכול בכל תפוצות עם ישראל ביום ט"ו בשבט מפירות שבעת המינים ושאר הפירות.

כתוב בפסוק "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים" וגו' (בראשית ג' ו'), היינו כשאדם אוכל פירות ומברך בכוונה הרצויה הרי שהפרי נתקן ונעשה מבחינת טוב. וגם "טוב" ראשי תיבות "ט"ו בשבט" שביום זה טוב העץ למאכל.

וזהו גם מה שהכתוב ממשיך ואומר "וכי תאוה הוא לעינים" שכידוע רבותינו ז"ל הם נחשבים העינים של עם ישראל כי הם מורים לנו את הדרך אשר נלך בענין עבודת ה', ומכיון שיש תיקון גדול באכילת הפירות כאשר נאמרת הברכה בכוונה לכן גם הצדיקים מתאווים לאכילת הפירות כדי לברך עליהם בכוונה מלאה אשר על כן "ונחמד העץ להשכיל", שכשם שמי שאוכל פירות בלא ברכה מטמטם את שכלו, כך לעומת זה מי שמברך בכוונה ישכיל ויחכם בתורה.

מזל דלי רמז ללימוד התורה

חודש שבט הוא מזל דלי, וכתבו רבותינו הראשונים ז"ל שלמעשה מזל דלי הוא המזל של עם ישראל, ולמרות שאמרו בתלמוד (שבת קנו.) "אין מזל לישראל", זה בזכות למוד התורה שהם לומדים יש בכוחם להפוך את המזל לכלל צד שיחפצו, אבל על כל פנים כעיקרון יש מזל לישראל כלומר הם תלויים במזל.

והנה ענינו של מזל הדלי הוא רמז גדול לתורה הקדושה, כי דלי הוא עשוי לשאוב בו מים ואין מים אלא תורה כפי שכתוב (ישעיה נ"ה א') "הוי כל צמא לכו למים".

ולמעשה זוהי הסיבה שכאשר שלח אברהם את אליעזר עבדו הנקרא דמשך על שם שהיה דולה ומשקה מתורת רבו, לחרון להביא אשה ליצחק, כדי לילד האומה הקדושה, אמר אליעזר, (בראשית כ"ד י"ד) "והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וכו' ואמר שתה וכו' היא האשה אשר הוכיח ה' לבן אדוני", רמז בזה ליסוד עם ישראל שעיקר הצלחתם בזכות התורה הקדושה (בני יששכר מאמר חודש שבט).

"כי האדם עץ השדה" (דברים כ' י"ט)

כתוב במשנה: באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים, בחמשה עשר בו (ראש השנה ב.).

ויש לדקדק בלשון המשנה מדוע אמרה ראש השנה לאילן בלשון יחיד ולא לאילנות בלשון רבים?

ויש לומר שמכאן רמזו חז"ל שיש להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר ומהודר שיזמן לו השם יתברך בחג סוכות לקיום המצוה, כי ביום זה עולה השרף באילנות וכל אחד מישראל זוכה לאתרוג נאה כפי הזכות שלו, ועל כן צריך האדם ביום ט"ו בשבט להתפלל לפני

השם יתברך שיזמין לו את פרי עץ ההדר, כי ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה, וזהו שרמז התנא באומרו לשון יחיד **לאילן** להורות על האילן המיוחד (כלומר על האתרוג), המבואר בתורה למצוה (בני יששכר מאמרי חודש שבט).

זאת ועוד יש שייכות נפלאה לט"ו בשבט עם האתרוג, כי הנה ידוע שהאתרוג דומה ללב, והרי לב השנה הוא ט"ו בשבט כמו שכתוב בספרים הקדושים, שהרי הלב הוא נמצא בסוף השליש הראשון של הגוף, וכמו כן ט"ו בשבט הוא בסוף השליש הראשון של השנה, משום כך טוב להתפלל בט"ו בשבט שיזמן לו השם יתברך אתרוג מהודר לחג הסוכות. (מועדי קדש).

"כי האדם עץ השדה" (דברים כ', י"ט).

כידוע האדם נמשל לעץ השדה כפי שכתוב (דברים כ', י"ט) **"כי האדם עץ השדה"** ואמרו על כך בספרי (שם) - שחייו של האדם אינם אלא מן האילן.

וכשם שהעץ כשלעצמו אין לו כל ערך, אלא אך ורק לפי התועלת שהוא מביא, כך גם החכמה באדם יש לה ערך חיובי רק כשהיא מצמיחה פירות היינו מדות טובות ומעשים נאים. נתבונן בעזרת השם יתברך בכמה ענינים במה דומה האדם לעץ השדה, והעיקר הוא הלקח שאפשר ללמוד מהם.

ראשית יש להקדים את הפסוק (קהלת ד', ה'-ו') **"טוב לשמוע גערת חכם, מאיש שומע שיר כסילים, כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל"**. הכתוב מדבר במעלת החכמים, כמה שהוא חשוב מהכסיל. אמר רבי לוי כל העצים כשהן דולקין אין קולן נשמע, לא כן ענפי הקוצים (הסירים) כשדולקין נשרפין מהר וקולן הולך למרחוק. אמרו לאילני מאכל, מדוע אין קולכם נשמע כאשר שורפים אתכם?

ענו, פירותינו מעידים עלינו כלומר אין אנו צריכים לפרסם את עצמנו, משום שכאשר טועמים את הפירות אז יודעים מה טיבם של העצים, אמרו לאילני הסרק: למה כאשר שורפים אתכם קולכם נשמע למרחוק? אמרו, הלואי שישמעו את קולינו וְנִרְאָה בעיני כולם וידעו שגם אנחנו עצים. (עיין רש"י שם קהלת רבה בראשית רבה ט"ז, ג').

ואמרו על כך המפרשים שזהו רמז לצדיקים והרשעים, הצדיקים הם לא צריכים לפרסם את עצמם כי כולם יודעים מה טיבם, לא כן אותם שלא זכו לשמור על הדת ולא זכו ללמוד תורה, מתפרסמים בכל מיני אופנים ואומרים הלואי שישמעו אותנו.

וכבר אמרו רבותינו בתלמוד (סנהדרין פ"ח:) איזהו בן העולם הבא? ענוותן ושפל ברוך, וכשהוא נכנס לבית המדרש שוחה ונכנס ושוחה ויוצא (כדי לא להתגאות על התלמידים), ולא מחזיק טובה לעצמו; ולעומת זה מצינו בגמרא (בבא מציעא פה:) "איסתרא בלגינא קיש קיש קריא" משל הוא, כלומר כשם שכאשר בקופה יש מטבע אחת היא משמיעה רעש, ואילו כשהיא מלאה במטבעות לא נשמע שום רעש, כך מי שמשמיע קולו בפני אחרים ומתפאר בכתרה של תורה להראות שהוא חכם, סימן שהוא ריק מתורה ולעומת זאת מי שמצניע את עצמו סימן שיש בו הרבה תורה וחכמה.

כתב רבינו בחיי זצ"ל שלקח גדול אפשר ללמוד מהאילנות: אם אתה נותן לאילן אתה מקבל, כלומר, אם אתה מטפל בו כדי הצורך ושומר עליו מפני הקור העז ומשלגים וכדומה, וכן מן הימים החמים, אז גם הוא יתן לך פירות טובים - הכל לפי ההשקעה, כל זאת תמצא בפרט בחקלאים שמגדלים עץ אתרוגים והדסים, מכאן ילמד האדם שכפי שישתדל להשקיע את עצמו בתורה מצוות ומעשים טובים כך יזכה לשפע וברכה מאת השם יתברך.

הלקח השני שלמדנו מהאילנות הוא, כשם שהם באופן קבוע מפיקים פירות, ולא יקרה ששנה אחת לא יוציאו פירות מלבד מקרים

חריגים אם יִיבְּשׁוּ אותם, או שהתליעו, כך גם צריך האדם לדעת כי באופן קבוע חייב הוא לקיים מצוות וללמוד תורה יום יום. זאת ועוד, כשם שהעץ הוא מגביר את כוחו וגובהו ומוציא פירות נוספים כך צריך האדם להוסיף תמיד במצוות הן בצדקה והן בתלמוד תורה.

לקח נוסף למדנו מהעץ, כשם שהעץ הוא מוכרח למים כי בלי מים הוא ימות, כך האדם צריך לדעת בידיעה ברורה כי בלי תורה שנמשלה למים שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" לא יוכל לחיות, ומה שרואים הרבה אנשים שחיים גם ללא תורה הרי הם חשובים כמת, כי עיקר חיות האדם היא כאשר לומד תורה ושומר על קדושת נשמתו כמו שקיבלה מאת השם יתברך, וכפי שאמר רשב"י בזוהר הקדוש שכשם שהעץ אם אין בו מים קל לשרוף אותו ואם הוא גדל על המים אז קשה מאוד לשורפו מכיון שהוא רווי במים, כך האדם אם אין בו תורה אז הוא כעץ יבש וברגע אפשר לאבד אותו, לא כן כאשר ספוג האדם במים של תורה אז קשה מאוד להחטיאו ולאבד נשמתו.

עוד למדנו מהעץ שכשם שהעץ צריך זיבול במידה ולא יותר מדי, שאם כן כל העץ יורעל ויהפך לזבל, כך האדם צריך את ענייני הגשמיות, כגון אוכל ובגדים ולפעמים צריך הוא גם תענוגים כגון טיולים וכיוצא בזה שנמשלו לזיבול העץ במידה מסויימת, ואם ירבה בהם האדם יותר מדי אז הרי הוא גורע ולא יוכל ללמוד תורה במצב שכזה.

כמו כן עץ צריך אור ושמשי, שהרי ארץ ישראל נשתבחה בעצים משובחים, כי בארצנו הקדושה השמש היא במידה, תקופה יש שמש, ותקופה אור טוב וכו', והפירות מקבלים את תכונת השמש של החורף בחורף, ושל הקיץ בקיץ, לא כן בחוץ לארץ יש מדינות שכל הזמן חם או קר ותכונת השמש אינה משתנה, ומשום כך פירותיהם אינם משובחים, כך גם האדם צריך הוא מורה דרך - תלמיד חכם שהוא נמשל לשמש, כפי ששנינו "פני משה כפני חמה" (בבא בתרא ע"ה).

זוהר א, כ"ח ע"א) כי התלמיד חכם מועיל לאדם להאיר לו הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה, ללמוד ממנו הלכות ואורחות חיים, כשמש המועילה לפירות האילן.

זאת ועוד כשם שהעץ צריך אור וחמצן, שהרי עץ הנמצא בתוך בית סגור בלי חלונות יכול אחר כמה ימים, כך גם צריך האדם ללמוד תורה במקום שיש אורה של תורה - בבית המדרש, ולא במקום של בטלה (בשם מרן החיד"א זצ"ל)

כמו כן כתב רבינו יוסף חיים מבבל זצ"ל שצריך האדם ללמוד מוסר מהאילנות, שהרי אף אם השקיע האדם באילנותיו, חרש, זרע, עדר וזיבל כראוי, אם יניח ידו מהם ולא יטפל בהם הרי שכל טרחתו ועבודתו ילכו לטמיון, כך האדם אם לא ילמד מוסר הרי שמאבד כל מה שלמד, וכפי שכותב מרן החיד"א שיהודי בלי מוסר בהכרח שיהיה מורעל מהעבירות, ולכן חייב הוא ללמוד מוסר כדי לחסן את עצמו, ועוד שבכך מצחצח את נשמתו ויודע היכן הוא טועה והיכן לא, וכשם שהעדור והניכוש מהאבנים והעשבים השוטים מועיל לעצים כך הוא גם לימוד המוסר.

וכשם שלעולם לא תראה עץ של ענבים שיוציא שזיפים, וכן לא תראה עץ תפוחים שיוציא אפרסקים, אלא כל עץ מוציא את פירותיו הקבועים בכל שנה ושנה, כך אנו בני אברהם יצחק ויעקב צריכים להשמר מלעשות מעשים שלא מתאימים לנו, וכפי שאמרו רבותינו במדרש (שיר השירים רבה א', כ"א) מה שמן זה אין מתערב עם שאר משקים, כך ישראל אין מתערבים באומות העולם.

ובמדרש (בראשית רבה ה', י') מצינו שהעץ אינו נעקר אלא על ידי מינו כלומר אם אתה רוצה לכרות את העץ אתה זקוק לידית מעץ כפי שאומר המדרש (שם) שכיון שנברא הברזל התחילו האילנות מרתתים. אמר להם הברזל מה אתם מפחדים? אם אין שום עץ מכם נכנס בי אין אתם ניזוקים, (כי הרי הידית של הגרזן היא עשויה מעץ), כך גם צריך

האדם לדעת שאם הוא לא יתן יד ליצר הרע הרי שלעולם לא יוכל להכשילו בשום עבירות, וזהו שאמר הכתוב "הקול קול יעקב והידים ידי עשו" אמר קול בלשון יחיד ואילו ידיים אמר בלשון רבים, ללמדנו שיש שני סוגי ידיים, יש יד פיזית של עשו האוחזת בכלי משחית, והשניה היא היד שלנו, שכאשר אנו עושים עבירות אנו גורמים על ידי כך, שהרשעים חלילה, ישלטו עלינו.

ובספרי החסידות מבואר שיש קשר נפלא בין האדם לעץ השדה, שהרי הצמח ממחיש את הקשר שלו עם האדמה כי הוא מחובר תמיד אל הקרקע ויונק ממנה את חיותו, אם מנתקים אותו מהאדמה, הוא גווע ונובל, והאילנות מבטאים קשר זה ביתר שאת, שכן הם מתקיימים קיום ממושך וסובלים את כל שינוי העונות של השנה, ועם זאת נותנים פרי שנה אחר שנה (שלא כצמחים ושיחים עונתיים הגוועים בתום עונתם) כך תפקידו העיקרי של האדם עלי אדמות לתקן את מידותיו המגונות, וכשהאדם מעדן ומתקן את מידותיו הוא מתקן את נפשו, כי המדות קשורות ישירות עם הנפש, נמצא שכשם שעיקרו של האילן הוא חיבורו אל הקרקע כך גם האדם, עיקרו הוא המדות שבלב. המבחן של האדם אינו בחכמתו אלא אם הוא "הגון", ורק אם מדותיו הן כראוי אז ממנו תאכל - ממנו תלמד.

לקח נוסף יש ללמוד מעצי השדה. בזוהר הקדוש מובא שגם אילני הסרק יש בהם תועלת שראויים הם לנוטען סביב עצי האילנות הנותנים פירות בתור גדר להגן על עצי הפרי שהם העיקר, מרוחות חזקות או משמש המכה על מיני סוגי פירות שניזוקין מריבוי השמש, כך אותם שלומדים תורה עליהם עומד העולם והם עצי הפרי, ומסביבם עצי הסרק, אלו אחינו בני ישראל שלא זכו ללמוד תורה, אבל גם בהם יש הרבה תועלת, הם עושים צדקות ומעשים טובים שבזכותם מתבטלות גזירות רעות וכל מיני מרעין בישין רחמנא ליצלן, ונהפכת מידת הדין למידת הרחמים, ומשום כך אין לזלזל בהם, חשוב

להדגיש שאמנם אכן אין לזלזל באף אדם מבני ישראל אף אם הוא לא שומר תורה ומצוות (כל עוד שאינו עושה על מנת להכעיס) כי מי יודע, אולי עדיין אינו יודע את ערכן של מצוות ועדיין לא טעם טעמה של תורה, ויתכן גם מאוד שבא יבוא יום וגם הוא יזכה לשמור תורה ומצוות, כפי שהמציאות הוכיחה שיהודים רבים שלא האמינו עליהם שישמרו דת, הגיע יום שנהפכו לבעלי תשובה גמורים ואף לתלמידי חכמים מובהקים.

ובספר דברי שלמה (עמ' קכ"ח) מבואר שיש ללמוד לקח בענין חשבון הנפש מהאילן, שהרי כאשר רוצים שהאילן יתן פירות טובים, מוכרחים לראות ולטעום את הפירות משנה שעברה כדי לדעת מה חסר לאילן, ואז אפשר להשביחו במה שצריך עוד לפני חניטתו, כך כל אדם צריך לבדוק את מעשיו כדי לדעת מה וכיצד לתקן. מי יתן ונזכה ליישר את מדותינו המקולקלות, ונלמד גם מהצומח לקחים נפלאים, ובכך נזכה להצמיח פירות רוחניים כהכנה ליום שכולו טוב בעולם הבא.

העיקר שלא ייבש המעיין

מפורסמת צוואתו הנרגשת של החתם סופר זצ"ל בה הביע יחול ותקוה "שלא ייבש המעיין ולא יקצץ האילן". לאחר עיון בדברי קדשו הסבירו כך: אם קוצצים את האילן גודעים אותו פיזית וגופנית, אבל אם מייבשים את המעיין ולא מגיעים המים אל העץ, אז למרות שממשיך האילן להתנשא לגבהים אך יבש הוא, עליו קמלים ופירות לא יניב.

כך גם לאדם אורבים שתי סכנות אלו בחיי היום יום, סכנה פיזית גופנית, וסכנה רוחנית, הסכנה היותר גדולה היא שייבש המעיין ייבוש רוחני מניעת מים, ואין מים אלא תורה כי בלי תורה אין חיים לאדם (ועיין מה שכתבנו בענין חג שבועות בד"ה האילנות מעידים על פירותיהם).

"אילן אילן במה אברכך"

בתלמוד (תענית ה:) מסופר שכאשר נפרד רב נחמן מידידו רב יצחק לאחר שעסקו בתורה, ביקש רב נחמן מרב יצחק שיברכו. אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה:

משל לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב, עייף וצמא. ומצא אילן שפירותיו מתוקים וצילו נאה, ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו, וכשביקש לילך אמר: אילן אילן במה אברכך? אם אומר לך שיהיו פירותיך מתוקין, הרי פירותיך מתוקין, שיהא צילך נאה הרי צילך נאה, שתהא אמת המים עוברת תחתך הרי אמת המים עוברת תחתך, אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך.

אף אתה במה אברכך? אם בתורה הרי יש לך תורה, ואם לגדולה הרי יש לך גדולה, ואם לכבוד הרי יש לך כבוד, ואם בעושר הרי יש לך עושר, אם בבנים הרי יש לך בנים, אלא יהי רצון שיהיו כל צאצאי מעיך כמותך, עד כאן.

נתאר לעצמנו אדם שנמצא במדבר, במקום חם ויבש ללא שתיה, ועייפות נוראה סובבת אותו, והנה סוף סוף אורו עיניו ולפניו מתגלים מי מעיין מפכים במקום צל. באיזה צמאון והשתוקקות הוא ישתה את מי המעיין?! כך היא למעשה התורה הקדושה כלפי כל איש מישראל. מי שלא זכה ללמוד תורה הרי הוא כאדם שנמצא במקום מדבר ללא מים וללא צל. נשמתו גוססת וזועקת לעזרה, אך הגוף הגשמי והעכור לא חש בזאת. כמה מאושר הוא מי שזכה להסתופף בצל השכינה. התורה היא כחמצן עבור הנשמה, בלעדיה האדם נחשב כמת. לא פלא שרבותינו היו לומדים תורה בצמאון אדיר, היו שוכחים שצריכים לאכול, השנינה היתה נעדרת מעיניהם מרוב שקידת התורה, כך צריך לחוש כל יהודי כלפי התורה הקדושה.

"כצמח השדה נתתיך"

בילקוט שמעוני (קהלת תתקע"ב) מסופר על אדם שעלה מבבל לארץ ישראל בדרכו ישב לנוח וראה מחזה מענין: שתי צפרים התקוטטו והרגה אחת את חברתה, והנה עפה הצפור החיה הביאה עשב בפיה, הניחה על הצפור המתה והחיתה אותה, כשראה אותו האיש כל זאת השתומם ואמר: עשב זה טוב לי! אקח אותו ואחיה מתים שבארץ ישראל.

בדרך ראה שועל מת ומושלך בדרך. אמר בלבו אנסה בעשב שבידי להחיותו, הניח אותו העשב על השועל והחייהו. המשיך ללכת לכוון ארץ ישראל והנה פגש באריה מת מושלך בדרך, אמר אנסה בעשב שבידי להחיות את האריה ואכן קם האריה לתחיה ואכל את אותו האיש. אמרו חכמים שמוטב שלא תעשה טובה למי שרע, וממילא לא תבא עליך רעה, עד כאן.

ממעשה זה יש ללמוד לקח נפלא לחיי היום יום. כי הלא מצינו שהאדם נמשל לעשב השדה כמו שנאמר (תהילים ע"ב) "ויציצו מעיר כעשב הארץ" כלומר עם ישראל יתרבו כעשב השדה, אם כן כשם שהעשב יש בכוחו להחיות מתים, ומאידך פעמים אפשר להגיע לסכנת מוות על ידו, כך האדם יש בכוחו להרוג נפשות על ידי דיבורים קשים של אונאת דברים והלבנת פנים כלפי הזולת, ולעומת זו יכול הוא להחיות לב נדכאים ולשמח אלקים ואדם, וכפי שאמר רבי יוחנן (כתובות קיא:) טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, שנאמר "ולבן שינים מחלב" (בראשית מט, י"ב) אל תקרי "לבן שינים" אלא "ליבון שינים".

והעיר על זאת בעל "אור הצפון", נצייר לעצמינו איזו הנאה גורם אדם לחבירו, בשעה שהוא משקהו חלב, ובפרט בזמן שחבירו מעולף מצמאון או קופא מקור, והלה בא ומשקה אותו חלב חם

ומרוהו, ויותר מזה, אם נראה אדם שכד חלב על שכמו, ומחזר מידי יום ביומו על בתי עניים וחולים ומשקה אותם בכוס חלב, כמה נעריך את האדם הזה ובאיזה תוארים של "טוב ומטיב" נכתיר אותו.

והנה באים חכמינו ז"ל ומגלים לנו, שבלא טירחה יתירה יש לכל אדם היכולת לגמול עם הבריות חסד במדה יותר גדולה מזו, בכך שיחייך ויראה להם פנים מסבירות מאירות ושמחות, ומתוך כך נראות שינוי הלבנות, הנעמה זו גדולה במעלתה ממשקהו חלב (ועיין עוד בלבוש יוסף על התורה בראשית מט, י"ב).

לכו ועסקו בתורה ואז תמצאו בלי דוחק פירות הרבה

אכילת הפירות בט"ו בשבט היא מעין שבח והודאה לבורא יתברך אשר ברא בעולמו אילנות טובות ליהנות בהם בני אדם, ויום זה שמסמן את יום הפריחה והשגשוג של היקום, הוא יום חשבון נפש והתבוננותו על פריחתו ושגשוגו הרוחני של האדם, שעליו לדאוג לכך שיהיה במצב תמידי של עליה רוחנית.

ומסופר על הצדיק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זצ"ל שעל שולחנו היו מסובים בט"ו בשבט אורחים רבים, והצדיק היה מחלק להם פירות. קרה פעם שהאורחים היו מרובים מאד, ואף על פי שעל השלחן היו ערימות ערימות של פירות, בכל זאת לא הספיקה הכמות לכל דורש מפני ריבוי האוכלוסין.

קם הצדיק ואמר: אם פירות אתם מבקשים, הבה ואגיד לכם איפה תמצאו אותם: "אלו דברים שאדם עושה אותם, אוכל פירותיהם בעולם הזה וגו' ותלמוד תורה כנגד כולם" לכו ועסקו בתורה ותמצאו בלי דוחק פירות הרבה, מלבד הקרן הקיימת לכם לעולם הבא (סיפורי חסידים על המועדים, הובא בספר דרשות למועדים).

ההסתכלות בבריאה

ביום ט"ו בשבט כאשר אנו מתבוננים בפלאי הבריאה ובפירות הנפלאים שברא השם יתברך בעולמו מינים ממינים שונים פירות שונים ומגוונים, תוך כדי כך אנו מתקרבים אל הבורא יתברך, ומכירים אותו עוד יותר מתוך הודאה על העונג שהשפיע עלינו.

וכפי שאמרו רבותינו שישנם בעולם אלפי סוגי פירות, יש פירות מתוקים ויש פירות חמוצים, ישנם פירות חריפים ופירות מרים, יש פירות עם ריח ויש פירות בלי שום ריח, פירות שהם לחים עם הרבה מיץ ויש יבשים בלי שום מיץ, יש פירות שהם חמים מטבעם ויש פירות שמטבעם אינם חמים (עיין במדרש שוחר טוב תהלים מ"ד), למשל, הקדוש ברוך הוא גזר שהתפוזים יגדלו בחורף ואבטיח בקיץ כי לכל דבר יש לו עת, מי שירצה לאכול בעונה זו אבטיח לא יהנה ממנו כל כך ובכלל מי שיזרע בתקופה זו אבטיח הוא לא יגדל כדבעי וכפי שכתב גדול הרופאים הרמב"ם פירות שטבעם להיות קרים ראוי לאוכלם בקיץ, ולהיפך בחורף, ולכן מכיון שאבטיח טבעו קר ראוי לאוכלו בקיץ, מכל מקום למדנו מכאן כיצד הנהיג הקדוש ברוך הוא את הפריחה, כל פרי ופרי לפי העונה שלו.

כתב רבינו בחיי זצ"ל (בספר חובת הלבבות) שכאשר נתבונן נראה שכל דבר שיותר נחוץ לאדם ישנו יותר בעולם, למשל זהב וכסף לא כל כך נחוץ לכן אין הרבה מהם בעולם וקשה להשיג אותם, לחם שלא יכולים לחיות בלעדיו, יש הרבה וקל להשיג, מים יותר נחוץ מלחם, לכן מצוי יותר, ומכיון שבלי אויר לא יכולים לחיות רגע, אין מקום שאין אויר.

על כך אמר רבי שמחה זיסל זצ"ל, הסבא מקלם שהאמונה, מכיון שהיא נחוצה לכל איש ישראל כמו אויר, שהרי בלעדי האמונה חיי האדם אינם חיים, לכן לא צריך להתאמץ כדי להאמין בשם יתברך,

כי מי שיתבונן בחיי היום יום יראה את השגחתו של הקדוש ברוך הוא.

טייס רוסי אחד אחרי שחזר מהחלל החיצון וטס בכל השמים, אמר: אני חפשתי אלוקים בשמים ולא מצאתי. והאמת היא שאותו טייס הוא שוטה, פתי, כסיל ובער, כי אם הוא לא רואה את הקדוש ברוך הוא באדמה על כל צעד ושעל כמו שאנו מתפללים את הנוסח שתקנו חז"ל בתפילה "ועל ניסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת" מה מחפש אותו טייס אלוקים בשמים?! בודאי שלא יראה אותו בשמים אם הוא לא חש בניסי השם יתברך פה בארץ. אותו טייס הוא עיוור רוחני, מה יועיל לו לחפש בשמים אחרי שאין לו עינים? וכבר פירשו חז"ל את דברי דוד המלך ע"ה (תהלים ק"ג) שאומר "כל הנשמה תהלל יה" - על כל נשימה ונשימה יש להודות לקדוש ברוך הוא כי הוא נותן כח לאדם לנשום. אם הקדוש ברוך הוא יסתיר פניו ממנו רגע אחד חס ושלום הוא נהיה פגר מת, ודוד המלך אמר "ואתה מחיה את כולם" הוא רואה על בשרו איך שהקדוש ברוך הוא מחיה וזן ומפרנס אותו (דרכי מוסר).

אין יאוש בעולם

ממנהג אכילת פירות האילן בחמשה עשר בשבט, נוכל ללמוד שכל יהודי שיבקש לשוב אל ה' עדיין התקוה לפניו ואף פעם לא מאוחר. הנה חודש שבט עומד הוא באמצע החורף, בו האלנות עומדים יבשים וריקים מבלי שום סימן של חיים, ואכילת הפרות באותה העת מעוררת תקוה ובטחון שעוד ישובו האלנות ללבלב וליתן פירותיהם, כי גם הפירות הללו יצאו וגדלו, אף לאחר שיבש ונבל האילן.

וכמו שהאילן חזר ופרח גם אחר שנבל ונתייבש, כן האדם הנמשל לאילן ככתוב (דברים כ, י"ט) "כי האדם עץ השדה" אף שנתרחק

מדרך התורה והחיים הנצחיים, אם ישוב בתשובה, עדיין התקוה לפניו לגדול, לעלות ולהתעלות, בדרכי התורה והיראה (ספר דברי שלמה עמ' קכ"ז).

ובאמת מי שיתבונן במעשה הבריאה יראה שאין יאוש בעולם. כשם שבכל בקר השמש זורחת מחדש, כך גם אם אתמול לא הלך לנו טוב ולא היתה הצלחה בעבודת ה', חלילה לנו להתיאש, כשם שאתמול היה חשוך וכעת שוב פעם נהיה אור בעולם, אף עלינו לראות אור חדש בחיינו ונשמח ונעלוז כי אנו בנים לקדוש ברוך הוא, ואכן עבירה חמורה היא מי ששוכח שהוא בן מלך, כי מי שמעלים עינו מזכיה שכזו אין לך טיפש יותר ממנו, ומי שיודע לשמוח במצות ה' יתברך ובתורה הקדושה הרי שהוא השמח האמיתי.

"ארץ זבת חלב ודבש"

כשאנו אוכלים מהפירות הנפלאים בט"ו בשבט ומודים להשם יתברך על כל הטובות שהשפיע עלינו, תוך כדי כך אנו נזכרים בפירות העסיסיים שהיו בתקופת רבותינו עוד מימי התנאים ואמוראים.

בתלמוד בבלי (כתובות קי"א:) מסופר על רמי בר יחזקאל שנזדמן לבני ברק וראה עיזים שהיו רועות תחת התאנה. נטף הדבש מן התאנה והחלב ניגר מן העיזים ונתערבבו זה בזה ונעשו כנחל, אמר הרי ארץ זבת חלב ודבש.

עוד מעשה בשועל שקבע ביתו בתוך לפת והוליד בתוכו, לקחו את אותו הלפת ומצאו בו שהיה מכיל ששים ליטרין (לפי הלטרין של צפורי) ואמר רבי יוסף מעשה בשיחין (שם מקום) באחד שהניח לו אביו שלושה ענפים של עץ חרדל, ונחצה ענף אחד לשנים ונמצאו בו תשעה קבין (כשלושה עשר קילו) של חרדל, ובעצו סככו סוכת יוצרים (כך היה דרכם של אותם שיוצרים כלי חרס, היו עושים שתי סוכות זו לפני זו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא קדרותיו למכור) (רש"י סוכה ח: ד"ה "שתי

סוכות" ואמר רבי שמעון בן חלפתא קלח של כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בסולם כדי ללקט מהעלים העליונים. ואמר רבי יעקב בן דוסתאי המרחק שמלוד ועד אוננו הוא שלשה מילין (שלשה קלומטר), פעם אחת הקדמתי לצאת לפני עלות השחר בעוד שהרחובות חשוכים ושקעו רגלי עד קרסולי בדבש של תאנים כל אותו הדרך. ואמר ריש לקיש אני ראיתי את הזבת חלב ודבש של עיר צפורי והיה לכל אורך הדרך בגודל של ששה עשר מילין על ששה עשר מילין (מאתים חמישים ורש קמ"ר) (שם).

ובתלמוד ירושלמי (פאה ז, ג) מסופר מעשה באחד שהיה לו שדה של תאנים, ובא ומצא גדר של דבש מקיף אותם. ואמר רבי שמעון בן חלפתא, היה מעשה שאמר רבי יהודה לבנו בסכנין (שם מקום) עלה והבא לנו גרוגרות מן הגג, עלה ומצא את הגג מוצף דבש.

ירידת הדורות

ואילו עתה נמצאים אנו בגלות ובהסתר פנים. פירות הארץ אינם פירות, ולכן ציין התלמוד עובדות על הפירות המיוחדים שהיו בארץ ישראל, ללמדנו שמרוב עוונותינו הן מתמעטין כל שנה ממה שהיו בימי קדם (כך פירש "פני משה" בתלמוד ירושלמי דלהלן).

בתלמוד ירושלמי (פאה פרק ז' ג') מסופר שאמר רבי יהודה הנשיא לרבי פרידא: שמעתי שיש בכרמך אשכול גדול. האם אתה מוכן להראותו לי? אמר לו: בא ואראה לך. יצא להראות לו, וכשהביט מרחוק לחרם ראה כעין שור אחד. אמר לו: וכי אין השור הזה מחבל את החרם שלך? אמר לו: השור הזה שאתה סבור, הוא האשכול ענבים.

השתומם רבי ואמר עליו את הפסוק: (שיר השירים א') "עד שהמלך במסיכו נרדי נתן ריחו" כלומר, הרי מלכו של עולם היסב

את פניו ממנו ובית המקדש חרב, אם כן הייתכן שגם לאחר כל זה, עוד הכרם נותן ריח ושומן כל כך? וְאַתָּה האדמה בקשיותך מתעקשת להוציא עדיין פירות חשובים וגדולים כאלו? ומיד כשאמר כך היו מבקשים אחרי האשכול ולא נמצא כי בלעה אותו האדמה.

ובתלמוד בבלי (כתובות ק"ב.) מסופר שכאשר רבי יוסי וחבריו נקלעו למקום כלשהו והגישו לפנייהם אפרסק, אותו אפרסק היה כגודל של קדירה גדולה שמכילה חמש סאין (כארבעים קילו), שליש אכלו, שליש נתנו לפני בהמתן, ושליש הוכרחו להפקיר.

לשנה הבאה נזדמן רבי אלעזר לשם ושוב הגישו לפניו אפרסק. נטלו בידו ואמר עליו את הפסוק (תהילים ק"ז) "ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה" כלומר הארץ נהפכה להיות עפרה מלוח ולא עשתה יותר פירות, בגלל רעת יושביה (מצודת דוד שם).

וכאשר רבי יהושע בן לוי נזדמן לעיר גבלא ראה שם אשכולות ענבים שמרוב גודלם היו עומדים כצורה של עגלים. אמר: מה עושים העגלים האלו בתוך הכרם? אמרו לו שזה אשכולות ענבים אשר מרוב גודלם נראים כעגלים. אמר: ארץ, ארץ, הכניסי פירותיך! למי את מוציאה פירותיך, לערבים האלו שעמדו עלינו לכלותינו מפני חטאינו? ואכן כך נהיה (שם).

ובכן לעומת זו למרות שהגוים היו נהנים מפירות המובחרים של ארץ ישראל, ברור שכל הצמיחה של הארץ היא בעבור עם ישראל. משל למה הדבר דומה? לבהמה טהורה שהניקה את הכלב. אמרו לה: מה לך להניק את הכלב? אמרה: דואגת אני שמא החלב שבי יתייבש, על כן אני מניקה את הכלב והעיקר כדי שיתרבה החלב כדי שאוכל להניק את בני כמה שיותר. כך גם ארצנו ארץ זבת חלב ודבש, ככל שקוטפים מעצה היא מתרבה יותר, לכן בעת גלותינו אפילו הגויים נהנים מפירות ארץ ישראל, והעיקר שיתרבו הפירות שבעצים לטובת עם ישראל (בשם הרמב"ן).

ומה גם, אשרנו ומה טוב חלקנו שזיכנו השם יתברך להתבשם מקדושת ארץ ישראל שקדושתה לעולמים, ועתיד בית המקדש להבנות שוב בירושלים עיר הקודש, ולכן רבותינו הקדושים העריכו מאד את ארץ ישראל, כפי שמסופר שם בתלמוד (כתובות ק"ב ב) שכאשר רבי אבא היה עולה לארץ ישראל היה מנשק את הסלעים של הארץ מרוב חביבותה.

זאת ועוד, עלינו להודות לבורא עולם שזיכנו להוולד יהודים. זיכנו להיות עבדיו. ומי יתן ונזכה למאור התורה ולדעת כל מכמני התורה, בפרט בארץ הקודש שעליה אמרו בתלמוד אויר של ארץ ישראל מחכים (כבא בתרא קנח:).

ובקרוב יזכנו השם יתברך לדברי הנביא "הנה ימים באים נאום ה', ונגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך הזרע, והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה" (עמוס ט' י"ג). כלומר, הרבה תבואה תצמח ויהיו עוסקים בקצירה עד זמן החרישה, והחורש והקוצר יגשו ויפגשו זה בזה, וכן יפגוש דורך ענבים במי שמושך ומוליך התבואה לזריעה, כי ירבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה. כמו כן הרבה ענבים יגדלו בהרים ויהיה היין נוטף מהם. ויהיה מרעה שָׁמֶן והחלב יזוב מן הצאן וכאילו נמסו הגבעות משפע נזילת החלב (מצודת דוד שם).

דקדוק בברכות הנהנין

היות וברכות הנהנין יש להן חשיבות מיוחדת העומדת ברומו של עולם, ומה גם כי על ידי הברכה על הפרי - נתקנת הנשמה שמגולגלת באותו הפרי כמו שֶׁהָפִינוּ על הלב ביום הכיפורים וביקשנו מהשם יתברך שימחול ויסלח "על חטאים שאנחנו חייבים עליהם גלגול בדומם וצומח וחי בלתי מדבר וחי מדבר". ובכלל הלא אמרו רבותינו (ברכות ל"ה) שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכת ה' כאילו

מעל בקדשי שמים, על כן מן הראוי שכל אדם יהיה בקי בהלכות ברכות כי מי שלא בקי בנקל יכשל באיסור ברכה לבטלה.

כבר העיד רבינו חיים ויטאל בשם רבינו האר"י ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה על ידי כוונתו וזהירותו בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידי הברכות מתבטל כוח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החמריים ומתדבקים באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכונה, מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה ועל ידי כך הוא מוריד שפע לעולם, והקדוש ברוך הוא רושם את המתכון בברכתו בספר הזכרונות.

ומה גם מי שמברך בכונה נעשה שותף למעשה בראשית, ומשום כך יש דמיון בין לעיסת האדם בשיניו למעשי בראשית, שהרי יש לאדם ל"ב שינים - שלושים ושתים שינים, ששה עשר למעלה וששה עשר למטה (וגם מי שנעקרו לו השינים, הרי ששינים הרוחניות נמצאות שם) ובמעשה בראשית כתוב גם ל"ב פעמים אלקים: ויאמר אלקים, ויעש אלקים מתחילת פרשת בראשית שכתוב "ויאמר אלקים יהי אור" ועד המילה "אשר ברא אלקים לעשות", ללמדנו שמי שמברך את הברכות נעשה שותף למעשי בראשית, וסיים רבנו חיים ויטאל שהאר"י ז"ל הזהירם מאוד על כך (שער רוח הקודש דף ט:).

וכתב מר"ן בשו"ע (סי' ה') יכוין בברכות פירוש המילות, כשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוין שכתובתו ביו"ד ה"א - שהיה הוה ויהיה, ובהזכירו אלקים - יכוין שהוא תקיף ובעל היכולת, ובעל הכוחות כולם.

כמו כן כתב מרן החיד"א וז"ל: יזהר מברכה לבטלה, ויברך בנחת, ולא ידלג "ה'" או "מלך העולם" או איזה תיבה מנוסח הברכה שאז תהיה ברכתו לבטלה ונמצא שאוכל בלא ברכה (ציפורן שמיר אות ק"ב).

ורבי יהודה החסיד זצ"ל כתב שלא יתחיל אדם לברך עד שידע בלבו על מה יש לו לומר הברכה, כגון אם צריך לברך ברכת בורא פרי העץ לא יאמר במקומו בורא פרי האדמה.

ובספרים הקדושים כתוב שמי שאינו נזהר בברכת הנהנין - בברכה הראשונה שקודם האכילה, ובברכה אחרונה שבסוף האכילה, פחדים באים עליו (ספר המדות ערך פחד אות י"ד, הובא בס' "יפה ללב" לגאון רבי יצחק פלאג'י ז"ל ח"א סי' ר"ד אות י"א).

ומשום כך מרן ר' יהודה צדקה זצ"ל (ראש ישיבת פורת יוסף) היה רגיל בכל הזדמנות להזכיר את החשיבות המיוחדת של הברכות והיה אומר שכשאדם קונה חליפה, רגיל הוא לשאול איך החליפה עומדת עליו, אם היא טובה או לא, ומדוע על ברכות הנהנין אין האדם מתעניין: כיצד היתה ברכתו, טובה או לא, אם ברכתו נשמעה מילה במלה מבלי להשמיט אותיות, או לא, ומשום כך היה מציע לחלק כל ברכה לשלושה חלקים: ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו, כי בכך יש סכויים גדולים שאדם יכוון בברכתו. **והרב** בעל "קול ששון" זצ"ל היה אומר על הפסוק "ארוממך אלהי המלך, ואברכה שמך לעולם ועד". תחילה "ארוממך", יחשוב ברוממותו יתברך, ואחר כך "ואברכה" יברך הברכה.

לברך ברכות במיתון ובכוונה

זה המקום וזה הזמן להוסיף דברים נפלאים בעניין הכוונה בברכות שאמר הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל (ראש ישיבת פורת יוסף). הרב עשה חשבון שסך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מגיע לכדי שניים וחצי מליון, אבל כשיבוא האדם לבית דין של מעלה, לאחר מאה ועשרים שנותיו עלי אדמות, יתברר לו שמכל הסך העצום של הברכות נשארו לו רק כמה מאות.

הגרבי"צ מתאר את הדברים, ואומר שבבואו של האדם לבית הדין יבואו עמו גם קרונות ענקיים ובהם כל מליוני הברכות שאמר בימי חייו, אלא שכאשר יוחל במיון החומר, יימצא שרק כמה מאות ברכות נאמרו בכוונה הראויה, בשמחה ובדבקות. לְכִמּוֹת כְּזוֹ שֶׁל בְּרֻכּוֹת לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְהַבִּיאַ קְרוֹנוֹת, דִּי הִיא בְּכֵמָה שְׁקִיּוֹת נִיּוּלֹן, כְּדֹאִי לְחֻשׁוֹב עַל כֵּךְ עוֹד בְּהִיוֹתֵנוּ כֹּאן, בַּעֲלֹם הַעֲשִׂיָּה.

ומסופר על הרבנית מבעלז ע"ה שכאשר ראתה פעם יהודי אחד נוטל פרוסת עוגה ומברך עליה במהירות וללא כוונה, ניגשה אליו ויסרתו בדברים.

וכך אמרה לו: הבה נעשה חשבון פשוט, העוגה הזו נעשתה מחיטים, וכשהיו החיטים בשדה הם בקשו מהקדוש ברוך הוא שלא יקצרו אותם, כדי שיוכלו להמשיך ולצמוח, והקדוש ברוך הוא אכן שלח מלאך שאמר לה לחיטה גְּדֹלִי! רצונה של החיטה היה שכאשר יקצרו אותה תגיע לידיו של יהודי שיעשה עליה ברכה, וכן שלא תיפול ברוח עם יתר החיטים הנופלות, וכאשר זרו וטחנו אותה היא המשיכה להתחנן לפני בוראה שלא תיפול בפסולת, וכך התפללה והתפללה שתזכה להגיע לפיו של יהודי שיברך עליה ואז תזכה אף היא לגרום נחת רוח לאלוקיה.

האם כל התפילות הללו של החיטה שוות בעיניך כקליפת השום? האם תחנוניה אינם משכנעים אותך לא לחטוף את הברכה? - אמרה הרבנית (טובך יביעו סוף פרשת יתרו).

הבה נשתדל לברך הברכות בשלמותן ואז נזכה לברכת השם יתברך בכל העניינים.

תפלה על האתרוג

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, על כן טוב ונכון לומר ביום ט"ו בשבט בשחרית פסוקים אלו ובקשה זו, וידוע הוא שיש קבלה ביד חכמי אשכנז ז"ל שצריך לבקש ביום ט"ו שבט בפרטות על האתרוג שיזדמן לישראל אתרוג טוב ויפה בחג: (מספר לשון חכמים)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תְּדַשֵּׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֲשֹׁב מִזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי
עֲשֵׂה פְרִי לְמִינֹו אֲשֶׁר זָרְעוּ-בֹו עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן:
וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֲשֹׁב מִזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֶיהָ וְעֵץ עֲשֵׂה-פְרִי
אֲשֶׁר זָרְעוּ-בֹו לְמִינֶיהָ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב:

אָנָּה יי הוֹשִׁיעָה נָא הַיּוֹם הַזֶּה לְאִילָן הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

אָנָּה יי הַצְּלִיחָה נָא הַיּוֹם הַזֶּה לְאִילָן הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

אָנָּה יי הַרְוִיחָה נָא הַיּוֹם הַזֶּה לְאִילָן הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

אָנָּה יי הַטִּיבָה נָא הַיּוֹם הַזֶּה לְאִילָן הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

אָנָּה יי בִּרְךְ אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְאִילָן הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

אֵל נָא פְּצֵה שָׁנָה זוֹ מִשְׁמִיר וְשִׁית וּבִרְךְ עֵץ שֶׁמֶן וְזֵית:

אֵל נָא בְּמָטֵר רוּחַ חֲרִבּוֹנִי יְשִׁימוֹן וּבִרְךְ גֶּפֶן וְתֵאנָה וְרִמּוֹן:

אֵל נָא רוּחַם עֲצֶרֶת עוֹלָלֵי טְפוּחִים וּבִרְךְ אֲגוּז וְתִמְר וְתְּפוּחִים:

אֵל נָא צִדְקָךְ מַעֲמָךְ בֵּל יִפְסֹק וּבִרְךְ חֲרוֹב וּקְרוֹסְטָמֶל וְאַפְרָסֶק:

אֵל נָא חֲלֵץ קְהֵלָה אֲשֶׁר אֵלֶיךָ תַּעֲרֹג וּבִרְךְ הַתּוֹת וְהָאֲגוּז

וְהָאֲתָרוֹג:

ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתברך כל האילנות האתרוג להוציא פירותיהם בעתם, ויוציאו אתרוגים טובים יפים ומהודרים ונקיים מכל מום. ולא יעלה בהם שום חזזית, ויהיו שלמים ולא יהיה בהם שום חסרון ואפילו עקיצת קוץ ויהיו מצויים לנו ולכל ישראל בכל מקום שהם, לקיים בהם מצות נטילה עם הלולב בחג הסוכות שיבא עלינו לחיים טובים ולשלום, כאשר צויתנו בתורתך על ידי משה עבדך, ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל. ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתעזרנו ותסייענו לקיים מצוה זו של נטילת לולב והדס וערבה ואתרוג, כתקנה בזמנה בחג הסוכות שיבא עלינו לחיים טובים ולשלום בשמחה ובטוב לבב, ותזמין לנו אתרוג יפה ומהדר ונקי ושלם וכשר כהלכתו:

ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתברך כל מיני האילנות, ויוציאו פירותיהם ברבוי, שמנים וטובים, ותברך את הגפנים שיוציאו ענבים הרבה שמנים וטובים, כדי שיהיה היין היוצא מהם מצוי לרוב לכל עמך ישראל, לקיים בו מצות קדוש ומצות הבדלה בשבתות וימים טובים, ויתקיים בנו ובכל ישראל אחינו מקרא שכתוב לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ייניך כי כבר רצה האלהים את מעשיך: ויאמר באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגאלי:

"ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש"

(דברים ח, ח)

נתבונן בעזרת השם יתברך במעט אמרות רבותינו הקדושים בענין חשיבות פירות "שבעת המינים" שנשתבחה בהן ארץ ישראל כפי סדר הכתובים בתורה, והדברים מבוססים על ברייתא פרק שירה שהיא ברייתא קדמונית מחז"ל (חלקם מובא בילקוט שמעוני סוף תהילים ובעוד בספרים קדמוניים).

פרק שירה הוא מחולק לששה פרקים כנגד ששת ימי בראשית, א', שיר השמים והארץ וכל צבאם. ב', שיר הירקות והעצים. ג', שיר השרצים. ד', שיר העופות. ה', שיר הבהמות. ו', שיר החיות (עיין בספר "כנף רננים" באור על פרק שירה, שנדפס לפני כ-150 שנה).

בהקדמת ספר בית אלוקים כתב שקרוב הדבר להאמין שדוד המלך עליו השלום חיבר וסידר פרק שירה זה ברוח הקודש כשסיים ספר תהלים, ובספר חסד לאברהם מפליג ומשבח מאוד את האומר פרק שירה, וכן בספר אותיות דר' עקיבא מרבה בשבח השירה. בברייתא מובא שיש לאומרו בכל יום ולפי כתבי האר"י ז"ל בסידור שער השמים יש לאומרו בבוקר. וזה לשון הברייתא: תניא רבי אליעזר אומר כל העוסק בפרק שירה בכל יום אני מעיד עליו שהוא בן עולם הבא, וניצל מיצר הרע ומכל מיני מזיקים ותלמודו מתקיים בידו.

הנה בסדר הדורות (דף קע"ה ע"ב) פשוט לו שהבעלי חיים עצמם אומרים השירה וכן הבין הרב שבט מוסר (פרק כ"ב עיי"ש).

לעומת זו כתב הגאון רבי יעקב עמדין ז"ל בסידורו בית יעקב (שם נדפס פרק שירה) שאי אפשר לפרש את פרק שירה כפשוטו כי אלו המנויין כאן אין להם דעת לומר שירה, אלא שמטבעם של כל בריה ובריה ומכל מעשה צבא השמים והארץ יכול האדם להתבונן ולהכיר את גדולת הבורא עד שיתעורר לשבח ולשיר לה' כמו שכתוב

"הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד" וכו', שעל ידי שרואים גבורות ה' שבאש וברד וכתהומות מתוך כך יהללו אותו בני אדם הרואים את גבורותיו, ועל פי זה מובנת השירה השייכת לכל בריה, למשל כשרואה את בריאת השמים מתפעל האדם ואומר "השמים מספרים כבוד אל", וכשרואה הברואים המצפצפים ומשוררים, יתעורר להרים קולו לשבח ולשיר לה', וכן בכל דבר ודבר מתבונן האדם לשבח ולפאר כפי שקרובים לענין השבח.

ומה שמצינו בכמה מקומות שהברואים עצמם אומרים שירה כפי שמצינו לגבי הכלבים בילקוט שמעוני (פרשת בא) וכן בתלמוד (חולין סד:) עיי"ש, בכל זאת אין הדברים כפשוטן, כי בכל דברי חז"ל יש הרבה סודות עמוקים.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה סוף פרק ג') האש והמים והעפר והרוח אינם בעלי נפש ואינם יודעים ולא מכירים וכו', ומה שאמר דוד המלך ע"ה "הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור" כלומר הללוהו בני אדם בגבורות ה' יתברך שנראים באש ובברד ובשאר בריות בקטנים ובגדולים.

ואמנם בליקוטי תורה (למהרח"ו בשם האריז"ל פ' ואתחנן) כתוב שהכוונה היא למלאך שממונה על אלו הדברים שהוא אומר שירה, ובאמת שני הפרושים אמת (מתוך הקדמה לפרק שירה לגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בספרו "טעמא דקרא" פרק בשיר, וע"פ הקדמת סידור היעב"ץ, וספר בית אלוקים).

שיר הצמחים

שבולת חיטים אומרת "שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'" (תהלים ק"ל)

באר המבי"ט זצ"ל לפי שהזרע חיטה מאבד כביכול גרעיניה ככתוב "הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע" (תהלים קכ"ו, ו'). מייחל גרעין החיטה השקוע במעמקי האדמה לפרוח כשבולת עטורת גרעינים

רבים, ו"בא יבא ברנה נושא אלומותיו", זאת ועוד חטים הוא דבר שזרעו כלה שהרי כאשר זורעים אותה באדמה היא מרקבת ואחר כך יוצאת ממנה שבולת, וזה מראה על האדם שגם אם הוא במעמקי האדמה ובמעמקי הצרות יקרא לה' ויוציאנו, ויצליחנו כמו החיטה וזהו "ממעמקים קראתיך ה'" (פרק בשיר).

ברם פרוש נוסף כתב בעל "זמרת הארץ" לפי שעל פי אחת המסורות היתה החיטה עץ רם ונישא, והיא היתה "עץ הדעת טוב ורע" בגן עדן (סנהדרין ע:), ומשחטא האדם וניטל זיוו והונמכה קומתו (חגיגה יב. בראשית רבה יא:). ארע כן גם לחיטה והונמכה קומתה לעשב השדה, ועל כן השבולת משוררת "ממעמקים קראתיך ה'", ולעתיד לבא כשיתוקן חטא אדם הראשון וישוב זיונו וְתִגְבֶּה קומתנו (בבא בתרא עה:). אף עטרת החיטה תשוב לְיִשְׁנָה ועל כך אמרו בגמרא (כתובות קיא:). עתידה חיטה שְׁתִּתַּמָּר כדקל, ולמרות שנזרעת בשפלה תהא עולה בראש הרים, ושמא תאמר מאחר שתהא גבוהה כל כך יש צער לקצרה? תלמוד לומר "יִרְעֵשׂ כִּלְבִּנוֹן פְּרִי" (תהילים עב, ט"ז) הקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גנזיו ומנשבת עליה, ומְשִׁיחָה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מְלֵא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, וכל גרגיר חיטה יהא גדול כשתי כליות של שור הגדול.

ישראל נמשלו לחיטה

רבי נחמיה בשם רבי אבון אומר: אומות העולם אין להם נטיעה לא זריעה ולא שורש, כלומר שאין להם קיום לעד בעולם.

משל למה הדבר דומה? התבן והמוץ והקש, היו דנים זה עם זה. זה אומר בשבילי נזרעה השדה וזה אומר בשבילי נזרעה השדה, אמרו להם החיטים: המתינו עד שיכניסו את כולנו לגורן ואז תווכחו לדעת שבעבורינו נזרעה השדה כי העיקר הוא החיטים, ואכן כשהגיעה שעת הגורן יצא בעל הבית לזרותה, והנה הלך לו המוץ לרוח ואת

התבן השליך בעל הבית לארץ, נטל הקש ושרפו ואילו את החיטים עשה ערימה, וכל מי שרואה את החיטים היה מנשקם, והתברר לעין כל שבעבורם נזרעה השדה ולא בעבור התבן המוץ והקש, וזהו מה שאמר הכתוב (תהלים ב') "נִשְׁקוּ בָר" היינו את החיטים שהיא תבואה ברורה.

כך אומות העולם, הללו אומרים אנו ישראל ובשבילנו נברא העולם, והללו אומרים אנו ישראל ובשבילנו נברא העולם. אמרו להם ישראל: המתינו עד שיבא היום של הקדוש ברוך הוא לעתיד לבוא, ואנו יודעים בשל מי נברא העולם. וזהו מה שאמר הכתוב כנגד אומות העולם (מלאכי ג') "כי הנה היום בא בוער כתנור" וכו' וכנגד עם ישראל כתוב (ישעיה מ"א) "ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל" (שיר השירים רבה ז' ג').

המשל של מקדשי ה'

בחיטה יש לקח נוקב, אותו סח הגאון רבי שמחה וסרמן זצ"ל (בקונטרס שמחת אליעזר ח"ב ע"ב י"ב): ימים ספורים לפני שאבי הגאון הקדוש רבי אלחנן וסרמן זצ"ל מסר נפשו על קדושת השם במבצר התשיעי בקובנה בימי עברה וזעם, סח לאנשים שסבבוהו: מעשה באדם שלא הבין כלל בחקלאות. פגש איכר ובקשו שידגים לו מלאכתו. נעתר האיכר בשמחה והזמינו לצאת עמו לשדה ולראותו בעבודתו, ראה האורח את שטח האדמה בצבע ירוק ושמח בלבו על המראה הנפלא. נטל האיכר מחרשה והפך את רגבי הקרקע בעודו עוקר את הדשא המרהיב.

היצאת מדעתך, שאל האורח? הן השדה היתה מוריקה ואתה הפכת אותה לשממה. הרגיעו האיכר: המתן נא בסבלנות ותבין.

למחרת נטל האכר שק מלא גרעיני דגן בשלים וטובים למאכל, נשאם לשדה והשליכם על פני הרגבים. זעק האורח: מה אתה עושה?! הלא אתה משחית גרעינים טובים לריק, והאיכר הרגיעו: המתן נא בסבלנות ותבין. לא הסתפק בזריעת הגרעינים אלא חרש את השדה פעם שניה כדי להעמיק את הזרעים בקרקע ולקברם באדמה, בכך איבדם כליל ולא היה אפשר עוד ללקטם.

לא עברו ימים רבים והזרעים החלו לנבוט שבלים עמוסות גרעינים והאיכר נטל מגל והחל לקצור. כאשר השבלים הושלכו על פני השדה, תמה שוב האורח: לשם מה יגעת וכלית כוחך אם משחית אתה הכל במגלך? והאיכר בשלו - המתן נא בסבלנות ותבין. אֵלם האיכר אלומות ועשאן גורן, דש את התבואה הניפה וזרה אותה לרוח, נטל את הגרעינים והכניסם לרחיים, טחנם עד דק, ניפה את האבקה בכברה עד אשר דק ואחר כך שפך עליה מים והפכה לעיסת בצק, והאורח רואה ותמה: מה שיעור ההתעללות באדמה ובחיטים הללו? אך מסתבר שִׁסוּרֵי התבואה לא תמו, עתה נטל את גוש העסה והחל חובט בו במרץ בכוח רב, לש עוד ועוד. שוב ושוב, ואף בכך לא נחה דעתו, הסיק תנור בחום רב, תלש נתח מן העסה ושמנו בתנור הלוחט.

באותו רגע כבר לא יכל האורח להתאפק, ואמר: עד עכשיו החרשתי, אבל עתה הרי כעת עומד אתה לשרוף הכל באש ולאבדו כליל, עליך להתבונן במעשיך התמוהים ולהתפכח. והאיכר ענה: אם התאזרת עד כה בסבלנות, אם כבר המתנת עד לשלב הזה - מדוע לא תמתין עוד רגעים מספר ותבין הכל?

והגאון הקדוש רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (ה' יקום דמו) סיים דבריו באמרו: האיכר כאן הוא משל לבורא יתברך, ואנו משולים לאותו אורח נבער מדעת המתבונן במעשיו, ראינו מה עברנו באלפיים שנות גלות, כמה צרות ומצוקות, על גבנו חרשו חורשים, דשו והתעמרו, כתתו וְעָפְרוּ לעפר, טחנו עד דק והפליאו בנו מכותינו - ועל

הכל התאפקנו, קבלנו דין שמים באהבה, ככתוב "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך" (דברים ח, ה'), ועתה משליכים אותנו לאש, אות הוא כי קרוב קץ הפלאות וקרובה ישועתנו לבא, במהרה בימינו ממש.

שעורה

בפרק שירה מובא שהשעורים אומרים "תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו" (תהילים ק"ב)

והענין הוא שהרי שעורה גם זרעה כלה - מרקבת באדמה ואחר כך יוצא ממנה שעורים כמבואר במשנה (תרומו פרק ט'), והשעורה שנזרעת בקליפתה היא מרמזת לחיטה שמתפללת ממעמקים כאמור לעיל, אלא שהשעורה עטופה בקליפתה וזה רמז לעני שמתעטף ומתפלל מתוך עניותו וכמבואר בזוהר הקדוש (בראשית דף כ"ג ב'), ולפני ה' ישפוך שיחו (טעמא דקרא)

גפן

הפסוק של הגפן בבריתא בפרק שירה הוא: "כאשר ימצא התיירוש באשכול ואמר אל תשחיתו כי ברכה בו, כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל" (ישעיהו ס"ה ח')

רבינו המבי"ט זצ"ל פירש את הפסוק באופן נפלא, שכשם שאין בוחנים אשכול בוסר לאור מצבו הנוכחי, אלא רואים את התיירוש רק כאשר יגדל ויתפתח ויגיע לידי בישול, ועל כן ממתינים בסבלנות ואין משחיתים אותו, כך הבורא יתברך מאריך אפו לאלו שאינם שומרים עדיין תורה ומצוות והם בבחינת בוסר, כי גלוי וידוע לפניו שלבסוף ישובו בתשובה הם או צאצאיהם, כפי שהובטחנו "כי לא ידח ממנו נדח" (שמואל ב, י"ד י"ד).

ישראל נמשלו לגפן

עם ישראל בכללותו נמשל לגפן כמו שאמרו בגמרא (חולין צב.) אומה זו כגפן נמשלה וכמו שנאמר "גפן ממצרים תסיע" (תהילים פט.) זמורות שבה אלו בעלי בתים שכשם שהזמורה הזו מוציאה עלים ולולבי גפנים, כך בעלי בתים גומלים חסד ומחזיקים ידי עניים.

אשכול שבה - אלו תלמידי חכמים, עלים שבה - אלו עמי הארץ. כשם שהעלים סובלים את הרוחות ומגינים על האשכולות שלא יכוס שרב ושמש, כך עמי הארץ חורשים וזורעים וקוצרים עבור העם. קנוקנות שבה שאינם ראויים לכלום (אבל גם הם בכלל הגפן) אלו ריקנים שבישראל.

וספרו (שם) שפעם היתה בצורת בארץ ישראל, ועובדי האדמה פנו בבקשה לחכמי התורה שבבבל (שכאשר השנים היו כתקונם נתמכו חכמי התורה מעובדי אדמה בנדיבות) וכתבו ברוב ענוה "יבקשו האשכולות רחמים על העלים, שאלמלא העלים לא יתקיימו האשכולות".

ועל האשכולות עצמם שנמשלו לתלמידי חכמים אמרו במדרש (ויקרא רבה לו, ב) "מה הגפן הזו יש בה אשכולות גדולים וקטנים וכל הגדול והכבד מחבירו נמוך מחבירו, כך ישראל - הגדול מחבירו בתורה גדול ממנו בענוה".

כמו כן כשם שגפן, העץ שלו עץ אשר לא יצלח לכלום, עם כל זאת פריו מובחר מן הכל, שקבעו לו ברכה בפני עצמו בורא פרי הגפן, מה שאין כן בשאר עצי האילנות למרות שמועילים לכל דבר אין פריים מובחר, כך הוא גוף האדם כשיהיה גופו כחוש ואינו רודף אחר תאוות העולם ואינו מעדן עצמו כי אם בקיום הנפש אז הוא מוציא פרי מהולל שמשבחים בו אלהים ואנשים (עץ השדה).

ועוד אמרו (שם) כשם שזמורה אחת יוצאת מהגפן לארץ, ועץ אחר יוצא ממנה וכן הלאה לכרם שלם, כך השפעת הצדיק ששולח פארותיו ומשפיע על המונים ולדורות רבים,

ומה גפן זו אין נוטעים אותה ערבוביה אלא שורות שורות - כך ישראל הם דגלים דגלים ככתוב "איש על דגלו באותות לבית אבותם" (במדבר ב', ב').

ומה הגפן נשענת על עצים ישנים כך ישראל נשענים על זכות אבות כמו שכתוב "וזכרתי את בריתי יעקוב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור" (ויקרא כ"ו מ"ב) ומה הגפן נשענת על גבי קנה, כך ישראל נשענים על זכות התורה הכתובה בקנה, ועד לעתיד לבא.

מה הגפן זו בתחילה היא נדרכת ברגלים ואחר כך יינה עולה על שולחן מלכים, כך דורכין האומות עלינו בעולם הזה ככתוב "שמעת חרפתם ה', כל מחשבותם עלי... אני מנגינתם" (איכה ג', ס"א), אבל לעתיד לבא "ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ" (דברים כח, א) "והיו מלכים אֲמִנְיָךְ וְשָׂרֹתֵיהֶם מִיְּנִיקוֹתֶיךָ" (ישעיה מט, כ"ג).

וכתב רבינו יוסף חיים מבבל זצ"ל (עוד יוסף חי פ' וישב) ישראל נמשלו לגפן כמו שנאמר "גפן ממצרים תסיע" (תהילים פ"ט) לומר לך מה הגפן הוא הרך והחלש שבכל האילנות אבל פריו הוא המשובח מכל הפירות, ענבים עסיסיים מהם מפיקים יין המשמח לבב אנוש, כך נראה עם ישראל חלש מכל האומות, אבל פְּרִיָם התורה והמצוות - יקר ונעלה עד מאוד.

תאנה

בבריתא (פרק שירה) שנינו תאנה אומרת "נוצר תאנה יאכל פריה" (משלי כ"ז יח) ופירש רבינו המבי"ט זצ"ל שהתאנים אינם מתבשלים

כולם כאחד אלא בכל יום לוקטים מהם את התאנים שבשלו, לכן מי שירצה לאוכלם צריך שינצור אותם ויעקב אחריהם יום יום.

נמשלה התורה לתאנה

מקרא זה "נוצר תאנה יאכל פריה", אמרו שלמה המלך עליו השלום כנגד דברי תורה, וכפי שדרשו על כך בגמרא (עירובין נד:): למה נמשלו דברי תורה לתאנה? מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים לפי שאינן מתבשלות כאחת, אלא היום מעט ולמחר מעט וכל שעה ראוי לאכול מהן - אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם,

ועוד אמרו במדרש (במדבר רבה י"ב, ט') למה נמשלה התורה לתאנה? לפי שרוב האילנות כגון הזית, התמר, והגפן נלקטים כאחת, והתאנה נלקטת מעט מעט, כך התורה היום לומד מעט ולמחר מעט עד שלומד כולה,

ועוד אמרו (בילקוט שמעוני יהושע ב') למה נמשלה התורה לתאנה? לפי שכל הפירות יש בהם פסולת, תמרים יש בהם גרעינים, ענבים יש בהם חרצינים, רמונים יש בהם קליפין, אבל התאנה כולה יפה לאכול, כך דברי תורה אין בהם פסולת שנאמר, "כי לא דבר ריק הוא מכם" (דברים ל"ב מ"ז).

ומשום כך אמרו בגמרא (ברכות נז.) הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו שנאמר: "נוצר תאנה יאכל פריה" (משלי כ"ז

י"ח).

התאנה מוזכרת בתנ"ך עשרות פעמים. בדברי הנביאים היא מתוארת כסמל לשלום ולשגשוג. היא העץ הראשון המוזכר בתורה (עץ הדעת), וגם במשנה ובתלמוד נזכרת פעמים רבות בהקשרים שונים. התאנה היא אחת משבעת המינים שבהם נשתבחה ארץ ישראל, כבר

בגן עדן מוזכר עץ התאנה כשאדם וחוה עשו לעצמם בגדים מ"עלי התאנה".

כל יהודי שהיתה לו פיסת אדמה גידל לו עצי תאנה, ולא לחינם נאמר "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" (מלכים א' ה', ה'), כביטוי המציין חיי בית שלווים ללא דאגה.

בתנ"ך, הדבילה מוזכרת כרפואה למחלת השחין, האבן עזרא כותב "התאנים הלחים וגם היבשים מולידים באדם דם רב אשר יחיה בו" ועוד אומרים חז"ל "מי שאחזו בולמוס (כלומר שחשכו עיניו מחמת רעב חזק) מאכילים אותו תאנים" שכן התאנה ממריצה את פעולת הדם ומעוררת את האדם לפעילות (ספרים).

הלקח מפרי התאנה

לקח גדול יש ללמוד מפרי התאנה (דבילה) גם לאחר שנתייבשה ונעשתה פרי מצומק, למרות שהיא נראית מגושמת וכבידה, הרי כשפותחים אותה וטועמים מטעמה מוצאים בה טעם נפלא ואף ערכה התזונתי גבוה.

כך בדיוק הוא הרחוק שבעם ישראל שלא זכה ללמוד תורה ולקיים מצוות ומעשים טובים, למרות שמעשיו נראים מגושמים, הרי שאם תפתח את לבו בדברי מוסר ויראת שמים תראה בו אוצרות של טעם וריח, לבו נפתח אל אבינו שבשמים.

"רצון יראיו יעשה"

הגאון הקדוש רבי עמרם דיוואן זצ"ל נשלח בשליחות רבני עיר הקודש חברון ת"ו לערי המערב הפנימי במרוקו, כאשר הגיע עם בנו לעיר תאזא והתאכסן בבית הגביר בן סמול, חלה הבן והגיע עד שערי מות. התעצם אביו הקדוש בתפילה ופדה נפשו מרדת שחת.

הבן הבריא בחדדי שמים, אבל היה חלש ותש כוח. לא יכול היה להביא לפיו דבר מאכל, וכיצד ישוב לאיתנו?

אמר האב, בגמרא (גטין נז.) מבואר שרבי צדוק צם ארבעים שנה כדי שבית המקדש לא יחרב, וכוחו תש כל כך עד שלא אצר כוח אלא למצוץ את עסיס התאנה לעת ערב, בסוף יום הצום. מובן שיש בפרי התאנה כדי לקיים ולהעמיד את האדם בצומו, פנה לבעל האכסניה ובקש: במטותא ממך, קנה תאנים לבני.

אמר לו הייתי קונה ברצון אך אין בשוק תאנים, אין זו עונתן. אמר הצדיק אף על פי כן, צא לשוק וקנה תאנים,

לא יכול היה להמרות את פי הצדיק הקדוש שהתאכסן בביתו ויצא לשוק בהיותו בטוח שיחזור בידים ריקות. אמנם כשהגיע לשוק והנה ערבי פונה אליו בשאלה: התקנה ממני מעט תאנים? חשב שהערבי מתקלס בו והשיב בשאלה: היש לך תאנים למכור? הושיט הערבי ידו לגלימתו והוציא חמש תאנים בשלות, קנה בן סמול התאנים והביאן לצדיק, אכל הבן והבריא, והיה לפלא ("מלכי רבנן").

רמון

בבריתא (פרק שירה) כתוב: רמון אומר "כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך" (שיר השירים ד' ג') ופירש ב"מצודות דוד" שהנמשל הוא על שופטי העדה שהם פני הדור, שהמה ממולאים בכל חכמה ומדע כרמון המלא בגרעינים, והם מסתירים החכמה בלבם, ואינם מתפארים בפני אנשים, כרמון שקליפתו קשה ואינה מסגירה את גודש הגרעינים שבפנימיותו.

"אף ריקנים שבך מלאים מצות כרמון"

רבותינו בתלמוד (ברכות נז. ערובין יט. ועוד) דרשו על הפסוק "כפלח הרמון רקתך" (שיר השירים ד' ג') "אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרמון", ובספר "ברכת פרץ" מצינו "כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך" בגמטריה "ואפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרימון".

ויש להתבונן בדבר, כי ממה נפשך אם באמת עם ישראל מלאים במצוות, אם כן מהו שדרשו חז"ל "אפילו ריקנים שבך" וכו', הרי כולם מלאים במצוות ואין מושג של ריק בעם ישראל, ועוד מדוע המשילום דוקא לרמון, ולא לגרעני התאנה למשל?

ביאור נפלא כתב הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל בספרו "אמת ליעקב" (חגיגה כז.). שהרי ממה שכתוב "כפלח הרימון רקתך" דימה הכתוב את הריקנים של עם ישראל כעצם הרקה שבראש האדם, ומדוע? אם נעיין בכל אברי האדם, נדמה לנו שבכל האברים יש בהם חיות והרגשה. אם נאזין לכל אבר נשמע את פעימות הלב ורחש הנשימה, לא כן בהאזנה לרקה לא נשמע מאומה ונדמה כי כשמה כן היא, ריקה וחלולה.

אבל לאמיתו של דבר להיפך הוא - מאחריה מסתתר מוחו של האדם וכל עיקרו - מחשבותיו ורגשותיו, אוצר זכרונותיו ותקוותיו, הכל מצוי בפנימיות הרקה.

כמו כן בשאר הפירות ניתן להכיר מבחוץ אם אותו הפרי הוא עסיסי ובשל או יבש ובוסר, אפילו האגוז אפשר לדעת מה טיבו כשמקרקשים בו וכן האבטיח על ידי טפיחה, רק הרימון אי אפשר לדעת מה שבתוכו וכו', כי מבחוץ נראית הקליפה קשה כעץ, וכשאתה מסירה מתגלה לפניך פרי עסיסי וטעים.

כאלו גם הם ריקנים שבישראל, גם אם נראים הם קשים ויבשים דע שאין זה אלא המכסה החיצוני, וזהו שדרשו חז"ל "כפלח הרימון רקתך" אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון, כלומר אפילו אותם שנראה שהם ריקנים, האמת היא שהם מלאים מצוות כרימון (ועיין עוד בספר בניהו לרבינו יוסף חיים מבבל סוף מסכת מגילה).

הרימון שנשמר לחרוסת

פעם בקש הגאון רבי מצליח מאזוז הי"ד לעשות את החרוסת לליל הסדר מכל הפירות שנמשלו בהם ישראל: מתאנים ואגוזים, תמרים ותפוחים, ענבים ושקדים - רק רימון חסר, הלא נמשלו ישראל לרימון כנאמר: "כפלח הרימון רקתך" לכן היה הגאון מצטער מאין אשיג רימון לכך?

כשניקו את הבית לפסח וחפשו חמץ בחורים ובסדקים - מצאו מתחת לארון הספרים רמון, ונזכרו שבראש השנה התגלגל רמון מתחת לארון ונלאו להוציאו משם, פתחוהו והנה הוא עסיסי ובשל, לא נס ליחו, ורימה לא היתה בו!

ובנו הגאון ר' מאיר מאזוז שליט"א (ראש ישיבת כסא רחמים) ציין לפלא (בתולדות חיי הגר"א מאזוז זצ"ל עמ' כ"ו) שרבינו הרמב"ם זצ"ל מונה את הרמונים בין הפירות שאינם נשמרים בלחותם אפילו שבעה ימים (וכן כתב ב"מורה נבוכים" חלק ג' סוף פרק מ"ג), וכאן נשאר עסיסי חצי שנה תמימה, עד שנתבקש לחרוסת,

נמצא שבהשגחה פרטית נפל הרמון בראש השנה ונשמר במשך מחצית השנה כדי שלא יחסר מאומה מהידור החרוסת של הגאון המבקש להדר במצוה.

נוטריקון הרימון

ספור דומה מצינו ביהודי ישראלי שהתגורר בבקתה קטנה מחוץ לכנרת, לא הרחק מטבריה, ושמו רבי נסים כנורי. עני מרוד היה וברשותו חלקת שדה קטנה ממנה מצא מחייתו בקושי רב מעץ רמונים אשר גדל בה. העץ הניב יכול רב, ורמוניו נודעו לכולם בעססיותם, אחר תשעה באב היו קוטפים את פירותיו, ומרוב חשיבות הפירות היו מתחרים הקונים על קנייתם כי הכירו את עססיותם.

רבי נסים התברך גם בילדים רבים. ברם, השנים חלפו ובנותיו בגרו והגיעו לפרקן, וכמובן שמהריוח של הרמונים לא ניתן היה להשיא אפילו בת אחת, אך הנה נוספה צרה על צרה שבהגיע ערב "שבת נחמו" נוכח רבי נסים שאותה שנה העץ אינו נושא פירות, עמד רבי נסים למרגלות העץ ולא ראה אפילו פרי אחד. בקש מאחד מבניו לטפס על העץ אולי יגלה איזה פרי בין ענפיו, טפס הבן על העץ ולאחר טיפוס מצא שלושה רמונים והנה למרבית הפלא אותם הרמונים היו ענקיים וגדולים כאשכולות, מעודו לא ראה רמונים כה גדולים, כשראה רבי נסים כל זאת מלמל: "ישתבח שמו לעד"!

בשבת נחמו רגילים היו לברך ברכת "שהחינו" על הרמונים, לשם כך קלפו את הרמון האחד כדי לעשר את פריו לפני שבת, שכן אין מעשרין בשבת קודש, הסירו את הקליפה וטעמו את אותו הפרי, והנה מתיקות שכזו אף פעם לא טעמו. אמר רבי נסים: אין פלא בכך, שלושה פירות בלבד ינקו את גזע העץ כולו.

לאחר השבת באו הקונים, ורבי נסים השיב פניהם ריקם, העץ הניב רק שלושה פירות ואין לו מה למכור, כשראו את הפירות בקשו לתת הון רב תמורתם כי מעולם לא ראו פירות שכאלו, אך הוא אמר להם שאינו מוכן למוכרם - את הראשון אכלנו, את השני נשמור

לסימני ראש השנה, ואת השלישי אשמור לחרוסת לחג הפסח. ברכוהו הקונים שלשנה הבאה יניב העץ פירות רבים והלכו לדרכם.

בראש השנה אמרו רבי נסים ובני ביתו על הרימון השני את ה"יהי רצון שנהיה מלאים מצוות כרימון", ואכן הימים הנוראים עברו, החורף הגיע והדוחק רבה בביתו של רבי נסים. מה יהיה? ומהיכן ישיאו את הבנות שהגיעו לפרקן? דנו והחליטו שאין ברירה, ועל אבי המשפחה לנסוע לחוץ לארץ ולאסוף כספים עבור הכנסת כלה. הלב פתוח למצוקת יהודי ארץ ישראל.

אמר רבי נסים אף אם חייב אני לנסוע, בשום פנים ואופן איני מוכן לגלות שאני מארץ ישראל, כי יש בכך משום הוצאת דיבת ארץ ישראל שבניה אביונים הם ואין ידם משגת להשיא את צאצאיהם, וחייבים הם לחזור על פתחי נדיבים,

ואכן, לא היתה ברירה הוא הפליג בספינה והגיע לעיר קושטא כשבאמתחתו מעט צידה לדרך, טלית ותפלין ופרי הרמון - אולי יצטרך לשהות בחוץ לארץ בשעות ליל הסדר, יהיה לו אם כן רמון לחרוסת.

כשהגיע לשם פנה לבית המדרש, וכהרגלו פתח ספר והחל ללמוד. ציפה שיבחינו בו ויזמינוהו לסעוד, לא ידע כי יום צום הוא, כיון שבנו של השולטן חלה ואביו הוסת בידי "הבה" (השר הממונה) שהיהודים קללוהו וגרמו למחלתו, ובידם הוא להעביר את הכשוף ולהביא את רפואתו. קרא השולטן לפרנסי הקהל והודיעם שאם בנו לא ירפא ממחלתו יחרים את רכוש היהודים ויגרשם מעירו.

רב הקהילה עלה לתפילה, קרא "ויחל" ולאחר התפילה אמרו פרקי תהילים בהתרגשות ובכיה, הצטרף רבי נסים לאמירתם למרות שלא ידע על מה ולמה זאת. ולפתע נגש אליו השמש, ואמר לו: אתה ירדת מארץ ישראל? התפלא רבי נסים מנין ידע זאת, כי הרי היה

בדעתו שלא לגלות זאת לאף אדם, נענה השמש שמרגיש הוא ריח קדושת הארץ, ולקחו לכותל מזרח לפני הרב. להפתעתו קם הרב הזקן לכבודו וקדם את פניו בברכת שלום עליכם. אמר רבי נסים בענותותו: קטונתי מלהביא עמי ריח קדושת ארץ הקודש, שמא חש מעלת כבוד הרב את ריח פרי הרמון אשר עמדי. תוך כדי כך שאל הרב: ומה שמכם? אמר נסים שמי, נסים המכונה כנורי, על שם ים הכנרת שמתגורר אני לידו.

כששמע הרב את דבריו אחז בידיו של רבי נסים בהתרגשות ואמר: שליח אתה ממרום נסים! וסיפר לו על הגזירה הנוראה המרחפת על הקהילה, ואמר: אתמול ערכתי שאלת חלום כיצד ניתן לבטל את הגזירה והראוני בחלום תיבת רמונים. קמתי בבהלה חזרתי במחשבתי על כל הפסוקים ומאמרי חז"ל בגמרא ובמדרשים ובזוהר הקדוש, ולא מצאתי בהם כל רמז, עתה התיישב הכל.

וכך אמר הרב: **רמונים** ראשי תיבות רפואת מלך ובנו - נסים יביא מהרה. הבה נמהר אל השולטן ונחיש לבנו רפואה, מיד הוזמנה כרכרה, רבי נסים הצטרף אל הרב הזקן ויחדיו נסעו לארמון השולטן. השולטן בכבודו ובעצמו קדם פניהם ליד חדר בנו, וקרא: הצילו את בני מחמד נפשי! אם תצילו את חייו אעתיר עליכם כסף וזהב, איטיב ליהודים כל ימי.

נכנסו לחדר החולה ולמיטתו המוקפת רופאים אובדי עצות. שכב הנסיך חיוור כמת ונושם בכבידות, נסים הוציא את הרמון מקופסתו ופתחו, הפרי עסיסי היה כיום קטיפתו, הטיף כמה טיפות לכוס והגיש למשרת, הלה טפטף מעט לשפתיו של הנסיך והנה למרבית הפלא פקח עיניו ופתח פיו כמבקש עוד, הטיפו לפיו טפות נוספות וראו בעליל שעסיס זה סם חיים הוא עבור החולה, כשראה כך השולטן אמר בהתרגשות "השאירו כאן את פרי הפלא",

"ברשותך" אמר רבי נסים מבקש אני לשמור אצלי גרגיר אחד לחרוסת ליל הסדר. שמר רבי נסים מהרימון לליל הסדר, ומובן שלא היו עוד דאגות להשאת בנותיו. השולטן הרעיף עליו הון רב, נסע לטבריה ומצא שם את עץ הרמון מלא פירות כבשנים עברו.

זית

"זית" רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" (ירמיהו יא ט"ז) מה ראה ירמיהו למשול את אבותינו לזית? אמרו על כך במדרש (שמות רבה ל"ו, משום שכל המשקין מתערבים זה בזה, ואילו השמן אינו מתערב אלא עומד. כך ישראל אינם מתערבים עם עובדי כוכבים שנאמר (דברים ז') "ולא תתחתן בם" ומה הזית הזה בעודו באילן מגרגרין אותו - עושין סימן בגרגירים שנתבשלו כדי שלא יתערב באחרים שלא נתבשלו עדיין ואחר כך מורידין אותו מן העץ ונחבט על גבי קרקע ושוב מעלין אותו לגת, ונותנין אותם במטחן של ריחיים, להוציא מהן שמן שני, ואחר כך טוחנים אותם שוב להוציא מהם עוד שמן ואחר כך מקיפין אותם בחבלים ומעמיסים עליהם אבנים כדי שיסחטו היטב מכובד האבנים.

כך ישראל, באים עובדי כוכבים וחובטים אותם ממקום למקום וחובשין אותם ומקיפים אותם, ואחר כך מתוך הדחק הם עושים תשובה, ואפילו שהתשובה היא מתוך לחץ ודוחק ויסורים על כל פנים זה שבחם שהם שבים בתשובה גם על ידי יסורים, ולכן תשובתם מתקבלת כשמן הזה שהוא טוב גם אם יצא רק על ידי לחץ רב על הזיתים (יפה תואר).

וצריך ביאור מדוע באמת זקוקים עם ישראל ליסורים כדי להפיק את השמן הטוב, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ה.) "שלוש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורים, ואלו הן תורה וארץ ישראל ועולם הבא" מהי מטרת היסורים

ומדוע נדונו בהם ישראל, והלא הגויים עוברים עבירות רבות וחמורות לאין שיעור ולאין ערוך, לכאורה להם היה צריך להגיע כל זאת?

המגיד מקמניץ זצ"ל (בספרו "עטרת צבי" דרוש ט') ענה על כך במשל נפלא. **מעשה** בפריץ שעמד לחוג את יום הולדתו, קרא לחייט אומן ונתן לו אריג משי יקר ומובחר, שיתפור לו בגד נאה ליום הולדתו, ובאותה הזדמנות בקש לשמח את כל צוות משרתיו ולתפור להם מערכת בגדים חדשה מאריג צמר פשוט, תפר החייט את בגדי המשרתים בחפזון רב, בתפירות גסות ובלא גיהוץ, ואילו כשניגש לתפור את בגדו של הפריץ, כאן עבד במתינות ובתשומת לב בתפירות מדויקות וסמוכות זו לזו, ובכל פעם העביר על הבגד מטהן מלובן.

כאשר ראו בגדי המשרתים התלויים על הקולב את בגד המשי ההולך ונתפר, אמרו לו מדוע תתפאר עלינו לאמר שאתה הבגד המובחר והנעלה? ראה הרי מתעמרים כך באכזריות, החייט פוצע אותך במחטו דקירה אחר דקירה ומעביר עליך מידי פעם מטהן רותח, ואילו אותנו דקר ברחמים בדקירות מועטות ומרוחקות, ואת המטהן מנע מעבור עלינו כליל, הלא סימן הוא שאנו נבחרים ממך?! ובגד השר שתק כי לכאורה צודקים הם, ומה יוכל לענות, הרי סובל הוא מאוד ואינו רואה את התוצאות.

יום החג הגיע וכל אחד מהמשרתים לבש את בגדו, אך את בגד הפריץ לקח החייט ושוב העביר עליו מטהן לוחט ורק אז לבשו הפריץ, באותו רגע ראו כל המשרתים את היופי וההדר של אותו הבגד בעודו מטהן ותפור בצורה מפליאה ביותר, ולעומת זו בגדיהם מקומטים וללא תפירה מסודרת,

פתחו הבגדים ושאלו: אמנם מודים אנו לדברך שאתה המרומם והנבחר, אבל אנא תן לנו להבין, מאחר ואתה כה חשוב ונעלה, מדוע סבלת רבות כל כך, מדוע עינו אותך בתחיבת סיכות וחטים, נעיצת מחטים ולבון רותח?

ענה ואמר: וכי גם עתה אינכם מבינים? בגדי איכרים אתם, וְשָׁכַל של איכרים יש לכם! הרי היא הנותנת משום שחשוב ויקר אני, ועמדתי לשמש כלבוש ההדור של הפריץ, לפיכך חייב הייתי להתאים למדתו ולהיות לפי כבודו, ולכן הקפיד החייט על כל תפירה והסיר כל קמט בגהוץ יסודי, הכין אותי ליעודי כדי שאהיה נאה ויאה לאדוני.

והנמשל מובן, שהרי עם ישראל עם נבחר להשם יתברך. כל נשמת יהודי היא חלק אלוה ממעל, וצלם אלקים יתברך עלינו. ככל שננסה לתאר את גדלות השם יתברך ולחשוב לפני מי אנו זוכים לעמוד ולבקש משאלות לבנו לא נוכל להמחיש זאת, הרי שבודאי אין זה דבר קל לזכות להיות עבד השם יתברך, פעמים הדבר נתון ביסורים, פעמים בקושי וכיוצא בזה.

לא כן הגויים שאין להם שום זכות לשרת את האדון יתברך ולא נקראים בנים למקום אלא מטרתם לשמש את ישראל לכן אין להם לעבור שום תהליך של זיכוך, בחייהם ובמותם נקראו בהמות, הרי שבודאי אשרינו ומה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו שזיכנו בורא עולם להיות מעבדיו ולזכות לעולם שכולו טוב.

סוף היהדות לצוף

ועוד דרשו רבותינו במדרש (שמות רבה ל"ו א') למה נמשלו ישראל לשמן? שכל המשקין אדם מערבם ואינו יודע איזה תחתון ואיזה עליון, אבל השמן אפילו אתה מערבו בכל המשקים שבעולם הוא נתון למעלה מהם.

והיה הגאון רבי משה כלפון הכהן זצ"ל מג'רבה אומר: לא זו בלבד שישראל נתונים למעלה מן האומות, אלא כל יהודי ויהודי אם יתערבו בנשמתו במעשיו וארחותיו ממעשי הגויים והשחתותיהם סוף

דבר תצוף יהדותו מעל הכל כשמך הזה, ויתגבר על כל המדות הנכריות שאימץ.

ונשא על כך משלו לאמר: מעשה באדם שהיו לו בחצרו שתילי פרחים מרהיבי עין ומשיבי נפש, הן בצבעיהם הנהדרים והן בניחוחם המשכר, וכנגדם נטיעות קוצים מדאיבי עין ודוחים בריחם הרע. אמר לנפשו: היכן הצדק והיושר, מדוע ימשכו כולם אל הפרחים ויבדלו מן הקוצים? במה זכו אלו וחטאו אחרים?

החליט לעשות מעשה ולשנות את הטבע. מה עשה? השקה את הפרחים במים סרוחים שהכל יתרחקו מריחם הדוחה, ואת הקוצים השקה במי בשמים שהכל יתקרבו אליהם להריח ניחוחם, והיה שמח ועליז שהצליחה מחשבתו.

אך מה לעשות ככלות הכל הוציאו הקוצים את חוחיהם והבריחו את כולם בריחם הנורא, ואילו הפרחים עלו ופרחו, הפליאו עין בצבעיהם המרהיבים ומילאו את האויר בריח בשמים

כך גם העם ישראל עם הנבחר, טבעם הוא ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים (דברים רבה ג' ו'), גם אם יטמעו בין הגוים ויתקלקלו במעשיהם, סוף דבר שיחזרו למקור טוהר מדותיהם, כי את היהדות אי אפשר לבטל, ומשום כך אסור להתיאש מאף יהודי שבעולם, אף אם הגיע לשפל המדריגה. ניצוץ אחד של התעוררות שיכנס בלבו יעלה אותו למדרגות גבוהות והמציאות תוכיח כן ("אשר דרש" דרוש ט').

והעלים של עץ הזית רמז לתלמיד חכם, כשם ש"הזית" לכל פרי יש שני עלים, כך התלמיד חכם יש לו אושר בשני עולמות, עולם הזה ועולם הבא (ספר עץ השדה).

תמר

"דבש" האמור בשבעת המינים (דברים ח' ח') דבש תמרים הוא, כקבלת חז"ל (ברכות מא:), וב"פרק שירה" אמרו שפסוקו הוא: "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה" (תהילים צ"ב י"ג), ודרשו על כך במדרש (בראשית רבה מ"א א') מה תמר זה צילו רחוק, שהרי העץ עצמו גבוה וענפיו עולים לכוון הגובה לפיכך צלו רחוק ממנו, כך מתן שכרן של צדיקים רחוק מהם עד לעולם הבא.

על כיוצא בזה מסופר מעשה נורא. מעשה בעגלון שהיה נוסע יום יום לכפר להביא ירקות לעיר ומתפרנס ממכירתם, פעם כשיצא מן העיר החל לרדת שלג. ירד השלג ללא הפסק והקור היה עז, עד שהסוס מאן ללכת, היה העגלון הקפוא מכה בו והסוס זז מעט ונעמד, עד שמחמת הקור והמאמץ נפל הסוס ומת.

בינתיים החשיך היום והעגלון מצא עצמו על אם הדרך מיואש. עזב את העגלה ופסע על השלג אל עבר אור שבצבץ באחד הבתים בעיירה הסמוכה, היה זה ביתו של הרב, שישב ושקד על תלמודו. התדפק על הדלת והרב הכניסו לביתו במאור פנים, הושיבו ליד התנור והשקהו כוס חמין, הציע לו את המטה ושב לשקוד על התורה. שכב העגלון ועצמותיו הפשירו.

קול התורה המתרונן חימם את לבו של העגלון, ולפתע מלאו את לבו רגשי רחמים על עצמו ועל חייו. פתח ואמר: רבי, ירשני לשאול שאלה! נשא הרב ראשו מספרו ואמר: שאל נא בני. אמר: הן רואה הרב כמה עמל אני ויגע כל היום כולו, עמל מפרך בצינה ובחום בשלג ובשרב, ובכל זאת מרויח אני את לחמי בדוחק רב. עולם הזה אין לי, אמור נא לי רבי, האם יהיה לי לכל הפחות עולם הבא?

נענה הרב ואמר: ישמעו אזניך מה שפיך מדבר! והלא דברים קל וחומר, אם העולם הזה שאתה כה יגע וטורח אחריו ובכל זאת

לא הגיעה לך טובת הנאה ממנו, העולם הבא שאינך מתאמץ כלל להשיגו ואין אתה טורח בעבורו לא כל שכן שלא תוכל באופן שכזה לזכות לו? אם היית קובע עתים לתורה, שומע שעורי תורה נוח, אבל עתה מהיכן יהיה לך?!

הצדיק מתאים מדותיו על פי התורה

לא לתמר בלבד נמשל הצדיק אלא גם לעץ ארז כפי שנאמר "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה" שאלו רבותינו בתלמוד (תענית כה:) מדוע דימה הכתוב את הצדיק גם לתמר וגם לארז? והשיבו על כך שישנה מעלה לתמר שאינה בארז, ולהפך. התמר מפיק פירות מה שאין כן הארז, לעומת זו הארז גזעו מחליף (אם קוצצים אותו גדל הוא מחדש) מה שאין כן התמר, לכך נאמרו שניהם, לומר שהצדיק עושה פירות כתמר, היינו שזוכה לשכר עצום ורב, וגזעו מחליף כלומר שזוכה הוא לקום בתחית המתים.

ותמה רבינו יאשיהו פינטו זצ"ל (הרי"ף בפירושו בעין יעקב) מדוע הוצרך הכתוב לדמות את הצדיק לשני מיני פירות שיש בזה מה שאין בזה, הן יכול היה לדמותו לעץ אחד שיש בו פירות וגזעו מתחלף כאגוז או רמון?!

ותירץ על כך הגאון רבי יהודא צדקה זצ"ל תרוץ נפלא, שהצדיק אינו עומד במצב אחד, אלא יכול הוא וצריך הוא להתאים מדותיו לנדרש ממנו על פי התורה, לפעמים עליו להיות מתוק כתמר כלומר שמדותיו ודיבורו בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו באמונה ובנחת (עיין ברמב"ם הל' דעות), ולפעמים חייב הוא להיות קשה כארז כשהשעה דורשת זאת וכבוד שמים מחייב זאת (קול יהודה ח"ב עמ' ג').

ולא רק הצדיק אלא כל אדם נדרש לדבר בנחת ובחכמה עם הבריות. כפי שמסופר מעשה בחכם שנשלח לאסוף תרומות לביסוס

ישיבותיה של ירושלים תבנה ותכונן. הגיע לקושטא ועלה לביתו של עשיר שידו פתוחה לכל דבר מצוה, כששמע שהאורח הוא חכם מארץ הקודש, אמר: שמע נא, מוכן אני לנדב חמש מאות פרחים (הוא זהב הטורקי) ואשתי ובני יוסיפו תרומתם הנכבדה אם תענה לי על שאלה שאשאל.

אמר החכם: הלא לאלהים פתרונים הבה ואשמע. אמר האיש: הן רופא אני במקצועי, ומדוע אמרו חכמים (קדושין פ"ב.) כי טוב שברופאים לגיהנם, וכרתוני מגן עדן, הלא עמל אני לעזור ולרפא ביום ובלילה ונודב לכל דבר מצוה, מציל נפשות ומשכך דאגות, האם לאחר כל זאת נגזר דיני לבאר שחת?!

כל התירוצים שניסה השליח לתרץ לא הפיסו את דעת הרופא. שב לירושלים וסח מה שנשאל, ענו לו תשובות שונות, ואמר, כל אלה אמרתי, ויותר מאלו, ודברי לא התקבלו.

עלה יהודי פשוט לבית הועד ואמר: שלחוני ואענה על שאלתו. ניסו להוציא מפיו מה בדעתו לענות, ואמר: לשוא אתם טורחים! מוכן אני לנסוע על חשבוני, ורק אם אצליח אנכה את דמי נסיעתי. מה יכולים היו להפסיד, נתנו בידו כתב שליחותו והפליג לקושטא, בא אצל הרופא והציג עצמו. התקבל בכבוד גדול, והרופא אמר: אם תענה על שאלתי אתן לך חמש מאות פרחים, אשתי תוסיף מאתים, ומאה תקבל מכל אחד מילדי.

פתח היהודי פיו בחכמה ואמר: כוונת חכמינו באמרם כי "הטוב שברופאים לגיהנם" היתה לרופא שהוא טוב, היינו שיש לו לב רך וטוב עד מאוד, במקום שאינו צריך להתנהג בטוב לב ורחמים. תאר לך, אמר לרופא, אם יביאו לפניך אדם שהנמק התפשט ברגלו ועומד להרעיל את גופו, ולבו של הרופא לא יתן לו לכרות את רגלו ויסתפק בתחבושות, יאמר נא כבודו מה דינו?

התרגש הרופא ואמר: הלא רוצח הוא, הנמק יתפשט והחולה ימות, רופא כזה יירש גהינם!

הנה כמו פיך הבהרת את כוונת חכמינו כי "טוב שברופאים לגהינם" - אמר היהודי - כי לפעמים חייב הרופא להקשיח לבו על החולה ולרפאותו, כשם שלפעמים חייב ההורה להקשיח לבו לטובת בנו. אורו פני הרופא ושלם דמי תרומתו ואף הוסיף עליהם כהנה וכהנה. (אוצר המעשיות עמ' תפ"ג).

אולם יש לציין כי תשובתו של היהודי היתה כדי להפיס דעתו של אותו רופא אך רש"י (שם) ביאר "טוב שברופאים" (סופו) לגיהנם. לפי שהוא נזהר לאכול מאכל בריאים ואינו ירא מן החולי, ולכן אינו מכניע לבו לה' יתברך. ועוד שלפעמים הורג נפשות מתוך רשלנות כי פעמים יש ביכולתו לרפאות עני אשר אין בידו לשלם ואינו מרפאהו. ויש שפרשו שהמשנה מתייחסת דוקא ל"טוב שברופאים", היינו רופא אשר מחזיק עצמו לטוב ומומחה שבבני אומנותו, והוא סומך על כשוריו ואינו מתייעץ עם שאר רופאים, ומתוך גאוותו לפעמים הוא טועה וממית את החולה (מהרש"א, תפארת ישראל).

התיקון החלקי

בט"ו בשבט מברכים אנו על התמר, ומצינו סיפור מרעיש שסיפר המקובל רבי יהודה פתיה זצ"ל וזה לשונו: מעשה שפעם אחת בחודש כסלו באה אלי אשה זקנה בעלת הריחים, ואמרה לי: בהיותי כוברת חיטים באשמורת הבקר, מצאתי בין החטים תמרה אחת. ברכתי עליה "בורא פרי האדמה" ואכלתי. בעוד אני כוברת, נתנמנמתי וראיתי זקן אחד עומד לנגדי ואמר לי: חן חן לך, כי הצלת אותי מהצער שהייתי בו, אף על פי שלא הצלת אותי לגמרי. ונתעוררתי, ובאתי לשאול פתרון החלום.

אמרתי לה, מוכן הענין כי בתמרה היתה מגולגלת נפש זקן אחד, ועל ידי הברכה שברכת - נתקן, אך לא לגמרי לפי שפּרַכַּת התמר היא "בורא פרי העץ" ואת ברכת "בורא פרי האדמה" ("מנחת יהודה" דברים ח' ג').

העץ ופריו

בספר "באהלי צדיקים" (עמוד רפ"ט) מצינו ספור מאלף על הצדיק רבי חיים מאוטניה (בעל "טל חיים"), היה לו חסיד מקורב אליו נגיד ובעל בעמיו, יום אחד נודע לרבי כי אותו חסיד נתפש ל"השכלה" שהיתה באותה התקופה ולכן שלח את בנו לבית ספר תיכון. קרא לו הרבי והוכיחו בחריפות, וכשלא הועילו דבריו אמר לו: דע לך שהחינוך התורני הוא הבסיס והעיקר, אם אינך שולח את בנך לחינוך תורני אין לך מה לחפש כאן.

שמע החסיד וחשב: הרבי כה קצוני הוא, מדוע להכוות בגחלתו? הרי יש לו אח גדול וקדוש, ה"אוהב ישראל" מויזניץ, וכמו כן הוא אוהב כל יהודי אהבת נפש ומקרב בעבותות אהבה, אסע אליו ויקבלני בסבר פנים יפות. אמר ועשה וכאשר חשב כן היה, הרבי קירבו בחום ולא הטה אוזן ללשונות הרע שטענו כנגד אותו חסיד, ולא זו בלבד שקרבו באהבה אלא שבחר בו שילוהו בטיול היומי שהיה עורך לפנות ערב במצוות הרופאים.

הלכו לשוח, והגיעו לשדרת עצים, התבונן הרבי בעצים הרבים שגדלו שם, ונזכר בספור: כשהייתי ילד קטן למדתי אצל המלמד בתלמוד תורה. חג הפסח קרב ובא, ואשת המלמד בקשה לנקות את הבית, פנינו את החדר ויצאנו ללמוד בחצר.

מבין אתה שנערים קטנים היינו והאביב פרח, צפורים צייצו, פרפרים התעופפו, השמש זרחה, ורוח קלילה נשבה, ועגלות עברו ממולנו, מי יכול היה להתרכז ממול כל אלו בלמודו?

ראה המלמד שאין אנו יכולים להתרכז ללמוד התורה והחליט לעניין אותנו בידיעות הטבע. רואים אתם אילן זה? זה עץ תפוחים, ועץ זה של אגוזים הוא ואלו סימניו. עץ זה של אגסים הוא, ואלו סימניו, באותה תקופה העצים השירו את עליהם, המלמד לימד אותנו את סימני הגזעים והענפים, סימני גובה ועובי, אבל אנחנו נערים רכים, דבריו נכנסו באוזננו האחת ויצאו בשניה, שכחנו מיד לאחר דבריו של המלמד.

סיים הרבי את דבריו ואמר לאותו החסיד: היודע אתה מתי ידענו מה הוא כל עץ ועץ? כעבור חדשיים שלושה כשהחלו העצים לטעון פרות, ואז כבר לא היה עוד כל מקום לטעות, ולא נזקקנו לנחوشים, רק אז ידענו בחוש שעץ שמוציא תפוחים עץ תפוחים הוא. עץ שמוציא אגסים - עץ אגסים הוא, ועץ שמוציא שזיפים - עץ שזיפים הוא. על פי הפרי - מזהים את העץ בוודאות.

ואכן החסיד הבין טוב טוב מה התכוון הרבי, התפעל מאד מהמסר הענק שלמדו הרבי ועוד באותו שבוע הוציא את בנו מבית הספר החילוני.

העץ ופריו

לסיום, מצינו בהקדמת בעל פרוש "הסולם" לזוהר הקדוש (לג, ב) בהסבר המזמור הראשון שבספר תהילים על הפסוק שמבואר שם שהצדיק הוא "כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יכול וכל אשר יעשה יצליח, לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח" הסביר שבעולמנו גוברת החשיכה, כל כך גובר ההסתר

פנים וגוברים כוחות הטומאה, עד שגדולה המבוכה והתהייה, אין אדם יודע מה בצד הקדושה ומה חלילה בהפכה.

דוד המלך לימד אותנו שזו נקודת המבחן המבררת בין צדיק לרשע - הצדיק יונק מימיה של תורה כדי לתת פרי ולהשביע מטובו (כעץ שתול על פלגי מים) לא כן הרשע כמוץ, הוא מוץ יבש שאין בו תועלת לאדם, אשר תדפנו רוח ואינו קיים אלא לעצמו עד יום מותו.

זה הלקח וזו ההדרכה, ברכת האילן בפירותיו היא מבחינת האדם עץ השדה (דברים כ, יט), אוי למי שהוא כעץ סרק שלא מוציא פירות, אשרי למי שטוען פירות בכל יום ויום ורוכש לעצמו חיי עולם הבא, אוגר לעצמו הרבה תורה, הרבה מצוות ומעשים טובים, הרי שאין לך פירות נפלאים יותר מזה. על אדם שכזה כולם אומרים עליו "אילן אילן במה אברכך? פירותיך מתוקים, צלך נאה, אמת המים עוברת תחתך יהי רצון שכל נטיעותיך יהיו כמותך".